

การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน:
กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช

ภัทรกร สุวรรณจินดา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2560

การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน:

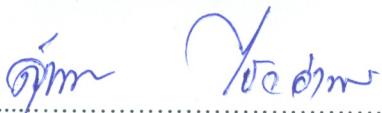
กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช

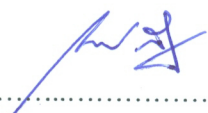
ภัทรกร สุวรรณจินดา

คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

อาจารย์..........อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร.หลี เหรินเหลียง)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารการพัฒนาสังคม)

รองศาสตราจารย์..........ประธานกรรมการ
(ดร.สุพรรณิ ไชยอำพร)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร.คมพล สุวรรณกุล)

อาจารย์..........กรรมการ
(ดร.หลี เหรินเหลียง)

รองศาสตราจารย์..........คณบดี
(ดร.พิชาย รัตนคิล ญ ภูเก็ต)

กันยายน 2560

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช
ชื่อผู้เขียน	นางสาวภัทรกร สุวรรณจินดา
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)
ปีการศึกษา	2560

การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านทางขนบธรรมเนียมประเพณี 2) เพื่อศึกษาถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน ในย่านเยาวราช 3) เพื่อศึกษาถึงวิธีการจัดเกลาทางสังคมในระดับครอบครัวของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน โดยศึกษาจากการทบทวนเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือ ตำรา บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่อยู่วัยทำงาน

จากการศึกษาพบว่า ในรอบ 1 ปี คนไทยเชื้อสายจีนมีเทศกาลที่สำคัญให้ปฏิบัติหลายเทศกาล แต่ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ทัศนคติ ค่านิยม วิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนถูกกลืนกลายไปกับสังคมและวัฒนธรรมแบบไทย ส่งผลให้เทศกาลบางอย่างได้เสื่อมสลายลงไปถึงแม้คนไทยเชื้อสายจีนจะยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีแบบจีนอยู่แต่ก็ได้มีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมตามแบบไทย ทั้งนี้คนไทยเชื้อสายจีนสามารถปรับตัวตามสภาพสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เศรษฐกิจก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนไทยเชื้อสายจีนต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของการไหว้ ครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนจะใช้วิธีการจัดเกลาลูกหลานแบบทั้งทางตรงและทางอ้อม การจัดเกลาแบบทางตรงนั้นผู้ใหญ่จะใช้วิธีการเล่า อธิบาย สอนลูกหลานผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ การจัดเกลาแบบทางอ้อมผู้ใหญ่จะทำให้ลูกหลานดูเป็นตัวอย่าง ช่วงเทศกาลจะเป็นช่วงที่คนไทยเชื้อสายจีนจะได้สั่งสอนลูกหลานผ่านการประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้ก็

(4)

เพื่อให้ลูกหลานได้ซึมซับถึงขนบธรรมเนียมประเพณีแบบจีน และได้ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

ABSTRACT

Title of Thesis	The Cultural Adaptation of Chinese-Thai: Case Study of Chinese-Thai at Chinatown Area
Author	Miss Phattaraphorn Suwanchinda
Degree	Master of Arts (Social Development Administration)
Year	2017

The research titled “Cultural Adaption of Chinese-Thais: A Case Study on Chinese-Thais in Yao Wa-rat Community” aimed at 1) examining the ways of life of the Chinese-Thais through traditional views; 2) investigating the cultural adaption of the Chinese- Thais in Yao Wa-rat Community; and 3) exploring socialization at family level of the Chinese-Thais residing that area. Having conducted qualitative research, the researcher used qualitative research method by Secondary data about the cultural adaption of the Chinese-Thais collected from text books, academic articles, relevant research and primary data collected by in-depth interview with 15 elderly and middle-aged Chinese-Thai persons residing Yao Wa-rat Community.

The study found that the Chinese-Thais have many traditional activities annually. However, because of social change, their attitudes, values, and ways of life have been dramatically shifted, and their social and cultural assimilation with Thai society has occurred. Some of their traditional activities have therefore degenerated. Although they still adhere to their Chinese traditions, they could adapt themselves to Thai counterparts fairly well. Economy is one of many factors forcing the Chinese-Thais to modify their tradition on making sacrifice to the spirits. In their traditional activities, the Chinese-Thais could spend this time teaching their offspring through their rite to assimilate the Chinese traditions and recall benevolence of their ancestors who passed away.

The Chinese-Thais families socialized descendants through both direct and indirect ways. Through direct ways, adults would tell, explain and teach the children through the various traditional rites and activities. Through indirect ways, adult would act a good pattern to children. During the period of the festival, Chinese-Thais would teach children through rites in order that children could absorb the Chinese traditions rites and remember kindness of ancestors who had passed away.

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ อ.ดร.หลี่ เหมินเหลียง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทาง และข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ ทั้งยังมีความห่วงใยติดตามผลงาน รวมทั้งให้กำลังใจผู้เขียนในการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จ และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมพล สุวรรณภูฏ ที่ได้สละเวลาในการให้ข้อแนะนำและเสนอแนะในสิ่งที่เป็ประโยชน์ ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่านในคณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ในการศึกษา ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะพัฒนาสังคม กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การลงพื้นที่ และให้คำแนะนำในการศึกษาในครั้งนี้

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จไม่ได้ถ้าขาดผู้มีพระคุณ คือ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ที่คอยให้ความรักและให้กำลังใจให้ทุกอย่างผ่านลุล่วงไปได้ด้วยดี

ภัทรภร สุวรรณจินดา

สิงหาคม 2560

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	4
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 แนวคิดวิถีชีวิต	5
2.2 แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	9
2.3 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม	23
2.4 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัว	30
2.5 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม	34
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	50
3.1 วิธีที่ใช้ในการศึกษา	50
3.2 กรอบแนวคิดในการศึกษา	51
3.3 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	52
3.4 การเลือกพื้นที่ศึกษา	52

3.5 แนวประเด็นสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	52
3.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	54
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล	55
บทที่ 4 ผลการศึกษา	56
4.1 ความเป็นมาของคนไทยเชื้อสายจีน	56
4.2 ประวัติความเป็นมาของย่านเยาวราช	64
4.3 บริบทพื้นที่เยาวราช	68
4.4 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	71
4.5 กรณีตัวอย่างจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	73
4.6 วิถีชีวิตด้านการดำเนินชีวิตและการปรับตัวทางวัฒนธรรม	85
4.7 การปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านเทศกาล	95
4.8 การเรียนรู้และการจัดেলাทางสังคม	121
4.9 ปัญหาและอุปสรรคที่พบ	128
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	131
5.1 สรุปผลการวิจัย	131
5.2 ข้อเสนอแนะ	140
5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	141
บรรณานุกรม	142
ภาคผนวก	147
ภาคผนวก ก แนวประเด็นสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการปรับตัวทางวัฒนธรรมของ คนไทยเชื้อสายจีน	148
ภาคผนวก ข ภาพประเพณีต่าง ๆ	151
ประวัติผู้เขียน	162

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	72
4.2 ขั้นตอนการไหว้ครูขงจีน	98
4.3 ขั้นตอนการไหว้เซ่งเม้ง	105
4.4 ขั้นตอนการไหว้สารทจีน	110
4.5 ขั้นตอนการไหว้พระจันทร์	105
4.6 ข้อมูลปัญหาและอุปสรรคในการสืบทอดเทศกาลต่าง ๆ ของชาวไทย เชื้อสายจีน	130

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	51
4.1 ถนนเขาวราช พ.ศ. 2394-2500	65
4.2 ขอบเขตพื้นที่เขาวราช	69
4.3 ครอบครัวยุคไทย-จีน	86
4.4 การประกอบอาชีพของคนไทยเชื้อสายจีน	88
4.5 การแต่งกายของคนจีน	89
4.6 สภาพบ้านเรือนของคนจีนในย่านเขาวราช	90

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยกับประเทศจีนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาอย่างยาวนาน ในสมัยก่อนนั้นชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากินอยู่ในประเทศไทย ชาวจีนเริ่มเดินเรือสำเภาเข้ามาค้าขายก่อนยุคสมัยกรุงสุโขทัย จากหลักฐานในสมัยสุโขทัยพบว่า มีพ่อค้าชาวจีนบรรทุกสินค้าจากจีนเข้ามาขายในบริเวณเมืองท่าต่าง ๆ และซื้อสินค้าจากไทยกลับไปยังจีน ซึ่งในยุคสมัยนี้มีพ่อค้าชาวจีนเดินเรือสำเภาเข้ามาค้าขายในแผ่นดินสยามเป็นจำนวนมาก แต่ยังมีไม่มากนักที่ตั้งรกรากอยู่อย่างถาวร อิทธิพลของจีนมีบทบาทอย่างต่อเนื่องในสมัยกรุงศรีอยุธยา ยุคสมัยนี้ได้มีชาวจีนอพยพเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้การทำการค้าในราชอาณาจักรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการสนับสนุนพ่อค้าชาวจีนให้เข้ามามีบทบาทในดินแดน ส่งผลให้ชุมชนที่อยู่ของชาวจีนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น นับตั้งแต่ยุคแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ยุคนี้ถือได้ว่าการค้าขายทางเรืออยู่ภายใต้การควบคุมของชาวจีนเป็นหลัก สมัยกรุงธนบุรีชาวจีนได้เข้ามาทำการค้าและอพยพเข้ามาในสยามเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋ว ส่งผลให้ชาวจีนโพ้นทะเลในสยามเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การค้าในยุคนี้มีความโดดเด่นมาก ในสมัยกรุงธนบุรีได้มีนโยบายสนับสนุนพ่อค้าชาวจีนในสยามให้เข้ามาทำการค้า และกรุงรัตนโกสินทร์สมัยนี้ชาวจีนเริ่มเข้ามาทำมาหากินในดินแดนประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงโปรดให้ชาวจีนเข้ามาทำการค้าและตั้งรกราก ชาวจีนจึงอพยพเข้ามาอย่างไม่ขาดสายจนเกิดเป็นชุมชนชาวจีนขึ้นในกรุงเทพมหานคร ในย่านสำเพ็งและเยาวราช ต่อมาชุมชนชาวจีนได้ค่อย ๆ ขยายออกไปรอบ ๆ ย่านดังกล่าว ไปตามทิศใต้ของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยครอบคลุมถึงบริเวณถนนเจริญกรุง ไปจนถึงเขตบางรัก ที่ดินในบริเวณดังกล่าวเป็นที่ที่มีความเจริญ เป็นศูนย์กลางทางธุรกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ และเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชาวจีนในประเทศไทย

ชุมชนชาวจีนเกิดจากการยึดติดในวิถีชีวิตแบบเดิมที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ชาวจีนมักจะอยู่รวมกันตามแหล่งต่าง ๆ แต่เดิมชาวจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่แถบพระบรมมหาราชวังในปัจจุบัน

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานี ในปี พ.ศ. 2325 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ชาวจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกแต้จิ๋วที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ ณ บริเวณท่าเตียนและบริเวณใกล้เคียงตั้งแต่สมัยธนบุรี ไปอยู่นอกกำแพงพระนครด้านตะวันตกเฉียงใต้ มีบริเวณตั้งคลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ไปจนถึงคลองวัดสำเพ็ง (วัดปทุมคงคา) เรียกว่า “สำเพ็ง” เพื่อใช้ที่ดินบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของราชวงศ์ใหม่ (เกียรติ จิวะกุล และคณะ, 2525: 4) และมีนโยบายของทางการไทยในการควบคุมชาวต่างชาติให้ตั้งชุมชนเรียงรายนอกเขตกำแพงพระนคร เพื่อป้องกันมิให้มีการทำทลายศูนย์อำนาจทางการเมืองได้ง่าย ดังนั้นชุมชนชาวจีนจึงก่อตัวขึ้นที่สำเพ็งเป็นแห่งแรกของสมัยรัตนโกสินทร์นับตั้งแต่แรกสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีของไทยเมื่อ พ.ศ. 2325 เมื่อชาวจีนย้ายมาอยู่แถบถนนสำเพ็งก็ได้ตั้งร้านค้า ทำธุรกิจ โดยมีได้มีการแบ่งแยกกลุ่มภาษา จึงทำให้เกิดชุมชนจีนย่านเขวราช คำว่า “เขวราช” เป็นชื่อของถนนสายหนึ่งที่ตั้งอยู่ระหว่างสำเพ็งและถนนเจริญกรุง ซึ่งได้ตัดขึ้นในสมัยรัชการที่ 5 ขอบเขตของเขวราชเริ่มตั้งแต่ถนนจักรเพชรผ่านไปสะพานพานุพันธุ์ แล้วต่อไปยังถนนจักรวรรดิ ถนนราชวงศ์ คลองถม ตรอกเต้า ผ่านถนนแปลงนาม ถนนทรงสวัสดิ์ ถนนลำพูนไชย ไปยังถนนเจริญกรุง เขวราชนอกจากจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวจีนแล้วยังเป็นแหล่งรวมวิวัฒนาการทุกด้านของชาวจีน เป็นแหล่งเรียนรู้ภาษาถิ่นอย่างแต้จิ๋ว สกเกี้ยน กวางตุ้ง จีนแคะ ไหหลำ ในขณะเดียวกันก็เป็นย่านชาวจีนที่เรียกว่า ไชน่าทาวน์ (China Town) ที่ทำให้พบเห็นประเพณี วัฒนธรรม การกิน อาชีพ ธุรกิจของชาวจีนก็ล้วนอยู่ในไชน่าทาวน์ทั้งสิ้น (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2537: 17)

ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในดินแดนสยามอย่างไม่ขาดสาย เนื่องด้วยสาเหตุทางการเมืองและเศรษฐกิจภายในของจีนเอง เหตุจูงใจที่สำคัญอีกหลายประการที่ทำให้ชาวจีนเข้ามาอยู่ในไทย เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองซึ่งเป็นลู่ทางในการทำมาหากิน นโยบายทางเศรษฐกิจของไทย ความปลอดภัยของสถานการณ์บ้านเมือง และสภาพสังคมที่เอื้อต่อการปรับตัวของชาวจีนให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย โดยที่รัฐต้องการชาวจีนให้เข้ามาช่วยสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากชาวจีนมีความรู้และประสบการณ์ด้านการค้าขาย การต่อเรือ และการเดินเรือ ซึ่งเป็นงานที่คนไทยไม่มีความถนัด ในช่วงรัชกาลที่ 2 ได้มีการเริ่มว่าจ้างแรงงานชาวจีนมาทำงานโยธาให้แก่อำเภอ การใช้แรงงานไพร่เกณฑ์ตามแบบเดิม เพราะชาวจีนมีความขยันและความอดทน ขณะที่ไพร่ชอบทำสวนไร่นา หรือประกอบอาชีพตามบรรพบุรุษมากกว่า ชาวจีนอพยพส่วนใหญ่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในกรุงเทพฯ ซึ่งถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้ชาวจีนได้แสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้มากกว่าที่อื่น ย่านที่คนจีนเข้าไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินมากที่สุด คือ ย่านสำเพ็ง จึงทำให้สำเพ็งเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยแล้ว ชาว

จีนนิยมทำการค้าและมีความชำนาญทางการค้าอยู่แล้วก็ได้ใช้ที่อยู่อาศัยของตนเองเปิดเป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้านานาชนิด ลำเพ็งจึงเป็นย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญแห่งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ (ปิยนาด บุนนาค, 2542: 65) จะเห็นได้ว่าการตัดถนนและความเป็นย่านธุรกิจการค้าที่เจริญอย่างรวดเร็วของลำเพ็งเป็นปัจจัยที่เสริมซึ่งกันและกันต่อการขยายตัวทางด้านพื้นที่และสภาพแวดล้อมของลำเพ็ง

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนประเทศไทย โดยทั่วไปนั้นชาวจีนจะรวมตัวอยู่ด้วยกันเป็นชุมชน ชาวจีนแม้จะอยู่ห่างไกลจากถิ่นเดิม แต่ก็ยังยึดมั่นในประเพณีเก่า โดยปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น มีการแห่เจ้าประจำปี งานฉลองตรุษจีน สารทต่าง ๆ เช่นเดียวกับที่เคยปฏิบัติในประเทศจีน เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก่อให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างไทยกับจีน ชาวจีนบางส่วนได้แต่งงานคนไทยและตั้งรกรากถาวรอยู่ในประเทศไทย ทำให้เกิดการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง คนไทยได้มีการรับเอาภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมจีนไปปฏิบัติในหลายเรื่อง บางอย่างได้มีการผสมผสานให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของไทย เห็นได้ชัดเจนว่าชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชได้ถือปฏิบัติประเพณีของบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง เมื่อถึงช่วงเทศกาลก็จะมีการจัดกิจกรรมโดยพร้อมเพรียงกัน และยึดมั่นในวัฒนธรรมของตนอย่างเหนียวแน่น แต่ถึงกระนั้นชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนในสังคมไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าศึกษาว่าคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช มีการปรับตัวอย่างไร เพื่อสามารถที่จะสืบทอด ธำรงรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีจีน ในขณะที่เดียวกันก็สามารถปรับตัว ให้เข้ากับสังคมไทยได้อย่างกลมกลืน ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์ ชาวจีนมีความผูกพันกันในฐานะแห่งความเป็นคนจีน ไม่ใช่ด้วยเชื้อชาติ หากแต่เป็นวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมของจีนนี้เองที่เป็นสื่อสากลสำหรับชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นชาวมณฑลไหนหรือไปอยู่ที่ประเทศใดก็ตาม วัฒนธรรมก็สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในฐานะที่มีความเป็นจีนเข้าไว้ด้วยกัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านทางขนบธรรมเนียมประเพณี
- 2) เพื่อศึกษาถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน ในย่านเยาวราช
- 3) เพื่อศึกษาถึงวิธีการขัดเกลาทางสังคมในระดับครอบครัวของคนไทยเชื้อสายจีนในย่าน

เยาวราช

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

1.3.1 ด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการวิจัยในย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เนื่องจากบริเวณดังกล่าวนี้เป็นเขตที่มีครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน ด้านความเชื่อ เทศกาลและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต 4 เทศกาล ดังนี้

- 1) เทศกาลตรุษจีน
- 2) เทศกาลเซ็งเม้ง
- 3) เทศกาลสารทจีน
- 4) เทศกาลไหว้พระจันทร์

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบถึงวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านทางขนบธรรมเนียมประเพณี
- 2) ทราบถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน ในย่านเยาวราช
- 3) ทราบถึงวิธีการขัดเกลาทางสังคมในระดับครอบครัวของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช ผู้ศึกษาได้นำแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการวิจัย ดังนี้

- 2.1 แนวคิดวิถีชีวิต
- 2.2 แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม
- 2.4 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัว
- 2.5 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดวิถีชีวิต

ในประเทศไทยเคยมีพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ให้ความหมายและนิยามของคำว่าวัฒนธรรมได้แก่ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน และได้แบ่งรูปแบบออกมาเป็นวัฒนธรรม 4 สาขา กล่าวคือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรมและสหธรรม ในระยะเวลาต่อมาอีก นักปราชญ์ไทยก็ได้พยายามถ่ายทอดความหมายและคำนิยามของวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ

วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์ผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีของส่วนรวม

วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้

วัฒนธรรม คือสิ่งอันเป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา

2.1.1 ความหมายของวิถีชีวิต

สุพัตรา สุภาพ (2534: 35) กล่าวถึง “วัฒนธรรม” ว่าหมายถึง สิ่งที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรมกฎหมาย ประเพณี วิทยาการ และสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดและทำร่วมกันในฐานะสมาชิกของสังคม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536: 18) กล่าวถึง “วัฒนธรรม” ว่าหมายถึง วิถีทางแห่งการดำรงชีพของมนุษย์สร้างขึ้นมา รวมทั้งระบบความรู้ ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีการยอมรับปฏิบัติสืบต่อกันมา มีการอบรมถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์

ประเวศ วะสี (2547: 18-20) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือการมีวิถีชีวิตร่วมกัน แม้แต่สัตว์อยู่ร่วมกันเป็นฝูง เพราะการอยู่ร่วมกันทำให้มีโอกาสอยู่รอดมากกว่าการอยู่แบบเดี่ยว ๆ คนก็เช่นเดียวกัน ถ้าหากอยู่ร่วมกันจะปลอดภัยและมีความสำเร็จมากกว่าอยู่แบบเดี่ยว ๆ เพราะฉะนั้นการอยู่ร่วมกันหรือมีวิถีชีวิตร่วมกันจึงเป็นธรรมชาติของคนมาแต่เริ่มต้น สิ่งแวดล้อมรอบตัวมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมจะเป็นอย่างไร มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ก็ต้องเรียนรู้ให้อยู่รอดในสิ่งแวดล้อมนั้นได้ วิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันในสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งจึงไม่เหมือนกัน ฉะนั้นวัฒนธรรมในแต่ละแห่งจึงไม่เหมือนกันด้วย เรียกว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทำให้อยู่รอด เพราะความหลากหลายทำให้เกิดความสอดคล้อง ความหลากหลายทำให้เกิดความงอกงามและความอยู่รอด ถ้าทั้งโลกมีต้นไม้หรือดอกไม้ชนิดเดียวคงจะไม่มี ความงามและจะสูญพันธุ์ได้ง่าย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นความงาม และช่วยให้อยู่รอด เพราะมีความสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม การมีความเชื่อร่วมกัน ความเชื่อร่วมกันนั้นก็ป็นวัฒนธรรม

การทำมาหากินที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมที่ทำกันมานานจนชำนาญ ก็เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มชน ในวัฒนธรรมจึงมีเศรษฐกิจ แต่เป็นเศรษฐกิจที่มีฐานอยู่ในวัฒนธรรมอันเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเรื่องอื่น ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สุนทรียกรรม และศิลปะต่าง ๆ ก็เป็นวัฒนธรรม กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงองค์ประกอบของวิถีชีวิตทั้งหมดเข้าอย่างบูรณาการ ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ เมื่อเชื่อมโยงเป็นบูรณาการก็เกิดความสมดุล เมื่อสมดุลก็มีความเป็นปกติและยั่งยืน ฉะนั้นชุมชนที่อยู่ร่วมกันด้วยวัฒนธรรมจึงมีความยั่งยืนมานานนับพันปี

ในทางสังคมศาสตร์ กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน พฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์กระทำไม่ว่าจะเป็นการแปร่งฟัน สวมใส่เสื้อผ้าเครื่องประดับ ตลอดจนการ

เล่นกีฬา คูโทรศัพท์ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมจะกำหนดว่า สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไร ฉะนั้น กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการกิน การดื่ม การพูด การอ่าน การเขียน การคิด การทำงาน การเล่น การติดต่อสัมพันธ์กัน ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

2.1.2 องค์ประกอบของวัฒนธรรมในแง่ของวิถีชีวิต

Ogburn (อ้างในถึง วัฒน ภูวทิศ, 2538: 21) ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ส่วน คือ

1) วัฒนธรรมวัตถุ (Material Culture) ซึ่งได้แก่สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ โต๊ะ แก้วน้ำ มีด หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ยานพาหนะชนิดต่าง ๆ โทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์ ยานอวกาศ ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

2) วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non-Material Culture) หมายถึง วัฒนธรรมที่ไม่ได้เป็นวัตถุสิ่งของ ได้แก่ อุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณีการปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนของตนว่าดีงาม เหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทัศนคติ ความรู้ความสามารถ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม ที่มองเห็นไม่ได้

ณรงค์ เส็งประชา (2531: 3-4) ได้อธิบายถึงลักษณะเด่นของวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1) ทุกสังคมต้องมีวัฒนธรรม และวัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมมีลักษณะเฉพาะที่แสดงออกอย่างชัดเจน

2) วัฒนธรรมเป็นผลรวมของหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น ความรู้ ความเชื่อ วิธีในการดำเนินชีวิต และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

3) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นแนวทางพฤติกรรมที่มีการเรียนรู้กันได้ มิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อน ซึ่งทำให้มนุษย์มีความแตกต่างไปจากสัตว์ เพราะมนุษย์นั้นมิสมองจึงสามารถรู้จักคิด ถ่ายทอด และเรียนรู้ ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นลักษณะที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรม

4) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นมรดกของสังคม วัฒนธรรมเป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้ เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการดังกล่าว คือ การที่มนุษย์มีการใช้ภาษาในการสื่อสารซึ่งมีส่วนช่วยในการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง

5) วัฒนธรรมมีลักษณะเป็น Super Organic คือ ปรากฏการณ์อย่างเดียวกันในทางกายภาพ หรือชีวภาพ ซึ่งอาจเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันไปในแง่ของวัฒนธรรม

6) วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) หรือแผนการดำเนินชีวิต (Design for Living) ของมนุษย์

พัทธา สายหู (2514: 2) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่มสมาชิกที่เรียนรู้และถ่ายทอดต่อกันด้วยการสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม

1) วัฒนธรรม เป็นผลจากการช่วยกันสร้างสรรค์ของมนุษย์ และได้มีการปรับปรุงดัดแปลง สิ่งใดที่ไม่ดีหรือล้าสมัยก็เลิกใช้ไป สิ่งใดที่ดีก็เก็บไว้ใช้ต่อไป

วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลง (Change) และมีการปรับตัว (Adaptive) ได้

2) วัฒนธรรมไม่ได้เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นของส่วนรวม สิ่งที่จะถือเป็นวัฒนธรรมได้ จะต้องเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับและถือปฏิบัติ ไม่ใช่แค่เฉพาะคนใดคนหนึ่งยอมรับ

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ดิ้นรนเพื่อแสวงหาสิ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการได้ มนุษย์ได้ทดลองปฏิบัติสิ่งแปลก ๆ ใหม่อยู่ตลอดเวลา จากผลของการคิดค้นและการลองผิดลองถูก จึงได้กลายมาเป็นแบบแห่งพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม และเมื่อความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งเป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตลอดเวลา ฌองค์ เสียงประชา (2541: 8-9) ได้แบ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีดังนี้

1) เนื่องจากการทะนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อปรุงแต่งวัฒนธรรมสังคมของตนให้เจริญงอกงามขึ้น มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ หรือมีการปรับปรุงวัฒนธรรมเดิมให้มีความเหมาะสมกับสังคมในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2) การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เช่น สภาพดินฟ้าอากาศซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จากความเสื่อมคุณภาพของเนื้อดิน น้ำท่วม พายุ ความแห้งแล้งและความหนาวจัด การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ผลิตปุ๋ยเพื่อให้หน้าดินอุดมสมบูรณ์ ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศเพื่อขจัดความร้อนอบอ้าวของอากาศ ซึ่งทำให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

3) การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ เหตุมาจากมนุษย์มีเชาว์ปัญญาสูง ความนึกคิดของมนุษย์จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง มนุษย์เป็นทาสของความนึกคิดของตนเองอยู่ตลอดเวลา และความนึกคิดนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการของตนที่เพิ่มขึ้น

4) การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมไม่อยู่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา

5) การแลกเปลี่ยนหิบบัณฑิตวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน การคมนาคมติดต่อถึงกันเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนหิบบัณฑิตวัฒนธรรมจึงเป็นไปได้อย่างกว้างขวาง

6) วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้จากพัฒนาการของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นมา เช่น จากการที่ผู้คนมีความรู้มากขึ้นทำให้เปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อเดิม

7) วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากความประสงค์ของผู้มีอำนาจในสังคม

8) จากการมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นเหล่านั้น ทำให้ผู้คนรับเอาวัฒนธรรมนั้น ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิต

2.2 แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

2.2.1.1 ความหมายของสังคม

วราคม ที่สุกะ (2525: 13) สังคม หมายถึง การมาอยู่ร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งมีการกระทำ (Action) และการกระทำตอบโต้กัน (Reaction) ต่อเนื่องกันไปจนกลายเป็นระบบขึ้น ที่เรียกว่า ระบบแห่งการกระทำและการกระทำตอบโต้กันจากการกระทำและการกระทำตอบโต้กันจนเกิดเป็นระบบนี้

ผจงจิตต์ อธิคมนันตะ (2543: 3) ได้ให้ความหมายของคำว่าสังคมว่า “สังคม คือ กลุ่มคนหรือผู้คนที่มาอาศัยอยู่ร่วมกัน ณ บริเวณพื้นที่เดียวกัน ลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมจึงเป็นกลุ่มที่ถือหน่วยเดียวกันในพื้นที่ ซึ่งมีการรวมกันอย่างมีระเบียบ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันภายในกลุ่มเป็นแบบบุคคลต่อบุคคล และบุคคลต่อกลุ่ม มีความผูกพันพึ่งพาอาศัยกัน มีความสนใจคล้าย ๆ กัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และมีความรู้สึกร่วมกันเป็นกลุ่มเดียวกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างถาวร”

ลักษณะโดยทั่วไปหรือหลักโดยทั่วไปที่แต่ละสังคมจะต้องมี คือ

1) กลุ่มคน หรือผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบในบริเวณพื้นที่หนึ่ง ผู้คนเป็นสิ่งที่สำคัญ หากไม่มีคนแล้วจะเป็นสังคมมนุษย์ไม่ได้ และจำนวนคนจะต้องมีอย่างน้อยสองคนขึ้นไป จึงมีผู้กล่าวว่าสังคมที่เล็กที่สุด คือ สังคมครอบครัว ซึ่งประกอบไปด้วยสามี ภรรยาเท่านั้น โดยมีบุตรเป็นสมาชิกเพิ่มมาทีหลัง หรืออาจมีมากกว่า จนเป็นหมู่บ้าน ประเทศ เป็นต้น

2) ความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ (Relationship and Interaction) ผู้ที่อาศัยอยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหญ่จนมีผู้กล่าวว่า “สังคมวิทยาเป็นวิชาที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม” เพราะความสัมพันธ์นี้เองที่ทำให้เกิดสังคมมนุษย์ขึ้นมา เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่มีต่อกัน ในเชิงยูคลิวิตี (Two-Way Communication) ซึ่งหมายความว่า สมาชิกมีการกระทำต่อภรรยา เช่น ให้ความรัก ความอบอุ่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และคอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน มีวิถีชีวิตไปในแนวเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันภรรยาก็จะสนองตอบในลักษณะคล้ายกัน

ด้วยเหตุนี้ สังคมจึงประกอบไปด้วยคนที่มีความสัมพันธ์และมีการกระทำต่อกัน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ความสัมพันธ์นี้ทำให้สังคมมีความมั่นคง และดำเนินลักษณะของความเป็นสังคมได้นาน

3) ระบบและสถาบันทางสังคม ระบบและสถาบันทางสังคมนี้เกี่ยวเนื่องอย่างใกล้ชิดกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม สายใยหรือตาข่ายของความสัมพันธ์ของคนในสังคมนี้ ก่อให้เกิดเป็นระบบของความสัมพันธ์และสถาบันทางสังคมขึ้นมา ตัวอย่างเช่น ระบบความสัมพันธ์ที่เนื่องมาจากคนที่มีความสัมพันธ์กับลูกค้า ผู้ผลิตสินค้า ธนาคารเจ้าของตลาด เพื่อนแม่ค้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวถ้าหากออกมาในเชิงการค้าการขาย เกี่ยวข้องกับการเงินการได้กำไรขาดทุน การผลิต การกระจายสินค้า และการบริโภคแล้ว ความสัมพันธ์ชุดนี้หรือระบบนี้ก็จะกลายเป็นสถาบันทางสังคมขึ้น ซึ่งนักสังคมวิทยาให้ชื่อว่า สถาบันทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันผู้คนจะต้องมีความสัมพันธ์กับประมุขของประเทศ รัฐบาล ผู้ว่าราชการ นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แม้จะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ตลอดจนประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง สายใยแห่งความสัมพันธ์ในแง่นี้จะกลายเป็นระบบความสัมพันธ์ขึ้น ระบบความสัมพันธ์ในแง่ที่เราเรียกว่า สถาบันการเมืองและการปกครอง

2.2.1.2 ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” มาจากคำว่า “วัฒนธรรม” จาก “วฒฺ” ในภาษาสันสกฤต หมายถึง ความเจริญ ส่วนคำว่า “ธรรม” มาจากคำศัพท์ “ธฺรม” ในภาษาสันสกฤต หมายถึง ความดี เมื่อนำคำสองคำนี้มารวมกันจึงได้คำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ความดีอันจะก่อให้เกิดความงอกงามที่เป็นระเบียบเรียบร้อย

สุธรรม ชาติสังคีต และอดุลย์ ตันประยูร (2524: 48) กล่าวว่า วัฒนธรรมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น และถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือ มรดกทางวัฒนธรรม

วราคม ทีสุกะ (2544: 63) คำว่า “วัฒนธรรม” มีความหมายที่แตกต่างหากมองจากทิศทางของนักวิชาการต่างสาขา ความหมายและคำนิยามแรกของวัฒนธรรมได้ให้ไว้โดยนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษชื่อ Taylor (1871) ว่า วัฒนธรรมคือสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้น อันได้แก่ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี รวมถึงสิ่งอื่น ๆ อีกหลายสิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมา ตลอดจนลักษณะนิสัยใจคอของมนุษย์เองซึ่งมนุษย์ได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

วัฒนธรรม คือความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการและการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น

ซูพินิจ เกษมณี (2555: 6) กล่าวว่า การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากการถ่ายทอดทางพันธุกรรม มนุษย์จึงต้องสร้างกฎกติกาในการอยู่ร่วมกันขึ้นมา รวมทั้งกำหนดแบบแผนการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมขึ้นมา ซึ่งเรียกว่า “วัฒนธรรม” ได้ โดยใช้คุณลักษณะที่มีร่วมกันดังกล่าวประดิษฐ์ขึ้น ความหมายของวัฒนธรรมอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นระบบวิธีคิดที่กำหนดแบบแผนการประพฤติปฏิบัติอันเป็นที่ยอมรับของกลุ่มพวกเดียวกัน สัตว์บางชนิดก็มีพัฒนาการวัฒนธรรมในระดับพื้นฐานด้วยเช่นเดียวกัน อาทิเช่น ลิงที่อยู่รวมกันเป็นฝูง ก็จะมีวิธีการได้มาซึ่งการเป็นจำฝูง แบบแผนของการเลือกคู่และการเลี้ยงดูลูก รวมทั้งแบบแผนของการอพยพเคลื่อนย้ายฝูง แต่วัฒนธรรมของมนุษย์มีความซับซ้อนกว่าหลายเท่าซึ่งได้จำแนกลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1) มนุษย์เป็นผู้สร้าง สิ่งที่เราเรียกว่าวัฒนธรรมนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ วัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นเองในธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้นำสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติมาปรุงแต่งขึ้นมาใหม่เพื่อสนองต่อการใช้ประโยชน์เฉพาะอย่างของมนุษย์เอง มนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม เครื่องประดับ เป็นต้น และมนุษย์ก็เป็นผู้สร้างวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ เป็นต้น

2) เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ วัฒนธรรมนอกจากจะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นแล้วความสามารถในการผลิตหรือสร้างวัฒนธรรมไม่มีอยู่ในพันธุกรรม มนุษย์จึงต้องเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรม มีสัตว์มากมายหลายชนิดมีการเรียนรู้ที่มาก-น้อยแตกต่างกันออกไป ดังเช่น การนำสัตว์มาฝึกให้แสดงกิริยาท่าทางที่ไม่ใช่ปกติวิสัยของสัตว์ เช่น สอนให้เดินสองขา ขี่จักรยานสองล้อ ปีนต้นไม้พรวัว เป็นต้น ทั้งนี้ ยังไม่พบว่าสัตว์อื่นนอกจากมนุษย์มีกลวิธีการถ่ายทอดที่ซับซ้อนได้เท่ามนุษย์ มักเป็นการสังเกตและเลียนแบบอันเป็นวิธีการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานมากกว่า ดังนั้น การ

เรียนรู้วัฒนธรรมของมนุษย์จึงรวมทั้งความรู้ที่เกิดจากการคิดค้นและความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดที่มีความซับซ้อนด้วย

3) มีลักษณะเป็นองค์รวม (Holistic) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการบูรณาการความรู้หลายส่วนเข้าด้วยกันโดยมิได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ เหมือนกับความรู้ทางวิชาการที่ถูกแบ่งแยกออกเป็นสาขาวิชาต่าง ๆ แยกออกจากกันไป การที่ชาวนาทำนา มีความรู้เกี่ยวกับภูมิอากาศ ฤดูกาล รู้ว่าช่วงเวลาไหนที่ควรจะเพาะค่อนกล้า และชาวนายังมีความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ สภาพดิน พรรณไม้ต่าง ๆ ที่ขึ้นในนา รู้ว่าแมลงชนิดใดให้ประโยชน์หรือให้โทษในนา รวมไปถึงความรู้ที่เป็นอื่น ๆ

4) มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamism) วัฒนธรรมไม่ใช่ผลผลิตที่ตายตัวของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าในทุกยุคทุกสมัย วัฒนธรรมจะถูกปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แปรรูป ผลิตซ้ำ สร้างขึ้นใหม่ และถูกทดแทน อยู่โดยตลอด ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย การสื่อสารและคมนาคม ภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งจะเห็นความแตกต่างตามยุคสมัย ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการทางวัฒนธรรมจึงมักกล่าวว่า วัฒนธรรมที่ไม่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเลย มีแนวโน้มที่จะสูญหายไปมาก

5) เป็นสมบัติรวม โดยทั่วไปแล้วการสร้างหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ใช้ฉันทมติของผู้ที่ร่วมเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ จึงมีผู้กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นกระบวนการของประชาธิปไตย ประเทศไทยเคยมีเหตุการณ์ที่ผู้นำประเทศใช้อำนาจบังคับให้คนไทยเลิกกินหมาก ถือว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ได้เกิดจากฉันทมติ ครั้นผู้นำผู้นั้นสิ้นอำนาจลง คนที่เคยกินหมากแล้วต้องหยุดกินไปก็กลับมากินหมากเหมือนเดิม แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป หัตถ์คติดของของคนไทยที่มีต่อฟันค้ำ-ฟันขาวก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไป ผู้คนทยอยกันเลิกกินหมากไปเองโดยมิต้องมีการบังคับ

6) เป็นระบบสัญลักษณ์ วัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นล้วนประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ที่มีความหมายทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นภาษา สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ตลอดจนไปถึงภาษาท่าทางซึ่งมีความหมายที่แตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม คุณสมบัติประการนี้ของวัฒนธรรมมีความสำคัญจนเกิดเป็นสำนักคิดที่เรียกว่า “ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์” (Symbolic Interactionism) ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า มนุษย์ล้วนกำหนดรูปแบบและวิธีการสัมพันธ์กันบนพื้นฐานของการตีความหมายเชิงสัญลักษณ์ของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา ดังนั้นคนที่อยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมเดียวกันสามารถตีความหมายและสื่อความหมายเป็นที่เข้าใจกันได้

7) มีมากและหลากหลาย ในพื้นที่หนึ่ง ๆ จะมีกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป ถึงแม้จะอยู่ในระบบนิเวศแบบเดียวกันแต่ก็มีวัฒนธรรมเดียวกันทั้งหมด ดังเช่น กลุ่ม

ชนบทที่อยู่ในพื้นที่ราบสูงในหลายประเทศยังมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปหลายลักษณะ ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกัน ดังเช่น ชาวไต/ไท/ไทย ก็ยังมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป ด้วยเหตุนี้ ความพยายามให้คนในสังคมขนาดใหญ่ยึดถือในวัฒนธรรมที่เป็นแบบเดียวกันไปทั้งหมดจึงเป็นการฝืนกระบวนการทางวัฒนธรรมอย่างยิ่ง

จากตัวอย่างนิยามข้างต้นพบว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ทำตามสัญชาตญาณ อาจจะเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมหรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมคือ ระบบในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่ใช่ระบบที่สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ

2.2.2 ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

Davis (1949: 622) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะที่แตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม กล่าวคือ “เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคม นั่นคือเกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมทุกสาขา ได้แก่ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ปรัชญา ฯลฯ เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและกฎเกณฑ์ของการจัดระเบียบทางสังคม”

Fairchild (1955: 277 อ้างในถึง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536: 20) ได้ให้คำนิยามของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า “เป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการ แบบแผน หรือรูปแบบสังคมซึ่งมีการผันแปรหรือมีการเปลี่ยนแปลง เป็นแนวความคิดรวมหมายถึงผลของการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างของกระบวนการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจก้าวหน้าหรือล่าหลังก็ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรหรือชั่วคราว มีการวางแผนหรือเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีการวางแผน เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียว หรือหลายทิศทาง อาจก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษก็ได้”

Wiese (1956: 7) ได้ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับ Davis กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งของ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องมาจากวัฒนธรรมเป็นผลผลิตของกิจกรรมระหว่างมนุษย์ ส่วนสังคมเป็นเรื่องของตัวที่กระทำสิ่งนั้น ๆ

อดุลย์ ตันประยูร (2523: 90) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลง ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสถาบันสังคม สมาชิกของสังคม และส่วนประกอบอื่น ๆ ของสังคม ซึ่งมีทั้งการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างและหน้าที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ บางครั้งก็เปลี่ยนแปลงอย่าง

ช้า ๆ เสมอ และไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อชีวิตของสมาชิกในสังคมมากนัก แต่ในบางขณะก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิตของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536: 26-27) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงว่า การเปลี่ยนแปลงคือการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้แปรสภาพจากที่เคยเป็นอยู่มาเป็นสภาพใหม่ โดยมีองค์ประกอบของเวลาเป็นเครื่องกำหนด เกี่ยวกับธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้จำแนกออกเป็น 3 แบบ ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ (Evolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ผลของการเปลี่ยนแปลงไม่ส่งผลต่อความรู้สึกหรือวิถีชีวิตของคนมากนัก ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ หรือไม่ได้ตั้งใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2) การเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา (Development) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า โดยมีการกำหนดเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง กำหนดปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเดิม ผลของการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเดิม ผลของการเปลี่ยนแปลงน่าจะเป็นที่ยอมรับของสังคม หากได้วางแผนตามความต้องการของกลุ่มชนนั้น

3) การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ (Revolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันจากระบบหนึ่งไปสู่ระบบหนึ่งโดยยกเลิกระบบเก่าโดยสิ้นเชิง แล้วมีการจัดระบบใหม่และดำเนินการอย่างรวดเร็ว อาจมีการบังคับโดยใช้กำลัง การเปลี่ยนแปลงแบบนี้ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกและจิตใจของประชาชนส่วนใหญ่

สุริชัย หวันแก้ว (2537: 156-157) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้น ที่สำคัญก็คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยม บรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงในแง่สิ่งของเครื่องใช้เกิดขึ้นง่ายกว่า แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยมและสัญลักษณ์ทางสังคมมักจะต้องใช้เวลานานและยากกว่า

ผจงจิตต์ อธิคมน์นทะ (2543: 21) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มคน ความสัมพันธ์ และสถาบัน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือการเปลี่ยนแปลงกลุ่มคน การเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ จะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในอัตราการเกิด อัตราการตาย การกระจายของประชากร การอพยพเคลื่อนย้าย เพราะกลุ่มคนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลต่อสังคมเสมอ นอกจากนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ ซึ่งได้แก่ ความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิมาเป็นแบบทุติยภูมิกันมากขึ้น ฯลฯ ส่วนการ

เปลี่ยนแปลงในสถาบันก็ได้แก่ การเกิดมีสถาบันต่าง ๆ เพิ่มขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงภายในแต่ละสถาบัน ทั้งสามส่วนที่กล่าวนี้ เป็นสิ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น

สนธยา พลศรี (2545: 10) กล่าวว่า “การเปลี่ยนแปลง” หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพทั่วไปของสิ่งให้สิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือด้อยลงกว่าเดิม โดยไม่ได้เจาะจงรูปแบบวิธีการ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิมที่เคยอยู่ไปสู่สภาพใหม่ เมื่อกาลเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อาจจะดีหรือด้อยกว่าสภาพเดิมก็ได้

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาได้อธิบายความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่ามีความแตกต่างกัน โดยที่นักสังคมวิทยาจะมุ่งเน้นในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่วนนักมานุษยวิทยาจะมุ่งเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

เจลีว ฤกษ์จุฬิมล และคณะ (2548: 239) ได้กล่าวถึง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม” ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคม ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบครอบครัวขยายเป็นระบบครอบครัวเดี่ยว เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมทางสังคม เช่น การเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตจากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นเพื่อขาย การเปลี่ยนพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรจากแบบบังคับเป็นแบบให้อิสระเสรี และยังรวมถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณของพฤติกรรม เช่น อัตราการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน อัตราการย้ายถิ่น เป็นต้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ ภาษา

สนธิ สมักรการ (2549: 2-3) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลง คือ การทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้มีความแตกต่างหรือแปรสภาพไปให้ไม่เหมือนเดิม เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งนั้นก็ยังคงสภาพอยู่เช่นเดิม การเปลี่ยนแปลงมีองค์ประกอบอยู่ 3 ประการคือ 1) ความแตกต่างที่ต่อเนื่องกัน 2) เวลา 3) สภาพซึ่งยังคงตัวอยู่ได้

วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลง (Evolution) ส่วนใหญ่ใช้ในการอธิบายลำดับความก้าวหน้าจากง่ายไปหายาก ในลักษณะขนาดโครงสร้างของสิ่งที่มีอยู่ รวมถึงกระบวนการพัฒนาของสิ่งมีชีวิตจากที่มีอยู่ดั้งเดิมในรูปแบบที่ง่ายไปสู่รูปแบบที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การพัฒนาการเปลี่ยนแปลง (Development) อาจมองเห็นได้จากทิศทางการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขั้นตอนต่อไปในการพิจารณา คือ ระดับของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น แม้ว่าแนวความคิดของการเปลี่ยนแปลงจะรวมถึงปรากฏการณ์ทั้งหมดของสังคม ในความเป็นจริงแล้ว ไม่สามารถที่จะศึกษาและเข้าใจความเปลี่ยนแปลงได้ถ้าปราศจากความรู้เกี่ยวกับที่มา หรือสถานที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลง การระบุสถานที่จึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระบบสังคมซึ่งสามารถ

ศึกษาและมุ่งประเด็นไปยังความเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ที่สนใจ เช่น ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับองค์กร ระดับสถาบัน และระดับสังคม

ในระดับของบุคคลสามารถพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ (Attitude) ความเชื่อ (Beliefs) ความปรารถนา (Aspirations) และแรงจูงใจ (Motivations) ในระดับกลุ่มจะศึกษาจากการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ การสื่อสาร การแก้ไขข้อขัดแย้ง ความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การแข่งขันและรูปแบบการยอมรับและปฏิเสธในระดับองค์กร จะศึกษาถึงขอบเขตของการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงในแต่ละลักษณะหรือรูปแบบใช้เวลานานเท่าไร คือการศึกษ้อัตราการเปลี่ยนแปลง (Rate of Change) สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเฉพาะอัตราการเปลี่ยนแปลงสามารถวัดได้โดยดูจากช่วงระยะเวลาที่เกิดขึ้น เช่น วัน เดือน ปี ทศวรรษ หรือศตวรรษ หรืออาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ หรืออย่างรวดเร็ว

2.2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีเปลี่ยนแปลง พงจจิตต์ อธิคมนันทะ (2543: 39-52) ได้จำแนกไว้ดังนี้

1) ทฤษฎีการวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory) ซึ่งมีสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า ค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการสะสมเพิ่มพูนทีละเล็กทีละน้อย เป็นไปในทิศทางที่เพิ่มความสลับซับซ้อนและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มีแนวความคิดเกี่ยวข้องกับเรื่องความเจริญก้าวหน้า ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากงานของ Dawin เกี่ยวกับการวิวัฒนาการทางชีววิทยา ซึ่งเกิดขึ้นในสิ่งที่มีชีวิตในสภาพธรรมชาติ ซึ่งในระยะแรก ๆ นักทฤษฎีต่าง ๆ ได้ศึกษาและประเมินผลถึงความก้าวหน้าโดยใช้สังคมอุตสาหกรรมตะวันตกเป็นเกณฑ์

Darwin (1859) ได้นำเอาแนวความคิดเรื่องการต่อสู้เพื่อการคงอยู่ของสิ่งมีชีวิต และจุดกำเนิดของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ มาปรับปรุงเพื่อศึกษาเรื่องเกี่ยวกับสังคมวิทยา ซึ่ง Darwin ได้สรุปผลออกมาดังนี้

- (1) สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ มากมายซึ่งดำรงชีวิตอยู่
- (2) จำนวนของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นตามความต้องการของการอยู่รอด
- (3) ผลก็คือ จะมีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดภายในสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกัน และระหว่างสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ
- (4) ในการต่อสู้ครั้งนี้ ตัวที่แข็งแรงเหมาะสมที่สุดและปรับตัวได้ดีที่สุดก็จะมีชีวิตอยู่ได้ ตัวที่อ่อนแอก็จะถูกทำลายหรือตายไปในที่สุด

ซึ่ง Darwin ได้เรียกกฎนี้ว่า กฎแห่งการเลือกสรรทางธรรมชาติ (Law of Natural Selection) วิวัฒนาการคือ การเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยาซึ่งเกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิต ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพราะสภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สิ่งมีชีวิตตระกูลต่าง ๆ หรือแม้แต่ตระกูลเดียวกันอยู่ในสภาพที่แข่งขันกันตลอดเวลา เพื่อหาสิ่งจำเป็นในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ต่อไป สิ่งมีชีวิตได้แก้ปัญหานี้โดยการวิวัฒนาการทางชีววิทยา ซึ่งเป็นผลให้ร่างกายเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ความสามารถในการวิวัฒนาการนี้มีอยู่ในสัตว์และพืชที่ยังเหลืออยู่ในโลกทุกประเภท วิวัฒนาการจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงของคุณสมบัติซึ่งมีอยู่ภายในสิ่งมีชีวิตนั่นเอง เกิดตามกาลเวลาและความจำเป็น คำอธิบายของ Darwin เป็นที่น่าสนใจของนักทฤษฎีสังคมที่จะใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงและสภาพแรกเริ่มของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เมื่อใช้กับสังคมมนุษย์ วิวัฒนาการมีความหมายว่าจะต้องผ่านขั้น (Stages) ต่าง ๆ ก่อนจะบรรลุถึงสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทุกสังคมจะต้องผ่านขั้นต่าง ๆ เหล่านี้เหมือนกันในกระบวนการของการวิวัฒนาการ

2) ทฤษฎีแห่งการสมดุล (Equilibrium Theory) ในทฤษฎีนี้ประกอบด้วย ทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

- (1) ทฤษฎีความล่าหรือความเฉื่อยทางวัฒนธรรม (Cultural Lag Theory)
- (2) ทฤษฎีมนุษย์นิเวศวิทยา (Human Ecology Theory)
- (3) ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural Functional Theory)

“สมดุล” แปลว่า คลุมเสมอกัน ไม่ย่อหย่อนกว่ากัน เป็นคำที่ขอยืมมาใช้เพื่อเป็นกลไกในการศึกษาในความหมายถึงสถานะความเป็นอันหนึ่งอันเดียว หัวใจสำคัญของแนวความคิดแห่งการสมดุลได้แก่ “พื้นฐานของส่วนต่าง ๆ ได้รวมเข้าไว้ด้วยกันเป็นระบบ และส่วนต่าง ๆ เหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งก็จะเป็นผลทำให้ส่วนอื่น ๆ ของระบบซึ่งสัมพันธ์กันเปลี่ยนแปลงไปด้วย”

(1) ทฤษฎีความล่าทางวัฒนธรรมหรือความเฉื่อยทางวัฒนธรรม (Cultural Lag Theory) ทฤษฎีนี้สัมพันธ์กับความคิดของ William F. Ogburn เกี่ยวกับเรื่องความเฉื่อยหรือความล่าทางวัฒนธรรม จุดสำคัญของทฤษฎีก็คือ เป็นรูปแบบเฉพาะของทฤษฎีความสมดุล ซึ่งกล่าวว่า สังคมได้ดำเนินการโดยกลไกความสมดุล เมื่อการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นซึ่งทำให้สังคมเสียสมดุล ฉะนั้น ส่วนหนึ่ง ๆ มีแนวโน้มที่จะหาส่วนชดเชยการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความสมดุลในกรณีเช่นนี้ สถานะความสมดุลครั้งใหม่จะแตกต่างจากของเก่าและเกิดความล่าหรือความเฉื่อยระหว่างสถานะความสมดุลของทั้งสอง ความเฉื่อยทางวัฒนธรรมบังเกิดขึ้น เมื่อหนึ่งในสองส่วนของวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กัน ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงก่อนหรือหลังการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปใน

ระดับสูงกว่าอีกส่วน Ogburn ได้ให้ข้อสังเกตว่า สังคมทั้งหลายมีแนวโน้มที่พยายามปรับให้โครงสร้างอยู่ในสมดุล เมื่อความสมดุลนั้นเสียไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง ในส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงที่เป็นส่วนชดเชยก็จะเกิดขึ้นในส่วนอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างความสมดุล Ogburn ได้กำหนดขั้นตอนในลักษณะของความเฉื่อยทางวัฒนธรรม ดังนี้

- ก) แสดงถึงตัวผันแปรอย่างน้อยที่สุดสองตัว
- ข) แสดงให้เข้าใจในตัวผันแปรนั้น
- ค) แสดงถึงตัวผันแปรหนึ่งได้เปลี่ยนแปลง ในขณะที่อีกตัวหนึ่งไม่ได้เปลี่ยน หรือตัวผันแปรหนึ่งมีระดับการเปลี่ยนแปลงสูงกว่าอีกตัวหนึ่ง
- ง) เมื่อตัวผันแปรหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเร็วและมากกว่า ฉะนั้น ความพอใจต่าง ๆ ซึ่งเคยคงอยู่ก็จะลดลงด้วย

ตัวผันแปร หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม

โดยทั่วไป ทฤษฎีนี้ขึ้นอยู่กับความมากมายของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่คงอยู่ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเปรียบเสมือนเครื่องจักรเครื่องกล ซึ่งแต่ละส่วนจะเข้ากันได้เหมาะสมที่สุด Ogburn ได้สรุปไว้ว่า แม้ส่วนต่าง ๆ จะสัมพันธ์กันก็ตาม ความเฉื่อยก็จะแผ่กระจายไปทั่ว มีการแยกกระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุ (สิ่งประดิษฐ์, นวัตกรรมต่าง ๆ) และวัฒนธรรมทางอวัตถุ (ประเพณี, ความเชื่อ, ประเพณี, กฎหมาย ฯลฯ) การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางอวัตถุจะล่าช้ากว่าการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางวัตถุ ดังตัวอย่าง ความล่าช้าที่ได้สะสมเพิ่มพูนเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคนิควิธีการต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว Ogburn ได้สังเกตว่า การประดิษฐ์ได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก และจะเพิ่มมากขึ้นอีกในอนาคต เนื่องจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมได้เพิ่มความรู้ทางวิชาการต่าง ๆ มากขึ้น วัฒนธรรมส่วนอื่นก็จะปรับปรุงใหม่แต่ก็ภายหลังความล่าช้าได้เกิดขึ้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางวัตถุจะเป็นไปในแบบทวีคูณ

(2) ทฤษฎีมนุษย์นิเวศวิทยา (Human Ecology Theory) นักมนุษย์นิเวศน์ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของชุมชนแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และที่อยู่อาศัย นักมนุษย์นิเวศน์ได้กล่าวถึงแนวความคิดนี้ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์ได้ถูกสร้างขึ้นซึ่งขึ้นอยู่กับสังคมย่อย ๆ โดยมีพื้นฐานอยู่กับการสัมพันธ์ระหว่างพืชและสัตว์ที่อยู่อาศัยอยู่ในถิ่นนั้น ๆ และได้สรุปเป็นสมมติฐานออกมาว่า 1) ชุมชนของสังคมกลุ่มย่อย ๆ ประกอบไปด้วยพื้นที่ซึ่งจะจัดระเบียบประชากรด้วย 2) ประชากรจะมีลักษณะเช่นไร มีพื้นฐานอยู่ที่ดินที่เขารอบครอง 3) บุคคลต่าง ๆ ในหน่วย ๆ หนึ่ง มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ชุมชนนั้น ๆ จะมีกลไก เพื่อให้เกิดความสมดุลในระหว่างสิ่งมีชีวิตที่มีการแข่งขันกัน นักมนุษย์นิเวศน์ได้กล่าวว่า ระดับสังคมย่อยต่าง ๆ จะมีความแตกต่างกันในวัฒนธรรม การแข่งขันจะกำหนดความเป็นระเบียบ

ของสังคม กลุ่มหนึ่งมีการแข่งขันกับอีกกลุ่มหนึ่ง จนกระทั่ง การเปลี่ยนแปลงหลังจากนั้นก็จะคงอยู่ต่อไป ต่อมาก็จะแข่งขันกันอีก จะมีผลที่ตามมาและคงอยู่ระยะหนึ่ง สิ่งที่เกิดทอดมาของแนวความคิดของนักมนุษยนิยมเป็นเสมือนเครื่องมือที่ใช้ศึกษาการกระจายตัวของประชากร เช่น มีการแบ่งออกเป็นโซน ขอบเขตพื้นที่ตามธรรมชาติ ขอบเขตทางสังคม คำต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแนวคิดที่เราใช้เพื่อแสดงถึงความสมดุล สำหรับถิ่นที่อยู่อาศัย ประชากรมรณวโนมที่จะกระจายตัวไปในรูปแบบขั้นสุดท้ายที่คงอยู่ และต่อต้านการมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

(3) ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ หรือหน้าที่-ประโยชน์ (Structural Functional Theory) การใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม เป็นวิธีการที่มีเหตุผล โดยมองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบอันหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยส่วนและระบบต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง อาจจะเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ๆ ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย จะเกิดมากน้อยในส่วนไหนอย่างไร และมีผลกระทบกระเทือนมากน้อยเพียงไรเป็นเรื่องที่สามารถศึกษาและทำนายได้

ลักษณะของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมเป็นระบบอันหนึ่ง ระบบนี้จำเป็นจะต้องดำรงอยู่ต่อไป ถึงแม้ตัวบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เนื่องมาจากกฎของธรรมชาติที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การที่สังคมจะดำรงอยู่ได้ สังคมจะต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ในสังคม อันได้แก่ การมีสถาบันหลัก คือ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง การศึกษาลัทธิศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ละสถาบันจะมีหน้าที่ต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อสังคม ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เปรียบเสมือนกลไกที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคม และบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม

2.2.4 องค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534) ได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมักเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ บางครั้งก็ไม่สามารถหาคำตอบได้ว่าเกิดขึ้นมาจากสาเหตุใด การเปลี่ยนแปลงเพียงส่วนหนึ่งของสังคมอาจจะส่งผลกระทบให้ส่วนอื่น ๆ ของสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงมักเกิดขึ้นจากปัจจัยต่าง ๆ

1) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ เช่น ในบางพื้นที่ที่มีความเชื่อที่ว่าอากาศที่อบอุ่นทำให้สามารถพัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ นักวิทยาศาสตร์บางคนอ้างว่า การโคจรของดวงดาว เช่น ดาวหางฮัลเลย์มีผลต่อสังคมมนุษย์ หรือบางคนก็ได้เสนอว่า การเกิดจุดดับในดวง

อาทิตยัมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน เป็นต้น ความคิดดังกล่าวข้างต้นเคยเป็นที่นิยมอยู่พักหนึ่ง แต่เนื่องจากขาดซึ่งหลักฐานในการยืนยัน ในทางวิชาการจึงไม่ได้ยึดถืออีกต่อไป

2) ปัจจัยทางชีววิทยารวมถึงการถ่ายทอดทางพันธุกรรมของความสามารถทางปัญญา เช่น การกล่าวถึงบทบาทของกลุ่มเชื้อชาติบางชาติในการสร้างอารยธรรมของมนุษย์ ความเหนือกว่าและความด้อยกว่าของลักษณะทางชีววิทยาที่มีผลต่อความสามารถของสังคมในการเปลี่ยนแปลง เช่น ความเชื่อที่ว่าเผ่าอารยันเป็นเผ่าที่มีความสามารถมากที่สุด เป็นต้น ปัจจุบันในทางวิชาการความสนใจต่อบัจฉินี้แทบไม่มีความหมายอีกต่อไป เพราะไม่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์มายืนยัน แต่บางครั้งก็มีความเชื่อแบบนี้แสดงออกมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีนโยบายของบางประเทศ เช่น นโยบายการปกครองที่กีดกันในเรื่องผิวสี ของรัฐบาลผิวขาวแห่งประเทศแอฟริกาใต้ หรือนโยบายส่งเสริมการมีบุตรในหมู่ปัญญาชน แต่ให้มีการคุมกำเนิดในหมู่ประชากรระดับการศึกษาต่ำของรัฐบาลสิงคโปร์ของลีควนยู เป็นต้น

3) ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์มักจะเน้นในเรื่องของบทบาทของสงคราม บางทีจะเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากบทบาทของมหาบุรุษและผู้นำ การพิจารณาเช่นนี้เป็นจุดอ่อนอย่างมาก เพราะสังคมจะเหมือนเป็นสุญญากาศที่รับพลังงานต่าง ๆ เข้ามาแล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เองและละเลยการพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญของสังคม เช่น กลุ่ม ค่านิยมทางสังคม สถาบันทางสังคมไป

4) ปัจจัยทางเทคโนโลยี เช่น การประดิษฐ์คิดค้นบางอย่างได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำ โทรศัพท์ เครื่องพิมพ์ ระเบิดปรมาณู คอมพิวเตอร์ การใช้แสงเลเซอร์ เป็นต้น

5) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์ต้องทำมาหากิน ด้วยเหตุนี้ความต้องการทางเศรษฐกิจของมนุษย์อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

6) ปัจจัยทางศาสนาและอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์และศาสนา อาจเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

วราคม ที่สุกะ (2544: 76) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย อาจเกิดขึ้นจากระบบภายในตัวเองหรืออาจเกิดจากปัจจัยภายนอกอื่นก็เป็นได้ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละกรณีย่อมไม่เหมือนกัน การเปลี่ยนแปลงแต่ละกรณีก็มีสาเหตุที่แตกต่างกัน เช่น บางกรณีก็มีบุคคลพิเศษเป็นตัวกำหนดแล้วจึงมีปัจจัยอื่นสนับสนุน แต่หลายกรณีก็อาจมีปัจจัยเชิงเศรษฐกิจ เป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงแล้วจึงได้รับการสนับสนุนจากปัจจัยทางสังคมและการเมือง โดยสรุปแล้ว การเปลี่ยนแปลงมีปัจจัยก่อให้เกิด 4 ประการดังต่อไปนี้

1) กระบวนการทางธรรมชาติ คำว่า ธรรมชาติ หมายถึงสิ่งที่เกิดเองและมีเองโดยไม่มีบุคคลใดเป็นผู้สร้างสรรค์ แต่เมื่อมันเกิดขึ้นก็เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป เมื่อธรรมชาติบังเอิญมารวมกันอย่างเหมาะสมก็จะเกิดเป็นบางสิ่งปรากฏการณ์บางอย่างขึ้น

2) กระบวนการทางชีววิทยาและประชากร การเปลี่ยนแปลงที่กระบวนการทางชีววิทยาของสิ่งมีชีวิตเริ่มต้นที่การก่อกำเนิดชีวิตหนึ่งโดยการแบ่งโครโมโซมมาจากชายผู้เป็นพ่อถึงหนึ่งมารวมกับฝ่ายหญิงซึ่งเป็นแม่อีกถึงหนึ่ง นั่นคือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในวงจรชีวิตของหมู่มวลสรรพสิ่งที่มีชีวิตรวมทั้งมนุษย์

ส่วนกระบวนการทางประชากรเป็นการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องมาจากกระบวนการทางชีววิทยาแต่นั่นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร อันหมายรวมหลายสิ่งหลายอย่างที่เกี่ยวเนื่องกับประชากร รวมถึงอัตราการเพิ่มหรือการลดลงของจำนวนประชากรด้วย

3) กระบวนการผลิตทางเทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นผลพวงของการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเริ่มต้นเมื่อโลกของเรามีเครื่องจักรไอน้ำ เครื่องกำเนิดไฟฟ้า เครื่องจักรกล เครื่องยนต์ ฯลฯ พัฒนาเรื่อยมาจนเกิดคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน กล่าวได้ว่า เทคโนโลยีสมัยใหม่ เมื่อก่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ยังส่งผลให้กำเนิดสิ่งอื่น ๆ ตามมาอีกมากมายอย่างที่กล่าวว่า ประดิษฐกรรมก่อกำเนิดประดิษฐกรรมใหม่ ประดิษฐกรรมใหม่นั้นเองก็กำเนิดประดิษฐกรรมใหม่อีก เหมือนเมื่อเกิดคลื่นลูกแรกก็จะเกิดคลื่นลูกที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 ที่ 5 เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด กระบวนการผลิตเทคโนโลยีสมัยใหม่จัดได้ว่าเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รุนแรงและไม่มีที่สิ้นสุด

4) กระบวนการทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยเชิงนามธรรม หมายถึงกระบวนการทางจิตใจ เช่น ความรู้สึก ความต้องการ ความสนใจ ค่านิยม ฯลฯ ข้อเท็จจริงนี้สอดคล้องกับแนวทฤษฎีของนักสังคมวิทยาคนหนึ่งที่ว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางสังคม (Social Wishes) 4 ประการ ได้แก่ ความต้องการการตอบสนอง (Response) ความต้องการการยอมรับ (Recognition) ความต้องการความอบอุ่น ปลอดภัย (Security) ความต้องการประสบการณ์ใหม่ ๆ (New Experience)

ซีริรัตน์ แอดสกุล (2545: 79) กล่าวถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

- 1) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
- 2) ประชากร
- 3) โลกทัศน์ของคนในสังคม
- 4) การมีนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีใหม่

5) การเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม

สนธิ์ สมักรการ (2545: 8) กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยสรุปได้ว่าวัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงไปเพราะสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1) การประดิษฐ์คิดค้น (Invention) ซึ่งจะรวมทั้งการสร้างเทคนิควิทยาใหม่ และการสร้างขนบธรรมเนียมประเพณีหรือระบบความเชื่อใหม่ เมื่อได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายแล้ว ย่อมถือได้ว่ามีแบบแผนการดำเนินชีวิตอย่างใหม่เกิดขึ้นและถ้าแบบแผนนั้นมีความคงทนอยู่นานมากกว่าหนึ่งชั่วอายุคนขึ้นไปก็นับได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นอย่างแท้จริง เพราะว่าตามปกติแล้วนั้นวัฒนธรรมต้องมีอายุยืนยาวมากกว่าหนึ่งชั่วอายุคนขึ้นไป ทั้งนี้ก็เพื่อให้กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมได้มีโอกาสดำเนินต่อไปได้

2) วัฒนธรรมอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ด้วยวิธีการขอยืมหรือลอกเลียนแบบกัน (Cultural Borrowing) การหยิบยืมทางวัฒนธรรม หรือการลอกเลียนแบบแผนวิธีการดำเนินชีวิตมาจากวัฒนธรรมอื่นนั้น ปรากฏว่ามีอยู่เรื่อยมาในสังคมมนุษย์ต่าง ๆ ที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมอื่น การติดต่อทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การติดต่อโดยตรงก็คือการที่คนต่างวัฒนธรรมได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนความคิด ค่านิยมและพฤติกรรมต่อกัน ซึ่งอาจเป็นไปได้หลายรูปแบบ อาทิ ทูตการเมือง การค้า การศึกษาในต่างประเทศ รวมไปถึงการเผยแพร่ศาสนาของคณะธรรมทูตต่าง ๆ และการอพยพเข้ามาทำมาหากินของคนต่างสังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น การที่คนต่างวัฒนธรรมมีโอกาสได้เห็นแบบอย่างของวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างกันออกไปจากวัฒนธรรมของตนอยู่ในเวลานานพอสมควร ก็อาจเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือในบางส่วนของวัฒนธรรมทั้งสองก็ได้

สรุปการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ มักจะเกิดในทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว หรือสังคมด้อยพัฒนา การเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดการพัฒนาให้สังคมของตนมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้จากการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ในสังคมหรืออาจจะเป็นการรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมอื่นเข้ามา หรืออาจจะดัดแปลงปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวิถีชีวิตในสังคมของตน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความเชื่อ ค่านิยม การเปลี่ยนแปลงในบรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมต้องอาศัยตัวบุคคลในการเป็นตัวกระทำที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม อาจเห็นได้จากโครงสร้างหน้าที่ของสังคมที่ได้

เปลี่ยนแปลงไป ส่วนเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมองที่วิถีชีวิต ระเบียบแบบแผนที่เปลี่ยนไปจากที่เคยเป็น

2.3 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม

2.3.1 ความหมายเกี่ยวกับการปะทะสังสรรค์

สมพัคตร์ ชัยนุธะสิทธิ์ (2530: 37) การปะทะสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง การที่หน่วยหรือสมาชิกแต่ละคน เปลี่ยนแปลงไปโดยการเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่ม หน่วยแต่ละหน่วยจะเปลี่ยนได้ต่อไปอีกเพื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มต้องขึ้นกับกลุ่มและมีการพึ่งพาอาศัยกัน (Dependence) กลุ่มที่มีการปะทะสัมพันธ์กัน แบ่งได้ย่อย ๆ ออกเป็น 3 ประการ

1) Lewin (1948) ได้ให้ความหมายว่า สมาชิกต้องพึ่งพาอาศัยกัน สมาชิกคนหนึ่งมีความคิดเกี่ยวกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม เห็นว่าสมาชิกคนอื่นมีความสำคัญต่อตนเอง มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และลักษณะต่าง ๆ ของตน ขณะเดียวกันสมาชิกทุกคนในกลุ่ม จะต้องมีความมุ่งหมาย มีความต้องการเช่นเดียวกัน จึงเกิดเป็นแรงจูงใจให้เขามีการตอบสนองซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องในกลุ่ม

2) Cattell (1970) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ เครื่องมือบำบัดความต้องการของสมาชิก ซึ่งเป็นความหมายขั้นพื้นฐานที่สามารถใช้กับกลุ่มหลายชนิด เป็นการกล่าวถึงหน้าที่ของกลุ่มต่อสมาชิก ซึ่งเท่ากับกลุ่มส่วนมากตั้งอยู่ได้เพราะว่า สมาชิกมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน ทำให้กลุ่มต้องหาทางบำบัดความต้องการของสมาชิก

3) Gibb (1968) ให้ความหมาย กลุ่มคือ ความคิดเห็นที่เป็นปริมาณ การที่สมาชิกมีการปะทะสัมพันธ์กัน มีการพึ่งพากันเป็นการแสดงปริมาณต่าง ๆ กัน ในกลุ่มหนึ่งจะสัมพันธ์กันมากหรือน้อย มีการพึ่งพากันมากหรือน้อย สิ่งที่เป็นปริมาณคือ พลังงานที่สมาชิกแต่ละคนทำงานให้แก่กลุ่ม อาจมีปริมาณมากหรือน้อย มีการรักพวกพ้องมากหรือน้อย

อมรา พงศาพิชญ์ (2542: 19) คำว่า การสังสรรค์ทางวัฒนธรรมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) นี้ใช้เมื่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่าง 2 กลุ่มคนที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกัน และมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่ในกรณีที่มีสังคมวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีพลังไม่เท่ากัน คนกลุ่มหนึ่งจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่ง เราพบว่ากลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังน้อยจะถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังมากกว่า ในขณะเดียวกันอาจมีการแลกเปลี่ยนกันก็ได้ สุดท้ายถ้าวัฒนธรรม 2 ชุดถูกผสม

รวมกันเป็นชุดเดียวกันไม่ว่าจะมีส่วนของชุดใดมากกว่าก็จะเป็นการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) ที่เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน

2.3.2 แนวคิดการปะทะสังสรรค์

มูทิตา แซ่ซ่ง (2554) การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองวัฒนธรรม ทั้งนี้อาจเกิดจาก 1) การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้ามาสู่อาณาบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้ว ถ้าการอพยพย้ายถิ่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นมิตรก็จะเกิดความขัดแย้งได้ 2) การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อเสริมอาณาเขตของตนซึ่งมีผลในการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว ทั้งนี้รวมทั้งการยกทัพไปสู้รบกันดังเช่นสงครามสมัยโบราณ 3) การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตก โดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครองและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนด้วย 4) นอกจากนี้ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมอาจเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมโดยการสื่อสาร ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน ระบบการศึกษา และเทคโนโลยีต่าง ๆ

ยูทธ สักดิ์เดชยนต์ (2517: 61) การปะทะสังสรรค์หรือการกระทำต่อกันทางสังคม ได้แก่ การกระทำที่โต้ตอบได้กันโดยคู่กรณีคำนึงถึงความคาดหวัง (Expectation) ของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นหลักปฏิบัติ ความคาดหวังต่าง ๆ เกิดจากการนำเอาบรรทัดฐานไปใช้ปรับกับสถานการณ์ต่าง ๆ ไว้ให้เราราบได้ว่า เราจะคาดหวังอะไรได้จากคนอื่น และคนอื่นจะคาดหวังอะไรจากเรา การปะทะสังสรรค์หรือการกระทำต่อกันทางสังคม ประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1) การติดต่อกันหรือการอยู่ใกล้ชิดกันทางสังคม (Social Contact) ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ จะต้องมิบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปมาอยู่ใกล้ชิดกันหรือมาอยู่ร่วมกัน มีการโต้ตอบและมีสายสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

2) การถ่ายทอดแนวความคิดระหว่างบุคคล (Communication) การถ่ายทอดแนวความคิดระหว่างบุคคลนี้จะทำได้โดยอาศัยสัญลักษณ์เป็นสื่อ เพื่อให้บุคคลที่ติดต่อด้วยสามารถเข้าใจได้ เช่น การใช้ภาษา ทั้งภาษาพูดหรือภาษาเขียน หรือโดยการแสดงกริยา อาการ ตลอดจนท่าทางต่าง ๆ ออกมาให้สังเกตและรับรู้ได้

3) มีการเร้า (Stimulation) และการตอบสนอง (Response) เพื่อให้บุคคลที่มาติดต่อยได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นผลทำให้เกิดการมีการปะทะสังสรรค์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ขึ้นมาได้ในสังคม

พัทธา สายหู (2516: 95) การปะทะสังสรรค์ทางสังคมเป็นกระบวนการพื้นฐานที่มนุษย์ได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงมาตลอดเวลา กระบวนการเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมนุษย์เข้ามาอยู่ใกล้กันทางสังคม ซึ่งความใกล้ชิดกันทางสังคมนั้นจะมีนัยสำคัญทางสังคมได้ต่อเมื่อแนวความคิดได้ถูกถ่ายทอดด้วยการใช้สัญลักษณ์ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นสื่อถ่ายทอดแนวความคิดได้นั้นเพราะเป็นผลของสังคม โดยสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่สรุปประสบการณ์ในอดีต ซึ่งเป็นรากฐานให้เข้าใจสถานการณ์ในปัจจุบันได้ ดังนั้น เหนือสิ่งสำคัญของการปะทะสังสรรค์ทางสังคมหรือการกระทำต่อกันทางสังคมก็คือ การกระทำนั้นมีลักษณะดังนี้ คือ เป็นการกระทำต่อผู้อื่นด้วยเจตนา และการกระทำนั้นมีความหมายเป็นที่เข้าใจกันได้

โดยสรุป กระบวนการทางสังคมเกิดจากการมีปฏิริยาตอบโต้หรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction) ไปมาของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เมื่อบุคคลต้องแสดงความสัมพันธ์กันเช่นนี้ ส่งผลให้เกิดกระบวนการต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งอาจจะแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแข่งขัน การร่วมมือกัน การขัดแย้งกัน การตกลงความเห็น และการผสมกลมกลืนหรือการกลืนกลาย เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้อาจจะไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแบบหนึ่งแบบใดเท่านั้น แต่อาจเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันหลาย ๆ แบบ หรือเปลี่ยนแปลงจากกระบวนการแบบหนึ่งไปสู่อีกแบบหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีทั้งให้คุณและให้โทษแล้วแต่กรณี

2.3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation and Acculturation)

คำว่า “การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม” ในภาษาอังกฤษมีคำศัพท์ทางวิชาการอยู่สองคำที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมคือคำว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรม” สำหรับคำในภาษาอังกฤษ คือ “Assimilation” กับคำว่า “การกลืนกลายวัฒนธรรม” ความหมายในภาษาอังกฤษคือคำว่า “Acculturation”

Park and Burgess (1920) ได้เสนอคำจำกัดความไว้ว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรม คือ กระบวนการสอดแทรกระหว่างกัน (Interpenetration) และการเชื่อมตัวเข้าหากัน (Fusion) ซึ่งทำให้บุคคลหรือกลุ่มชนนั้นได้มีการแสวงหาความทรงจำ (Memories) ความเข้าใจ (Sentiments) และทัศนคติของบุคคลและกลุ่มชนอื่น และด้วยการมีส่วนร่วมในประสบการณ์และประวัติศาสตร์อันเดียวกันได้นำบุคคลและกลุ่มชนเหล่านั้น ไปสู่สภาพชีวิตวัฒนธรรมร่วมกัน

Gordon (1964) ความแตกต่างระหว่างการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับการกลืนกลายวัฒนธรรม โดยที่การกลืนกลายวัฒนธรรมเป็นแต่เพียงกระบวนการย่อยขึ้นตอนหนึ่งของกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมและตามแบบอุดมคติของการผสมผสานทางวัฒนธรรม การกลืนกลาย

ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเบื้องต้นของการผสมผสานทางวัฒนธรรมซึ่งหากดำเนินการต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีการหยุดยั้งแล้ว ในท้ายที่สุดก็จะนำไปสู่สถานะของการผสมผสาน ซึ่งหมายความว่าความแตกต่างระหว่างชนกลุ่มน้อยกับประชากรเจ้าของประเทศได้หมดสิ้นไป และนั่นคือความสิ้นสุดหรือภาวะสุดท้ายของกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม

งามพิศ สัตย์สงวน (2538) กล่าวถึง การติดต่อทางวัฒนธรรมว่าเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อชน 2 กลุ่ม ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาติดต่อกัน แต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าวการติดต่อเป็นไปในระยะเวลาสั้น ๆ ก็อาจไม่มีอิทธิพลที่ยาวนาน แต่ถ้าติดต่อกันยาวนานขึ้น อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อกันได้ ซึ่งอาจเป็นการให้อิทธิพลแต่ฝ่ายเดียว หรือส่งผลกระทบต่อกันทั้งสองฝ่ายได้ นักมานุษยวิทยาใช้คำว่า “Acculturation” เมื่อพูดถึงปรากฏการณ์ดังกล่าว นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษใช้คำว่า “Cultural Contact” ซึ่งมีความหมายคล้าย ๆ กัน ทั้งสองคำนี้หมายถึงปรากฏการณ์ที่ 2 วัฒนธรรมที่ต่างกันมาติดต่อกันไปเรื่อย ๆ การติดต่อดังกล่าวทำได้หลายทาง เช่น โดยการทำสงครามกัน การตกเป็นเมืองขึ้น การถูกยึดครองทางการเมือง การอพยพ การเคลื่อนย้ายแรงงาน การค้า การแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยี ในปัจจุบันมีการติดต่อกันในช่วงเวลาสั้น ๆ เช่น การท่องเที่ยว หรือติดต่อกันทางอ้อม โดยทางสื่อสารมวลชนและการแลกเปลี่ยน ความรู้ต่าง ๆ เมื่อวัฒนธรรมที่ต่างกัน 2 วัฒนธรรมมาติดต่อกันไปเรื่อย ๆ ในที่สุดจะมีผลกระทบทำให้แบบแผนวัฒนธรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมหนึ่งหรือสองวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

สุธรรม ชาติะสิงห์ และอดุลย์ ดันประยูร (2524: 49) กล่าวถึง การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) คือการที่คนกลุ่มหนึ่งหรือประเทศหนึ่งนำวัฒนธรรมที่ได้เรียนรู้ใหม่นั้นมาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน โอกาสที่จะเกิดการผสมผสานกันง่ายหรือยากนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของวัฒนธรรมทั้งสอง ถ้ามีความคล้ายคลึงกัน โอกาสในการผสมผสานก็มีมาก และขึ้นอยู่กับทัศนคติของคนด้วย ถ้าฝังแน่นอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อเดิมอยู่และเห็นดีอยู่แล้ว โอกาสที่จะรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ก็ทำได้ยาก

ณรงค์ เส็งประชา (2541: 56) เมื่อมีการพบปะติดต่อสัมพันธ์กัน จะด้วยความสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ตาม ย่อมมีการแลกเปลี่ยนหยิบยืมวัฒนธรรมกัน และเมื่อสังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมจากอีกสังคมหนึ่งเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน จนเกิดผลให้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิม ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม (Acculturation) ซึ่งมีกระบวนการ 2 ทาง คือ การที่วัฒนธรรมจากกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดกระจายไปสู่กลุ่มอื่น ซึ่งเรียกว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Culture Diffusion) กับการรับเอา ซึ่งเรียกว่า การยืมวัฒนธรรม (Culture Borrowing) การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมนั้นจะเป็นไปได้มาก ถ้าหากอีกสังคมหนึ่งมี

วัฒนธรรมที่สูงกว่า และมีกำลังอำนาจทางการปกครองมากกว่า เช่น สังคมที่เป็นฝ่ายรุกราน ครอบงำวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมนั้น ย่อมเกิดขึ้นได้ทั้งสองสังคมที่มาติดต่อสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เข้าใจและอยู่ร่วมกันได้ หรือเพื่อการปรับปรุงตัวในการที่จะอยู่ร่วมกัน

ในทางสังคมวิทยาถือว่า การสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นในโลกปัจจุบัน เพราะมนุษย์มีการติดต่อใกล้ชิดกันมากขึ้น วัฒนธรรมในส่วนต่างๆ ก็เจริญขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ดีและเกิดความเจริญ จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงวัฒนธรรมของชาติตนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมชาติอื่น แต่ทั้งนี้ต้องไม่รับเอาวัฒนธรรมจากชาติอื่นและทิ้งวัฒนธรรมเดิม เพราะจะทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของชาติไป

โดยสรุป การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม คือ การเชื่อมโยง สร้างทัศนคติของบุคคลและกลุ่มชนอื่นเข้าไว้ด้วยกัน และด้วยประสบการณ์และการมีประวัติศาสตร์อันเดียวกัน ทำให้บุคคลและชนกลุ่มนั้นมีวัฒนธรรมอันเดียวกัน การที่กลุ่มคนในสังคมที่มีวัฒนธรรมแต่มีพลังน้อยก็จะถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มวัฒนธรรมที่มีพลังมากกว่า ในขณะที่เดียวกันอาจเปลี่ยนแปลงกันได้ ซึ่งต้องอาศัยการยอมรับซึ่งกันและกันของคนในกลุ่มสังคมนั้น

2.3.4 การถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรม

ถ้าไม่มีผู้แสดงพฤติกรรมก็ย่อมไม่มีการกระทำต่อกันทางสังคม และจะไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคมเกิดขึ้น ในทำนองเดียวกันถ้าไม่มีผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมก็ย่อมไม่มีวัฒนธรรม ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมคือผู้ที่มีวัฒนธรรมอยู่ในตัว และมีการถ่ายทอดออกไป อย่างไรก็ดีตามวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติก็ไม่ได้แสดงออกมาให้เห็นผ่านทุกคนในชนชาตินั้น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะแต่ละอย่างที่รวมเข้าเป็นวัฒนธรรมนั้นไม่ได้มีความสำคัญเท่ากันในสายตาของแต่ละคน บางคนอาจจะเพิกเฉยต่อลักษณะของวัฒนธรรมบางอย่าง อาจเป็นเพราะเขาขาดการศึกษาหรือขาดการฝึกฝนมาอย่างดีพอ นอกจากนี้แต่ละบุคคลยังตีความหมายของวัฒนธรรมไปตามแนวทางของตนเอง ความหมายของวัฒนธรรมจึงแตกต่างกันออกไปบ้าง พฤติกรรมของแต่ละคนจึงเป็นการแสดงออกตามความเข้าใจของคน ๆ นั้น และบางทีการแสดงออกนั้นจะเน้นที่บางลักษณะของวัฒนธรรม พฤติกรรมของแต่ละคนจึงแสดงให้เห็นว่าคนเรามีความยึดมั่นอยู่ในวัฒนธรรมแค่ไหน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (2531: 86) ได้แบ่งลักษณะการถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรมออกเป็น 3 แนวคิด ได้แก่

1) การถ่ายทอดวัฒนธรรม

เมื่อวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และไม่ใช่วัตถุที่เกิเกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณก็ย่อมจะหมายความว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ และจะต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนที่สุดคือ การที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ ยกตัวอย่างในสังคมไทยพ่อแม่จะสอนให้ลูกไหว้ผู้มีอาวุโสกว่า ผู้น้อยไม่ควรยืนค้ำหัวผู้ใหญ่ การสอนในลักษณะนี้นอกจากจะเป็นการสอนถึงพฤติกรรมแล้วยังเป็นการถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์ด้วย การถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือการสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคมซึ่งได้เคยมีการตกลงกัน

การที่สมาชิกในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าควรถือวิธีการปฏิบัติแบบใดนั้น อาจไม่ได้มีการตกลงกันในรายละเอียดทุก ๆ เรื่อง ข้อตกลงคือการกำหนดหลักใหญ่ ๆ กำหนดแนวความคิดที่สำคัญไว้ เมื่อทุกคนรู้ถึงหลักใหญ่แล้วก็จะประพฤติปฏิบัติได้ง่ายขึ้น หลักที่สมาชิกของสังคมได้ใช้ยึดถือเป็นแนวประกอบการประพฤติปฏิบัติก็คือ บรรทัดฐานและค่านิยม บรรทัดฐานคือแนวทางการปฏิบัติที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ยึดถือ และค่านิยมคือความคิดและแนวปฏิบัติที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าถูกต้องดีงาม

เมื่อบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมเป็นจุดศูนย์กลางให้คนในสังคมยึดถือปฏิบัติ พฤติกรรมแนวความคิดวิธีการทำงาน ตลอดจนการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ย่อมจำเป็นที่จะต้องสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้นโดยอัตโนมัติ และเมื่อทุกอย่างสอดคล้องกันก็หมายความว่า การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็ดำเนินไปได้อย่างไม่มีปัญหา ถึงแม้ว่าการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมอาจจะหมายถึงว่าลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมได้เปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลา แต่ค่านิยมและหลักใหญ่ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมก็ยังไม่เปลี่ยนไป

เนื่องจากว่าวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ ซึ่งสมาชิกของสังคมตกลงกันว่าจะใช้ร่วมกัน มนุษย์ที่อยู่คนละสังคมย่อมจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน เพราะในเมื่อต่างกลุ่มต่างตกลงกันเอง ข้อตกลงของแต่ละกลุ่มก็ย่อมจะไม่เหมือนกันและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมก็จะไม่เหมือนกัน อาจจะมีบางส่วนที่คล้ายกัน และบางส่วนที่เหมือนกัน แต่เมื่อรวมเป็นระบบสัญลักษณ์แล้วจะพบว่า สังคมที่ต่างกันจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน

2) การรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่น

นอกจากมนุษย์รู้จักที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งแล้ว มนุษย์อาจจะรับวัฒนธรรมบางส่วนจากสังคมข้างเคียงมาได้ แต่ทั้งนี้วัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมข้างเคียงนั้นต้องไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคม วัฒนธรรมของสังคมข้างเคียงที่รับมาต้องมีความสอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่ เมื่อสอดคล้องกันได้ก็จะค่อย ๆ รับกันไปและในที่สุดก็จะแยกไม่ออกว่า

วัฒนธรรมส่วนใดเป็นของเดิม และวัฒนธรรมส่วนใดรับมาจากสังคมอื่น การรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาในระยะแรกอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการยืมวัฒนธรรม แต่เมื่อนานไปการยืมก็จะกลายเป็นการรับวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

Boas (1989) เชื่อในเรื่องการแผ่กระจายทางวัฒนธรรม จากจุดศูนย์กลางของสังคมหนึ่ง และขยายกว้างออกไปยังชุมชนอื่นหรือสังคมอื่น วัฒนธรรมที่แผ่ขยายออกไปยังชุมชนอื่นนี้อาจเป็นวัฒนธรรมย่อย ส่วนใดส่วนหนึ่งในลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณี หรือความเชื่อ หรือประติมากรรมและสถาปัตยกรรมก็ได้ แนวคิดนี้ได้ขยายขอบเขตไปเป็นการแบ่งสังคมและวัฒนธรรมในโลก ตามความคล้ายคลึงของวัฒนธรรม อย่างเช่นกรณีอินเดียแดงเผ่าต่าง ๆ หรือกลุ่มต่าง ๆ เช่นอินเดียนแดงกลุ่มตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วยอินเดียนแดง 5-6 เผ่า ซึ่งต่างก็มีอาชีพจับปลา และมีเครื่องมือเครื่องใช้และขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน อินเดียนแดงกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้หรือกลุ่มที่อยู่ในแถบทะเลทรายและมีลักษณะความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนกัน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในสังคมเดียวกัน คือการสืบทอดวัฒนธรรมในแนวตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ในกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่อบรมสั่งสอนลูก ส่วนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมในแนวนอน และเป็นการที่สังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่น โดยที่ฝ่ายรับจะรับวัฒนธรรมใหม่และละทิ้งวัฒนธรรมของตัวเองบางส่วน และทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจนทำให้สูญเสียเอกลักษณ์เดิมไป

3) แนวคิดเรื่องการศึกษาวัฒนธรรมและการเปรียบเทียบวัฒนธรรม

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมสิ่งที่สำคัญคือ เรื่องการตีความหรือตีค่าวัฒนธรรม มนุษย์เราคิดไม่ได้ที่จะคิดว่าวัฒนธรรมของตัวเองนั้นดีที่สุดใน การวิเคราะห์หรือการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมจึงมักจะให้ค่านิยมหรือความคิดจากประสบการณ์ส่วนตัวมาวัดหรือประเมินวัฒนธรรมอื่น ๆ ความคิดที่ว่าวัฒนธรรมของตนดีกว่าวัฒนธรรมของสังคมอื่นนี้ คือ อคติทางวัฒนธรรมและเป็นเรื่องที่ควรหลีกเลี่ยงเป็นอย่างยิ่ง

ความคิดพื้นฐานถือความเชื่อที่ว่าวัฒนธรรมของแต่ละสังคม มีรูปแบบและประวัติดั้งเดิมมาของตัว วัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมจะต้องถูกพิจารณาภายในสังคมนั้น เพราะไม่มีกฎเกณฑ์ใดที่จะนำมาพิจารณาเปรียบเทียบหรือตีค่าวัฒนธรรมได้ วัฒนธรรมจึงควรจะต้องได้รับการพิจารณาเฉพาะตัวของตัวเอง และไม่ควรมีการเปรียบเทียบว่าวัฒนธรรมใดดีกว่ากัน การพยายามเปรียบเทียบวัฒนธรรมจะเป็นการพยายามใช้มาตรฐานเดียวกันวัดในสิ่งที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ต่างกัน

โดยสรุปสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกความแตกต่างของสังคมหนึ่งกับอีกสังคมหนึ่งสังคมหนึ่งคือวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกัน วัฒนธรรมก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ประสานและผูกมัดสังคมเข้าไว้ด้วยกัน เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้โครงสร้างของสังคมยังคงดำรงอยู่ เพราะเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจของหลายคนเข้าไว้ด้วยกัน

2.4 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัว

2.4.1 ความหมายของการปรับตัว

ปัจจุบันทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวตัวมีการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนไปตามกาลเวลา สังคมและวัฒนธรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ เช่นเดียวกัน สิ่งทีคนในสังคมต้องเผชิญ ทำให้เกิดการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา คนที่ปรับตัวได้ก็จะยืนหยัดอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ส่วนคนที่ปรับตัวไม่ได้ก็จะถูกสภาพแวดล้อมในสังคมทำให้เกิดการเสียสมดุลในตนเอง เกิดความเครียด วิตกกังวล สับสน และคับข้องใจ ทำให้ไม่มีความสุขในการดำเนินชีวิต

Coleman and Glares (1983: 109) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง ผลของความพยายามของบุคคลที่พยายามปรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ว่าปัญหานั้นจะเป็นปัญหาในด้านบุคลิกภาพ ด้านความต้องการหรือด้านอารมณ์ให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นอยู่

กันยา สุวรรณแสง (2533) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง การปรับกายใจให้อยู่ในสังคมได้ในสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีความสุข

ลักขณา ศรีวัฒน์ (2530) การปรับตัว หมายถึง การที่บุคคลสามารถสร้างหรือขัดเกลาพฤติกรรมให้เข้ากับแบบแผนของสังคมหรือสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปให้สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ ทำให้มีชีวิตอยู่อย่างปกติสุขทั้งกายและจิตใจ ไม่เกิดผลเสียต่อตนเองและผู้อื่น

วราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์ (2545) การปรับตัว (Adjustment) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใช้ความพยายามในการปรับตนเอง เมื่อต้องเผชิญกับสภาพปัญหาความอึดอัดใจ ความคับข้องใจ ความเครียด ความทุกข์ใจ ความวิตกกังวลต่าง ๆ ฯลฯ จนเป็นสภาพการณ์ที่บุคคลนั้น ๆ สามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือปัญหานั้น ๆ ได้

อุทัย หิรัญโต (2526: 95) ให้ความหมายของการปรับตัวว่า หมายถึง การปรับปรุงตัวเองเพื่อการอยู่รอดของตนเอง เพื่อความปลอดภัยและพึงพอใจของตนเอง ในทางสังคมวิทยานั้น การ

ปรับตัวของมนุษย์ หมายถึง การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์ภาพอันดีกับคนในสังคม

พะยอม วงศ์สารศรี (2526: 24) กล่าวว่า การปรับตัว คือ การที่บุคคลปฏิบัติตนเพื่อให้กลมกลืนกับภาวนาการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องเผชิญ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ความไม่สบายใจ ความคับข้องใจ ความเครียด ที่เกิดจากปัญหาบางอย่างที่ได้เผชิญลดลงหรือหมดไป

โสภา ชูพิกุลชัย (2528: 158) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง ความสามารถในการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ โดยต้องคำนึงความเป็นจริงต่าง ๆ นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้ที่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ภายใต้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม

อมรา พงศาพิชญ์ (2542: 16) กล่าวว่า การปรับตัว มักใช้ในการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีศึกษาอยู่ซึ่งอาจเป็นมนุษย์และสัตว์ กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ การศึกษาในลักษณะนี้มักเป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน มีการปรับเปลี่ยนตัวมนุษย์หรือสัตว์ เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสม หรือการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การใช้คำว่าปรับตัว จึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว

Arkoff (อ้างถึงใน สุวีริ ศิวะแพทย์, 2549: 301-302) ได้อธิบายว่า การปรับตัว (Adjustment) หมายถึง การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ แต่ละคนพยายามดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการหรือเป้าหมายของตน ในขณะที่เดียวกันบุคคลก็อยู่ภายใต้ความกดดันของสิ่งแวดล้อม การปรับตัวจึงเป็นการปรับสมดุลระหว่างบุคคลและความต้องการของสิ่งแวดล้อม

ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) หมายถึง การมีอากัปกริยาหรืออิทธิพลซึ่งกันและกัน กล่าวได้ว่าทุกคนได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม และแต่ละคนต่างก็มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมในด้วยเช่นกัน สัมพันธภาพเหล่านี้แปรผันตามกาลเวลาและเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น บ้างครั้งบุคคลอาจมีอิทธิพลต่อสภาพแวดล้อมและบางขณะสังคมอาจส่งผลกระทบต่อบุคคลได้มากเช่นกัน

สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง ทุกสิ่งที่อยู่ภายนอกตัวบุคคล ซึ่งบุคคลนั้นมีความเกี่ยวข้องด้วยทางใดทางหนึ่ง การศึกษาการปรับตัวมักกระทำในรูปกลุ่มทางสังคม

โดยสรุป การปรับตัว หมายถึง ความสามารถของคนในสังคมที่พยายามปรับสภาพตามสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง ทั้งทางด้านความต้องการ การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย และการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกอย่างเป็นระบบ เพื่อรักษาคุณภาพของความต้องการของบุคคลและสิ่งแวดล้อม ให้ดำเนินอยู่เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การปรับตัวของบุคคลให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และการปรับสภาพแวดล้อมให้เข้ากับบุคคล

2.4.2 ทฤษฎีการปรับตัว

Roy (1964) กล่าวว่า ทฤษฎีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ประกอบด้วย ร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งทำงานผสมผสานเป็นหน่วยเดียวกัน เพื่อคงภาวะปกติสุขหรือภาวะสุขภาพดี ความเจ็บป่วย หรือสิ่งกระตุ้นอื่น ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกหรือภายในบุคคลที่เข้าสู่ระบบชีวิต อันก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ดังนั้น บุคคลจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาความสมดุลร่างกาย จิตใจ และสังคม บุคคลที่ประสบความสำเร็จในการปรับตัวจะมีความมั่นคงในชีวิต ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็น คือ การมีสุขภาพดี ยอมรับความเป็นจริง มีความพึงพอใจในชีวิต เป็นต้น ส่วนผู้ที่ประสบความล้มเหลวในการปรับตัวก่อให้เกิดปัญหาการไม่ยอมรับความจริง

Cohen (1969: 41) เรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมในที่นี้ใช้ในความหมายที่รวมทั้งวัฒนธรรมในรูปวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งรวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม โดย Cohen ได้เสนอข้อคิดที่ว่า

- 1) การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรมอื่น ๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ
- 2) องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่ถูกประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม
- 3) การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ
- 4) วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง เช่น ธง มีความหมายมากกว่าการเป็นผ้าผืนหนึ่ง
- 5) การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากอีกรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม
- 6) พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย
- 7) การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งได้มีกระบวนการและขั้นตอน

ทั้ง 7 ข้อนี้ หมายถึงการปรับตัวที่นอกเหนือจากการปรับตัวทางชีวภาพ เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์กับ

สภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคน ในอดีตมีการตั้งคำถามว่าการปรับตัวนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนด ควบคุมและบังคับทิศทางได้ ในปัจจุบันต้องยอมรับว่าการปรับตัวเป็นสิ่งที่จำเป็นแต่มนุษย์สามารถควบคุมได้

2.4.3 องค์ประกอบของการปรับตัว

ราศี ธรรมนิม (2522: 35) กล่าวว่า การปรับตัวเป็นเรื่องของการปรับสิ่งที่ยังด้อยอยู่ในตัวให้สมดุล หรือปรับส่วนที่เด่นให้สมดุลกับสิ่งแวดล้อม การปรับตัวมีทั้งการปรับตัวทางกายภาพและจิต ซึ่งถ้าเกิดการขัดแย้งขึ้น จะเกิดความคับข้องใจ หรือความกระวนกระวายใจ จึงทำให้เกิดการปรับตัวขึ้น

ในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ตั้งแต่ปัญหาที่ยากที่สุดไปจนถึงปัญหาเล็กน้อย แม้ว่าคนเราจะมีวิธีการต่าง ๆ ในการจัดการปัญหาเหล่านั้นก็ตาม แต่ด้วยสภาพทางสังคมแล้วสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนเราต้องพบกับความกดดันและความเครียดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.4.4 สาเหตุการปรับตัว

นิภา นิธยาชน (2520: 8-9) กล่าวว่า การปรับตัวเกิดจากสาเหตุที่มนุษย์ต้องเผชิญกับแรงผลักดันที่มีอิทธิพลสำคัญกับการปรับตัว 2 ประการ คือ

1) แรงผลักดันภายนอก หรือข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อมและสังคม เกิดจากการที่มนุษย์ต้องอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม และการมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันและต้องผูกพันกับผู้อื่น ดังนั้น คนเราจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคม

2) แรงผลักดันภายใน ซึ่งเป็นความต้องการภายในของตัวบุคคล ซึ่งเกิดจากสภาพทางสรีระ ได้แก่ ความต้องการสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ เช่น อาหาร น้ำ อากาศ ความอบอุ่น การพักผ่อนนอนหลับที่เพียงพอ อีกประการหนึ่งคือ จากประสบการณ์ทางสังคมที่บุคคลนั้นได้เรียนรู้ในอดีต หรือประสบการณ์ที่ผ่านมา เรียกอีกนัยหนึ่งว่า “เหตุจูงใจทางสังคม” ได้แก่ ความต้องการจะมีเพื่อนฝูง ความต้องการความรัก ความต้องการความสำเร็จ และการเป็นที่ยกย่องนับถือ ซึ่งแรงกระตุ้นภายในทั้งสองประการดังกล่าวนี้มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ในการทำให้บุคคลเกิดความสุขหรือความทุกข์ตลอดจนในการกำหนดพฤติกรรมการปรับตัวของบุคคลด้วย

กันยา สุวรรณแสง (2533) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการปรับตัวมีดังนี้

1) แรงขับและความต้องการ (Drive and Nee) ในชีวิตของบุคคลมีความต้องการพื้นฐาน เช่น ความต้องการทางกาย (Physical Need) และความต้องการทางจิต (Psychological

Need) ความต้องการทั้งสองนี้ ทำให้เกิดแรงขับ เช่น เกิดความหิว เป็นแรงขับให้มนุษย์ดิ้นรนแสวงหา เพื่อสนองความต้องการของตน ถ้าเกิดอุปสรรคมาขัดขวางไม่สามารถบำบัดความอยากได้ ร่างกายก็จะแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้คลายความกระวนกระวาย อันเนื่องมาจากความอยาก พฤติกรรมที่แสดงออกมาเพื่อคลายความทรมานทรมานนี้ เรียกว่า การปรับตัว

2) แรงกระตุ้นจากสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว หรือการที่มีสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนมีปัญหาในการปรับตัวให้ทันตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคม มีปัญหาเข้ามาแถมมาให้แก้ตลอดเวลา ถ้าแก้ได้ก็มีความสุข ถ้าแก้ไม่ได้ก็เกิดความคับข้องใจ กระวนกระวายใจ จึงหาทางปรับตัวโดยวิธีการต่าง ๆ

3) เจตคติ ความสนใจ จุดมุ่งหมายของตนเปลี่ยนแปลงไป จึงจำเป็นต้องปรับพฤติกรรม

วราภรณ์ ตระกูลสฤษดิ์ (2545: 4-5) กล่าวถึงการปรับตัวว่า มนุษย์มีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชีวิตและเพื่อความสุขและราบรื่นในชีวิตมนุษย์ โดยมีเหตุผลดังนี้

1) เพื่อความอยู่รอด ในช่วงชีวิตของมนุษย์คนหนึ่งต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อยครั้ง ความจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพความที่เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวของเราเพื่อความอยู่รอดของชีวิต

2) เพื่อความสุข การปรับตัวช่วยให้เราสามารถยอมรับต่อสภาพการณ์ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วพยายามหาวิธีในการแก้ไข จัดการปัญหาและสภาพแวดล้อมที่เลวร้ายที่เกิดขึ้นกับตัวของเราให้เบาบางลง ซึ่งอาจจะเป็นการแก้ไขด้วยตนเองหรือมีการแสวงหาบุคคลมาช่วยแก้ปัญหา สุดท้ายเมื่อปัญหาได้คลี่คลายแล้ว ความคิด ความรู้สึก ของเราก็มั่นคงขึ้น ผ่อนคลายความตึงเครียด เมื่อความทุกข์หายความสุขสบายใจย่อมเกิดขึ้น

2.5 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทางสังคม

การจัดการทางสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งซึ่งมนุษย์ได้เรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มนุษย์ทุกคนล้วนมีความเหมือนและความแตกต่างกัน ดังนั้นมนุษย์จึงต้องได้รับการจัดการตลอดชีวิต ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น การจัดการทางสังคมเป็นกระบวนการปลูกฝังบรรทัดฐานของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี

2.5.1 ความหมายของการขัดเกลาทงสังคม

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534: 38) ได้ให้ความหมายการขัดเกลาทงสังคมว่าเป็นการเรียนรู้ทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ “ทางตรง” เป็นการสอนหรือบอกกันโดยตรง เช่น พ่อแม่สอนลูก ครูสอนนักเรียน เพื่อนบอกเพื่อน ฯลฯ “ทางอ้อม” เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยการสังเกตเลียนแบบ เช่น แม่พูดหยาบคาย ลูกก็จะพูดคำหยาบทั้ง ๆ ที่แม่ไม่เคยสอนลูกให้พูด หรือเราไปในงานเลี้ยงอาหารแบบดินเนอร์ แล้วเราไม่รู้ว่าจะรับประทานอาหารอย่างไร หยิบอะไรก่อนอะไรหลัง เราก็อาศัยดูจากคนที่เขาทำถูกต้องเป็นแบบฉบับ เป็นต้น

สุชุม ศรีบุรินทร์ (2525: 55) กล่าวว่า การขัดเกลาทงสังคม คือ กระบวนการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม ซึ่งปัจเจกชนเรียนรู้ความชำนาญพื้นฐาน ค่านิยม ความเชื่อ และแบบพฤติกรรมของสังคม

ทิตยา สุวรรณะขุ (2527: 47) ให้ความหมายของการขัดเกลาทงสังคมว่า “การขัดเกลาทงสังคม คือการฝึกหัดให้บุคคลรู้จักเอาบทบาไปใช้เมื่อมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น”

สุพัตรา สุภาพ (2536: 48) กล่าวว่า การขัดเกลาทงสังคมเป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อให้แบบแผนของการปฏิบัติต่อกัน และให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง

ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2537: 45) กล่าวถึง การขัดเกลาทงสังคมว่า เป็นกระบวนการปลูกฝังบรรทัดฐานของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้เขาสามารถอยู่ร่วมและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี

กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์ (2542: 36) กล่าวว่า การขัดเกลาทงสังคม หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคม เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้เรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เช่น การใช้ภาษา บทบาททางเพศ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่การปรับตัวของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มนุษย์ต้องได้รับการขัดเกลามาจากสังคม โดยเฉพาะในวัยเด็ก เพื่อที่จะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ทำให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพขึ้น บุคลิกภาพของบุคคลจึงเป็นผลมาจากพันธุกรรมที่ได้รับจากบรรพบุรุษ และเป็นผลจากประสบการณ์ที่ได้รับจากสังคม

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ (2543: 43) ให้ความหมายว่า การขัดเกลาทงสังคม หมายถึง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์รู้จักเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง และการขัดเกลาทงสังคม หมายถึง การพัฒนาบุคลิกภาพ ซึ่งสังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีความแตกต่างกัน

สนธยา พลศรี (2545: 131) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนเพื่อปลูกฝังให้สมาชิกได้รับเอาบรรทัดฐานทางสังคมต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดไว้ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้ดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุขและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ปพาณี ฐิติวัฒนา (2548: 84) ได้กล่าวถึงการขัดเกลาทางสังคมว่า คือ กระบวนการ (Process) ที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนโดยตรงหรือโดยรวม ให้ผู้ที่เป็สมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธี กฎเกณฑ์ ความประพฤติ และค่านิยมต่าง ๆ ที่กลุ่มได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติ และความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมนั้น

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2553: 85) ให้ความหมายของการขัดเกลาทางสังคมว่า เป็นการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และเพื่อเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของตนให้เป็นที่ต้องการของสังคม ตลอดจนเป็นการสร้างความเป็นตัวตนให้กับตนเอง เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม เช่นเดียวกับความหมายของ ชัดติยา กรรณสูต, ขวัญรัก สุขสมฤทัย, ธัญญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา และเสาวนิจ รัตนวิจิตร (2547: 44-1) ได้ให้ความหมายว่า คือกระบวนการที่ทำให้คนเรียนรู้และยอมรับบทบาทแต่ละฐานะ ตำแหน่ง หมายถึง การสั่งสอนอบรม บ่มเพาะให้คนซึ่งเป็นสัตว์สังคม ได้เรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมได้อย่างสอดคล้อง และในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมแล้ว ยังต้องปฏิบัติตนให้มีพฤติกรรมคล้ายคลึงเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

2.5.2 จุดมุ่งหมายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

สังคมมนุษย์จัดให้มีการขัดเกลาทางสังคมแก่สมาชิก โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 4 ประการดังต่อไปนี้ (Broom and Selznick อ้างในถึง มหาวิทาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2548: 8-10)

1) การปลูกฝังระเบียบวินัย ระเบียบวินัยเป็นพื้นฐานของมนุษย์ในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้ เป็นการฝึกให้มีความอดทนอดกลั้นที่จะทำตามความพอใจของตนเอง เช่น ความมีระเบียบวินัยจำเป็นต้องมีการปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กเพื่อฝึกฝนให้ทำเป็นนิสัย

2) ปลูกฝังความมุ่งหวังและระเบียบวินัย โดยปกติระเบียบวินัยเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ค่อยอยากปฏิบัติ แต่ความมุ่งหวังจะช่วยให้บุคคลมีความมุ่งมั่นและยอมรับระเบียบวินัยที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อบรรลุสู่ความต้องการในอนาคต ความคล่องที่ต้องการนั้น คือ ความมุ่งหวังที่บุคคลได้รับจากสังคม หรือจากกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ได้ถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมนั้นมาถึงตัวบุคคล คุณค่าทางสังคมเหล่านี้บุคคลจะได้รับการปลูกฝังทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้เกิดความมุ่งหวังในคุณค่าและยอมทำตามบรรทัดฐานที่กลุ่มวางไว้

3) การสอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่าง ๆ การรู้จักแสดงบทบาทอย่างเหมาะสมตามวาระและโอกาสต่าง ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะบทบาทของแต่ละคนมีไม่เหมือนกัน ทำให้บุคคลต้องเรียนรู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับบทบาทต่าง ๆ ของตน และเข้าใจบทบาทของบุคคลอื่น เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในสังคม

4) การจัดেলাทางสังคมทำให้นุคคลมีทักษะ และความชำนาญในด้านต่าง ๆ เป็นการเตรียมนุคคลให้มีความชำนาญเฉพาะอย่างเช่นการประกอบอาหาร การเป็นวิศวกร การเป็นแพทย์ การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น เพื่อที่สังคมจะได้ประโยชน์จากทักษะความชำนาญของสมาชิกในหลาย ๆ ด้าน เรื่องทักษะเป็นสิ่งที่มีการเน้นและมีการจัดেলাในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นสังคมที่เจริญแล้วหรือสังคมที่ล้าหลังก็ตาม

2.5.3 วิธีการจัดেলাทางสังคม

วิธีการจัดেলাของแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมของสังคมแต่ละที่ ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบของการจัดেলাทางสังคมแบบโดยตรงและโดยอ้อมสอดคล้องกับ สุภาพ (2543: 37) คือ

1) การจัดেলাโดยตรง เป็นการจัดেলাที่ต้องการให้คนในสังคมนั้นปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนที่ได้วางไว้ เป็นการกำหนดว่าสิ่งไหนควรทำหรือไม่ควรทำ อะไรผิดหรืออะไรถูก นับว่ามีผลต่อการพัฒนานุคลิกภาพมาก เป็นการชี้ทางและแนะแนวทางในการปฏิบัติให้แก่ตัวบุคคล เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถวางตัวได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อสถานการณ์ การจัดেলাทางตรง จะพบเห็นในครอบครัว โรงเรียน วัด เป็นต้น ซึ่งทางโรงเรียนจะอบรมเป็นทางการมากกว่าครอบครัวเพราะโรงเรียนเป็นสถาบันที่ต้องอบรมสั่งสอนคนจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีการลงโทษและการอบรมที่เป็นทางการ การจัดেলাโดยตรงนั้นส่งผลต่อการพัฒนานุคลิกภาพของผู้ถูกจัดেলাเป็นมาก เพราะความเจตนาและความจงใจในการชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ผู้ที่ถูกจัดেলাสามารถวางตัวได้อย่างเหมาะสม

2) การจัดেলাโดยอ้อม เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์หรือจากการสังเกตเลียนแบบ หรือเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น เช่นถ้าแม่พูดจาหยาบคาย ลูกก็จะพูดจาหยาบคาย ทั้ง ๆ ที่แม่ไม่ได้สอนให้ลูกพูดจาหยาบคาย หรือเราไปงานเลี้ยงอาหารแล้วมีอุปกรณ์การกินมากมาย และเราไม่คุ้นเคย เราไม่ทราบว่าจะใช้อะไรก่อนหลัง เราสามารถเรียนรู้ได้จากการสังเกตดูบุคคลรอบข้างว่าเขาหยิบอะไรก่อนหรือหลัง แล้วพยายามเลียนแบบคนที่ทำถูกต้องเราก็ทำได้ไม่พลาด เป็นต้น บุคคลจะเกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว สิ่งที่ได้เรียนรู้มาจะซึมซับไปเรื่อย ๆ การจัดেলাสังคม

โดยอ้อมจะครอบคลุมไปถึงการเข้าร่วมกับกลุ่มเพื่อนและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลเกิดการปรับตัวและพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่กลุ่มวางไว้

2.5.4 องค์การที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาสังคม

กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิตของมนุษย์ ผู้ที่ให้การขัดเกลาทางสังคมแก่บุคคลอาจเป็นผู้ที่กระทำหน้าที่โดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้ บุคคลหรือกลุ่มคนที่กระทำการขัดเกลาทางสังคมมี 6 หน่วย ดังนี้ (ปพนัฒิ จิตวิวัฒนา, 2548: 90-98)

1) ครอบครัวถือเป็นสถาบันหลักที่คอยขัดเกลาให้มนุษย์รู้ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ อะไรถูกอะไรผิดครอบครัวเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและมีอิทธิพลต่ออารมณ์ทัศนคติและความประพฤติของเด็กเป็นอย่างมากการอบรมทางครอบครัวสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง เช่น การสอนให้มีวินัย การมีสัมมาคารวะ การรู้จักไหว้เมื่อเจอผู้ใหญ่ เป็นต้น ส่วนการอบรมทางอ้อม เช่น การที่พ่อแม่พูดจาหยาบคายลูกก็จะพูดจาหยาบคายตาม เป็นต้น

2) กลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เพราะเด็กวัยนี้มีความโน้มเอียงอยู่กับกลุ่มเพื่อนที่มีรสนิยมใกล้เคียงกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านความคิดหรือการแต่งกายหรือการแสดงออก รู้จักปรับความต้องการของตนเองให้สอดคล้องกับความต้องการของคนอื่นด้วยเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน

3) สถานศึกษาเปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของเด็กที่จะได้รับความรู้ความคิด และวิชาการต่าง ๆ เมื่อถึงวัยเรียนครอบครัวก็จะส่งบุตรหลานไปโรงเรียน สถานศึกษานับว่าเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมต่อจากครอบครัว นอกจากนี้สถานศึกษายังมีอิทธิพลและมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก

4) กลุ่มอาชีพกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในสังคมแต่ละกลุ่มมีคุณค่าและมีระเบียบกฎเกณฑ์ตามแต่ละกลุ่มอาชีพ บุคคลเหล่านั้นต้องรู้จักเรียนรู้หากต้องการอยู่ร่วมกลุ่มนั้น การอบรมวัยนี้ซึ่งเป็นวัยที่ค่อนข้างเป็นผู้ใหญ่แล้ว การขัดเกลาจึงอาจจะยากกว่าเด็ก เพราะแต่ละคนจะมีความนึกคิดที่เป็นแบบฉบับของตนเองอยู่แล้ว

5) สถาบันศาสนาเป็นตัวแทนที่ขัดเกลาคนหรือแนะนำแนวทางให้คนได้ยึดเหนี่ยวจิตใจ ศาสนามีส่วนช่วยในการสร้างเจตคติที่ดี มีพฤติกรรมที่ประกอบด้วย คุณธรรม จริยธรรม ความสุจริต ซึ่งช่วยให้บุคคลเข้าใจความจริงแห่งชีวิตและสามารถกำจัดความทุกข์ออกไปได้ วัดและพระสงฆ์จึงช่วยในการขัดเกลาความคิด ความประพฤติของบุคคลให้เป็นไปในทางที่ดี

6) สื่อสารมวลชน มีส่วนช่วยในการการขัดเกลาทางสังคมแก่นุชนในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อ แบบของความประพฤติ เพราะสื่อสารมวลชนมีทั้งให้ความรู้และความบันเทิง อิทธิพลของสื่อสารมวลชนที่สำคัญคือการให้ข่าวสาร อิทธิพลของสื่อสารมวลชนจะมีมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับตัวของบุคคลและการอบรมสั่งสอนของครอบครัวว่าได้สอนลูกให้รู้จักเหตุและผลในการรับรู้ข่าวสาร

2.5.5 แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม

อัมไพ หมื่นสิทธิ (2553) ได้จำแนกแนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมไว้ดังนี้

1) แนวคิดของ Charles Horton Cooley (1864-1929) มีความเชื่อที่ว่าเรามีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของความเป็นตัวตนในช่วงต้นของชีวิตของบุคคล บุคคลจะมองตัวเองเหมือนกับที่บุคคลอื่นมองเขา และจะคอยเฝ้าดูว่าบุคคลอื่นมีปฏิกิริยาต่อพวกเขาอย่างไร และพวกเขาจะคอยจินตนาการว่าบุคคลอื่นจะตอบสนองพวกเขาอย่างไร ก่อนที่พวกเขาจะตอบสนองบุคคลเหล่านั้นจริง ๆ

การรับรู้เหล่านี้ของบุคคลว่าบุคคลอื่นมองพวกเขาอย่างไร บางครั้งอาจจะไม่แม่นยำเที่ยงตรง แต่การรับรู้ดังกล่าว กล่าวได้ว่ามีอิทธิพลต่อความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นตัวตนของบุคคล Cooley ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องความเป็นตัวตน (Self Concept) จึงได้สร้างสิ่งที่ใช้บรรยายถึงวิธีที่บุคคลพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นตัวตนขึ้นมา เรียกว่า “Looking Glass Self” ที่หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่บุคคลจะมองตัวบุคคลเองบางส่วนกับที่บุคคลคิดว่าบุคคลอื่นจะมอง ก็เป็นการมองตัวเองโดยใช้สายตาของคนอื่นเหมือนตัวเองมองตัวเองผ่านกระจกเงา ในแง่นี้กล่าวความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในแง่ดีและแง่ไม่ดี เกิดจากความรู้สึกของคนอื่นที่มีต่อตนเองไม่ว่าจะเป็นปมด้อยหรือปมเด่น ซึ่งทำให้บุคคลตัดสินใจได้ว่าควรเป็นอะไร แก่ไหน สถานะเช่นนี้ทำให้บุคคลสร้างความเป็นตัวตนหรือความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง

แนวคิดนี้มีขั้นตอนอยู่ 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นที่บุคคลคิดหรือจินตนาการว่า ตนมีลักษณะท่าทีต่อบุคคลอื่นอย่างไร

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นที่บุคคลจินตนาการหรือคิดว่าบุคคลอื่นพิจารณาตัดสินลักษณะท่าทีของตนอย่างไร

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นที่บุคคลพัฒนาความรู้สึกต่าง ๆ และตอบสนองต่อการพิจารณาตัดสินเหล่านั้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2548: 24)

2) แนวคิดของ George Herbert Mead (1863-1939) แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับขัดเกลาทางสังคม อธิบายได้จากกระบวนการ Role Taking ในการปฏิสัมพันธ์ของบุคคล ผู้ที่มีความสำคัญต่อบุคคลในการปฏิสัมพันธ์ที่เรียกว่า Significant Other ซึ่งได้แก่ บิดาร มารดา สามี ภรรยา เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จะมีอิทธิพลอย่างสูงในการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งทำให้บุคคลเรียนรู้บทบาทตามสถานภาพทางสังคมและความสัมพันธ์ของบทบาทในสถานภาพต่าง ๆ เป็นส่วนรวม ซึ่งเรียกว่า Generalized Others

ดังนั้น กระบวนการขัดเกลาคือทางสังคม คือ กระบวนการที่เกิด Self ซึ่งบุคคลจะพัฒนาตนเองจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมใน 3 ลำดับขั้น คือ

1) ขั้นเตรียมการ (Preparatory Stage) เป็นระยะที่เด็ก ๆ จะลอกเลียนบทบาทของบุคคลที่มีความสำคัญต่อตน (Significant Others) โดยที่ยังไม่เข้าใจความหมายของบทบาทนั้นอย่างแท้จริง

2) ขั้นสวมบทบาท (Play Stage) เป็นการที่เด็กเริ่มมีความสามารถในการแสดงบทบาทของบุคคลที่ตนใกล้ชิดและมีความเข้าใจในความหมายของบทบาทเหล่านั้น ในลำดับขั้นนี้ เด็กจะสามารถเริ่มเข้าใจตนเอง (Self) และบทบาทของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตน เด็กจะสามารถแสดงบทบาทของผู้อื่นได้ทีละบทบาทเดียว โดยยังไม่สามารถเชื่อมโยงบทบาทหลาย ๆ บทบาทเข้าด้วยกัน

3) ขั้นการสวมบทบาทโดยส่วนร่วม (Game Stage) เป็นระยะที่เด็กสามารถเชื่อมโยงบทบาทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องระหว่างกัน ในขั้นนี้มักสังเกตได้จากการที่เด็กจะสามารถเล่นรวมกันได้หลาย ๆ คนในบทบาทต่าง ๆ เช่น การเล่นฟุตบอล บาสเกตบอล เป็นต้น ซึ่งแสดงว่าเด็กสามารถเรียนรู้บทบาทของบุคคลต่าง ๆ โดยส่วนร่วม (Generalized Others) และเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของตน (Self) อันเป็นการพัฒนาความสามารถในการปฏิสัมพันธ์ของตนตามกฎหมายหรือบรรทัดฐานของสังคม (วัชรวิทย์, 2530: 112-114)

สรุป การขัดเกลาทางสังคมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่ต้องเผชิญ เป็นกระบวนการหล่อหลอมที่ทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์แบบขึ้น และเป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนจะได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ หรือก่อให้เกิดการเรียนรู้ในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม กระบวนการนี้ก่อให้เกิดพัฒนาบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลส่งผลให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ในแต่ละสังคมจะมีตัวแทนในการขัดเกลาหลายหน่วยด้วยกัน ตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคมที่มีความสำคัญมากที่สุดคือ สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันแรกที่มีมนุษย์ต้องพึ่งพิงตั้งแต่เกิด ในขณะที่เด็กมนุษย์ก็ต้องพบกับสถาบันอื่นที่มีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมด้วย โดยที่มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงตัวแทนเหล่านั้นได้

การแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นผลมาจากการขัดเกลาทางสังคม การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นกระบวนการถ่ายทอดสิ่งที่สมาชิกยอมรับและตกลงทำร่วมกัน เพื่อให้เกิดระเบียบและแบบแผนในการติดต่อสัมพันธ์กันของสมาชิกในสังคม

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ โดยแยกงานวิจัยออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

- 1) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม
- 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม
- 4) งานวิจัยที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีของจีน

2.6.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทาน (2527) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น: หมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นคูณ ผลจากการศึกษาพบว่า ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนทั้งสองมีความคล้ายคลึงกัน และอัตราของการเปลี่ยนแปลงในระบบเครือญาติ ระบบความเชื่อ และระบบกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมภายในชุมชนทั้งสองแห่งคือ ปัจจัยภายนอก ซึ่งได้แก่สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และการสื่อสารมวลชน ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ นิเวศวิทยา และบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล ปัจจัยภายนอกมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าปัจจัยภายใน เป็นที่สังเกตว่าโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยทางด้านวัตถุ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การเชื่อฟังผู้อาวุโสมีแนวโน้มลดลง และปัญหาสังคมในหมู่บ้าน ซึ่งพบว่ามีผลคล้ายคลึงกันในชุมชนหมู่บ้านทั้งสองแห่ง

พรพรรณ เดียรักษ์กิจสกุล (2536) ได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการกับบทบาทสมาคมชาวจีนที่มีต่อคนไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพฯ ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2485 จนถึง พ.ศ. 2535 เพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมไทยในช่วงระยะเวลานั้น โดยนำผลจากการเปลี่ยนแปลงตามปรากฏการณ์ดังกล่าว มาอธิบายกรณีศึกษามูลนิธิปอเต็กเซี่ยงตึ้ง ภายใต้บริบทของ

การเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในอดีต ได้นำผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบทบาทและหน้าที่ของมูลนิธิ ปอเต็กเซี่ยงตึ้งที่มีต่อคนไทยเชื้อสายจีนในช่วงหลังพุทธศักราช 2500 จนถึง พุทธศักราช 2535 เพื่อให้เห็นถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของสังคมไทยที่มีผลต่อบทบาทสมาคมชาวจีนในกรุงเทพ และพยายามสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ของคนไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อสมาคมจีน

ปราณี ทรัสติยา (2517) ได้ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีของคนจีนบางกลุ่มในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีในเรื่องการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน สิทธิหน้าที่ของสามีภรรยา การอบรมเลี้ยงดูบุตร ทศนคติต่อการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมบางอย่างของจีน ทศนคติต่อการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมบางอย่างของไทย เพื่อเข้าใจถึงลักษณะของชาวจีนที่มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณี เพื่อทราบถึงลักษณะของคนจีนที่ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีโบราณ และเพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับการเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีต่าง ๆ ผลจากการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีเกี่ยวกับเลือกคู่ครองและการแต่งงาน สิทธิหน้าที่ของสามีภรรยา การอบรมเลี้ยงดูบุตร ทศนคติต่อการปฏิบัติพิธีกรรมของจีนบางอย่าง และทศนคติต่อการปฏิบัติตามพิธีกรรมไทยบางอย่างขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาด้านภาษาจีน ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง จะมีความเห็นชอบกับจารีตประเพณีเป็นประเพณีดั้งเดิมของจีนมากกว่า แสดงให้เห็นว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการเปลี่ยนแปลง หรือการยอมรับการเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีที่เคยยึดถือปฏิบัติ อายุก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงหรือการยอมรับการเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา อายุเพิ่มขึ้นเท่าใด ความเห็นชอบที่จะปฏิบัติตามจารีตประเพณีโบราณก็มีมากขึ้นเท่านั้น สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงหรือการยอมรับการเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีนั้นแปรผกผันกับอายุ

ณัฐประวีณ ศรีทรัพย์ (2537) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : ศึกษากรณีชุมชนมอญบ้านลัดกระดี่ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในบริบทของสังคมไทยที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวมอญเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในด้านสังคมและการปกครองตนเอง การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในด้านการผลิตและการจำหน่ายแจกเครื่องปั้นดินเผา การเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาและการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ในหมู่บ้าน ครอบครัวและเครือญาติ แต่ในขณะที่เดียวกันชาวมอญก็ยังคงไว้ซึ่งความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญในสังคมไทย โดยสามารถดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้ได้ ได้แก่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี

2.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม

ไฉน สนสกุล (2535) ได้ศึกษาการดำรงชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี จากการศึกษาพบว่า ชาวมอญบางขันหมากมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี เพราะว่า มอญและไทยมีความสัมพันธ์แบบยอมรับกันโดยไม่อคติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้มีการผสมกลมกลืนจากมอญมาเป็นไทยส่วนใหญ่ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนดังกล่าวได้แก่ นโยบายของรัฐ การศึกษา อาชีพ การแต่งงาน และการตั้งถิ่นฐานและการอพยพย้ายถิ่น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา ยังพบอีกว่า ชาวมอญบางขันหมากยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มบางประการไว้จนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญได้แก่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเอกลักษณ์เหล่านั้นมีบางส่วนที่ผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทย

อรุณี แปลงนาม (2556) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการสื่อสารและการปรับตัวระหว่างวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ไทยพุทธที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารของเจ้าหน้าที่ชาวไทยพุทธที่ลงไปปฏิบัติหน้าที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ชาวไทยพุทธที่ลงไปปฏิบัติหน้าที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และศึกษาลักษณะการปรับตัวผ่านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ชาวไทยพุทธในการอยู่ร่วมกันกับชาวบ้านในพื้นที่

ทิพวรรณ สุวรรณโน (2545) ได้ศึกษาเรื่องการปรับตัวและการธำรงรักษาวัฒนธรรมในสภาพแวดล้อมใหม่ของชาวอีสานอพยพ: กรณีศึกษาบ้านป่าเล่า ตำบลดงมหาวัน กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่าชาวอีสานอพยพยังมีความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต และปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิม ส่วนการดำรงชีวิตของชาวอีสานอพยพนั้นได้นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามา ช่วยเสริมกับการพึ่งพาธรรมชาติซึ่งได้จากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้และความรู้จากวัฒนธรรมมาปรับใช้ในเรื่องสิ่งแวดล้อมใหม่ ขณะเดียวกันได้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความเชื่อสู่ชนรุ่นหลัง ทำให้เกิดการปฏิบัติที่สืบเนื่องกันมาในชุมชนจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างอาจลดความสำคัญลงทั้งนี้ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยและอิทธิพลของความเจริญทางสังคมและเศรษฐกิจที่กำลังแผ่ขยายเข้ามาในชุมชนที่ละเล็กละน้อย

2.6.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

พัชพร วิชาศรีนิมิต (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดธรรมเนียมปฏิบัติในประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านสบตุ๋ย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง พบว่าการถ่ายทอดธรรมเนียมปฏิบัติ

นิยมปฏิบัติในประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีน ได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วงอายุคนนั้น มีกระบวนการถ่ายทอดด้วยวิธีการที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือ การปฏิบัติให้เห็นแล้วให้ปฏิบัติตาม แต่อาจจะแตกต่างกันในลักษณะวิธีการรับมาหรือรายละเอียดในการถ่ายทอดของคนในรุ่นแรกนั้นมีการรับมาอย่างครบถ้วนทุกขั้นตอน ทุกธรรมเนียม และความเชื่อ จึงส่งผลให้การถ่ายทอดนั้นเป็นไปอย่างครบถ้วน ส่วนคนในรุ่นสองนั้นจะเลือกรับเฉพาะธรรมเนียมที่เป็นหลักคิดและขั้นตอนการปฏิบัติเท่านั้น ทำให้การถ่ายทอดเป็นเพียงแค่รูปแบบ ขั้นตอน และหลักคิดเท่านั้น จึงไม่สามารถอธิบายในส่วนที่เป็นความเชื่อในสิ่งที่ต้องการให้ปฏิบัติตามได้ และคนในรุ่นที่สาม พบว่าเป็นรุ่นที่มีการขาดหายในการรับมาของขั้นตอนการปฏิบัติตามธรรมเนียมต่าง ๆ เป็นอย่างมาก รวมถึงขาดความเข้มข้นของการถ่ายทอดอย่างชัดเจน จึงเป็นผลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ และมีแนวโน้มของการดำรงอยู่ว่า จะคงเหลือเพียงแค่รูปแบบเปล่า ๆ ที่ไม่มีนัยยะแฝงอยู่เท่านั้น

วิระพล ทองมา (2554) ศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชาวจีนยูนาน (บ้านบางยาง) ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนชาวจีนยูนานบ้านบางยางยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านความเชื่อและค่านิยมตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น โดยศึกษาจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตแบบชาวจีนยูนานได้ในชุมชนบ้านบางแห่งนี้ ตั้งแต่สภาพของบ้านเรือน การแต่งกาย การใช้ภาษาพูด การใช้ภาษาเขียน หรือแม้แต่การประกอบอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวจีนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชุมชนบ้านบาง ยังได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านที่พักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสบรรยากาศของพี่น้องชาวจีนที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภายใต้ความหลากหลายของศาสนาและความเชื่อ โดยเฉพาะศาลเจ้า เจ้าแม่กวนอิม พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และอิสลาม เป็นต้น การได้ชิมและรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพของชาวจีน เช่น สุกกียูนาน ขาหมูหมั่นโถและไก่ดำตุ๋นยาจีน เป็นต้น สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ผู้ให้ข้อมูลรายงานว่ามีส่วนร่วมในระดับมากในกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมทางความคิด (ความเชื่อและค่านิยม) และวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาชีพและวิถีชีวิตประจำวัน) ส่วนด้านวัฒนธรรมบรรทัดฐาน (อาหารและพืชสมุนไพร) รวมทั้งด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ (ศิลปะและหัตถกรรม) นั้น ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับปานกลางเท่านั้น นอกจากนี้ผลการวิจัยเกี่ยวกับการทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างผลการประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านบางโดยใช้ X2 - test นั้นพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กันทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ระบุว่าชุมชนชาวจีนยูนานในพื้นที่ลุ่ม

น้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประชาชนภายในชุมชน

เอมอร ชลพิไลพงศ์ (2545) ศึกษาการสื่อสารของชาวจีนในการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างรุ่นต่อรุ่น และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม โดยเก็บข้อมูลการศึกษาจากครอบครัวชาวจีนที่มีสมาชิก 3 รุ่น จำนวน 10 ครอบครัวในย่านไชน่าทาวน์ โดยรุ่นแรกอพยพมาจากประเทศจีน ผลการศึกษามีดังนี้ รูปแบบการสื่อสารของชาวจีนที่อาศัยอยู่ในย่านไชน่าทาวน์ มี 2 รูปแบบคือ การสื่อสารแบบเป็นกิจจะลักษณะ (การสื่อสารโดยตรง) โดยชาวจีนรุ่นแรกจะใช้วิธีการพูด บอก หรือสอนโดยตรง เพื่อให้ลูกหลานได้รับรู้วัฒนธรรมจีนในด้านต่าง ๆ อีกรูปแบบที่ชาวจีนรุ่นแรกใช้ก็คือ การสื่อสารแบบไม่เป็นกิจจะลักษณะ (การสื่อสารโดยอ้อม) เป็นการสื่อสารโดยไม่ได้ตั้งใจจะสื่อสาร เป็นการทำซ้ำบ่อย ๆ หรือบางครั้งก็ไม่มี การสื่อสารใด ๆ แต่ลูกหลานเกิดกระบวนการเรียนรู้จนสามารถรับรู้วัฒนธรรมจีนต่าง ๆ ได้เองในที่สุด โดยในครอบครัวกลุ่มตัวอย่างแต่ละครอบครัวเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสาร ประกอบไปด้วย ปัจจัยภายใน ดังนี้ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ลักษณะนิสัยของสมาชิกภายในครอบครัวและเวลาในการสื่อสาร ส่วนปัจจัยภายนอก มีดังนี้ เพื่อนหรือโรงเรียน สื่อมวลชน และสมาคมต่าง ๆ นอกจากนี้ หน่วยงานของรัฐ และนโยบายของรัฐ ก็มีส่วนต่อการสื่อสารเช่นกัน ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีผลต่อการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวจีนไม่มากนัก

2.6.4 งานวิจัยที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีของจีน

พฐ บุญยปถัมภ์ (2537) ได้ศึกษาเรื่อง “พิธีงเด็ก” ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชาวจีนในสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีจีนแต้จิ๋ว ย่านถนนสุขุมวิท ผลการศึกษาพบว่าวัฒนธรรมของชาวจีนจะปรากฏอยู่ตลอดช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิด การศึกษา การแต่งงาน รวมถึงการตาย อย่างไรก็ตาม กลุ่มชนชาวจีนจะมี รายละเอียดของพิธีกรรมที่แตกต่างกัน โดยอาศัย ภาษาที่ใช้เป็นตัวแบ่ง เช่น จีนแต้จิ๋ว จีนไหหลำ จีนแคะ เป็นต้น ในสารนิพนธ์มุ่งศึกษาเฉพาะพิธีงเด็ก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมเกี่ยวกับการตายของชาวจีนแต้จิ๋วที่อาศัยอยู่ในย่านสุขุมวิท โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า วัฒนธรรมใด ๆ ก็ตาม หากมีการเคลื่อนย้ายหรือปะทะกับสังคมอื่นก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ยังคงปรากฏเค้าของวัฒนธรรมเดิมของตนไว้ ซึ่งสังคมชาวจีนในย่านสุขุมวิทมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปมากกว่าชุมชนชาวจีนในแหล่งอื่นที่มีความเข้มข้นทางวัฒนธรรมสูงกว่า

ชวน เพชรแก้ว (2550) งานวิจัยเรื่อง ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยผู้วิจัยต้องการศึกษา เรื่องชาวไทยเชื้อสายจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิประเทศและการตั้งถิ่นฐาน ชีวิตและวัฒนธรรม ตลอดจนบทบาทของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดนี้ ผลจากการวิจัยพบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นเวลาประมาณ 200 ปีมาแล้ว โดยตั้งชุมชนครั้งแรกที่บ้านหน้าทอน อำเภอเกาะสมุย และบ้านโกลกหล้า อำเภอเกาะพะงัน หลักฐานซึ่งเป็นเครื่องยืนยันถึงความเก่าแก่ของชุมชน คือ ศาลเจ้าไโหล่น้ำทอน ตั้งอยู่ที่ในตลาดหน้าทอน อำเภอเกาะสมุย และศาลเจ้าไโหล่น้ำเกาะพะงัน ตั้งอยู่ที่ตำบลโกลกหล้า อำเภอเกาะพะงัน การอพยพได้ต่อเนื่องกันมาหลายครั้ง ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จึงมีทั้งชุมชนเก่าและชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ ตั้งหลักแหล่งกระจายกระจายใน 10 อำเภอ คือ อำเภอเกาะสมุย เกาะพะงัน เมืองสุราษฎร์ธานี กาญจนดิษฐ์ คอนสัก เกียนซา ไชยา ท่าชนะ พุนพิน และบ้านนาสาร ชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอดังกล่าว ส่วนใหญ่อพยพมาจากประเทศจีน โดยเฉพาะจากเกาะไโหล่น้ำ มณฑลกวางตุ้ง และมณฑลฮกเกี้ยน อย่างไรก็ตามชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ตามภาษาพูดและตามจำนวนมากขึ้น คือ ชาวจีนแต้จิ๋ว ไโหล่น้ำ ฮกเกี้ยน แคะ และกวางตุ้ง ตามลำดับ ในด้านการตั้งถิ่นฐาน พบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีน ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่างกัน 4 ลักษณะ คือ พื้นที่ที่เป็นเกาะ พื้นที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่ราบควนเนิน และพื้นที่ราบลุ่มบริเวณฝั่งแม่น้ำ การตั้งถิ่นฐานมักคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะดวกในการติดต่อกับภายนอก และความมั่นคงในการประกอบอาชีพ อาชีพที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ การค้าขาย การประมง การเกษตร และอาชีพด้านช่าง การค้าขายพบมากในกลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว ไโหล่น้ำ ฮกเกี้ยน และกวางตุ้งซึ่งมีอยู่ทั่วไป อาชีพการประมงพบมากในกลุ่มชาวจีนไโหล่น้ำ อาชีพด้านการเกษตรพบมากในกลุ่มชาวจีนแคะ และกวางตุ้ง และอาชีพด้านช่าง พบมากในกลุ่มชาวจีนกวางตุ้ง ด้านชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน พบว่า ในส่วนของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีการประกอบอาชีพ ภาษาศึกษา เล่าเรียน อาหารการกิน และการแต่งกาย คล้ายคลึงกับชาวไทยปักษ์ใต้ทั่วไป โดยที่ได้ปรับตัวและผสมผสานกับสภาพแวดล้อมด้วยการยอมรับการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมของดินแดนใหม่ และผ่อนคลาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ชาวจีนยึดเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต เสมือนหนึ่งเป็นบทบัญญัติอันพึงปฏิบัติ คือ “ป๋ายเต็ก” หรือคุณธรรมแปดประการ ส่วนวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานียังคงยึดถือปฏิบัติอย่างมั่นคง ได้แก่ ประเพณีไหว้เจ้า การทิ้งกระจาดวิญญาณ ตรุษจีน กินเจ และเซ่งเม้ง โดยที่มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมบ้างแต่ก็ยังคงความมีแก่นแท้ของวัฒนธรรมจีนเช่นเดิม สำหรับบทบาทของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี นับได้ว่า ชาวจีนกลุ่มนี้มี

บทบาทอย่างกว้างขวาง บทบาทที่สำคัญ คือ บทบาททางด้านสังคม บทบาทด้านเศรษฐกิจ และ บทบาทด้านวัฒนธรรม บทบาทด้านสังคม ชาวจีนทั่วไปให้ความสำคัญด้านนี้เป็นอันดับแรก เพราะถือว่าเมืองนี้เป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตน การตอบแทนสังคมจึงถือเป็นสิ่งที่ต้องยึดถือปฏิบัติ บทบาทด้านสังคมที่สำคัญ ได้แก่ บทบาทด้านการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง และการก่อตั้งสมาคม ในส่วนบทบาทด้านเศรษฐกิจ ชาวจีนเป็นผู้มีบทบาทอย่างสูงในการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม รวมถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมบริการ การพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้เกิดอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และขนาดย่อมในจังหวัดสุราษฎร์ธานีจำนวนมาก สำหรับบทบาทด้านวัฒนธรรมชาวจีนกลุ่มนี้ยังคงยึดถือปฏิบัติทั้งแบบเดิมและการ ปรับใช้วัฒนธรรมแบบเดิมให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบัน หล่อหลอมกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่ทรงคุณค่า บทบาทวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ วัฒนธรรม เกี่ยวกับอาหาร ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม

ศิริพันธ์ รัตนสมจิตร (2547) ศึกษาเชิงแม่ : ความหมาย พิธีกรรม และความเปลี่ยนแปลง เพื่อศึกษาความหมายของพิธีกรรม และการให้ความหมายต่าง ๆ ในการประกอบพิธีกรรมเชิงแม่ ของคนจีนอพยพและคนไทยเชื้อสายจีนแต่ละรุ่น ศึกษาถึงการถ่ายทอดความเชื่อ พิธีกรรม จากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการผสมผสานทางวัฒนธรรมของพิธีกรรมเชิงแม่ และอัตลักษณ์ของวัฒนธรรม (เชิงแม่) ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี โครงสร้างครอบครัว แนวคิดทฤษฎีด้านวัฒนธรรมและทฤษฎีภาวะทันสมัย การศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกตัวอย่างเฉพาะเจาะจงจากชุมชนวานิชสัมพันธ์ การเก็บรวบรวมใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมเชิงแม่เป็นพิธีกรรมที่สำคัญพิธีกรรมหนึ่งของชาวจีน มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ อันเป็นไปตามลัทธิขงจื๊อที่เน้นเรื่องความกตัญญูเป็นสำคัญ และสะท้อนถึงความเชื่อเรื่องสิ่งที่ไม่เห็นอย่างภูตผีเทวดา พิธีกรรมเชิงแม่เป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว และเครือญาติ เชิงแม่ สามารถอธิบายโดยโครงสร้างครอบครัวของชาวจีนได้อย่างสมบูรณ์ โดยเน้นการให้ความสำคัญต่อระบบอาวุโส การให้สิทธิอำนาจแก่ฝ่ายชายเป็นหลัก โดยผ่านขั้นตอนในพิธีกรรมที่ระบุให้ชาย (ลูกชายหรือหลานชาย) เป็นประธานในการเซ่นไหว้ การให้ฝ่ายหญิงเป็นผู้จัดเตรียมของโดยที่ฝ่ายชายไม่ต้องเข้ามาช่วยอันเป็นลักษณะการแบ่งหน้าที่และอำนาจในตัว นอกจากนี้ในการศึกษาพิธีกรรมเชิงแม่ ยังสามารถพิจารณาได้ว่าการที่ผู้หญิงเป็นผู้ปฏิบัติ ก็เพื่อให้มีหน้าที่ในการถ่ายทอดและสอนเรื่องพิธีกรรมให้กับลูก ๆ ของตน เพราะผู้หญิงถูกกำหนดให้เลี้ยงดูบุตร เมื่อฝ่ายหญิงสามารถปฏิบัติได้อย่างเข้าใจและความผูกพันในการเลี้ยงดูบุตรย่อมสามารถถ่ายทอดให้กับลูกหลานได้

ศุภการ สิริไพศาล และอภิเชษฐ กาญจนดิฐ (2550) ศึกษาเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในประเด็นการแสดงออกซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา พื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวจีนอพยพหรือจีนโพ้นทะเล มาตั้งแต่สมัยก่อนรัตนโกสินทร์ โดยชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้สร้างสังคมและดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามแบบอย่างบรรพบุรุษเหมือนเมื่อครั้งยังคงอาศัยอยู่ในแผ่นดินจีน ดังปรากฏถึงการแสดงออกทางวัฒนธรรมและความเชื่อในรูปแบบของพิธีกรรมตามประเพณีสำคัญ ๆ ทั้งที่เป็นประเพณีตามนักขัตฤกษ์ และประเพณีตามวัฏจักรชีวิตของชาวจีน กระบวนการสร้างครอบครัวและสังคม การสะสมทุนและดำรงรักษาวัฒนธรรมความเป็นจีนได้ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อท้องถิ่น รวมถึงคนจีนต้องเผชิญกับสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของสังคมไทยที่มุ่งเน้นพัฒนาไปสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ ส่งผลให้วัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลปรับเปลี่ยนไปสู่วัฒนธรรมแบบผสมผสานระหว่างจีน-ไทยขึ้น ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งเกิดและเติบโตขึ้นมาท่ามกลางปัจจัยและเงื่อนไขของเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ (2554) ศึกษาเรื่องการสืบทอดความเป็นจีน (ผ่านการทำความเข้าใจในความหมายและสัญลักษณ์ทางศาสนา) ของชาวจีนผู้ลูกหลานในสังคมไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของลักษณะความเป็นจีนในสังคมไทย รูปแบบและวิธีการสืบทอดความเป็นจีนของชาวจีนผู้ลูกหลานที่เกิดในสังคมไทย ความรู้ ความเข้าใจ ในการถ่ายทอดความหมายของเทศกาล และขนบธรรมเนียม ประเพณีจีนที่สำคัญ ปัญหาการสืบทอดความเป็นจีน ปัจจัยที่สนับสนุนให้การสืบทอดความเป็นจีนประสบผลสำเร็จ จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเชื่อ ความศรัทธาในเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวจีนส่วนใหญ่ยังมีธรรมเนียมการไหว้เจ้าในวันพระจีน และบรรพบุรุษในวันเซ็งเม้ง เทศกาลที่มีการปฏิบัติตามธรรมเนียมของทุกครอบครัว ได้แก่ ตรุษจีน และสารทจีน ส่วนเทศกาลอื่นๆ จะแตกต่างกันในแต่ละครอบครัว เทศกาลที่ลูกหลานจีนคิดว่าควรจะสืบทอดให้ดำรงอยู่ต่อไป ได้แก่ ตรุษจีน สารทจีน สารทขนมจ้าง ไหว้พระจันทร์ กินเจ และไหว้เทพเจ้าช่วงปลายปี ส่วนเทศกาลที่ให้ความสำคัญว่าควรจะสืบทอดมากที่สุด ได้แก่ ตรุษจีน และสารทจีน รองลงมาได้แก่ กินเจ ไหว้พระจันทร์ ไหว้เทพเจ้าปลายปี และสารทขนมจ้าง ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจในความหมายของเทศกาลตรุษจีน สารทจีน กินเจ และไหว้เจ้าปลายปี ส่วนเทศกาลที่ส่วนใหญ่ไม่ทราบความหมาย ได้แก่ สารทขนมจ้าง และไหว้พระจันทร์ วิธีการปลูกฝังและสืบทอดประเพณีและเทศกาล กระทำ

ในหลายรูปแบบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม อาทิ เล่า อธิบาย พูดถึงความสำคัญของเทศกาล สาเหตุการจัดไหว้ การแนะนำเครื่องเซ่นไหว้ จำนวนของไหว้ การให้ลูกหลานเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรง การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การฝากฝังให้สืบทอดอย่างเป็นทางการในรุ่นต่อไป เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน โดยศึกษาจาก 1) การทบทวนเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือ ตำรา บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุและกลุ่มเป้าหมายวัยทำงานที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช 3) การสังเกตการณ์ในช่วงการประกอบพิธีซึ่งขั้นตอนการดำเนินการมีดังนี้

3.1 วิธีที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้กำหนดวิธีการศึกษาดังนี้

3.1.1 การทบทวนเอกสารที่สำคัญ

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่สำคัญ อาทิเช่น ประวัติความเป็นมาของคนจีน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของจีน การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของคนจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคนไทยเชื้อสายจีน และข้อมูลอื่น ๆ ได้แก่ บทความงานวิจัย วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ หนังสือ และรายงานทางวิชาการ รวมไปถึงข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาใช้สนับสนุนงานวิจัยได้

3.1.2 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 15 ราย โดยเป็นผู้สูงอายุและคนวัยกลางคน มีประเด็นที่สำคัญ คือ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ที่ให้ข้อมูล เกี่ยวกับวิถีชีวิต การขัดเกลาทางสังคมของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านทางครอบครัว การปฏิบัติตาม

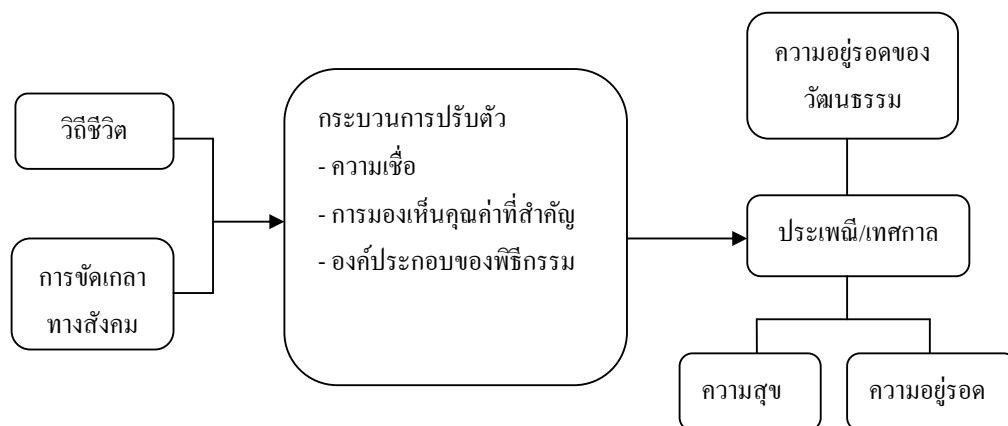
ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน และการเข้าร่วมกิจกรรมเมื่อมีเทศกาลที่สำคัญ รวมทั้งอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ โดยผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกทุกขั้นตอนในการลงพื้นที่

3.1.3 การสังเกตการณ์

การศึกษาโดยการสังเกตการณ์ ซึ่งดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติของผู้ศึกษาในช่วงของการพูดคุยสัมภาษณ์ เป็นการสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูล สังเกตข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้ในการไหว้ ประกอบพิธีกรรม สังเกตลักษณะการจัดเตรียมของไหว้ สังเกตชีวิตความเป็นอยู่ในช่วงที่มีเทศกาล

3.2 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในชีวิตของมนุษย์ทุกคนจะเกิดกระบวนการการเปลี่ยนแปลงทำให้ต้องมีการปรับตัวทั้งทางด้านสังคมและด้านวัฒนธรรม ประเพณี และเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันนานเข้าก็อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนของวัฒนธรรมบางประการของแต่ละฝ่ายขึ้นได้เช่นกัน ความเชื่อ ค่านิยมเดิมที่คิดว่ามาที้อย่างจะลดน้อยลงไป การถ่ายทอดขนบธรรมเนียมวิถีชีวิตแบบเดิมจากรุ่นสู่รุ่นก็ลดน้อยลงไป การเห็นคุณค่าและความสำคัญในขนบธรรมเนียมแบบเดิมก็ลดน้อยถอยลงตามไปด้วย ดังปรากฏจากการประพุดติปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมในช่วงเทศกาลต่าง ๆ พิธีกรรมก็คือ สิ่งที่สำคัญในการขัดเกลาทางสังคมของระบบความเชื่อ ในกระบวนการขัดเกลาเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางตรงและทางอ้อม โดยเป็นไปตามกลไกของของขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี เป็นผลให้วิถีชีวิตแบบเดิมถูกปรับเปลี่ยนไป มนุษย์จึงต้องปรับตัวให้สามารถอยู่รอดและมีความสุขได้ในวัฒนธรรมใหม่

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดนำที่ใช้ในการศึกษา

3.3 กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช ครั้งนี้กำหนดให้กลุ่มเป้าหมายที่สามารถให้ข้อมูลและเป็นกรณีศึกษา ดังต่อไปนี้

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช เขต กรุงเทพมหานคร เนื่องมาจากย่านเยาวราชเป็นย่านที่มีคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีแหล่งความรู้ที่เกี่ยวข้องกับคนไทยเชื้อสายจีน

การศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 15 คน ประกอบด้วย สมาชิกสมาคมก๊วยฮิว 2 ราย รายเจ้าหน้าที่ดูแลศาลเจ้าแห่งเจีย 1 ราย เจ้าหน้าที่ดูแลวัดบำเพ็ญจินพรต 1 ราย คนขายของที่ใช้ในการเซ่นไหว้ 1 ราย ผู้รู้เกี่ยวกับย่านเยาวราช 1 ราย และบุคคลทั่วไปที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช 9 ราย

3.4 การเลือกพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนของคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช เขต สัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยเลือกย่านเยาวราช ซึ่งเป็นย่านคนไทยเชื้อสายจีนที่เก่าแก่มากมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และเป็นย่านที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวกับชาวจีน จึงเป็นพื้นที่เป้าหมายที่เหมาะสมกับการศึกษาเรื่องนี้

3.5 แนวประเด็นสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

การสัมภาษณ์เชิงลึกกับคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช จำนวน 15 คน โดยมีแนวประเด็นสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

- 1) เพศ
- 2) อายุ
- 3) ศาสนา
- 4) ระดับการศึกษา
- 5) โครงสร้างระบบครอบครัว
- 6) สถานภาพการสมรส

7) อาชีพ

8) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ตอนที่ 2 การปฏิบัติตามเทศกาลในรอบ 1 ปี

- 1) ในรอบ 1 ปี ที่ได้ปฏิบัติตามเทศกาลของจีน
- 2) ความสำคัญของแต่ละเทศกาลที่มีต่อคนไทยเชื้อสายจีน
- 3) การปฏิบัติตามเทศกาลของจีนในรุ่นของพ่อแม่
- 4) ความเชื่อ ความศรัทธาของแต่ละเทศกาล
- 5) วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และการคงอยู่

ในปัจจุบัน

ตอนที่ 3 วิถีชีวิตในรอบ 1 ของคนไทยเชื้อสายจีน

1) ตรุษจีน

- (1) การถ่ายทอดการไหว้เทศกาลตรุษจีนให้ลูกหลาน (เนื้อหา วิธีการ ช่วงเวลา)
- (2) การปฏิบัติตัวของคนไทยเชื้อสายจีนในเทศกาลตรุษจีน
- (3) สิ่งของที่เตรียมไว้สำหรับใช้ไหว้ในเทศกาลตรุษจีน (สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้

ในช่วงเทศกาล และการทดแทนในกรณีที่เป็น)

- (4) หลักธรรมคำสอนที่ถ่ายทอดในเทศกาลตรุษจีน
- (5) สิ่งที่ต้องทำและห้ามทำในเทศกาลตรุษจีน

2) แข่งเม้ง

- (1) ความสำคัญของเทศกาลแข่งเม้ง สาเหตุที่ยังคงไหว้อยู่
- (2) การถ่ายทอดการไหว้เทศกาลแข่งเม้งให้ลูกหลาน (เนื้อหา วิธีการ ช่วงเวลา)
- (3) ในช่วงเทศกาลแข่งเม้งสิ่งที่สมัยพ่อแม่ได้ปฏิบัติ สิ่งที่รุ่นลูกได้ปฏิบัติตาม
- (4) ทิศทางในอนาคตที่ลูกหลานจะสืบทอดการไหว้แข่งเม้ง
- (5) อาหาร ข้าวของ เครื่องใช้ที่ใช้ไหว้ในเทศกาลแข่งเม้ง
- (6) สิ่งที่ต้องทำในเทศกาลแข่งเม้ง

3) สารทจีน

- (1) ความสำคัญของการไหว้เทศกาลสารทจีน สาเหตุที่ยังคงไหว้อยู่
- (2) ของที่ใช้ในการไหว้ช่วงเทศกาลสารทจีน
- (3) ความเชื่อเกี่ยวกับเทศกาลสารทจีน
- (4) ทิศทางในอนาคตกับการไหว้สารทจีน

4) ไหว้พระจันทร์

อยู่ (1) ความสำคัญของเทศกาลไหว้พระจันทร์ และสาเหตุที่ยังคงไหว้พระจันทร์

(2) สิ่งที่ใช้ในการไหว้ในเทศกาลไหว้พระจันทร์

(3) ความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้พระจันทร์

(4) การปฏิบัติของคนไทยเชื้อสายจีนในช่วงไหว้พระจันทร์

(5) ทิศทางในอนาคตกับการไหว้พระจันทร์

ตอนที่ 4 การปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีน

1) สิ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

2) ความแตกต่างในแต่ละเทศกาล ในช่วงอดีตและปัจจุบัน

3) การถ่ายทอดขนบธรรมเนียมไปสู่รุ่นลูกหลาน การรับรู้และเข้าใจของลูกหลาน

4) มีความเชื่อและความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการกระทำ เข้าใจความหมายของสิ่งที่ใช้ในการไหว้

5) การให้ความหมายและคุณค่า ต่อสิ่งที่ทำในแต่ละเทศกาล

6) ทิศทางของแต่ละเทศกาลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

7) รูปแบบเทศกาลเปลี่ยนไป การปรับตัวที่จะตามมา

8) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีทั้งดีและไม่ดี การยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

3.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง คือ จากเอกสารการค้นคว้าข้อมูล ทบทวนวรรณกรรมจากหนังสือทางวิชาการ และการศึกษาความหมายและลักษณะความเป็นจริงของพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยเริ่มจากการเข้าไปลงพื้นที่ที่จะใช้เก็บข้อมูล พร้อมทั้งทำความเข้าใจกับคนในพื้นที่ มีการพูดคุยสอบถามข้อมูลไปเป็นเรื่อง ๆ พร้อมกับนำข้อมูลที่ได้มาทำการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมและประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน โดยมีรายละเอียดของวิธีในการเก็บข้อมูล ดังนี้

3.6.1 การศึกษาค้นคว้าข้อมูล และทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร (Document Study and Literature Review)

การศึกษาค้นคว้าข้อมูล และทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร ได้แก่ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ หนังสือทางวิชาการ บทความ ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และรายงาน/หนังสือทั่วไปที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษา โดยเฉพาะเรื่องความเป็นมาและแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน

3.6.2 การสัมภาษณ์ (In-Depth Interview)

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามเพื่อการค้นคว้าประเด็นตามข้อคำถามของผู้ที่ให้ข้อมูลที่สำคัญ เพื่อจะนำเนื้อหาในการสัมภาษณ์มาใช้ในการวิเคราะห์และตีความในเรื่องของการปรับตัวทางวัฒนธรรมให้สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเห็นภาพของการปรับตัวที่ชัดเจนมากขึ้น

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเขาวราช ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา ด้วยการนำข้อมูลทุกส่วนที่ได้จากการจดบันทึก บันทึกเสียง และสัมภาษณ์ และเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และทำความเข้าใจกับความหลากหลายทางข้อมูลที่ได้มา เพื่อให้ทราบถึงวิวัฒนาการปรับตัวของคนไทย

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การวิจัยและศึกษาในครั้งนี้ ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการแบบเจาะลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร จำนวน 15 คน แนวทางการสัมภาษณ์ที่วางไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต การรับรู้ของคนไทยเชื้อสาย ตลอดจนศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลการศึกษาดังต่อไปนี้

4.1 ความเป็นมาของคนไทยเชื้อสายจีน

ไทยกับจีนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาอย่างช้านาน ในสมัยโบราณชาวจีนได้เดินทางเข้ามายังดินแดนสยามโดยอาศัยเรือสำเภาที่มาจากจีน ชาวจีนอพยพหนีความแร้นแค้นและความอดอยากเข้ามาทำงานและตั้งรกรากอยู่ทั่วไปในเมืองไทย แหล่งที่มีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่มากคือย่านบางกอกน้อยหรือธนบุรี ซึ่งมีชุมชนชาวจีนฮกเกี้ยนอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยมาตั้งรกรากแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งมีพระราชบิดาเป็นชาวจีนแต่จิว ทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่ ก็เริ่มมีชาวจีนแต่จิวอพยพเข้ามาอยู่ที่นี่เป็นจำนวนมาก และได้เกิดชุมชนชาวจีนขึ้นอีกแห่งที่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ

ชาวจีนโพ้นทะเล (Oversea Chinese) คือกลุ่มคนเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ภายนอกประเทศจีน มีคำศัพท์ที่ใช้เรียกชาวจีนโพ้นทะเลอย่างเป็นทางการว่า หัวเถียว หมายถึงชาวจีนโพ้นทะเลที่เกิดในประเทศจีน ในขณะที่หัวฮี้ ใช้เรียกลูกหลานของบรรพบุรุษชาวจีนที่เกิดในประเทศต่าง ๆ ชาวจีนอพยพไปยังดินแดนต่าง ๆ มานานแล้ว ประวัติศาสตร์สมัยแรกของชาวจีนโพ้นทะเลปรากฏในสมัยราชวงศ์หมิง และนายพลเจิ้งเหอ (ซาปออง) นักเดินเรือผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์จีน ได้ส่งกองทัพเรือและคนนับพันไปสำรวจทางทะเลจีนใต้ มหาสมุทรอินเดีย ไปถึงทวีปแอฟริกา ซึ่งคนส่วนมากเป็นชาวกวางตุ้งและชาวฮกเกี้ยน ผู้คนที่ออกไปสำรวจทะเลจำนวนมากได้กระจาย

ออกไปยังที่ต่าง ๆ ไม่ได้กลับแผ่นดินแม่ ในยุคล่าอาณานิคมเป็นยุคกระจายตัวของชาวจีนโพ้นทะเล ขณะนั้นเป็นสมัยของราชวงศ์ชิง (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2554: 47)

ในยุคแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ ตรงกับสมัยราชวงศ์ชิงปกครองประเทศจีน ขณะนั้นมีกฎหมายห้ามมิให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศ ด้วยเกรงว่าเมื่อออกไปนอกประเทศแล้ว จะไปรวมกลุ่มกันต่อต้านราชวงศ์ชิงที่เป็นแมนจู แต่กฎหมายนี้ก็ไม่สามารถสกัดกั้นการอพยพได้ โดยเฉพาะทางตอนใต้ของประเทศจีนที่พากันอพยพออกไปยังประเทศต่าง ๆ ชาวจีนสามารถแบ่งตามกลุ่มภาษาพูดและภูมิภาคได้ดังนี้ ชาวจีนฮกเกี้ยน มาจากทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน ชาวจีนแต้จิ๋ว มาจากทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง ชาวจีนแคะมาจากทางตอนเหนือของมณฑลกวางตุ้ง ชาวจีนกวางตุ้งมาจากตอนกลางของมณฑลกวางตุ้ง ชาวจีนไหหลำมาจากทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ สาเหตุที่ทำให้ชาวจีนเลือกที่จะอพยพออกมา เพราะในประเทศจีนมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ที่ทำกินก็มีน้อย และประเทศจีนก็ประสบภัยทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่องจนเกิดภาวะอดอยากขาดแคลน ชาวจีนจากแถบนี้จำนวนมากอาศัยเรือสินค้าเดินทางเข้ามาทำมาหากินในเมืองไทย ด้านการค้ากับต่างประเทศ รัฐบาลจีนกำหนดให้เรือสินค้าต่างชาติดำเนินการค้าขายกับจีนได้ที่เมืองกวางโจว (กวางตุ้ง) เท่านั้น แต่เรือสำเภาของไทยซึ่งมีคนจีนเป็นผู้ดำเนินการ มีอิทธิพลพิเศษสามารถเดินทางไปค้าขายตามเมืองต่าง ๆ ได้เหมือนเรือท้องถิ่นของจีน ตั้งแต่เกาะไหหลำ เรือขึ้นไปจนถึงเมืองหนิงโป เซี่ยงไฮ้ และเทียนสิน บริเวณที่มีการค้าขายมากที่สุดคือทางตอนเหนือของมณฑลกวางตุ้งที่เชื่อมต่อกับตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน โดยเฉพาะเมืองเฉาโจวหรือแต้จิ๋ว ในปี พ.ศ. 2683-2395 เกิดสงครามฝิ่นระหว่างจีนกับอังกฤษ ซึ่งจีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ จีนถูกอังกฤษบังคับให้เปิดประเทศและต้องเสียค่าปฏิกรรมสงครามจำนวนมหาศาล รัฐบาลต้องหารายได้เพิ่มด้วยการขึ้นภาษีต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความวุ่นวายและเดือดร้อนไปทั่ว นี่จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนอพยพออกนอกประเทศ

เมืองเฉาโจวหรือแต้จิ๋ว อยู่ทางตอนเหนือของมณฑลกวางตุ้ง เป็นย่านที่มีการค้าทางเรือสำเภากับไทยมากที่สุดในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ท่าเรือสำคัญคือท่าจางหลิน ที่อำเภอเถ่งไห้ ซึ่งมีเรือขนส่งสินค้าระหว่างไทยจีนแล่นเป็นประจำ เรือของจีนที่ออกจากท่าจางหลินจะมีเอกลักษณ์พิเศษคือ ทาสีหัวเรือเป็นสีแดง หรือที่เรียกว่าสำเภาหัวแดง นอกจากสินค้าแล้ว เรือเหล่านี้ยังเป็นพาหนะที่พาชาวจีนจำนวนมากเข้ามาหางานทำในเมืองไทย ตามคำบอกเล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ และคำชวนจากญาติพี่น้องหรือคนในหมู่บ้านที่เคยมาก่อนหน้านี้ ทำให้ผู้ชายจากหมู่บ้านยากจนของแต้จิ๋วและจังหวัดใกล้เคียง ออกเดินทางมาพร้อมกับเรือสำเภา ได้ทั้งเรือเหล่านี้จะบรรทุกสินค้ามาจนเต็ม ผู้โดยสารที่มากับเรือจะอาศัยอยู่บนคาค้ำของเรือ แต่ละคนจะมีของติดตัวมากันคนละไม่กี่ชิ้น สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ เสื้อ หมอนไม้ไผ่สาน หมวกฟาง และไหน้ำ ส่วนอาหารหลักคือขนมขงซึ่ง

สามารถเก็บไว้ได้นาน และพักเขียวซึ่งใช้กินแทนน้ำได้ อีกทั้งยังเป็นซูชิหากเกิดอุบัติเหตุเรือแตก การเดินทางจากจางหลินถึงกรุงเทพฯ ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน ระหว่างนั้นผู้โดยสารทำอะไรได้เลย นอกจากภาวนาขอเทพเจ้าคุ้มครองให้เดินทางปลอดภัย รอดพ้นจากอันตรายที่จะเกิดขึ้นกลางท้องทะเล ที่มีทั้งพายุคลื่นลม และความอดอยากหรือโรคร้ายไข้เจ็บซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

เรือสำเภาดำเนินทางจากเมืองจินมาถึงกรุงเทพฯ ในระหว่างช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายน โดยจุดที่เรือต่างชาติสามารถเข้ามาใกล้พระนครได้มากที่สุดคือย่านสำเพ็ง ซึ่งอยู่ติดกำแพงพระนครด้านทิศใต้ ในแม่น้ำย่านนี้มีเรือสินค้าจอดเรียงรายเปิดตลาดทำการค้าขายบนดาดฟ้าเรือกันคึกคัก สินค้าส่วนหนึ่งถูกลำเลียงไปยังร้านค้าต่าง ๆ ในยุคนั้นสำเพ็งถือเป็นย่านการค้าที่มีตลาดใหญ่ที่สุดของกรุงเทพฯ มีบ้านเรือนและร้านค้าของชาวจินตั้งอยู่หนาแน่นตลอด 2 ข้างทาง ส่วนตามริมแม่น้ำก็มีเรือนแพของพ่อค้าชาวจินจอดลอยลำอยู่ ผู้โดยสารชาวจินจำนวนมากจะลงเรือที่นี่ คนจีนที่เพิ่งมาเมืองไทยครั้งแรกจะมีญาติพี่น้องหรือคนจากหมู่บ้านเดียวกันคอยช่วยเหลือในการตั้งต้นชีวิตบนแผ่นดินใหม่ หลายคนได้งานทำอยู่ที่สำเพ็ง เริ่มจากรับจ้างเป็นกรรมกรแบกหาม หรือขายของหาบเร่ แล้วจึงขยับขยายสู่อาชีพอื่น ๆ ที่สำเพ็งยุคแรกมี “แก๊ง” หรือบ้านของ “เจ้าสัว” คหบดีจีนผู้มั่งคั่งหลายคน ซึ่งเป็นเงินเก่าที่อยู่เมืองไทยมานาน และสร้างฐานะมั่นคงจนเป็นยอมรับในหมู่คนจีนด้วยกัน เจ้าสัวเหล่านี้เป็น “ตัวเฮีย” (พี่ใหญ่) ที่คอยให้ความช่วยเหลืออุปถัมภ์แก่คนจีนที่เพิ่งมาใหม่ ด้วยระบบ “กงสี” หัวใจของกงสีคือคำว่า “กาเกี๊ยะ” หมายถึงการดูแลพวกเดียวกันดูญาติพี่น้อง กงสีแต่ละแห่งจึงเป็นศูนย์รวมของคนที่มีแซ่เดียวกันหรือมาจากถิ่นเดียวกัน ตัวเฮียจะคอยช่วยเหลือตั้งแต่ให้ยืมเงินค่าผูกปี้ไปจนถึงที่พัก ค่ากินอยู่ และจัดหางานให้ อีกทั้งเป็นที่พึ่งพาในเรื่องต่าง ๆ โดยได้แรงงานและความภักดีตอบแทน ระบบกงสีนี้นำไปสู่การรวมกลุ่มของพวกฮังยี่และสมาคมต่าง ๆ ของคนจีนในยุคหลัง

ชาวจินที่เดินทางอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยนั้น ประกอบไปด้วย 5 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

- 1) ชาวจินแต้จิ๋ว อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง
- 2) ชาวจินแคะ อยู่ทางตอนเหนือมณฑลกวางตุ้ง
- 3) ชาวจินไหหลำ อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ
- 4) ชาวจินฮกเกี้ยน อยู่ทางตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน
- 5) ชาวจินกวางตุ้ง อยู่ทางตอนกลางของมณฑลกวางตุ้ง

ชาวจีนอพยพแบ่งตามเผ่าพันธุ์ของตนเป็นหลัก ชาวจินแต้จิ๋วมาจากเมืองเฉาอัน เฉาหยาง เจิงไห่ ผู้หนึ่ง เจียหยาง เรา่ผิง เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมทะเลและเลียบบปากแม่น้ำ ชาวกวางตุ้งมาจากกวางโจว ชาวฟูเจี้ยนมาจากเมืองเซี่ยเหมิน ส่วนชาวฮากกาไม่ได้มาจากภูมิภาคที่เป็นปักผ่น จะมาจาก

มณฑลที่อยู่ทางตอนใต้ของจีน ชาวไห่หนานมาจากทางตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ ชื่อเมืองเหวินซางและฉงซาน ชาวจีนอพยพส่วนใหญ่เป็นชาวเฉาโจว รองลงมาคือผู้เจี้ยน ไ่หนาน กว่างโจว

จำนวนชาวจีนที่เข้ามายังกรุงเทพฯ (กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์, 2554: 50)

พ.ศ. 2425-2435 จำนวน 177,500 คน

พ.ศ. 2436-2448 จำนวน 455,100 คน

พ.ศ. 2449-2460 จำนวน 815,700 คน

พ.ศ. 2461-2474 จำนวน 1,327,600 คน

พ.ศ. 2475-2488 จำนวน 473,700 คน

พ.ศ. 2489-2498 จำนวน 267,800 คน

ในยุคต้นรัตนโกสินทร์เป็นช่วงเวลาของการสร้างราชธานีใหม่และฟื้นฟูประเทศ ซึ่งมีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก แต่ในขณะนั้นพลเมืองไทยมีน้อย รัฐบาลจึงมีนโยบายจ้างแรงงาน ชาวจีนให้เข้ามาทำงานในกิจการต่าง ๆ ตั้งแต่การก่อสร้าง ขุดคลอง จนถึงการค้าสำเภากับประเทศจีนซึ่งเป็นรายได้หลักของไทยในยุคนั้น โดยที่พื้นฐานนิสัยของชาวจีนมีนิสัยอดทน สู้งานหนัก และถนัดทำการค้า รัฐบาลจึงมีมาตรการหลายอย่างเพื่อจูงใจชาวจีนให้เข้ามาทำงานในไทย ในยุคนี้นักชาวจีนเป็นคนกลุ่มเดียวที่ได้สิทธิ์เดินทางเข้าออกประเทศไทยได้อย่างเสรี เมื่อเข้ามาแล้วจะเลือกสักข้อมือเข้าสังกัดมูลนายเหมือนคนไทยก็ได้หรือจะอยู่อย่างอิสระโดยจ่ายเงินค่า “ผูกปี้” (การผูกปี้เป็นวิธีที่รัฐบาลไทยใช้เรียกเก็บเงินชาวจีนแทนการเกณฑ์แรงงาน) ให้กับหลวงก็ได้ สิทธิพิเศษนี้ทำให้ชาวจีนสามารถเดินทางไปรับจ้างทำงานได้ทั่วประเทศ โดยไม่มีภาระที่ต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานให้มูลนายปีละ 3-4 เดือนอย่างคนไทย ชาวจีนจึงมีโอกาสมากมายในการทำมาหากินสร้างเนื้อสร้างตัว นอกจากเป็นแรงงานรับจ้างแล้ว ชาวจีนยังประกอบอาชีพช่างฝีมือ ค้าขาย ทำสวน ปลูกผัก เลี้ยงเป็ด เลี้ยงหมู เป็นต้น หลายคนสามารถเก็บสะสมทุนสร้างฐานะจนมั่งคั่งและมีกิจการเป็นของตัวเองจนกลายเป็น “เจ้าสัว” ผู้มีอันจะกิน

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในเมืองไทยส่วนได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ไทย ทรงพระราชทานอนุญาตให้ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทย สามารถทำมาหากินในประเทศไทยได้อย่างเสรี เมื่อพ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์และย้ายที่ตั้งราชธานีมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชุมชนชาวจีนในบริเวณนั้นย้ายมาอยู่ริมแม่น้ำทางทิศใต้ของพระนคร โดยพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ระหว่างคลองวัดสามปลื้มกับคลองวัดสำเพ็ง ต่อมาเรียกย่านนี้ว่า สำเพ็ง ซึ่งกลายเป็นย่านการค้าที่ใหญ่ที่สุดของเมืองหลวง ช่วงเวลาสามรัชกาลแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ ชุมชนจีนที่สำ

เฟื่องเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการค้าทางเรือสำเภาระหว่างไทยกับจีนมีการขยายตัว และรัฐบาลไทยเปิดรับสมัครให้ชาวจีนเข้ามาเป็นแรงงานในกิจการต่าง ๆ ส่วนใหญ่ชาวจีนที่เฟื่องมาจากเมืองจีนจะมาตั้งหลักเริ่มดำเนินงานที่สำเภาก่อน แล้วจึงหาช่องทางขยายต่อไปที่อื่น

พระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ไทยที่มีต่อชาวจีน ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325-2352) ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เมื่อ พ.ศ. 2325 และได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระบรมมหาราชวังขึ้น ณ ที่ตั้งชุมชนชาวจีน โดยพระราชทานที่ดินแลกเปลี่ยนให้ชาวจีนย้ายชุมชนมาอยู่ที่ใหม่ คือ ย่านสำเภา ต่อมาพระยาราชเสรมฐิ ห้วนหน้าชาวจีนที่สำเภา ได้ถวายบุตรเป็นพระสนม คือ เจ้าจอมมารดาจ้อย ซึ่งประสูติพระราชโอรสที่ภายหลังได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในรัชสมัยนี้ ราชสำนักไทยทำการค้าสำเภากับประเทศจีน ภายใต้ระบบบรรณาการสืบต่อจากสมัยกรุงธนบุรี และเป็นรายได้หลักของประเทศ กรุงเทพฯ ได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าสำเภาที่สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยรัฐบาลไทยมีนโยบายสนับสนุนให้ชาวจีนที่ชำนาญการค้าสำเภาเข้ามาตั้งหลักแหล่งที่กรุงเทพฯ ทั้งพวกที่เป็นนักเดินเรือ พ่อค้า และนักต่อเรือ ช่วงปลายรัชการมีบันทึกว่าในกรุงเทพฯ มีคนจีนอาศัยอยู่ที่ประมาณ 25,000 คน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352-2367) ในรัชสมัยนี้ กรุงเทพฯ ถือได้ว่าเป็นแหล่งต่อเรือสำเภาที่สำคัญ และการค้าสำเภาไทย-จีนมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด สร้างรายได้ให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก จอร์น ครอว์ฟอร์ด ทูตจากอังกฤษที่เข้ามากรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2364 บันทึกไว้ว่ากองเรือสินค้าของไทยมีระวางบรรทุกถึงปีละ 24,562 ตัน ใช้คนจีนทำงานถึง 4,912 คน และยังกล่าวว่าเรือสำเภาที่ทำการค้าขายระหว่างไทย-จีน ได้นำพาคนจีนเข้ามาประมาณปีละ 7,000 คน โดยรัฐบาลไทยเริ่มมีนโยบายจ้างแรงงานชาวจีนเข้ามาทำงานโยธา แทนการเกณฑ์แรงงานไพร่ และชาวจีนในเมืองไทยได้มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันในลักษณะของ กงสี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงรับบุตรของพระยาอินทรอากร (เจ้าสัวเตากระทะ) พ่อค้าสำเภาชาวจีนที่มั่งคั่งในย่านสำเภา เป็นพระสนม คือ เจ้าจอมมารดาอำภา มีพระราชโอรสที่สำคัญ 2 พระองค์

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367-2393) พระองค์ทรงมีพระปรีชาในด้านการค้าสำเภามาตั้งแต่ครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศ พระเจ้าลูกเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ในรัชกาลที่ 2 ทรงดูแลสำเภาหลวงไปค้าขายกับจีน ได้ผลกำไรมากมายเข้าท้องพระคลัง และมีพระราชนิยมในศิลปะจีน ทำให้ศิลปะจีนเป็นที่นิยมแพร่หลายในเมืองไทย ในช่วงต้นรัชสมัยของพระองค์ พ.ศ. 2368 อังกฤษได้ส่งร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เข้ามาทำสนธิสัญญาการค้า รัฐบาลไทยต้องยกเลิกสิทธิผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ เปิดโอกาสให้เอกชนชาวจีนเข้ามารับสัมปทานการ

ส่งออกสินค้าแทน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชบายในการหารายได้เพิ่มให้แก่อำนาจ ด้วยการนำระบบเจ้าภาษีอากรมาใช้ โดยเปิดให้เอกชนเป็นผู้ประมูลผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากร 38 ประเภท ผู้ประมูลได้ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าชาวจีนที่มั่งคั่ง ชาวจีนจึงมีบทบาทที่สำคัญมากยิ่งขึ้นในระบบเศรษฐกิจของไทย ในรัชสมัยนี้มีชาวจีนอาศัยอยู่ในเมืองไทยจำนวนมาก รัฐบาลจึงตั้งตำแหน่งนายอำเภอจีนเพื่อดูแลชาวจีนในแต่ละท้องถิ่น ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 การค้าด้วยเรือสำเภาเริ่มเสื่อมความนิยม และถูกแทนที่ด้วยเรือกลไฟแบบตะวันตก อันเป็นนวัตกรรมของยุคใหม่ที่ทำให้การขนส่งสินค้าและผู้โดยสารระหว่างประเทศสะดวกรวดเร็วกว่าแต่ก่อน นับเป็นการก้าวเข้าสู่ยุคที่ชาติดะวันตกแผ่ขยายอิทธิพลไปทั่วโลก ในยุครุ่งเรืองของเรือกลไฟ ไทยหันไปค้าขายกับตะวันตกเป็นหลัก โดยมีบทบาทเป็นผู้ผลิตข้าว ไม้สัก และดีบุก ส่งออกสู่ตลาดโลก นำรายได้เข้าประเทศมากมายมหาศาลอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน แต่ขณะที่การค้ากับจีนได้ลดความสำคัญลง การเดินทางที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้นส่งผลให้ชาวจีนพากันโดยสารเรือกลไฟเข้ามาหางานทำในเมืองไทยมากกว่าเดิมหลายเท่าตัว โดยมีแหล่งจ้างงานใหม่ๆ เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย เหมืองแร่ เกิดขึ้นมากมาย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2393-2411) ทรงเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตกและเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศ ซึ่งเริ่มแต่ครั้งที่อังกฤษส่งเซอร์จอห์น เบาว์ริง มาทำสนธิสัญญาเมื่อ พ.ศ. 2398 รัฐบาลไทยยกเลิกระบบผูกขาดการค้าโดยสิ้นเชิง แต่ระบบเจ้าภาษีอากรที่ดำเนินการโดยชาวจีนยังเฟื่องฟูเพื่อชดเชยรายได้ของรัฐ ขณะเดียวกันชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญโดยเป็นคนกลางในการค้ากับตะวันตกซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และการเปิดการค้าเสรียังทำให้มีความต้องการแรงงานมากขึ้นเพื่อผลิตสินค้าส่งออก เปิดโอกาสให้ชาวจีนหลั่งไหลเข้ามาทำงานในเมืองไทย จนเกิดการแข่งขันเรื่องการจัดการแรงงาน โดยเกิดกลุ่มขนาดเล็กจำนวนมาก ซึ่งต่อมากลายเป็นสมาคมลับที่มักมีเหตุการณ์กระทบกระทั่งกัน รัฐบาลควบคุมดูแลชาวจีนที่เพิ่มขึ้นโดยตั้งตำแหน่งปลัดจีน เป็นที่ปรึกษาในการตัดสินใจตัดสินใจของคนจีน ในรัชสมัยนี้จีนพ่ายแพ้สงครามฝิ่นครั้งแรก ทำให้เกิดกบฏไต้ผิงต่อต้านราชวงศ์ชิง ซึ่งลุกลามไปหลายมณฑลในระหว่าง พ.ศ. 2393-2403 ราชสำนักชิงปราบปรามอย่างรุนแรง ส่งผลให้ชาวจีนจำนวนมากอพยพ ลี้ภัยไปนอกประเทศ ขณะเดียวกันก็เกิดสงครามฝิ่นครั้งที่สอง ระหว่างจีนกับมหาอำนาจตะวันตก ในช่วง พ.ศ. 2399-2403 ซึ่งจีนเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และต้องยอมเปิดเมืองท่าค้าขายกับต่างประเทศเพิ่มขึ้นหลายแห่ง รวมทั้งยกเลิกคำสั่งห้ามชาวจีนออกนอกประเทศ ทำให้การส่งแรงงานจีนไปต่างประเทศเป็นเรื่องถูกกฎหมาย โดยใน พ.ศ. 2404 มีการเปิดเมืองซัวเถาเป็นเมืองท่าอย่างเป็นทางการ ส่งผลให้ชาวจีนอพยพมายังประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากยิ่งขึ้น ซึ่งรวมถึงประเทศไทย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) ในรัชสมัยนี้ มหาอำนาจตะวันตกได้แผ่อิทธิพลไปทั่วโลก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก และปฏิรูประบบราชการซึ่งรวมถึงการยกเลิกระบบเจ้าภาษีนาขอกรเก็บทั้งหมด แต่พ่อค้าชาวจีนก็สามารถปรับตัวและสร้างความมั่งคั่งจากธุรกิจ โดยเฉพาะการค้าข้าว ชาวจีนในเมืองไทยเริ่มรวมตัวกันในรูปแบบใหม่เป็นสมาคมกลุ่มภาษาต่าง ๆ และองค์กรสาธารณกุศลช่วยเหลือสังคม ขณะที่การรวมกลุ่มแบบสมาคมลับถูกปราบปรามอย่างจริงจัง ช่วงปลายรัชกาลรัฐบาลยกเลิกการค้าผูกขี้คนจีน เปลี่ยนเป็นการเก็บเงินช่วยราชการแผ่นดิน ปีละ 6 บาทเท่ากับคนไทย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468) จากกระแสชาตินิยมจีนที่เกิดขึ้นก่อน ทำให้เกิดแนวคิดชาตินิยมไทยขึ้นในรัชสมัยนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มนโยบายสร้างความเป็นไทย โดยให้สิทธิในการแปลงสัญชาติเป็นไทย แก่คนต่างชาติที่อยู่ในเมืองไทยไม่น้อยกว่า 5 ปี และประพฤติดีดี ต่อมา พ.ศ. 2456 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติ ทำให้บุคคลที่เกิดในประเทศไทย บุคคลที่มีบิดาเป็นคนไทยไม่ว่าจะเกิดที่ใด บุคคลที่สมรสกับคนไทย และคนต่างชาติที่แปลงสัญชาติจะได้สัญชาติไทย ส่วนในด้านการศึกษามีโรงเรียนจีนจำนวนมากที่สอนแต่ภาษาจีน รัฐบาลไทยก็ออกกฎหมายให้ต้องมีการสอนภาษาไทยและประวัติศาสตร์ไทยด้วย เพื่อให้นักเรียนจีนมีความรู้เรื่องเมืองไทยและอยู่ในสังคมไทยได้อย่างกลมกลืน ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 อิทธิพลของชาติตะวันตกในเมืองไทยลดลง เปิดโอกาสให้กิจการค้าข้าวของชาวจีนเติบโตอย่างมาก เกิดแหล่งธุรกิจส่งออกข้าวที่ถนนทรงวาดในย่านสำเพ็ง และถนนเขาวราชก็เริ่มพัฒนาเป็นย่านธุรกิจที่สำคัญ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468-2477) หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ไทยต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเช่นเดียวกับหลายประเทศทั่วโลก ขณะเดียวกันชาวจีนก็เดินทางเข้ามาเมืองไทยมากเป็นประวัติการณ์ จนไทยต้องเริ่มจำกัดจำนวนคนต่างด้าวเข้าเมือง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศจีนประกอบกับการที่จีนถูกญี่ปุ่นรุกราน ส่งผลให้ชาวจีนในเมืองไทยมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในโรงเรียนจีนที่มีอยู่หลายร้อยแห่ง รัฐบาลไทยจึงให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการดูแลโรงเรียนจีน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโรงเรียนจีนในกรุงเทพฯ ที่ปฏิบัติตามระเบียบของราชการ 4 แห่ง เพื่อสร้างกำลังใจแก่ผู้บริหารของโรงเรียน และกระชับความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนและชาวไทย โดยทรงขอให้โรงเรียนจีนสอนให้นักเรียนรักเมืองไทยด้วย นอกจากนี้ที่สอนให้รักประเทศจีน และทรงย้ำถึงความสนิทสนมกลมเกลียวระหว่างจีนและไทยที่มีมาช้านาน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 (พ.ศ.2477-2489) ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ขณะยังทรงพระเยาว์ และทรงศึกษาในต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ระหว่างนั้นได้เสด็จนิวัตประเทศไทยช่วงสั้น ๆ เพียง 2 ครั้ง แต่ก็ทรงเป็นที่รักยิ่งของประชาชนทุกหมู่เหล่า ในช่วงต้นรัชสมัยนี้ได้มีการจัดตั้งสมาคมจีนสยามขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2479 เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาวจีนและชาวไทย ในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายส่งเสริมให้คนจีนกลายเป็นคนไทยอย่างจริงจัง แต่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งญี่ปุ่นยกกำลังเข้ามาในประเทศไทย และขอใช้ดินแดนไทยเป็นทางผ่าน รัฐบาลไทยต้องยอมให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น จึงเกิดความขัดแย้งกับชาวจีนที่มีกระแสต่อต้านญี่ปุ่นมาอย่างต่อเนื่อง หลังสิ้นสุดสงคราม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระอนุชา (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช) เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยี่ยมราษฎรชาวจีนที่สำเเพงอย่างใกล้ชิด เมื่อ พ.ศ. 2489 ซึ่งสร้างความปลื้มปิติเป็นล้นพ้นแก่ชาวจีนในเมืองไทย และสมานรอยร้าวที่เกิดขึ้นให้จางหาย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2489-ปัจจุบัน) ทรงอุทิศพระองค์ให้กับการพัฒนาประเทศ โดยได้เสด็จพระราชดำเนินไปในทุกท้องถิ่น และประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรทุกเชื้อชาติ ศาสนา จึงทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทุกหมู่เหล่าให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวและเกิดสำนึกในความเป็นไทยอย่างเท่าเทียม ต้นรัชสมัยเป็นช่วงสงครามเย็นที่ทั่วโลกแบ่งเป็น 2 ฝ่าย ไทยอยู่ในฝ่ายโลกเสรี ขณะที่จีนแผ่นดินใหญ่กลายเป็นคอมมิวนิสต์จึงยังไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ การติดต่อกันเป็นเรื่องยาก และการอพยพของชาวจีนเข้ามาในเมืองไทยจึงยุติลง จนถึง พ.ศ. 2518 ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ชาวไทยและชาวจีนจึงเริ่มติดต่อกันอย่างเสรีอีกครั้ง และในระดับประเทศก็มีความสัมพันธ์ไมตรีที่แน่นแฟ้นตลอดมา ในรัชกาลนี้ชุมชนชาวจีนเขาวราชเฟื่องฟูถึงขีดสุดในระหว่าง พ.ศ. 2490-2500 กลายเป็นศูนย์กลางธุรกิจและแหล่งบันเทิงชั้นนำของกรุงเทพฯ (พิพิธภัณฑสถานเขาวราช)

เมื่อชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาตั้งรกรากในไทย พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ต่างมีพระเมตตาต่อชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งรกราก ทำมาหากินในแผ่นดินไทย ชาวจีนต่างมีความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ไทย ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงมองการณ์ไกลจึงได้ส่งตักถนนเขาวราชขึ้นมาเพื่อขยับขยายให้เกิดความเจริญและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการสัญจรไปมา ในปัจจุบัน เขาวราชเป็นย่านคนจีนที่มีความสำคัญทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นทั้งแหล่งที่อยู่ เป็นแหล่งการค้าที่สำคัญของคนไทยเชื้อสายจีน

4.2 ประวัติความเป็นมาของย่านเยาวราช

เยาวราชเป็นถนนที่มีความสำคัญสายหนึ่งในกรุงเทพมหานคร เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีทั้งของชาวไทยและชาวต่างชาติ ถนนเยาวราชได้รับการขนานนามว่าเป็น “ถนนสายมังกร” เนื่องจากถนนเยาวราชมีลักษณะคล้ายกับตัวของมังกร จุดเริ่มต้นของหัวมังกรที่ขู่ประจัญหน้าพระเกียรติกษัตริย์บริเวณวงเวียนโอเดียน ส่วนท้องมังกรจะอยู่ตรงบริเวณตลาดเก่าเยาวราช และหางมังกรอยู่ที่ปลายสุดของถนน บริเวณที่ตัดกับถนนจักรเพชร ถนนเยาวราชได้สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ตามโครงการถนนอำเภอสามเพ็ง ซึ่งเป็นนโยบายสร้างถนนในท้องที่มีความเจริญแล้ว เพื่อให้ถนนเยาวราชเป็นสถานที่สำหรับส่งเสริมการค้าขาย นอกเหนือจากบริเวณถนนเจริญกรุง ถนนเยาวราชยังเป็น 1 ใน 18 ถนน ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ขณะนั้นดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนิศรานุวัดติวงศ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการในขณะนั้นสร้างขึ้น โดยมีพระราชดำริว่า “ไม่มีที่แห่งใดเจริญมากกว่าแขวงสามเพ็ง ด้วยเป็นทำเลการค้าขายมีประโยชน์มากในที่นั้น แต่ประโยชน์ในที่นั้นดูด้อยไป เหตุเพราะถนนมีน้อยทำให้การสัญจรเป็นไปอย่างยากลำบาก และที่มีอยู่แล้วก็แคบเล็ก เป็นที่ขัดขวางทางไปมาของการค้าขาย ไม่พอแก่การเจริญ ซึ่งควรจะเกิดขึ้นได้อีกเป็นอันมาก” (พิพิธภัณฑสถานเยาวราช) นอกจากนี้ทรงเสนอให้สร้างถนนอีกหลายสาย เช่น ถนนราชวงศ์ ถนนจักรวรรดิ ถนนอนุวงศ์ เป็นต้น

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กราบบังคมทูลจะสร้างถนนในปี พ.ศ. 2434 โดยในตอนแรกให้ชื่อถนนแห่งนี้ว่าถนนยุทธราช ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานชื่อใหม่ว่าถนนเยาวราช ซึ่งแปลว่า พระราชาผู้ทรงพระเยาว์ อันหมายถึงรัชทายาท คือสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2434 ได้มีพระบรมราชโองการให้ออกประกาศแจ้งให้ราษฎรทราบทั่วกันว่า การตัดถนนเยาวราชเนื่องจากมีพระราชประสงค์จะให้บ้านเมืองมีความเจริญและเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป ถนนเยาวราชใช้ระยะเวลาในการสร้างกว่าจะแล้วเสร็จนานถึง 8 ปี โดยได้เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2435 เสร็จในปี พ.ศ. 2443 ทั้งที่เป็นถนนที่มีความยาวที่ไม่มากเพียงพนักว่เมตร ถนนเยาวราชสายนี้เริ่มตั้งแต่คลองรอบกรุง (บริเวณที่เรียกว่าคลองโอ่งอ่าง) ตรงข้ามกับป้อมมหาไชย (ที่ตัดกับถนนจักรเพชร) ตัดลงไปทางทิศใต้บรรจบกับถนนจักรวรรดิ เรียกว่าสี่แยกวัดตึก ผ่านถนนราชวงศ์เรียกว่าสี่แยกราชวงศ์ (ถนนราชวงศ์สร้างแยกจากถนนเจริญกรุงตรงไปฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงที่เรียกว่าทำนุราชวงศ์) ไปบรรจบกับถนนเจริญกรุงก่อนถึงวัดไตรมิตร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงดำริว่า ไม่ให้ตัดถูกที่ดินของชาวบ้าน โดยมุ่งให้ใช้แนวเดิมที่เป็นทางเกวียนหรือแนวทางเดินเท้าที่มีมาก่อน

ในการสร้างถนนเขาวราชต้องพบอุปสรรคหลายประการ เนื่องจากบริเวณนี้มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น อุปสรรคนับตั้งแต่เริ่มสร้างถนนในปี พ.ศ. 2435 ที่ต้องการที่ดินเพื่อสร้างถนน จนเวลาล่วงเลยไปนานนับปีก็ยังไม่แล้วเสร็จ เพราะราษฎรที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นขัดขวางและ เจ้าของที่ดินหลายรายมีความประสงค์ที่จะขายที่ดินให้กับชาวต่างประเทศมากกว่า ส่งผลให้การก่อสร้างเป็นไปอย่างล่าช้า กว่าจะยุติปัญหาเรื่องราษฎรขัดขวางการสร้างถนนไปได้ ก็ล่วงเลยไปถึงปี พ.ศ. 2441 ภายหลังจากนั้นกระทรวงโยธาธิการได้ทำการขยายถนนเขาวราชออกเป็น 12 วา ในที่ที่ยังว่างอยู่ เนื่องจากถนนสายนี้มีการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนขึ้นตามริมทางแล้ว ทางกรจึงต้องริบชุดรางน้ำและถมปลายถนน ปลุกดันไม้ห่างจากริมถนน 10 สอก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวินิจฉัยเพิ่มเติมว่า เนื่องจากถนนตอนบนขยายไม่ได้ ขยายได้แต่ตอนล่างซึ่งเป็นที่ว่าง การแก้ท่อน้ำจึงต้องค่อย ๆ แปรให้กว้างออกไป การตัดถนนเขาวราชจึงสำเร็จเรียบร้อยอย่างสมบูรณ์ การตัดถนนที่คงไว้ตามพระราชดำรัส ทำให้ถนนเขาวราชเป็นไปแบบคดเคี้ยวไปมาจนมีคนบอกว่าลักษณะเหมือนมังกร หลังจากสร้างถนนเขาวราชเสร็จในปี พ.ศ. 2443 ก็แทบจะไม่มีการสร้างถนนใหม่ในเขตสัมพันธวงศ์อีก มีเพียงการปรับปรุงและจัดระเบียบการจราจร โดยยึดหลักตามถนนสำคัญ 3 สายตามแนวที่ขนานกันตามทิศตะวันตกถึงตะวันออก คือถนนเขาวราช ถนนเจริญกรุง และถนนทรงวาด

ภาพที่ 4.1 ถนนเขาวราช พ.ศ. 2394-2500

แหล่งที่มา: ผู้วิจัยถ่ายจากภาพถ่ายที่พิพิธภัณฑ์เขาวราช

ถนนเยาวราชมีความยาว 1,532 เมตร มีความกว้าง 20 เมตร ประกอบไปด้วยจุดสำคัญหลายจุด เช่น บริเวณวงเวียนโอเดียน ถนนเจริญกรุง บริเวณถนนเยาวราชตัดกับถนนทรงสวัสดิ์ (สี่แยกเฉลิมบุรี) ถนนราชวงศ์ (สี่แยกราชวงศ์) ถนนจักรวรรดิ (สี่แยกวัดตึก) ข้ามคลองรอบกรุง (สะพานพานุพันธุ์) เข้าสู่ท้องที่แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร สิ้นสุดที่แยกถนนพระพรมย์ตัดกับถนนมหาไชยและถนนจักรเพชร แต่เดิมนั้นเยาวราชหรือย่านจีนถิ่นบางกอก เป็นแหล่งที่คนจีนเข้ามาประกอบการค้าขาย และเป็นที่อยู่อาศัยของแรงงานหรือที่เรียกว่ากุลีจีน ในย่านนี้จึงเต็มไปด้วยร้านอาหารจีนและร้านค้าที่ขายสินค้านำเข้าจากเมืองจีน โดยทั้งคนขายและคนซื้อส่วนใหญ่ล้วนเป็นคนจีน

ในปี พ.ศ. 2490-2500 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ถนนเยาวราชเป็นย่านที่มีความเจริญเฟื่องฟูสูงสุด กลายเป็นถนนสายหลักที่สำคัญของชุมชนจีน พร้อมทั้งเป็นศูนย์กลางย่านธุรกิจการค้าขาย เป็นแหล่งรวมความบันเทิงชั้นนำของไทย มีอาคารที่สูงที่สุดถึง 3 แห่งอยู่ในถนนสายนี้มีห้างสรรพสินค้าใหญ่โต เป็นแหล่งรวมธนาคาร ห้างร้าน ของกิน ของใช้ ภัตตาคารชั้นเลิศมากมาย มีร้านทองแข่งขันหลิ เป็นร้านแรกที่ขยายจากสำเพ็งมาเยาวราช มีร้านนาฬิกาแห่งแรก เป็นย่านนาฬิกา เช่น เมืองทอง ศรีทองพาณิชย์ มีตลาดเก่า (ที่ปัจจุบันยังคงคึกคักอยู่) กับตลาดเล่งบ๊วยเอี้ย

ในด้านความบันเทิง ถนนเยาวราชเคยเป็นแหล่งรวมความบันเทิงที่ทันสมัยที่สุดของกรุงเทพฯ มีโรงหนังแห่งแรกของประเทศไทย มีโรงภาพยนตร์ เช่น ศรีราชวงศ์ ศรีเยาวราช คาเธียรเฉลิมบุรี โอเดียน มีโรงน้ำชา สถานบันเทิงริมน้ำสำหรับบุรุษที่เกิดขึ้นแทนโรงฝั้น เช่น เสี่ยงให้ วังแดง ฮั่วลัก มีโรงจิวมากมายหลายโรง แต่มีแห่งเดียวที่เป็นโรงจิวถาวรที่เปิดทุกวัน แสดงวันละ 2 รอบ มีรอบ 12.30-16.00 น. และรอบ 19.00-22.30 น. โรงจิวนี้คือโรงจิวตงเจ็ก (โรงจิวอันดับ 1) ยังมีโรงจิวอื่น ๆ อีกได้ ตงเจีย บ้วยเจีย ไช้อ้อ โรงจิวได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงปี พ.ศ. 2495-2505 บางโรงมีถึง 400 ที่นั่ง บวกกับที่ยืน อีก 100 ที่

บริเวณถนนเยาวราชเป็นแหล่งชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน จัดเป็นย่านธุรกิจการค้า การเงิน การธนาคาร ร้านทอง ภัตตาคาร ร้านอาหาร ร้านค้า ฯลฯ รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร โดยได้รับการขนานนามว่า “ไชน่าทาวน์ (China Town)” จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เยาวราชหรือไชน่าทาวน์เมืองไทย ถือได้ว่าเป็นย่านไชน่าทาวน์ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ทั้งกลางวันและกลางคืนจะพลุกพล่านไปด้วยผู้คนซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชุมชนชาวจีนแห่งนี้ ภาพความวุ่นวายเหล่านี้เป็นสีสันและความมีชีวิตชีวาที่เกิดขึ้นในย่านนี้

ก่อนจะมีการตัดถนนเยาวราช ในย่านนี้ถือได้ว่าเป็นย่านที่มีชาวจีนอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่นมากก่อนแล้วและเมื่อสร้างถนนเสร็จ ยิ่งทำให้มีคนไทยเชื้อสายจีนเข้ามาอยู่อาศัยหนาแน่นมากขึ้น ถนนเยาวราชเป็นย่านธุรกิจที่มีเงินไหลเวียนเข้าออกอย่างไม่ขาดสายตลอดทั้งวัน ถนนแห่ง

นี้ได้รับสมญานามว่าเป็นถนนสายทองคำ ในพื้นที่เพียงแค่ 1.43 ตารางกิโลเมตรของเขาวราช มีร้านทองคำกว่า 130 ร้าน จึงกลายเป็นย่านค้าทองคำที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย และยังเป็นแหล่งรวมร้านทองคำรูปพรรณเก่าแก่คุณภาพดี ทำด้วยมือที่ใหญ่ที่สุดในโลก ถนนสายทองคำแห่งนี้มีกระแสนิยมวนเวียนจากการค้าทองคำเป็นจำนวนมหาศาล นอกจากตลาดค้าทองคำแล้ว ย่านเขาวราชยังมีตลาดค้าส่งผ้า เครื่องประดับ ของขวัญ และของใช้เบ็ดเตล็ดราคาถูกมากมาย แหล่งใหญ่อยู่แถวสำเพ็ง มีตลาดเซียงกงเป็นแหล่งเครื่องจักรเก่าและเครื่องยนต์มือสอง มีตลาดคลองถมเป็นศูนย์รวมเครื่องใช้ไฟฟ้าและของใช้เบ็ดเตล็ดราคาถูก และยังมีตลาดเล่งบ๊วยเอี้ยเป็นแหล่งรวมวัตถุดิบชั้นดีในการประกอบอาหารแบบจีน ย่านเขาวราชยังถือได้ว่าเป็นย่านร้านอาหารชั้นนำที่มีการขายอาหารจีนที่มีชื่อ

เขาวราชถือว่าเป็นชุมชนที่มีลักษณะการรวมกลุ่มที่โดดเด่น ต่างไปจากกลุ่มสังคมอื่นในเมือง อีกทั้งการรวมกลุ่มในรูปขององค์กรการค้าและองค์กรทางสังคม โดยผ่านทางตระกูลแซ่ ผ่านภาษาสำเนียงการพูด ผ่านองค์กรการกุศลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือชาวจีนด้วยกัน ทำให้กำลังสอนความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี เทศกาล พิธีปฏิบัติต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดมายังชนรุ่นหลัง อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมสถานที่ที่มีความสำคัญต่อจิตวิญญาณของชาวจีน ทำให้เห็นเรื่องราว วัฒนธรรม วิถีทางสังคม และวิถีความเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ของชาวเขาวราช ดังจะเห็นได้จากวัดจีนและศาลเจ้าจีนที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และที่กราบไหว้บูชาของชาวจีน และเป็นสถานที่ที่มีความผูกพันทางสังคมของชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามา อาทิ วัดเล่งเน่ยยี่ วัดจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของชาวจีน อันนำมาสู่การทำงานเพื่อสาธารณกุศลที่คอยช่วยเหลือคนยากไร้และผู้ประสบภัยต่าง ๆ ดังเช่น มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง หรือมูลนิธิเทียนฟ้า ที่เป็นมูลนิธิของชาวจีนรวมตัวกันก่อตั้งขึ้นแห่งแรกของประเทศไทย แสดงถึงอุดมการณ์ที่จะช่วยเหลือดูแลกันและกันของพี่น้องชาวจีน รายรับจะได้รับการบริจาคของผู้คนโดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งยังเปิดเป็นโรงพยาบาลรักษาผู้ป่วยทั้งทางแพทย์แผนจีนและแพทย์แผนปัจจุบัน โรงเรียนจีน แสดงถึงกลไกทางสังคมของชุมชนเขาวราชในการสืบทอดค่านิยมและวิถีคิดของบรรพบุรุษชาวจีนสู่คนรุ่น

ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมของเขาวราชมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก ถนนแออัดไปด้วยผู้คนที่ใช้เส้นทางสายนี้สัญจรไปมา ถนนสายนี้จึงไม่มีเวลากลางวันและกลางคืน เพราะทั้งกลางวันและกลางคืนถนนเขาวราชจะ เต็มไปด้วยผู้คนที่ออกมาจับจ่ายใช้สอย โดยเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีน ยิ่งใกล้ช่วงสำคัญอย่างเทศกาลสำคัญอย่างตรุษจีนและสารท บริเวณตลาดเก่าเขาวราชจะเนืองแน่นไปด้วยผู้คนที่มาจับจ่ายใช้สอยเลือกสินค้าต่าง ๆ ทั้งอาหารสด อาหารแห้ง ผลไม้ รวมไปถึงกระดาดเงินกระดาดทอง รูปเทียน เพื่อเตรียมการสำหรับพิธีไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ ชุกรักในย่านนี้

เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก แม้ว่าเวลาจะผ่านไปแต่เขาวราชยังคงรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของ ศูนย์กลางวัฒนธรรมจีน ทำให้เขาวราชเป็นชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาเที่ยวชมอย่างไม่ขาดสาย อีกทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

ความเจริญของถนนเขาวราชซึ่งเป็นศูนย์รวมความเป็นที่สุดของประเทศในหลาย ๆ ด้าน เป็นภาพสะท้อนถึงแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของชาวจีนที่เข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยด้วยความมานะบากบั่น และชาวยังมีส่วนในการสร้างความก้าวหน้าอย่างมากให้กับ เศรษฐกิจยุคใหม่ของไทย ถนนเขาวราชเป็นถนนที่ไม่เคยหลับใหล กลางวันจะมีบรรยากาศแบบหนึ่ง กลางคืนจะเป็นอีกแบบ ทำให้พบเห็นบรรยากาศที่แปลกตาไม่เหมือนกับย่านอื่นในกรุงเทพฯ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันถนนเขาวราชจะไม่ใช่อศูนย์กลางทางเศรษฐกิจเหมือนอย่างในอดีต แต่เขาวราชก็ ยังเป็นถนนที่มีคนรู้จักในฐานะหัวใจของชุมชนชาวจีน เป็นถนนที่มีเสน่ห์และดึงดูดนักท่องเที่ยว มากที่สุดสายหนึ่งของกรุงเทพฯ และของเมืองไทย

4.3 บริบทพื้นที่เขาวราช

4.3.1 สภาพทั่วไปของเขาวราช

เขาวราชตั้งอยู่ในเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร สภาพพื้นที่และภูมิประเทศ สำนักงาน เขต สัมพันธวงศ์ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1.416 ตารางกิโลเมตร นับเป็นเขตกลุ่มชั้นใน ขนาดเล็กที่มีพื้นที่น้อยที่สุดของกรุงเทพมหานคร เป็นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือ (สำนักงานเขต สัมพันธวงศ์, 2559) ดังนี้

ทิศเหนือ จรดถนนเจริญกรุงจากสะพานเจริญสวัสดิ์ถึงสะพานดำรงสถิต

ทิศใต้ จรดแม่น้ำเจ้าพระยาจากปากคลองผดุงกรุงเกษมถึงปากคลองโอ่งอ่าง (คลองรอบกรุง)

ทิศตะวันออก จรดคลองผดุงกรุงเกษมช่วงสะพานเจริญสวัสดิ์ถึงปากคลองผดุงกรุงเกษม ด้านทิศใต้

ทิศตะวันตก จรดคลองโอ่งอ่างช่วงสะพานดำรงสถิตถึงปากคลองโอ่งอ่างด้านทิศใต้

ภาพที่ 4.2 ขอบเขตพื้นที่เขาวราช

แหล่งที่มา: สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์, 2559.

4.3.2 การปกครอง

เขตสัมพันธวงศ์มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 10,322 คน แบ่งเป็นชาย 5,002 คน เป็นหญิง 5,320 คน จำนวนที่พักอาศัยมีทั้งสิ้น 4,452 หลังคาเรือน (สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์, 2559)

4.3.3 คำขวัญของเขตสัมพันธวงศ์

“องค์พระปฐมมาทองคำ ไตรมิตรสถิตธรรมแจ่มใส ชุ่มประตววัฒนธรรมร่วมใจ จีนไทยสืบสัมพันธมั่นคง เป็นแหล่งอาหารเลิศรส ร้านทองซื้อปรากฏกล่าวขาน ตลาดเก่าเขาวราชมีมานาน ไทยจีนร่วมสนานสัมพันธวงศ์”

4.3.4 ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์

เขตสัมพันธวงศ์เดิมชื่อ อำเภอคำพิงค์ เป็น 1 ใน 7 อำเภอที่ตั้งขึ้นจากการรวมอำเภอขึ้นใน ตามประกาศกระทรวงนครบาล ลงวันที่ 5 มิถุนายน ร.ศ.127 (พ.ศ. 2452) ยกปลัดอำเภอตรอกเต้าตรอกข้าวสาร สามแยกเขาวราช ตลาดน้อย สวนกวางตุ้ง ถนนเขาวราชตอนบนรวม 7 แห่ง มาสมทบกับนายอำเภอ ตั้งที่ว่าการอำเภอที่สี่แยกถนนเขาวราชและถนนทรงวาด ต่อมาในปี พุทธศักราช 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ แบ่งเขตกรุงเทพพระ

มหานคร เป็นจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ตั้งอำเภอสัมพันธวงศ์เป็น 1 ใน 25 อำเภอชั้นในของจังหวัดพระนคร แบ่งท้องที่อำเภอสำเเพงออกเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอสัมพันธวงศ์ อำเภอจักรวรรดิ อำเภอสามแยก ในปีพุทธศักราช 2474 ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลต้องประหยัดงบประมาณการใช้จ่ายของแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบอำเภอจักรวรรดิ อำเภอสามแยกให้ขึ้นกับอำเภอสัมพันธวงศ์ ซึ่งตั้งที่ว่าการอำเภออยู่ ณ ที่ป้อมปิดบังจึก ตำบลวัดกะเลหว่า ตรอกกรมเจ้าท่าและธนาคารสยามกัมมาจล ตรงข้ามกับโรงน้ำแข็ง บี.เอ็ม.ซี (ที่ตั้งที่ว่าการเขตสัมพันธวงศ์ในปัจจุบัน) ในปีพุทธศักราช 2516 เมื่อจัดตั้งกรุงเทพมหานครได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งกรุงเทพมหานครออกเป็นเขต (24 เขต) เขตสัมพันธวงศ์ประกอบด้วยแขวง 3 แขวง คือ แขวงสัมพันธวงศ์ (มีพื้นที่ 0.483 ตารางกิโลเมตร) แขวงจักรวรรดิ (มีพื้นที่ 0.484 ตารางกิโลเมตร) และแขวงตลาดน้อย (มีพื้นที่ 0.449 ตารางกิโลเมตร)

ที่ว่าการเขต ณ ที่อยู่ปัจจุบันนี้ (ที่ว่าการอำเภอเดิม) และในปีพุทธศักราช 2528 ได้เปลี่ยนชื่อจากที่ว่าการเขตสัมพันธวงศ์ เป็นสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

ประวัติเขตสัมพันธวงศ์ พระยาอนุমানราชชน ได้อธิบายคำว่า “สัมพันธวงศ์” หมายถึง วงศ์ซึ่งเกิดเกี่ยวดองกัน ใช้เป็นคำนำหน้าประกอบพระนามอิสริยยศเจ้านายซึ่งเกี่ยวข้องเป็นพระญาติอันใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระพันาง เป็นต้น เมื่อทรงสถาปนาเป็นพระองค์เจ้าขึ้นไปภายหลังดูเหมือนจะเป็นในรัชกาลที่ 5 ทรงแยกคำเฉลิมพระนามเจ้านายเป็นสองลักษณะ ถ้าเป็นเจ้านายร่วมพระชนกชนนีเดียวกันกับพระมหากษัตริย์ใช้คำนำหน้าว่า พระประพันธ์วงศ์ ถ้าร่วมแต่พระชนกเท่านั้นก็ใช้คำว่า พระสัมพันธวงศ์

อำเภอหรือเขตสัมพันธวงศ์ ได้ชื่อมาจากวัดสัมพันธวงศ์ เดิมชื่อวัดเกาะ เป็นวัดโบราณสร้างในสมัยอยุธยา มีคลองคูล้อมรอบวัดเชื่อมต่อจากแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเรียกว่าวัดเกาะ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. 2339 พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี (จ้อย) พระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสudarณ (แก้ว) และเจ้าขรรค์เงิน (ต้นราชสกุลมนตรีกุล) ทรงศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามใหม่ทั้งหมด เมื่อเสร็จแล้วจึงได้น้อมเกล้าถวายฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า วัดเกาะแก้วสังการาม เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระศรีสudarณ ซึ่งมีพระนามเดิมว่าแก้ว ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้นิรณปฏิสังขรณ์อีกครั้ง อีกทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามวัดเกาะแก้วสังการาม เป็นวัดสัมพันธวงศ์าราม เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระสัมพันธวงศ์ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี เพราะสมเด็จพระราชชนนี (กรมสมเด็จพระสุริเยนทราบรมราชินี) ทรงเป็นพระเชษฐภคินีของเจ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี จึงนับว่า

สัมพันธวงศ์กัน) ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงนิกายภายในวัดเป็นวัดฝ่ายธรรมยุติกนิกาย (สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์, 2559)

4.4 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

จากการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช จำนวน 15 คน ซึ่งประกอบไปด้วย เพศชายจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 40 เพศหญิงจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 60 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เนื่องด้วยลักษณะของการประกอบพิธีกรรมในแต่ละเทศกาล ในพื้นที่เยาวราชเพศหญิงมีบทบาทสำคัญในการจัดเตรียมของไหว้

ผู้ให้ข้อมูลมีอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 53.3 เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้ที่มีประสบการณ์และเป็นกลุ่มที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทศกาลต่าง ๆ ของจีนเป็นอย่างดี ปัจจุบันมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีของจีนน้อยลง ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีจีนนั้น มักได้รับการถ่ายทอดจากปู่ตาตาย ซึ่งได้พยายามปลูกฝังให้ลูกหลานยึดถือปฏิบัติตามประเพณีอันดีงามของจีนสืบต่อไป

ด้านการศึกษาพบว่าสูงสุดส่วนใหญ่เรียนจบระดับชั้นมัธยมศึกษาจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 46.7 รองลงมา คือ ระดับประถมศึกษา จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 และระดับปริญญาตรี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 และเมื่อพิจารณาควบคู่กับช่วงอายุ จะเห็นได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาก่อนข้างสูง

ศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือ พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน 15 คนนับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 100.0 ผู้ให้ข้อมูลเป็นคนในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก

สถานภาพการสมรสพบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีสถานภาพสมรส จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 และมีสถานภาพโสด จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 สถานภาพเป็นสมาชิกในครอบครัว จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 73.3 เป็นหัวหน้าครอบครัวจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 26.7

รายได้ต่อเดือน พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาท จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 46.7 ผู้มีรายได้ 20,000-40,000 บาท จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 และผู้มีรายได้สูงกว่า 40,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 20

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (n=15)	ร้อยละ
1) เพศ		
ชาย	6	40.0
หญิง	9	60.0
2) อายุ		
30-40	3	20.0
41-50	1	6.7
51-60	3	20.0
61 ปีขึ้นไป	8	53.3
3) การศึกษา		
ประถมศึกษา	3	20.0
มัธยมศึกษา	7	46.7
ปริญญาตรี	3	20.0
สูงกว่าปริญญาตรี	2	13.3
4) ศาสนาพุทธ	15	100.00
5) สถานภาพสมรส		
โสด	5	33.3
สมรส	10	66.7
6) สถานภาพในครอบครัว		
หัวหน้าครอบครัว	4	26.7
สมาชิกของครอบครัว	11	73.3
7) รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า 20,000 บาท	7	46.7
20,000-40,000 บาท	5	33.3
สูงกว่า 40,000 บาท	3	20.0

4.5 กรณีตัวอย่างจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

กรณีศึกษารายที่ 1 : อาแปะ

อาแปะ (นามสมมติ) เพศชาย อายุ 70 นับถือศาสนาพุทธ จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา คุณพ่อของอาแปะเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว เดินทางมาจากชัวเถา แรกเริ่มพ่อของอาแปะมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่จังหวัดราชบุรี ส่วนตัวอาแปะพอเริ่มโตก็ได้เดินทางเข้ามาหางานทำที่เขาวราช โดยเริ่มจากการทำงานเป็นลูกจ้างก่อนที่จะมาเปิดร้านขายของเป็นของตัวเอง อาแปะสมรสแล้ว มีลูกชาย 2 คน ลูกสาว 1 คน ลูกของอาแปะแต่งงานกันหมดแล้ว ครอบครัวอาแปะเป็นครอบครัวใหญ่ ที่บ้านอยู่กันหลายคน ปัจจุบันอาแปะเปิดร้านขายของอยู่ที่ย่านเขาวราช ส่วนลูก ๆ ก็ออกไปทำงานนอกบ้านกันหมด อาแปะจะอยู่ที่ร้านขายของกับภรรยาและลูกจ้าง

เมื่อถามถึงเทศกาลของจีนที่อาแปะได้ทำในรอบ 1 ปี อาแปะเล่าว่าในรอบ 1 ปี อาแปะได้ประกอบพิธีกรรมหลัก ๆ คือ ตรุษจีน เช็งเม้ง สารทจีน ไหว้พระจันทร์ กินเจ โดยในสมัยก่อนภรรยาของอาแปะจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม รวมทั้งการไปซื้อของไหว้ การจัดเตรียมการไหว้ ลูก ๆ ก็มีส่วนช่วยจัดบ้าง มาร่วมไหว้บ้างแล้วแต่เขาจะว่าง เดียวนี้พอลูก ๆ เริ่มโตแต่งงานมีครอบครัวไปหน้าที่หลัก ๆ ของการประกอบพิธีกรรม จัดเตรียมข้าวของต่าง ๆ ภายในบ้านจะเป็นหน้าที่ของลูกสะใภ้ซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนเหมือนกัน ซึ่งเขาทำเป็นทุกอย่าง ไม่ต้องสอนอะไรมาก เขาเคยทำที่บ้านของเขามา

ที่บ้านอาแปะการประกอบพิธีกรรมของตรุษจีนจะมีการเตรียมของไหว้ 1 วันก่อนการไหว้ อาหารที่บ้านอาแปะใช้ในการไหว้จะเป็นพวกเป็ด ไก่ หมู อาหารคาวหวาน ผลไม้ 5 อย่างที่เป็นสิริมงคล สมัยก่อนในช่วงเทศกาลตรุษจีนที่บ้านอาแปะจะทำของไหว้เองทั้งหมด แต่ในปัจจุบันต้องซื้อของมาไหว้แทน เนื่องจากไม่มีเวลาจัดเตรียมของไหว้เหมือนเมื่อก่อน ในวันตรุษจีนช่วงเช้าจะไหว้เจ้าที่ ก่อนเที่ยงจะไหว้บรรพบุรุษ เพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษที่สร้างความคิดี รวมทั้งได้ถือโอกาสสอนให้ลูกหลานารู้จักประหยัด มีธรรมะ ไม่หลงอบายมุข ตอนบ่ายไหว้ผีไม่มีญาติ (ซึ่งในปัจจุบันอาแปะไม่ได้ไหว้แล้ว) ตอนเที่ยงกินไหว้เทพเจ้าไล่สิ่งชั่วร้าย ส่วนใหญ่ลูกหลานจะไหว้กันเพื่อความ เป็นสิริมงคล ในการไหว้ทุกช่วงเวลาลูกหลานจะคอยช่วยจัดเตรียมของไหว้และร่วมไหว้ทุกรอบเวลา ครอบครัวอาแปะจะใช้ของไหว้เป็นจำนวนมาก เพราะถือว่ายิ่งคนในครอบครัวมีหลายคน จำนวนของไหว้ก็ต้องเยอะตาม ของต้องพอดีกับคนในครอบครัว

เมื่อถามถึงเทศกาลเช็งเม้งครอบครัวของอาแปะจะไปไหว้ที่สุสานบรรพบุรุษ อาแปะทำตามที่คุณแม่เคยปฏิบัติ ของไหว้ที่เตรียมไปจะเป็นซาแซ คือหมู เป็ด ไก่ ทำอาหารไป 4-5 อย่าง ผลไม้ 5 อย่าง กระดาษเงินกระดาษทอง กิมจั้ว เสื้อผ้ากระดาษ แบงคังเด็ก ธรรมเนียมแบบนี้จะ

เป็นแบบจีนแต่ใจ ใจหล้า แคระ จะมีความแตกต่างกันออกไป คนจีนจะถือว่าลูกสาวที่แต่งงานออกไปแล้วจะไม่ได้มาร่วม เชิงเม้งกับครอบครัวเดิม เพราะถือว่าเป็นคนของครอบครัวที่แต่งงานออกไป คนจีนจึงนิยมมีลูกชายเพื่อสืบสกุล เดียวนี้ยุคสมัยเปลี่ยนไปจะมีลูกสาวหรือลูกชายก็ได้ อาแปะเล่าต่อไปว่าการมาเชิงเม้งเหมือนการให้ลูกหลานมาเจอกัน ช่วยกันทำความสะอาดสุสาน ทำให้เกิดความสามัคคี เหมือนเป็นกุศโลบายให้คนในครอบครัวมาเจอกัน ผู้ใหญ่ก็จะถือโอกาสสั่งสอนเด็กเล่าเรื่องจิปาละ เดียวนี้ไปเชิงเม้งก็เหมือนไปสังสรรค์ อีกหน่อยถ้าลูกหลานไม่ได้ไปไหว้ คนก็จะมาล้างป่าช้า

อาแปะเล่าว่าเทศกาลสารทจีนของครอบครัวอาแปะจะใช้ของไหว้คล้าย ๆ กับของเทศกาลตรุษจีนซึ่งประกอบไปด้วยชาแซ ผลไม้ 5 อย่าง อาจจะเป็นผลไม้ตามฤดูกาล จะทำการไหว้ทั้งตอนเช้าซึ่งเป็นการไหว้เจ้าที่ ตอนสายไหว้บรรพบุรุษ ตอนบ่ายไหว้ผีไม่มีญาติ เทศกาลสารทจีนสำหรับครอบครัวอาแปะจะไม่เคร่งมากเหมือนช่วงเทศกาลตรุษจีน แต่ก็ยังคงไหว้ต่อเนื่องในทุก ๆ ปีไม่เคยขาด

เทศกาลไหว้พระจันทร์สมัยก่อนที่บ้านของอาแปะไหว้พระจันทร์ ผู้หญิงที่บ้านอาแปะจะไหว้กัน เพื่อขอพร แต่ตอนนี้ไม่ได้ไหว้แล้ว เพราะมีความเชื่อว่า นักวิทยาศาสตร์ได้ขึ้นไปเหยียบที่ดวงจันทร์ ทำให้ดวงจันทร์หมดความศักดิ์สิทธิ์

จากเทศกาลทั้ง 4 อาแปะได้เล่าถึงการเปลี่ยนของแต่ละเทศกาลอย่างเทศกาลตรุษจีนสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่อาแปะทำของไหว้กันเอง สมาชิกในครอบครัวจะตื่นกันแต่เช้าเพื่อมาช่วยกันตระเตรียมข้าวของสำหรับการไหว้ แต่ในปัจจุบันด้วยชีวิตที่เร่งรีบ บวกกับการไม่มีเวลาของสมาชิกในครอบครัว ทำให้เดี๋ยวนี้ไม่ได้ทำของไหว้เองแล้ว แต่ใช้วิธีการไปซื้อสำเร็จรูปเอา อาแปะบอกว่าเดี๋ยวนี้ลูกสะใภ้ช่วยจัดการพิธีกรรมทั้งหมด ลูกสะใภ้เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน เขามีความรู้ความเข้าใจในแต่ละเทศกาลดี จึงไม่ต้องสอนอะไรมาก

ส่วนการถ่ายทอดการทำพิธีกรรมในแต่ละเทศกาลให้แก่ลูกหลาน อาแปะจะให้ลูกหลานเรียนรู้ด้วยตัวเองตั้งแต่เด็ก ๆ การที่ลูกหลานได้ไหว้ได้ประกอบพิธีกรรมด้วยตัวเองก็เหมือนเป็นการซึมซับไปในตัว ลูกหลานก็จะจดจำและนำไปปฏิบัติตาม อาแปะยังเล่าอีกว่าอาแปะได้เป็นสมาชิกของสมาคมหมู่บ้านที่เตี่ยของอาแปะเคยอยู่ที่ประเทศจีน พอถึงปีอาแปะก็จะกลับไปร่วมพิธีรำลึกถึงบรรพบุรุษ ครอบครัวอาแปะจะเน้นเรื่องความกตัญญูเป็นอย่างมาก การแสดงออกถึงความกตัญญูของอาแปะคือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ให้ลูกหลานได้เห็นว่าอาแปะได้ปฏิบัติอย่างไรต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

เมื่อถามถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่อาแปะเห็นได้ชัด อาแปะเล่าว่าคนอินเดียแถวนี้ถ้าอยากให้ลูกพูดอินเดียได้ ก็ต้องส่งกลับไปที่อินเดีย เพราะสภาพแวดล้อมรอบตัวเปลี่ยนไปจะทำให้

ให้หลงลืมความเป็นชนชาติที่แท้จริง อย่างในปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนเองก็กลายเป็นไทยหมด มันไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะคนที่อยู่ไกลจากประเทศบ้านเกิดอาจจะไม่ได้ไหว้ไม่ได้ประกอบพิธีกรรมเหมือนเดิม ยิ่งอยู่นานคนจีนยิ่งถูกกลืนให้กลายเป็นคนไทย ทุกอย่างมันต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

เมื่อถามถึงความแตกต่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ที่เห็นชัดมากคือเรื่องของภาษา ภาษาจีนถูกกลืนไปโดยภาษาไทย การที่คนจีนอพยพมาอยู่ที่ไทยเป็นเพราะที่ประเทศจีนลำบากมาก เกิดภัยแล้ง ถึงขนาดต้องเอาใบมันมาต้มกิน คนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในไทยก็อยู่กันอย่างกลมกลืนกับคนไทยได้ บ้างก็แต่งงานกับหญิงไทย คนไทยกับคนจีนใช้ชีวิตคล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือตั้งแต่ด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ อีกทั้งคนจีนมีความสามารถในการปรับตัวได้ง่ายไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ และสิ่งแวดล้อมใดก็ตาม อาแปะเคยพูดกับลูกหลานว่า “เราเป็นคนจีน แต่ลูกหลานก็จะบอกว่าไม่ใช่เราเป็นคนไทย”

กล่าวคือตั้งแต่รุ่นลูกอาแปะเกิดที่เมืองไทย ตั้งแต่เล็กจนโตจึงมีความเคยชินกับวิถีการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของคนไทยมาตลอด แต่ในช่วงที่มีเทศกาลสำคัญของจีนลูกหลานก็ยังคงมาร่วมไหว้ด้วยทุกครั้งไม่เคยขาด เทศกาลก็เป็นเหมือนตัวเชื่อมโยงที่ทำให้คนในครอบครัวได้มาพบปะ พูดคุย สังสรรค์กัน

อาแปะมองว่าสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของแต่ละเทศกาลนั้นเป็นเพราะคนไทยเชื้อสายจีนสมัยนี้ ต้องทำงานนอกบ้านและมีชีวิตที่เร่งรีบ อะไรที่ทำได้ก็ทำ อะไรที่ไม่สะดวกก็ละเว้นไม่ทำ เรื่องเวลาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก การทำแต่ละเทศกาลมีความละเอียดอ่อน ต้องไปจ่ายตลาดซื้อของเตรียมของสำหรับการไหว้ อย่างบ้านอาแปะลูกสะใภ้เป็นแม่บ้าน ไม่ได้ทำงานนอกบ้านจึงมีเวลาในการเตรียมของไหว้ อย่างบางบ้านทำงานนอกบ้านกันหมดไม่มีเวลา บางเทศกาลก็อาจจะละเลยไม่ทำบ้าง แต่สำหรับบ้านอาแปะที่จะทำหลัก ๆ เลย คือเทศกาลตรุษจีน เช็งเม้ง สารทจีน เพราะถือว่าเป็นเทศกาลที่สำคัญ ถ้าไม่ทำมันเหมือนขาดอะไรไป

กรณีศึกษารายที่ 2 : คุณเอ

เอ (นามสมมติ) เพศหญิง อายุ 35 ปี นับถือศาสนาพุทธ จบการศึกษาในระดับปริญญาโท ทำงานเป็นผู้จัดการโรงแรมอยู่ในกรุงเทพฯ มีเชื้อสายแต้จิ๋ว สถานภาพโสด เอาศัยอยู่กับแม่และพี่ชาย ส่วนพ่อเสียชีวิตไปแล้ว ที่บ้านเอค่อนข้างเคร่งต่อการทำพิธีกรรมแบบจีน แม่ของเอจะเคร่งมาก ทำเกือบทุกเทศกาล ในรอบ 1 ปี ที่บ้านจะประกอบพิธีกรรมหลัก ๆ เลย ได้แก่ ตรุษจีน สารทจีน ไหว้พระจันทร์ งานประเพณีทิ้งกระจาด เช็งเม้ง กินเจ้ทำหมด

เอเล่าว่า แม่ของเอเคร่งมากในการประกอบพิธีกรรมแบบจีน มีพิธีกรรมอะไรตามแบบของจีนครอบครัวเอก็จะทำหมด อย่างช่วงตรุษจีน ก่อนวันไหว้เอจะเป็นคนช่วยแม่ไปซื้อของไหว้ ของที่

ใช้ไห้เจ้ากับไห้ผีจะไม่เหมือนกัน อย่างไห้เจ้าจะใช้โหงวแซซึ่งจะมีหมู เป็ด ไก่และอาหารทะเลรวมอยู่ด้วย โดยมีความเชื่อว่าของไห้ที่เป็นอาหารทะเล อย่างเช่น ปลา กุ้ง จะช่วยเสริมในเรื่องของโชคลาภ ส่วนไห้ผีจะใช้ชาแซ เช่น หมู เป็ด ไก่ ตรีชจีนที่บ้านของเอะไห้เพียงแค่ 2 ช่วง คือ ช่วงเช้าจะเป็นการไห้เจ้าที่ ช่วงสายจะเป็นการไห้บรรพบุรุษ ครอบครัวเอะไห้มีความเชื่อเรื่องการไห้ว่า การไห้เจ้าจะทำให้โชคดี ส่วนการไห้บรรพบุรุษต้องทำทุกอย่างขาดไม่ได้ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ในช่วงวันตรีชจีนที่บ้านเอะไห้จะกินอาหารเจในตอนเช้าเหมือนเป็นการทำบุญ สำหรับที่บ้านเอะไห้ว่าตรีชจีนถือเป็นเทศกาลที่มงคล ได้ไห้เจ้าไห้บรรพบุรุษของพรให้แก่ครอบครัว

ในสมัยก่อนครอบครัวของเอะไห้จะทำขนมและอาหารที่ใช้ไห้กันเอง แต่เดี๋ยวนี้แม่ของเอะไห้ไม่ไหว ประกอบกับไม่มีเวลาในการทำขนมหรือทำอาหารเอง จึงต้องไปซื้ออาหารแบบสำเร็จรูป อย่างเป็ด ไก่ หมูที่เขาต้มสุกแล้วมาไห้แทน ส่วนผลไม้ที่ใช้ก็จะเป็ดผลไม้ตามฤดูกาล แต่ก็เลือกเหมือนกันว่าอะไรที่ชื่อมีความเป็นมงคล เอะไห้ว่า แม่มักพูดเสมอว่า มันเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน เชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วลูกหลานก็จะทำแบบนี้ให้เราเหมือนกัน การไห้แสดงให้เห็นถึงรากเหง้า เป็นการยืนยันตัวตนว่าเราเป็นใครมาจากไหน ไม่ลืมที่มาที่ไปของตัวเอง

เมื่อถามถึงเทศกาลเซ็งเม้ง เอะไห้ว่าที่บ้านยังคงยึดถือปฏิบัติกันเรื่อยมา พ่อของเอะไห้เสียชีวิต โดยได้สั่งเสียว่าไม่ให้เอาไปไว้ที่อวงซุ้ย ให้ทำตามแบบไทยเลย เพื่อจะได้สะดวกต่อทุกคน ส่วนทางฝั่งแม่ของเอะไห้มีการทำเซ็งเม้งที่เคร่งมาก ยังมีการทำกงเต๊กกันอยู่ เอะไห้ว่าอย่างที่บ้านของคุนเอะ แม่ของเอะไห้เดินทางไปหาลูกของอากฮามาเพื่อไห้ในช่วงเซ็งเม้ง สิ่งที่ทำในช่วงเซ็งเม้งคือการทำความสะอาดสุสาน เตรียมกระดาสสำหรับใช้ไห้ ตกแต่งสุสานให้ดูสะอาดตา พวกผู้ชายก็จะช่วยกันถางหญ้า ส่วนพวกผู้หญิงก็จะช่วยกันจัดเตรียมข้าวของ อาหารคาว หวาน สำหรับไห้ อาหารที่จัดมาไห้ก็จะเป็นอาหารที่อากฮามาชอบ เช่น กระเพาะปลา ปิงตุ๋น หอยจ๊อ เป็นต้น วันเซ็งเม้งถือได้ว่าเป็นวันรวมญาติ ทุกคนในครอบครัวจะมาเจอกันพร้อมหน้าพร้อมตา ต่างเตรียมของมาคนละนิดคนละหน่อยสำหรับไห้

เอะไห้ว่าเซ็งเม้งไม่ใช่ในแง่ของการมาขอพร แต่การมาเซ็งเม้งเหมือนเป็นการยอมรับจากตระกูล ว่านี่สิถึงสมเป็นลูกเป็นหลานของตระกูลนี้ ทำให้รู้สึกมีความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกเชื่อมโยงกับตระกูลนี้มากขึ้น เซ็งเม้งทำให้ญาติ ๆ ได้มาเจอกันพบปะพูดคุยกัน บางทีเวลารู้สึกมีความทุกข์ยังรู้สึกว่ามีที่ยึดเหนี่ยว การที่ทำพวกนี้ทำให้มีความรู้สึกภาคภูมิใจ

เมื่อถึงช่วงเทศกาลสารทจีนเอะไห้ว่า เทศกาลตรีชจีนกับเทศกาลสารทจีนมีความแตกต่างกัน ตรีชจีนถือเป็นงานมงคลมากกว่าจะเน้นไห้เจ้า ส่วนสารทจีนนั้นจะเป็นงานอวมงคล คือเน้นการไห้ผีไม่มีญาติ แต่เมื่อถามถึงของไห้ที่ใช้ไห้ เอะไห้ตอบว่า ของไห้ที่ใช้ไห้จะเหมือนกับ

เทศกาลตรุษจีน สารทของไหว้จะเยอะไม่น้อยไปกว่าช่วงเทศกาลตรุษจีน จะประกอบไปด้วย ซาแซ และผลไม้ 5 อย่าง จะไหว้ช่วงสายช่วงเดียวเลย เมื่อก่อนที่บ้านจะเชือดไก่เอง ส่วนตัวรู้สึกว่ามันครุ่นแรงจนรู้สึกريبไม่ได้ เดียวนี้ปรับเปลี่ยนใหม่หมด ซื้อสำเร็จมาไหว้เลย ตอนเช้าที่บ้านจะกินอาหารเจกันเพื่อเป็นการทำบุญ เอเล่ว่ามีโอกาสได้ช่วยที่บ้านพักกระดาดเงินกระดาดทอง กระดาดเงิน กระดาดทองที่ใช้ไหว้จะมีความแตกต่างกัน ถ้าสำหรับถวายเป็นเจ้าจะพับอีกแบบ ถวายผีก็จะพับอีกแบบหนึ่ง

เอเล่ว่ามีความเชื่อในเทศกาลสารทจีน โดยเชื่อว่าผีให้โชคลาภ มีเรื่องเล่าว่า เมื่อถึงเวลาที่กำหนด ประตูนรกก็จะเปิด พระโมคคัลลาน์ไปช่วยแม่ที่นรก กระแทกคาถาให้ประตูปิด ทำให้เหล่าภูตผีหลุดออกมา ชาวบ้านจึงรับผีบรรพชนด้วยการ ไม้แป้งแล้วทำเป็นอาหารแบ่งให้ผี ผีก็ตอบแทนโดยการให้เงินทอง เรื่องเล่านี้เป็นเรื่องเล่าที่แม่เอเล่เล่าให้ฟังบ่อย ๆ เป็นตำนานความเชื่อของคนจีนที่เล่าสืบต่อกันมา

เทศกาลต่อมา คือ เทศกาลไหว้พระจันทร์ ช่วงวันไหว้พระจันทร์ที่บ้านของเอเล่ได้จัดเตรียมของไว้สำหรับการไหว้ โดยจะใช้ต้นอ้อยนำมาคั่วให้โล่งๆ อาหารก็จะจัดคล้าย ๆ กับการไหว้เจ้าไหว้ด้วยเครื่องหอม เครื่องสำอาง แต่จะไม่มีเมนูของคาว อาหารจะค่อนข้างเป็นอาหารเจ และมีขนมไหว้พระจันทร์ ขนมโก๋ ตกแต่งโต๊ะไหว้ให้สวยงาม เอเล่มีความเชื่อว่า ไหว้พระจันทร์ก็เหมือนการไหว้เจ้าแม่กวนอิม ยังมีความเชื่ออีกว่าคืนวันไหว้พระจันทร์จะมีนางฟ้าลงมาจากสวรรค์ ไหว้พระจันทร์ก็เหมือนเป็นตัวแทนของผู้หญิง ผู้หญิงจะนิยมไหว้กัน อย่างเครื่องสำอางที่ใช้ไหว้เมื่อไหว้เสร็จก็นำมาใช้ต่อเพื่อความเป็นสิริมงคล อาหารที่ใช้ไหว้ก็จะกินกันและอาจมีแจกจ่ายให้คนอื่นบ้าง

สิ่งที่เอเล่ได้จากแม่ คือการยึดถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีจีนอย่างเคร่งครัด เข้าใจในความเป็นไปของขนบธรรมเนียมประเพณีจีน เอมองว่าการที่แม่ให้ช่วยจัดของไหว้ ให้ไปช่วยซื้อของไหว้ การจัดเตรียมอะไรต่าง ๆ ถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดของแม่อย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะไม่ได้พูดออกมาเป็นคำพูด แต่เอเล่ก็ซึมซับและจดจำทุกขั้นตอนของการทำ เอยังบอกอีกว่า ยังเคยคุยกับแม่เกี่ยวกับเรื่องของไหว้ ถ้าวันหนึ่งแม่ไม่ได้เป็นคนจัดเตรียมของไหว้ต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว คุณเอเล่ก็จะเป็นผู้สืบทอดต่อจากแม่ ด้วยชีวิตที่ต้องทำงานประจำ อาจทำให้ไม่มีเวลาในการจัดเตรียมของ เอละคิดว่าของไหว้อาจจะเปลี่ยนเป็นของสมัยใหม่ เช่น พืชชำ เล็ก มาไหว้แทนได้ แต่แม่ของเอเล่ไม่เห็นด้วย เพราะยังอยากให้ยึดถือตามแบบเดิมต่อไป

ทัศนคติของเอเล่ที่มองว่าสิ่งที่ทำให้เทศกาลทุกเทศกาลมีการเปลี่ยนแปลง คือ เรื่องของเศรษฐกิจ พอเศรษฐกิจแย่คนก็นิยมไหว้น้อยลง ของไหว้ที่ใช้ไหว้ก็น้อยลงตามไปด้วย ราคาข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้ในการไหว้ก็มีราคาสูงขึ้น คนจึงอยากลดค่าใช้จ่ายลงจึงต้องลดปริมาณของลง อีก

หน่อยถ้าไม่มีเวลาจริง ๆ คงจะซื้อพวกพิชซ่า ขนมเค้ก หรืออะไรที่หาซื้อง่าย ๆ มาไหว้แทน ถ้าถามว่าแต่ละเทศกาลยังจะทำต่อไปหรือไม่ คำตอบคือ ยังคงทำต่อไป ยังอยากสืบทอดสิ่งดีงามเหล่านี้เอาไว้

กรณีศึกษารายที่ 3 : สมชัย

สมชัย (นามสมมติ) เพศชาย อายุ 53 ปี มีเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว อาศัยอยู่ในย่านเยาวราชมาตั้งแต่เกิด บรรพบุรุษอพยพมาจากประเทศจีน มาตั้งรกรากอยู่ในย่านเยาวราช ปัจจุบันสมชัยประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในย่านเยาวราช สมชัยสมรสแล้ว มีลูกชาย 2 คน ลูกชายทั้ง 2 เพิ่งเรียนจบจึงยังไม่มีใครแต่งงานมีครอบครัว ลูกชายช่วยขายของอยู่ที่ร้าน หน้าที่หลักในการดูแลบ้านจึงตกเป็นของภรรยาสมชัย เมื่อถามถึงเทศกาลของจีนที่สมชัยทำในรอบ 1 ปี สมชัยบอกว่าในรอบ 1 ปีจะประกอบพิธีกรรมครบทั้งหมด 8 พิธีกรรม

สมชัยเล่าว่าเทศกาลที่สำคัญ ๆ ของจีนมี 8 เทศกาลสำคัญ ปัจจุบันเทศกาลกลับค่อย ๆ หายไป ซึ่งมันก็อยู่ที่มุมมองของแต่ละคน มองว่ารุ่งเรือง เปลี่ยนแปลง หรือหายไป ตัวสมชัยที่ยังคงปฏิบัติเทศกาลเหล่านี้ไว้เพราะคิดว่ามันกำลังหายไป 2-3 ปีที่ผ่านมากำลังมีระบบใหม่ ๆ เข้ามา เกิดสิ่งใหม่ ๆ อย่างเมื่อก่อนสมชัยสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมกระดาษ เพราะคิดว่ามันกำลังจะหายไปส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเรื่องปัญหามลภาวะ จริง ๆ แล้วนั่นปัญหาที่เกิดจากการเผาไหม้มันมีก็ส่วน สมชัยมองว่าการใช้ศิลปะในการพับกระดาษเข้าไป จะทำให้ใช้กระดาษน้อยลง เผาไหม้ได้ง่ายขึ้น มันก็มีนัยของมันที่จะใช้ อย่างยุคนี้เป็นห่วงคนรุ่นหลัง เพราะเดี๋ยวนี้มักตัดสินแบบ True/False คือ ไม่ดีก็ทิ้ง ดีถึงเก็บ ซึ่งในชีวิตจริงมันไม่ใช่ กระดาษก็คือกระดาษไม่ใช่ว่าคนจีนหวังเรื่องเงิน ไม่ใช่ว่าเผาเงินเพื่อต่อเงิน หรือให้คนตายได้เงินจากการเผากระดาษ ส่วนหนึ่งเป็นความสบายใจที่เขาได้ทำ อีกส่วนหนึ่งมองว่าเป็นศิลปะ บทบาทของกระดาษไม่ใช่เพราะให้คนตายมีดั่งคำใช้ ชื่ออะไรก็ไม่รู้ มันไม่มีคำตอบที่ตายตัวรู้แต่ว่าทำต่อ ๆ กันมา คุณบอกว่าในยุคสมัยปัจจุบันระบบสังคมมีการแข่งขันผมก็ไหว้ คุณก็ไหว้ คุณมีหมูไหว้ ผมก็มีหมูไหว้ คุณมีไก่ไหว้ ผมก็มีไก่ไหว้ คุณมีเป็ดไหว้ ถ้าผมไม่มีเป็ดอย่างนั้นปีหน้าผมเลี้ยงเป็ด เพื่อที่จะได้มีไหว้เหมือนคนอื่น สมัยรุ่นปู่ย่ากับรุ่นพ่อแม่เราแต่ละคนทำไม่เหมือนกัน ของไหว้ก็เป็นการแสดงออกทางฐานะทางสังคมอย่างหนึ่ง ไหว้พระจันทร์ สมัยก่อน ข้างบ้านก็ไหว้เราก็ไหว้ ทำแข่งกันต่างก็วิ่งไปดูว่าของใครทำสวยกว่ากัน นั่นคือการแข่งขันทางสังคม เดียวนี้ไม่ต้องวิ่งแล้ว ใช้วิธีการโพสต์รูปแข่งกัน

สมชัยเล่าถึงเทศกาลตรุษจีนว่า ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนจีน ต้องทำจิตใจเป็นมงคล เพราะจิตใจอันเป็นมงคล จะสร้างสิ่งอันเป็นมงคล ถ้าจิตคุณเป็นมงคลจะดี ส่วยแปลว่าส่งส่วย ถ้าจิตคุณไม่เป็นมงคลส่วยก็ไปพ้องกับคำว่าส่วย ส่วยในภาษาจีนแปลว่าดี ความเชื่อเรื่องของไหว้ คนจีนไหว้เป็ด ไหว้ไก่ โดยจะนิยมไหว้ทั้งตัวเพราะมันดูยิ่งใหญ่ เวลามีงานใหญ่ ๆ จะไหว้ทั้งตัว อย่าไปดู

แต่อย่างยิ่งใหญ่ ต้องดูด้วยว่ากินได้ไหม ไม่อย่างนั้นก็ต้องไปเลี้ยงช้างแทนเพราะว่าตัวช้างมันใหญ่
ทำไมถึงไม่เอาตัวนั้นตัวนี้มาไหว้เพื่อความยิ่งใหญ่ ซึ่งมันไม่ใช่แค่นั้น ต้องดูสังคม วิถีชีวิตที่มัน
เกิดขึ้นจริง ๆ ผลไม้ก็เหมือนกัน ไม่ใช่อยู่ดี ๆ จะเอาอันนั้นอันนี้มาไหว้ จะเลือกผลไม้ที่ออกตามฤดู
ถ้าไหว้ด้วยทุเรียนมันจะเจ็บเหมือนขึ้นต้นจั่วไหม มันก็แล้วแต่จะคิด อะไรสะดวกก็เอา อย่างส้มโอ
ต้องใช้ในวันไหว้พระจันทร์ คนโบราณเขาคิดมาแล้วว่าสิ่งเหล่านั้นมันดี ณ วันนั้นด้วย อย่างส้ม
หรือในภาษาจีนเรียกว่า ไตกิก ซึ่งแปลว่า สุขุมงคล มันออกลูก ณ เวลานั้น ที่ประเทศจีนตอนตรุษจีน
ส้มจะมีเยอะมาก วางขายกันข้างถนนเลย บ้างก็นำต้นมาใส่กระถางโชว์ทั้งถนน ตามหน้าโรงแรม
ตามประตูบ้านก็เอามาตั้งกัน บรรยากาศที่จีนช่วงตรุษจีนจะเป็นสีเทา ๆ ทึม ๆ เป็นเพราะช่วงนั้นไม่
มีแดดจะมีหมอกลงตลอดทั้งวัน ลองคิดว่าถ้ามีสีเขียว ๆ ส้ม ๆ อยู่ทั้งเมืองมันจะดูเป็นมงคลขนาด
ไหน ไม่ใช่ว่ากินส้มแล้วเป็นมงคล ไม่อย่างนั้นคนกินเยอะก็มงคลเยอะ บางครั้งของไหว้แบบ
โบราณมันก็ยังต้องมีไหว้ อย่างน้อยก็ต้องเหลือไว้บ้าง ไม่ใช่ว่าจะเปลี่ยนไปเสียทั้งหมด อย่างพวก
ห้วก้วยทำมาจากแป้งข้าวสาลี ขนมห่วงทำมาจากข้าวเหนียว ข้าวสวยก็มาจากข้าวสารที่เราใช้กินมา
ในสังคมจีน การแสดงออกทางฐานะของคนจีน แสดงออกทางการจัดโต๊ะไหว้หรือเวลาจัดของกิน
ในเวลากินข้าว การจัดโต๊ะกินข้าวต้องมีข้าวสารหรือข้าวสวยไว้กิน มีขนมแข่งจากข้าวเหนียวเอาไว้
ไหว้ มีขนมถ้วยฟูจากข้าวสาลี ถ้าทั้ง 3 สิ่งนี้อยู่ในโต๊ะเดียวกันได้ มันแสดงว่าคุณจะต้องเป็นคนขยัน
มากกว่าข้างบ้านคุณที่มีข้าวสวยกินเพียงอย่างเดียว นั่นคือการแสดงออกทางฐานะแบบหนึ่ง
ยกตัวอย่างงานอ.ถาวร เรื่องเทศกาลสารทจีน อ.ถาวรจะคำนึงถึงการปลูกข้าวทั้ง 3 อย่าง คือ ข้าว
เหนียว ข้าวฟ่าง ข้าวสาลี ว่ามันจะให้ผลผลิตในเวลาที่แตกต่างกัน ถ้าปลูก 3 อย่างนี้พร้อม ๆ กัน ข้าวฟ่าง
จะสุกก่อน ขณะที่ข้าวอย่างอื่นจะไปสุกในเดือน 9 เดือน 10 ข้าวฟ่างจะเริ่มเก็บเกี่ยวได้ในช่วงเดือน
7 ข้าวฟ่างจะมีขนาดเล็กที่สุดทั้ง 3 อย่างนี้มีระยะเวลาการเก็บเกี่ยวที่ไม่ตรงกัน ถ้าครอบครัวใครก็ตาม
สามารถมีทั้ง 3 อย่างนี้ในโต๊ะเดียวกันได้ แสดงว่าครอบครัวนี้เป็นคนขยัน รวมทั้งชาแซ คนไม่
เข้าใจเรื่องชาแซ แม้กระทั่งที่บ้านผมเอง ชาแซคืออะไร ชาแซ คือ เป็ด ไก่ หมู ซึ่งจริง ๆ แล้วไม่ใช่
ที่จริงชาแซคือ หลักเทียบหรือสัตว์เลี้ยงทั้ง 6 หลักเทียบคือ ความสำคัญในชีวิต สังคมในยุคนั้นสิ่ง
สำคัญที่มองข้ามไม่ได้เลย คือ การทำการเกษตรหรือทำการปศุสัตว์ ปศุสัตว์ทั้ง 6 จะมี ม้า วัว แพะ
หมา ควาย หมู พวกนี้คือปศุสัตว์ทั้ง 6 แล้วก็นกทั้ง 3 คือ เป็ด ไก่ ห่าน พวกนี้คือปศุสัตว์ที่อยู่คู่กับ
เกษตรกรรม ชาแซก็เปรียบเหมือนกองทัพ มีบก เรือ อากาศ บกก็คือสัตว์ที่มีกีบเท้า สัตว์เกล็ดอย่าง
ปู ปลา กุ้ง หอย เป็นเกล็ดก็คือสัตว์น้ำ อันที่ 3 คือสัตว์ปีก คือเป็ด ไก่ ห่าน สัตว์พวกนี้สามารถเลี้ยง
ได้ในการทำการเกษตรทั่วไป ตื่นเช้ามาก็หาอาหารให้สัตว์เลี้ยง เสร็จแล้วก็นำมูลสัตว์มาใส่ในพืชผล
ทางการเกษตรต่อ

สมชัยเล่าต่อไปว่าไหว้ตรุษจีน ของไหว้ที่ใช้ไหว้ก็จะเป็นของไหว้ที่อาจอาม่าชอบ มันไม่ได้สำคัญที่ตัวเจ้าทั้งหมด มันอยู่ที่คนกิน ตรุษต้องใช้หน่อไม้ ในช่วงตรุษจีนจริง ๆ แล้วต้องมีเหล้าไหว้ บางบ้านไม่ไหว้เหล้าเพราะนับถือศาสนาพุทธ ก็บางบ้านที่ไหว้เหล้าซึ่งปกติแล้วจะไม่ดื่มเหล้า จะดื่มเฉพาะมีเทศกาล เหล้ามันก็ทำมาจากข้าวที่เหลือ คนสมัยนั้นต้องรวยแค่ไหนถึงจะนำข้าวที่เหลือมาหมักเหล้าได้

ถามว่าของที่ไหว้เยอะหรือน้อยมันขึ้นอยู่กับอะไร สมชัยบอกว่าเมื่อก่อนทั้งเสื้อที่ปูไหว้กับข้าวเกือบ 20 อย่าง ทุกวันนี้เหลือไม่กี่อย่าง สังคมมันเปลี่ยนไป ไหว้เสร็จก็แจกข้างบ้านได้ แจกลูกน้องบ้าง มันเป็นกุศโลบายให้เราอยู่กับคนรอบข้างได้ บางทีผมก็แจกอาหารฮาลาลด้วย ให้ใครก็ได้ที่มาเอา แต่จะเอาก็แจกเด็ก ๆ แถ่นี่ มันทำให้เราอยู่ร่วมกันได้ในสังคม ทุกเทศกาลถ้าใช้มันเป็นเราก็จะใช้ประโยชน์จากตรงนี้ได้ กับข้าวที่ทำเยอะแยะเพราะที่บ้านมีคนอยู่เยอะ ถ้าคนน้อยจะทำเยอะไม่ได้ ต้องมีลูกน้องมีคนอยู่ช่วยไม่อย่างนั้นทำไม่ได้ สัดส่วนของการไหว้กับสัดส่วนของคนกินต้องสมดุลกัน ปกติผมจะห้ามลูกจ้างไม่ให้กินเหล้า แต่ช่วงเทศกาลกินได้ จะอนุญาตให้กินได้เต็มที่ แต่ถ้าไม่ใช้เวลานี้ห้ามกินเหล้าเด็ดขาด ถึงเวลากินต้องปล่อย ช่วงนี้เป็นช่วงรื่นเริงบันเทิงใจเต็มที่ ตามธรรมเนียมจีนมีเล่นไฟตอนกลางคืนด้วยแต่ถ้าเป็นเวลาอื่นห้าม ต้องเข้าใจในบริบทเรื่องราวเหล่านี้ เดี่ยวนี้กับข้าวก็ไม่ค่อยมีคนกิน อาหารเดี๋ยวนี้ก็เปลี่ยนรูปแบบไปแล้ว จะไปยึดแบบเดิมมันก็ไม่ได้ คนรุ่นหลังก็ไม่มีปัญญาไปนั่งกับข้าวด้วย เมื่อก่อน 20-30 อย่าง เดี่ยวนี้ทำไม่ได้แล้ว เราชอบอะไรเราก็ต้องเลือกด้วย

การไหว้เซ่งเม้ง สมชัยเล่าว่าได้ไหว้ทั้งที่บ้านแล้วก็ไหว้ที่สุสาน อย่างไหว้ที่สุสานต้องทำอาหารไปด้วย ที่นี้มีปัญหาว่าที่ขนไปแล้วมันเสีย แล้วมันก็ต้องจัดหลายที่ สุสานที่ไปไหว้อยู่ที่บางพระ จังหวัดชลบุรี เมื่อถามว่ามีความจำเป็นไหมที่สุสานต้องหันหลังให้ภูเขา หันหน้าให้ทะเล สมชัยบอกว่ามันไม่เสมอไป เดี่ยวนี้หาที่ดินแบบนั้นค่อนข้างยาก พอที่ดินหายากก็เผด็จกว่า สภาพสังคมเปลี่ยนไปหมดแล้ว การเลือกของที่ไหว้ไหว้จะเลือกของที่บรรพบุรุษชอบ อย่างขนมถ้วยฟู ที่ใช้ไหว้เพราะอาม่าบอกว่าอร่อย อีกรุ่นหนึ่งอาจจะไม่ได้คิดอย่างนั้น อาจคิดว่าอาม่าน่าจะชอบอย่างอื่น เราไหว้บรรพบุรุษเพื่ออะไร ต้องกลับไปถึงจุด ๆ นี้ให้ได้ก่อน พูดถึงเทศกาล เทศกาลจีนทั้งหมดทำอะไร ไหว้ ๆ ๆ ไหว้อะไร ต้องไปดูว่าตกลงความตายของจีน มันตายแค่ไหน มันเป็นความตายที่ไม่ตาย ก็คือการที่เรายังระลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและคิดเสมอว่าเขายังไม่ได้จากไปไหน มีบางคนไหว้อาม่ากับแม่ ไหว้ได้ะเดียวกันเลย พอเริ่มไหว้ไปสักพักเขาก็เอาข้าวมานั่งกินที่โต๊ะด้วย กับข้าวที่เลือกมาเป็นกับข้าวที่อาจอาม่าชอบ ไหว้ทุกปีเหมือนกันหมด แต่พอไหว้วันตายของเขาก็จะมีของที่เขารับ วันนั้นเขาไม่ตาย เพราะลูกหลานต้องระลึกถึงเขา ตัวอย่าง พงษ์นี้วันตายแม่ ก็จะคิดว่าแม่กำลังจะมาแล้วมั้ง เราต้องเตรียมกับข้าวที่แม่ชอบ กินไปแล้วก็จะนึกถึงแม่ สิ่งนี้สอนให้กับลูกหลาน

ได้ว่าอันนี้อามาชอบ คุณต้องการจะสื่ออะไร มันก็สามารถผ่านสิ่งเหล่านี้ได้ จะดูแลอาหารที่ไหว้แก่นี้ไม่ได้ต้องย้อนกลับไปดูบังคับของจีน ว่าคุณมีหน้าที่ไหว้อากงอามา อย่างผมไหว้ 3 รุ่น คือ รุ่นพ่อ แม่ รุ่นปู่ย่า รุ่นทวด ถ้าไหว้ครบทั้ง 3 รุ่น จะเป็นตัวผูกให้ครอบครัวมันอยู่ได้ มันก็เหมือนเทศกาลจริง ๆ แล้วมันก็มีระบบวิธีทางเลือก

ตรุษจีนกับสารทจีนต่างกันตรงไหน สมชัยเล่าว่า ตรุษจีน คือ เทศกาลที่เกิดในช่วงฤดูใบไม้ผลิ สารทจีน คือ เทศกาลที่อยู่ในช่วงฤดูใบไม้ร่วง จุดประสงค์ในการไหว้ ก็เพื่อไหว้ต้นปีกับไหว้กลางปี ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการเกษตร อีกส่วนเป็นการบอกเล่าถึงระยะเวลา คุณทำงานคุณสามารถทำอย่างที่คุณคาดหวังไว้ได้หรือไม่ นั่นคือระบบจีนที่สอนคุณ ขึ้นต้นมาคุณต้องทำนี่แล้วนะ ต้องทำงานแบ่งงานเป็น คุณตั้งนาฬิกาคุณได้ใหม่ว่า 11 โมง คุณต้องเสร็จงานรอบเช้า บ่าย 2 คุณต้องเสร็จงานรอบบ่าย เหมือนเป็นการบอกระยะในการทำงาน สังคมการเกษตร คุณต้องรู้แล้วว่าถึงช่วงเวลาเก็บเกี่ยว สังคมเกษตรก็คือการเรียนรู้ธรรมชาติ

เมื่อถามถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ทำให้ประเพณีเหล่านี้สืบทอดกันมา สมชัยบอกว่าอะไรคือเหตุผลที่ทำให้มันไม่สามารถคงสภาพเดิมหรือว่าต่อเนื่องได้ มันมีปัจจัยทางสังคมเกษตรที่เราไม่ได้เป็นแล้ว อีกอย่างคือบรรทัดฐานการใช้ ทุกวันนี้ที่จีนเป็นอย่างเราหรือเปล่า บรรทัดฐานที่เราสร้างขึ้นมานะ เฮ้ย คุณทำไม่เหมือนเก่า ไม่เหมือนเก่าของคุณของเก่ามันเป็นยังไง ต้องนิยามก่อนว่าวัฒนธรรมจีนในไทย ประกอบกับการที่คนจีนหลาย ๆ กลุ่มอยู่ด้วยกันพร้อมทั้งอยู่ร่วมกับคนไทย ภายใต้เงื่อนไขที่คุณหลังต้องเปลี่ยนระบบการเรียนรู้การศึกษาใหม่หมด จะเห็นว่าวันไหว้ ลูกหลานแต่ละคนต่างคนต่างเอาของมา ญาติพี่น้องก็ได้แลกเปลี่ยนอาหารที่นำมาไหว้ แต่สิ่งเหล่านั้นมันกำลังจะหายไปจากสังคม นั่นคือระบบเชิงเผ่า ความเชื่อวิถีคิดแบบใหม่ ๆ จะทำลายไปหมด ส่วนสารทจีนนั้น คุณสมชัยบอกว่าสารทจีนกับตรุษจีนจะไหว้เหมือนกัน ไหว้เหมือนเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยน แต่ของสารทจีนเป็นเรื่องของการไหว้ดวงวิญญาณ ผีเร่ร่อนมากกว่า กิจกรรมเหมือนกันหมด ตรุษจีนไหว้บรรพบุรุษเป็นหลัก แล้วก็ไหว้เทพเจ้าตามศาลเจ้าต่าง ๆ

ทำไมไหว้พระจันทร์ถึงเป็นเทศกาลแรกที่หายไป ใน 8 เทศกาลหลัก ไหว้พระจันทร์จัดว่าเป็นเทศกาลแรกในการบูชาธรรมชาติ 3 สิ่งที่มีแสงในตัวเอง ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ให้คนได้มองเห็น คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ และดาว ฉะนั้นสิ่งที่ผู้คนบูชาตั้งแต่โบราณ 2 พันกว่าปีก่อน มีหลักฐานการบูชาธรรมชาติ ปัจจุบันการไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลที่ถูกทำลายหายไป เพราะวิถีชีวิต หากเรามองให้ลึกลงไปอีก ไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลเกี่ยวกับผู้หญิง การที่ผู้หญิงจะมีศักดิ์ศรี มีอำนาจในวันหนึ่ง ๆ แต่ทุกวันนี้ผู้หญิงก็มีสิ่งนี้แล้ว ผู้หญิงมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับผู้ชาย ครั้งหนึ่งในสังคมจีนมันไม่ใช่แบบนี้ เดิมนี่ผู้หญิงได้รับการยอมรับแล้ว การที่ผู้หญิงต้องเอาวันวันหนึ่งที่ใช้ในการแสดงออกความเป็นตัวตนของผู้หญิง ความจำเป็นมันก็น้อยลง แต่ก่อนสังคมจีนในยุคที่ไหว้

พระจันทร์ยังเฟื่องฟูต้องเป็นยุคของอาวมา ที่ผู้หญิงไม่ต้องทำงาน อยู่บ้านทั้งวัน ทำงานบ้าน ทุกวันนี้มันไม่ใช่ ผู้หญิงทำงานเท่าเทียมผู้ชาย สามภรรยาเดี๋ยวนี้ออกไปทำงานทั้งคู่ด้วยซ้ำ พอนาน ๆ เข้ามันจะเกิดความไม่ต้องการการยอมรับผ่านสิ่งเหล่านี้ ไปดูท้องคัพประกอบย่อย เช่น ต้องไปซื้อเครื่องสำอาง เป็นกุศโลบายที่ถูกสะกิดสามารถซื้อของได้โดยไม่โดนแม่สามีว่า เป็นเหตุผลที่บอกว่าซื้อมาไหว้พระจันทร์ไม่ได้ซื้อมาใช้เอง จะว่าความเป็นเงินมันน้อยลง จนทำให้ไหว้พระจันทร์มันหายไปหรือเปล่า เปล่าเลย ความมีความเท่าเทียมทางสังคมของผู้หญิง มันได้รับการยอมรับแล้ว ยกตัวอย่างของความเป็นเงินที่ค่อย ๆ หายไปอย่างเห็นได้ชัด คือ งานศพ เมื่อก่อนต้องโกนหัวต้องอะไรมากมาย ต้องไว้ทุกข์ 100 วัน สมัยโบราณไว้ทุกข์ 3 ปี จนเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีการไว้ทุกข์แล้ว สมัยพ่อแม่ใครเอาพ่อแม่ไปเผาจะถือว่าเป็นลูกอกตัญญู ขึ้นเลย แต่ทุกวันนี้ใครเอาพ่อแม่ไปฝังนี้จะถือว่าเป็นอกตัญญู ใครจะดูแลพ่อแม่ ทุกวันนี้เลยต้องการเป็นเผ่าหมด ในช่วงเวลาแค่ 30 ปี สิ่งนี้เป็นเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเร็วที่สุด ใน 1 ปี มี 8 เทศกาล ใน 1 ชีวิต มี 5 พิธีกรรม คือ มีเกิด ออกจากสวนดอกไม้ (หรือ Coming of Age เป็นหนึ่งในการเปลี่ยนแปลง จากเด็กเป็นผู้ใหญ่ของจีน) แต่งงาน ตัวแซยิด กงเต็ก แต่งงานก็คือการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง ตัวแซยิดจะได้เมื่ออายุ 60 ปี คนจีนจะมีปฏิทินครบที่ 60 ปี ถ้าสามารถยืนจนครบ 60 ปีได้ ถึงจะทำตัวแซยิดได้ แต่ไม่ใช่แค่นั้น แต่เดิมจะทำตัวแซยิดได้ จะต้องมียุทธหลาน ทั้งหลานนอกและหลานใน (ลูกของลูกชายและลูกของลูกสาว) มันคือบรรทัดฐานในการบังคับการดำเนินชีวิต ต้องไม่มีลูกหลานเสียชีวิต คนจีนพอแต่งงานก็จะต้องคิดแล้วว่าจะมีลูกสาวหรือลูกชาย แล้วพอโตขึ้นมาลูกหลานจะไปทำงานอะไร จะต้องคิดให้ลูกจนกว่าจะมีครอบครัวออกไป เมื่อคุณอายุ 60 ลูกคุณจะต้องออกไปทำงานเองได้หมดแล้ว ธรรมเนียมแซยิดมันดูจางหายไปไม่เหมือนกงเต็กที่ยังชัดเจน เพราะเดี๋ยวนี้ถ้าอยากจัดงานวันเกิดทำได้ทุกปี การเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนไปคือการฝังกับการเผา จะเห็นภาพชัดมาก อย่างคุณปรีชา พิธิษฐเกษม เป็นพวกนายกลูกสมาคมของจีน ซึ่งทำบุญเยอะมากในการทำกุศล คุณปรีชาได้ทำสุสานส่วนตัวไว้เป็นจำนวนหลายล้านบาท แต่สุดท้ายก็พระราชทานเพลิงศพ สุสานก็ทิ้งไว้ เมื่อ 20-30 ปีก่อนที่ทำสุสานเพราะฮิต พอถึงวันนี้พระราชทานเพลิงศพดีกว่า ค่านิยมมันเปลี่ยนไป เชิงเม้งมันก็เปลี่ยนไป ความรู้สึกมันเปลี่ยนไป สิ่งเหล่านี้มันสะท้อนถึงการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพสังคม วัฒนธรรมต่าง ๆ จะอยู่ได้ถ้ารู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เทศกาลต่าง ๆ ที่เปลี่ยนรูปไป มันก็เป็นเพราะการปรับตัวให้มันอยู่ต่อไปได้ ครอบเจินเปลี่ยนไปเยอะไหม เมื่อก่อนคุณกินอะไร คุณทำยังงี้ ถึงวันนี้ถามว่ามันเปลี่ยนไปไหม มันก็เปลี่ยนไปเยอะ

พูดถึงไหว้พระจันทร์ในเมืองจีนกำลังคึกคักขึ้นเพราะรัฐบาลสนับสนุน ไหว้พระจันทร์ของไทยกับจางลง เพราะสังคมเราไม่ใช่สังคมการเกษตร ไหว้พระจันทร์ของจีนรุ่งเรืองมากขนาดขนมก๊วนหนึ่งราคาเป็นพัน ถ้าเอาขนมเป็นตัววัด ขนมที่ไทยแพงที่สุดก็คือก๊วนละ 200 บาท แต่ของเขา

แพงสุดก่อนละพัน บะจ่างแพงที่สุดถูกละ 800 บาท ใส่ไส้เป่าฮื้อ เขาก็มีความฟุ่มเฟือยสูงสุดของเขาเหมือนกัน จนรัฐบาลต้องมีคำสั่งห้ามแจกขนมไหว้พระจันทร์ให้กับข้าราชการ เพราะไป ๆ มา ๆ ใส่ไส้กันแบบเกินไป เหมือนเป็นการคิดสินบนข้าราชการ

ความคิดเห็นของสมชัยคิดว่าเทศกาลของจีนอะไรบ้างที่คนยังทำกันอยู่ สมชัยมองว่าเทศกาลอยู่ครบหมด แต่มันปรับเปลี่ยนไปแค่ไหน ปรับตัวลงแค่ไหน ควรจะกลับมาที่จุดแรกว่าเทศกาลคืออะไร เทศกาลแต่ละเทศกาลมีเป้าหมายอย่างไร ทำไมมันถึงเป็นวันนั้นวันนี้ ทำไมตรุษจีนต้องเป็นวันนี้ ทำไมเซ็งเม้งต้องเป็นวันนี้ เพราะการเกษตรเป็นตัวกำกับ แต่ปัจจุบันสังคมเรามันไม่ใช่สังคมการเกษตร เราไม่ได้ปลูกผัก ปลูกข้าว ปลูกอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เราไม่ได้มีความสัมพันธ์อะไรกับฤดูกาล อย่างแรกความสำคัญของเทศกาลต่าง ๆ มันลดน้อยลง อย่างที่ 2 ภูมิประเทศไม่เหมือนกัน อย่างเซ็งเม้งหรือชิงหมิงที่จีน ในเวลานั้นฝนจะตกปรอย ๆ อากาศจะเย็นสบาย แต่ความเป็นจริงอากาศบ้านเรามันไม่ใช่ บ้านเราอากาศร้อนมาก ดังนั้นความเหมาะสมมันก็ทำให้คลาดเคลื่อนไปอีก สภาพสังคมอีกทำให้ต้องเริ่มปรับตัว ถ้าเอาเทศกาลเป็นตัวชี้วัดว่าวัฒนธรรมกำลังจะหายไปจากเทศกาล ก็ต้องกลับไปดูที่รากของความเป็นวัฒนธรรมก่อนว่าเมื่อก่อนมันมีอะไรบ้าง ต้องเข้าใจก่อนว่าเทศกาลในสมัยก่อนต้องอาศัยเกษตรเป็นตัวบังคับ พอเราไม่ใช่สังคมการเกษตรมันก็จบ

สมชัยมองว่าสิ่งเหล่านี้เหมือนกับว่าเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสังคมภายนอก ลองกลับไปดูสิ่งที่เราทำ ที่เราบอกว่าทำไมเหมือนเดิม ทำไมเหมือนเมืองจีน แล้วที่จีนในความคิดของคนทั่วไปต้องทำมากน้อยขนาดไหน วัฒนธรรมที่เราคิดว่ากำลังสูญหาย คือวัฒนธรรมจีนแบบไหน ที่เราคิดว่าทำตามแบบจีน ที่จีนมีทำแบบที่เราทำหรือเปล่า วัฒนธรรมจีนที่คนทั่วไปดีเส้นมาตรฐานไว้ ถ้าผมบอกว่าเป็นวัฒนธรรมที่ถูกฟรีชไว้ มันเป็นวัฒนธรรมจีนเมื่อ 50-60 ปีที่แล้วหรือเปล่า ถ้าไปดูที่จีนก็อาจจะไม่เจอแบบนี้ก็ได้ เพราะที่จีนก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมเหมือนกัน สิ่งที่เรามองว่ากำลังหายไป ต้องดูว่ามันเหมาะสมหรือเปล่านั้นถ้าจะแบบเดิม ๆ วัฒนธรรมจีนที่เห็นในไทยตอนนี้ เป็นวัฒนธรรมที่ถูกฟรีชเอาไว้ อาจอาม่าเคยทำแบบนี้ ลองกลับไปดูที่จีนคนรุ่นใหม่เขาทำตามแบบที่อาม่าเคยทำหรือเปล่านั้นก็เปล่า มันเป็นวัฒนธรรมผสมผสาน ถ้าวัฒนธรรมจีนที่ถูกแช่เย็นไว้ เป็นวัฒนธรรมผสมแล้วแช่เย็นไว้นานกว่านั้นอีก หมายความว่าถ้าคุณไปที่เมืองไต้หวัน คุณเจอถ้วยเตี๋ยว คุณเข้าไปนั่งกินถ้วยเตี๋ยวหรือกินข้าวต้ม เมื่อ 20 ปีที่แล้วมันจะไม่เหมือนถ้วยเตี๋ยวหรือข้าวต้มที่บ้านเรา แต่มันคล้าย ๆ กันที่เมืองไต้หวัน ช่วงเวลา ในขณะเดียวกัน ลองกลับไปดูที่กวางตุ้งถ้วยเตี๋ยวกับข้าวต้มก็มีความคล้ายคลึงกัน เป็นเพราะวัฒนธรรมที่ผสมทั้งไต้หวันและกวางตุ้งเข้าไว้ด้วยกัน เปรียบเทียบว่าสิ่งที่คุณเจอกับสิ่งที่แม่คุณบังคับ เมื่อ 20 ปีที่แล้วกับสิ่งที่คุณเจอในวันนี้ มันอาจจะไม่เหมือนไปทั้งหมด

สมชัยเล่าว่าที่ลูกหลานในครอบครัวไม่สนใจสืบทอดประเพณีจีน เป็นเพราะสำหรับคนรุ่นใหม่แล้วการทำอะไรแบบนี้มันน่าเบื่อ มันเหมือนเพิ่มภาระให้ชีวิต คนวัยนี้จะเอาตัวเองยังไม่ค่อยรอดเลย แต่ลักษณะการทำแบบจีนก็คือการถ่วงให้เราอยู่ตรงนี้ให้ได้ นั่นก็ภาระในชีวิตคุณ พอมีครอบครัวก็แยกตัวกันออกมาจากครอบครัวใหญ่ รุ่นพ่อแม่ยังอยากต้องการระบบงสี้ แต่มารุ่นผมก็ไม่ค่อยจะเป็นแล้ว สิ่งเหล่านี้มันไม่ได้จำเป็นต่อการดำรงชีวิตแล้ว พ่อแม่มีหน้าที่ทำให้ลูกดู ทำหรือไม่ทำก็เรื่องของเขา หลัง ๆ เริ่มดีขึ้นมีสื่อมีเครือข่าย ภาคหนึ่งมันก็หายไป คนรุ่นหนึ่งตายไปอย่างรุ่นผมก็เริ่มมีคำถามกับตัวเองว่าทำไมเมื่อก่อนถึงทำแบบนี้ ถ้าลูกผมไม่ทำตามประเพณีก็ปล่อยเขาไป จะไปเครียดทำไม ที่แม่ผมทำให้ลูกก็ไม่ได้หวังจะให้ทำตาม บอกแม่ด้วยซ้ำว่าจะไม่ทำแล้ว แม่ผมก็บอกไม่อยากจะเลิกไปเลย จริง ๆ แล้วผมมาจากคนที่ปฏิเสธ คิดอยากจะเลิกทำ พ่อแม่ตายไปได้ 3 ปี ลองมาคิดว่าแม่ทำอะไรมาก่อน ก็มาเริ่มใหม่ตั้งแต่ต้น ไม่เคยทำตามแม่เลย จนมาอดทุกรหัสออกมา ก็ไม่ได้เหมือนกับที่แม่ทำทั้งหมด ปรับเอาตามความเหมาะสม ตัวผมเล็กไหว้พระจันทร์ไปแล้ว ไม่จุรูปไม่ไหว้เพราะคิดว่าไม่ใช่หน้าที่ผู้ชายที่ต้องทำ ถือว่าผู้ชายจะไม่บูชาดวงจันทร์ แต่ผมจะช่วยภรรยาจัดโต๊ะไหว้

ความคิดเห็นของคุณสมชัยว่าความเป็นจีนหลัก ๆ อยู่ที่ไหน สมชัยบอกว่า ความเป็นจีนมันเป็นจีนเฉพาะตัว แต่มันก็ผสมผสานไปหมดกับจีนฮั่นจีนนี้ผสมกัน มีไทยรวมอยู่ด้วย พอสังคมมันเปลี่ยนรูปไปแล้ว วิถีครอบครัวมันก็เปลี่ยนไป จากที่เคยอยู่กันแบบหนึ่งก็เปลี่ยนไปอีกแบบหนึ่ง ทำให้ตัวนี้มันเปลี่ยนตามไป ต้องจำไว้อย่างหนึ่งว่าขนบธรรมเนียมประเพณีต้องปรับตัวตามสังคม ถ้าไม่ปรับก็จะอยู่ไม่ได้ มันจะล่มสลายไป แล้วเมื่อไหร่ก็ตามที่มันเกิดขึ้น คุณจะเผาหรือจะฝัง จะเอาไปทำอะไรก็ได้แล้ว แต่คุณยังคงนัยหลักอยู่ไหม อันนั้นสำคัญกว่า คุณอาจจะไม่ได้ทำที่บ้าน แต่คุณยังทำที่อื่นไหม คุณไปทำที่หลุมหรือเปล่า สุดท้ายสิ่งที่เราทำประเด็นหลัก คือ การทำให้พี่น้องได้มีโอกาสมาเจอกัน คุณยังเหลือช่องทางตรงนั้นไว้หรือเปล่า ถ้าคุณมีแต่รูปลักษณ์ที่เหมือนเดิม คุณไม่มีอะไรเหลือไว้ มันก็ไม่มีประโยชน์ กรณีแบบนี้มันไม่ได้เพิ่งเกิดมาในยุคนี้ แต่มันเกิดมาเป็นพัน ๆ ปีแล้ว เทศกาลหรือเทรนด์ต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นมา ก็ไม่ได้ช่วยให้หยุดสิ่งเหล่านี้ได้ มันแค่ชะลอ มันจะเหลือตัวขัดโยให้คุณกลับมาหารากร่วมกันได้อีก ประเพณีเป็นช่องทางให้ได้คุยกันกับญาติพี่น้องเดี๋ยวนี้เทศกาลดูไม่เข้ากับการทำงานของคนสมัยใหม่ อย่างตรุษจีน 3 ปีหลังมานี้ผมไม่ได้ปิดร้านยาว ๆ เหมือนเมื่อก่อน จากเดิมที่เคยกำหนดวันหยุดยาวเหยียด เดี่ยวนี้ปิดตรุษจีนแค่วันเดียว แม้กระทั่งเราเอง เรายังทำไม่ได้เลย เพราะสังคมใหม่มันเปลี่ยนไปหยุดช่วงสงกรานต์หมดแล้ว ก็ต้องยอมรับ มันก็เหมือนการที่คุณเริ่มไหว้จากอะไร เริ่มแรกคุณเดินผ่านศาลเจ้าศาลหนึ่งทุกวัน คุณไม่ได้สนใจอะไร จนกระทั่งวันหนึ่งคุณยกมือไหว้ แต่คุณไม่ได้หยุดไหว้ จนกระทั่งอีกสักกระยะหนึ่งคุณเริ่มหยุดและยกมือไหว้ แล้วก็เริ่มเดินไปที่หน้าศาลเจ้าแล้วก็ยกมือไหว้ แล้วก็เริ่มหยุดแล้วเข้าไป

ในศาลเจ้าคุงเช่าไหว แล้วก็แล้วก็เริ่มเข้าไปในศาล จูครูป แล้วก็คุงเช่าไหว แล้วสุดท้ายก็พัฒนาการ ไปจนถึงการไหว้เต็มที ไหว้พระจันทร์ก็เหมือนกัน เดิมอาจจะมีแค่ปักรูป ยกมือไหว้ ตั้งกระถางรูป ธรรมดา ชงน้ำชา แล้วก็ขมนมเล็กน้อย ก็ค่อย ๆ เพิ่มเครื่องกระดาศ มีอ้อย มีนุ่นมีนี่ ค่อย ๆ เสริมเข้ามาทีละเล็กทีละน้อย ถามว่ามันขาดอะไร ไปจะผิดไหม มันไม่ผิดหรอก คุณจะไหว้แบบไม่มีรูปคุณก็ไม่ผิด เพื่อนผมคนหนึ่งจัดของไหว้เต็มโต๊ะเลยแต่ไม่จูครูป บอกไม่ชอบ เพราะอาม่าแพ้ววัน อะไร คือตัวบังคับว่าไหว้หรือไม่ไหว้ มันไม่ได้อยู่ที่องค์ประกอบพวกนี้ ประเด็นที่น่าเป็นห่วงทุกคนจะเป็นกังวลว่าต้องจูครูปก็ดอก จูอันไหนก่อน จูไหว้อะไร ต้องกราบกี่ที ต้องไหว้ตัวนั้นตัวนี้ แล้วมันมีความหมายยังงัย ทุกอย่างมันคือสิ่งที่คนคิดสร้างขึ้นมากันเอง ซึ่งใครจะทำยังงัยก็ได้ ไม่มีผิดไม่มีถูก

4.6 วิถีชีวิตด้านการดำเนินชีวิตและการปรับตัวทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและโครงสร้างทางสังคมแบบเดิมของคนจีน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ต้องปรับตัวทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีน มีข้อค้นพบที่สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

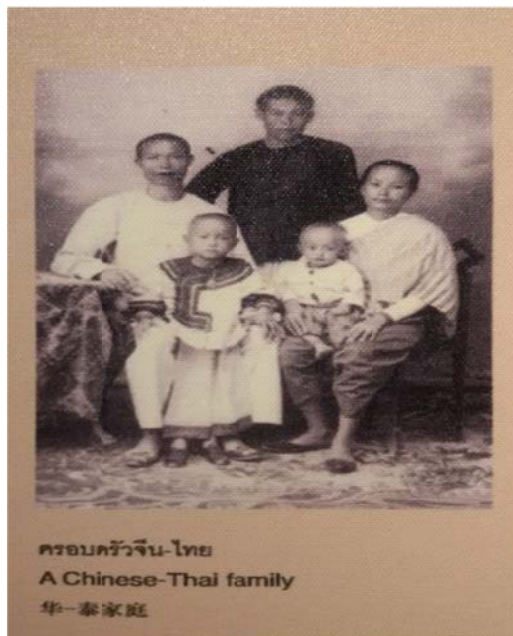
4.6.1 ด้านครอบครัว

1) โครงสร้างครอบครัว

โครงสร้างครอบครัวของคนจีนแบบดั้งเดิมสามารถปิดกั้นการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อครอบครัวได้เป็นอย่างดี คนจีนมีค่านิยมที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ครอบครัวคนจีนสามเฒ่าเป็นใหญ่ในบ้าน จะให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่าลูกสาว เพราะลูกชายจะเป็นผู้สืบสกุลต่อไปในอนาคต การแต่งงานฝ่ายหญิงต้องแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายชาย การแบ่งอาวุโส และการถืออาวุโสในครอบครัว การควบคุมเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นแบบกงสีที่ทุกคนมีส่วนร่วม แต่ไม่มีสิทธิในการจัดการทรัพย์สินนอกจากพ่อ การใช้แรงงานภายในครอบครัว หรือการจ้างแรงงานในหมู่คนจีนด้วยกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวเชื่อมโยงความสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวจีน การอยู่ในสังคมที่มีความแตกต่างกันย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในครอบครัวขึ้น ลูกหลานเมื่อเติบโตขึ้นในสังคมไทย ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนไทย เจอสิ่งแวดล้อมใหม่ ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ ที่ก้าวหน้า ย่อมก่อให้เกิดการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมได้

2) การแต่งงานกับคนไทย

สมัยก่อนประเทศจีนประสบปัญหาความอดอยาก ภัยธรรมชาติ ทำให้มีคนไทยจำนวนมากหนีความแล้งแค้นด้วยการอพยพเข้ามาทำมาหากินและตั้งรกรากอยู่ในประเทศไทย คนจีนมีนิสัยพื้นเพคือความขยันหมั่นเพียร อดทนอดกลั้น สู้งาน ทำงานเก็บเงินเพื่อส่งกลับไปยังบ้านเกิดที่ประเทศจีน ทั้งนี้คนจีนส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามากลุ่มแรก ๆ จะเป็นผู้ชายที่เข้ามาทำงานและแต่งงานกับคนไทย พอมีลูกหลานออกมาพวกเขาเหล่านั้นก็คือคนไทยเชื้อสายจีน การแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรมทำให้เกิดการเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมใหม่ จนกลายเป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีที่มีอยู่แล้วก็ได้มีการประยุกต์ปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย อาทิ การทำงตึกแบบจีนเป็นพิธีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ถือเป็นพิธีที่เก่าแก่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันบันพิธีงตึกได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย โดยที่คนไทยเชื้อสายจีนหันมาประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับคนตายตามแบบคนไทย คือการนิมนต์พระมาสวดและทำฌาปนกิจ จากเดิมที่เคยนำร่างพ่อแม่ไปไว้ที่สุสานตามต่างจังหวัด ในปัจจุบันราคาที่ดินค่อนข้างสูงจึงปรับตัวตามสภาพเศรษฐกิจ โดยทำพิธีตามแบบไทยคือการเผาฌาปนกิจ ซึ่งสะดวกและรวดเร็วกว่าขั้นตอนตามแบบจีน

ภาพที่ 4.3 ครอบครัวจีน-ไทย

แหล่งที่มา: ผู้วิจัยถ่ายจากภาพถ่ายที่พิพิธภัณฑ์เขาวราช

4.6.2 เรื่องความเป็นอยู่

1) การกินอยู่แบบคนจีน

วัฒนธรรมด้านอาหารการกินของคนจีน มีความเป็นมาที่ยาวนานกว่า 5 พันปี แต่ละท้องถิ่นก็จะมีเอกลักษณ์เฉพาะตน อย่างเช่น ภาคใต้นิยมอาหารรสหวาน ภาคตะวันออกนิยมอาหารรสเปรี้ยว ภาคตะวันตกนิยมอาหารรสเผ็ด แสดงให้เห็นถึงรสนิยมการกินอาหารที่แตกต่างกันของแต่ละภูมิภาค คนจีนนิยมกินอาหารที่มีความเชื่อมโยงกับความเป็นสิริมงคลในวันพิเศษด้วย อาทิ เทศกาลตรุษจีน ซึ่งถือว่าเป็นเทศกาลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนจีน ฉะนั้น การกินอาหารร่วมกันภายในครอบครัวในวันส่งท้ายปีเก่าจะสำคัญอย่างยิ่ง โดยอาหารที่กินจะต้องมีปลา เพราะปลาในภาษาจีนจะมีเสียงพ้องกับคำว่า มีเหลือ และจะต้องมีไก่ ซึ่งไก่ในภาษาจีนพ้องเสียงกับคำว่า สิริมงคล เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกหนึ่งอย่างที่คนจีนจะขาดไม่ได้เลย นั่นคือ น้ำชา คนจีนมักนิยมดื่มชาในชีวิตประจำวันและต้อนรับแขกด้วยน้ำชา ชาที่คนจีนนิยมดื่มจะเป็นชาร้อน เพราะมีความเชื่อว่าชา ช่วยล้างภายในให้สะอาด ช่วยเรื่องการขับถ่าย อุปกรณ์การกินอาหารที่สำคัญของคนจีนก็คือ ตะเกียบ ตะเกียบถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้กินอาหารสามารถกินอาหารได้ด้วยมือเพียงข้างเดียว ในขณะที่อีกมือหนึ่งต้องใช้ถือถ้วยข้าว ตะเกียบจะช่วยให้ผู้ใช้สามารถกินอาหารโดยที่มือไม่ต้องเลอะ คนจีนมีความชำนาญอย่างยิ่งในการใช้ตะเกียบ พฤติกรรมเหล่านี้ได้ถ่ายทอดมาสู่ลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีน

2) การประกอบอาชีพ

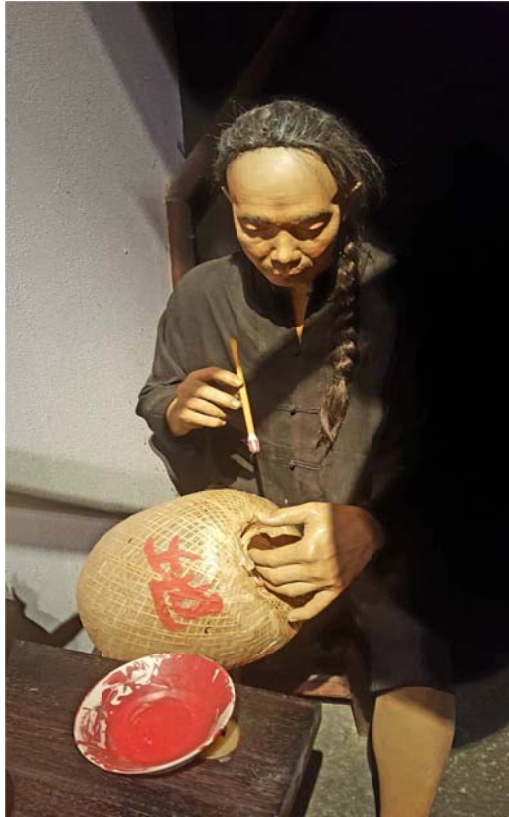
ในอดีตชาวจีนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ที่พึ่งของคนที่ทำเกษตรในยุคนี้คือ เทพคาฟ้าดิน เมื่อถึงช่วงทำนา ปลุกพืชชาวจีนในสมัยก่อนก็จะบวงสรวงเทพคาฟ้าดินให้อำนวยพรให้ผลผลิตทางการเกษตรเติบโตงอกงาม การกราบไหว้เหล่านี้จึงเป็นบ่อเกิดแห่งเทศกาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น เทศกาลตรุษจีน เป็นต้น ยุคสมัยเปลี่ยนไปด้วยประชากรที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ที่ทำกินในประเทศจีนไม่เพียงพอ เกิดความแร้นแค้น อดอยาก รวมไปถึงการเกิดสงคราม ชาวจีนจึงอพยพออกมาตั้งรกรากและทำมาหากินในต่างประเทศ รวมทั้งประเทศ ด้วยอุปนิสัยที่มีความขยันหมั่นเพียรและความมานะพยายาม การได้รับโอกาสจากสังคมไทย ทำให้ชาวจีนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบาย ชาวจีนที่อพยพเข้ามาจะประกอบอาชีพธุรกิจทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย อุตสาหกรรม ทำงานเหมืองแร่ และทำงานรับจ้างใช้แรงงาน ชาวจีนจึงอยู่กันอย่างหนาแน่นในเขตกรุงเทพฯ และเขตเมืองต่าง ๆ ชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษาจะมีความชำนาญในด้านอาชีพที่แตกต่างกันออกไป

ภาพที่ 4.4 การประกอบอาชีพของคนไทยเชื้อสายจีน
แหล่งที่มา: ผู้วิจัยถ่ายจากภาพถ่ายที่พิพิธภัณฑ์เขาวราช

3) ลักษณะการดำรงชีวิตตามแบบของคนจีน

คนจีนมีวิถีชีวิตที่มีความเรียบง่าย รู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้คนจีนได้ยึดหลักในการดำรงชีวิตตามหลักคำสอนของขงจื้อและเล่าจื้อที่ยึดถือในเรื่องของความกตัญญูต่อพ่อแม่และผู้มีพระคุณ ด้วยเหตุนี้ การดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยในหมู่คนจีนด้วยกันมีความภาคภูมิใจและมีความรักในท้องถิ่นของตน คนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในช่วงแรก เห็นได้ว่าคนจีนยังคงแต่งกายด้วยเสื้อผ้าตามแบบของจีน และไว้ผมเปียยาว แต่ด้วยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ต้องปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นได้ เพื่อให้ไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่นนั้น

ภาพที่ 4.5 การแต่งกายของคนจีน
แหล่งที่มา: ผู้วิจัยถ่ายจากหุ่นขี้ผึ้งที่พิพิธภัณฑ์เยาวราช

4.6.3 ที่อยู่อาศัย

คนไทยกับคนจีนมีรสนิยมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกัน กล่าวคือ คนไทยมีรสนิยมอยู่บ้านหลังเดียว มีบริเวณบ้านสำหรับปลูกต้นไม้ อาจมีพื้นที่ทำการเกษตร แต่คนจีนชอบการค้าขาย หรือทำอาชีพบริการต่าง ๆ ซึ่งต้องอยู่ใกล้กับตลาด ย่านชุมชนที่ผู้คนพลุกพล่าน จึงทำให้รสนิยมในการเลือกที่อยู่ของคนจีนเป็นห้องแถวริมถนนหรือใกล้ทางที่คนสัญจรไปมา หลายครอบครัวจะนิยมใช้ข้างล่างของบ้านเป็นร้านค้า ส่วนข้างบนจะแบ่งสรรเป็นที่พักสำหรับคนในครอบครัว เพราะว่าทุกคนในครอบครัวสามารถดูแลร้านได้อย่างทั่วถึง

นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะบ้านส่วนใหญ่ของคนจีนในย่านเยาวราช ยังเป็นโครงสร้างดั้งเดิมแบบเก่าคือเป็นปูนผสมไม้ บางที่ก็มีการดัดแปลงให้มั่นคงและทันสมัยขึ้น ในพื้นที่หลายแห่งในเยาวราชจะมีวัดเป็นเจ้าของที่ดิน และปล่อยให้คนจีนเช่าทำมาหากิน หลายสิบปีผ่านไปค่าเช่าที่ดินก็ยังเท่าเดิม เนื่องจากผู้เช่าหลายรายเช่าที่เพื่อการค้าขายเป็นเวลาหลายสิบปี และได้ใช้ที่ดิน

เพื่อการทำมาหากิน เพื่อเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านทางวัดจึงไม่เคยขึ้นค่าเช่าที่ เวลาเก็บเงินวัดจะออกใบอนุโมทนาบัตรส่งไปยังผู้เช่าที่ดิน

ภาพที่ 4.6 สภาพบ้านเรือนของคนจีนในย่านเยาวราช
แหล่งที่มา: ผู้วิจัยถ่ายจากภาพถ่ายที่พิพิธภัณฑ์เยาวราช

4.6.4 การใช้เวลาว่าง

ผู้หญิงในสมัยก่อนจะไม่ได้ทำงานนอกบ้าน ดังนั้นงานบ้านทั้งหมดจึงเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ทั้งการทำอาหาร จำยตลาด การทำความสะอาดบ้าน การดูแลลูก เป็นต้น แต่ถ้าเป็นช่วงเทศกาล ประเพณีที่สำคัญ ผู้หญิงจะเข้ามามีบทบาทในเรื่องการจัดเตรียมของไหว้ การทำอาหาร ช่วงเทศกาล จะทำอาหาร ขนมไหว้เองทั้งหมด โดยจะมีลูกหลานเป็นลูกมือคอยช่วยหยิบจับ คนจีนหรือคนไทย เชื้อสายจีนที่เป็นผู้หญิงจะได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากแม่ โดยการถ่ายทอดนั้นจะถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ส่วนเด็กที่ได้รับการถ่ายทอดจากแม่มาตั้งแต่เด็กเมื่อโตขึ้นก็จะทำทุกอย่าง เป็น โดยผู้ให้ข้อมูลได้อธิบายไว้ดังนี้

เมื่อก่อนที่บ้านคุณแม่จะลงมือทำเองหมดทุกเทศกาล พ่อกับแม่จะช่วยกัน จัดเตรียมของไหว้ พอมาถึงรุ่นลูกความเคร่งครัดในการปฏิบัติก็ลดลง ตอนเด็ก ๆ จำได้ว่าคอยเป็นลูกมือของแม่ คอยช่วยหยิบจับของ วันไหว้สำคัญ ๆ อย่างตรุษจีน ต้องทำของไหว้เยอะมาก ก่อนวันไหว้ต้องไปจำยตลาด ถึงวันไหว้ก็ต้องตื่นแต่เช้า เพื่อมาทำของไหว้เอง เพราะแม่จะไม่ซื้ออาหารจากของนอกเลย จะทำเองตลอด

พอไหวไสร็จก็แจกจ่ายอาหารให้ลูกหลาน มีแบ่งให้กับเพื่อนบ้านบ้าง ถ้ามีขนมก็จะแจกเด็ก ๆ ทำแบบนี้ทุกปี (ปอง (นามสมมติ), 2558)

ในปัจจุบันวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนได้เปลี่ยนไปจากเมื่อก่อนอย่างสิ้นเชิง จากที่เมื่อก่อนผู้หญิงไม่ได้ทำงานนอกบ้าน คอยทำงานบ้านงานเรือน แต่เดี๋ยวนี้ผู้หญิงเริ่มมีบทบาทในการทำงานนอกบ้านมากขึ้น อีกทั้งชีวิตมีความสะดวกสบายสามารถซื้อของสำเร็จรูปมาได้เลย ช่วงที่มีเทศกาลไม่ต้องทำอาหารของไหว้เองเหมือนแต่ก่อน สามารถไปซื้อของสำเร็จรูปตามตลาดหรือซูเปอร์มาร์เก็ตได้เลย ไม่ต้องมาเสียเวลาคอยทำอาหารทั้งวัน โดยผู้ให้ข้อมูลได้อธิบายไว้ดังนี้

ยุคสมัยเปลี่ยนไปหมดแล้ว ตัวอาม่าเองก็ปล่อยตามสบาย ลูกหลานเขาทำงานกันหมดอาจจะไม่มีเวลามาทำตรงนี้ก็ไม่ใช่ไร อาม่ายังทำไหว้อยู่ก็ทำไป ต่อไปถ้าลูกหลานจะไม่ไหวก็ไม่เป็นไร อาม่าไม่บังคับ เดี่ยวนี้ทุกอย่างมันทันสมัยหมดแล้ว ของไหว้อะไรก็มีแบบสำเร็จรูป แล้ลูกหลานกตัญญูแค่นี้ก็พอใจแล้ว (สุ่ย (นามสมมติ), 2559)

4.6.5 การศึกษา

ชาวจีนจำนวนมากเข้ามาตั้งรกรากและสร้างครอบครัวในประเทศไทย เมื่อลงหลักปักฐานอยู่ที่นี่ จึงเริ่มมีการก่อตั้งโรงเรียนขึ้น เพื่อสอนภาษาและวัฒนธรรมให้ลูกหลานชาวจีน รวมทั้งปลูกฝังให้เกิดความผูกพันกับประเทศแม่ โรงเรียนจีนแห่งแรกในประเทศไทยก่อตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2451 โดยใช้หลักสูตรของจีนในการเรียนการสอน หลังจากนั้นชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษาก็ตั้งโรงเรียนขึ้นอีกหลายแห่ง ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยได้เริ่มกำหนดจำนวนผู้อพยพที่เข้ามาจากประเทศจีนให้น้อยลง ได้มีการกำหนดระเบียบและออกกฎหมายควบคุมโรงเรียนจีนให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ก่อนหน้านั้นรัฐบาลไม่ได้มีนโยบายที่แน่ชัดเกี่ยวกับชาวต่างชาติรวมทั้งชาวจีน โอกาสของคนต่างชาติที่อพยพเข้ามาจึงไม่ถูกปิดกั้นเกือบทุกด้าน ความพยายามที่จะรักษาความเป็นจีนกับการกลืนกลายเป็นคนไทย จึงเป็นทางเลือกที่แต่ละคนจะทำได้ตามความต้องการ บางคนกลัวลูกชายต้องไปเกณฑ์ทหารก็ให้ลูกชายใช้สัญชาติจีนแทน ทั้งยอมเสียภาษีคนต่างด้าว ยอมจดทะเบียนให้ลูกที่เกิดในไทยได้สัญชาติไทย ส่งผลให้ลูกหลานจีนในรุ่นหลังหลักฐานที่ราชการออกให้ทั้งหมดก็เลยต้องเขียนว่าเป็นเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ช่วงที่มีการออกพระราชบัญญัตินามสกุล ลูกหลานจีนที่ไม่คิดจะกลับไปประเทศจีนอีกแล้ว จึงนิยมเปลี่ยนนามสกุลเป็นแบบไทยแท้ไปเลยก็มี ซึ่งสะดวกกว่าการขอเปลี่ยนนามสกุลในยุคหลัง ๆ มาก โดยผู้ให้ข้อมูลได้อธิบายไว้ดังนี้

คนอินเดียแถวนี้ถ้าอยากให้อุปการคนอินเดียได้ ก็ต้องส่งกลับไปอินเดีย เพราะสภาพแวดล้อมรอบตัวเปลี่ยนไปจะทำให้หลงลืมความเป็นชนชาติที่แท้จริง อย่างในปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนเองก็กลายเป็นไทยหมด มันไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะคนที่อยู่ไกลจากประเทศบ้านเกิดอาจจะไม่ได้ไหว้ไม่ได้ประกอบพิธีกรรมเหมือนเดิม ยิ่งอยู่นานคนจีนยิ่งถูกกลืนให้กลายเป็นคนไทย ทุกอย่างมันต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา (อาแปะ (นามสมมติ), 2558)

4.6.6 วิธีชีวิตด้านพฤติกรรม

จากการศึกษาวิถีชีวิตด้านพฤติกรรมของคนไทยเชื้อสายจีน พบว่าสามารถอธิบายพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

4.6.6.1 พฤติกรรมด้านสังคม

1) คนจีนโดยนิสัยจะชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นของตัวเอง ลักษณะของคนไทยเชื้อสายจีนจะอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชน โดยจะแบ่งกลุ่มตามภาษาพูดและเชื้อสายจีนแต่ละท้องถิ่นในประเทศจีน การเข้ามาจับบทบาทด้านสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เห็นได้จากการรวมกลุ่มก่อตั้งสมาคม การทำหนังสือพิมพ์จีน การก่อตั้งมูลนิธิต่าง ๆ ของคนจีน วัตถุประสงค์ที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือคนจีนด้วยกันในยามที่ต้องจากบ้านเมืองมาอยู่ต่างถิ่น เช่น สมาคมพ่อเด็กตั้ง สมาคมตระกูลแซ่ มูลนิธิเทียนฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้สมาคมยังได้ดำเนินการในเรื่องการจัดตั้งสถานพยาบาลหรือโรงพยาบาล วัดจีน ศาลเจ้า และก่อตั้งโรงเรียนตามแบบจีนเพื่อให้ลูกหลานชาวจีนได้มีโอกาสได้เรียนโรงเรียนแบบจีนและได้เรียนภาษาจีน โดยผู้ให้ข้อมูลได้อธิบายไว้ดังนี้ “ช่วงเทศกาลอย่างกินเจ ไหว้พระจันทร์ จะชวนเพื่อนออกมาทำบุญตามมูลนิธิ มาไหว้พระขอพร ไหว้เจ้าแม่กวนอิม ส่วนตัวนับถือแบบนี้ ช่วงเทศกาลมาไหว้ขอพรไม่เคยขาด ทำบุญช่วยเหลือคนตามมูลนิธิด้วยเหมือนกัน เพื่อนที่มาด้วยกันก็ชอบทำบุญคล้าย ๆ กัน เลยจับกลุ่มอยู่ด้วยกันได้” (หลิน (นามสมมติ), 2558)

2) ลักษณะนิสัยของคนจีน จะเป็นคนขยันหมั่นเพียร มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบในเรื่องการค้าขาย ชาวจีนมีนิสัยเอาใจลูกค้าเก่ง มีความอดทนต่อคำพูดของลูกค้า มีนิสัยรักเพื่อนพ้อง คอยให้ความช่วยเหลือดูแลกันยามเดือดร้อน โดยผู้ให้ข้อมูลได้อธิบายไว้ดังนี้

พ่อเล่าให้ฟังว่า ตอนที่มาอยู่ไทยช่วงแรก ๆ ลำบากมาก ภาษาไทยก็พูดไม่ได้ อาศัยเดินทางตามคนอื่นมาจากเมืองจีน มาอยู่แบบตัวคนเดียว ญาติพี่น้องก็ไม่มี ก็ต้องหาที่พึ่งที่เป็นคนจีนด้วยกัน ต้องทำงานรับจ้างอย่างหนักเพื่อให้มีกินมีใช้ เก็บ

เงินได้ก้อนหนึ่งก็เอามาลงทุนเปิดร้านขายของชำ พ่อคิดเลขเก่ง ทำอะไร
กระฉับกระเฉง (ทิพย์ (นามสมมติ), 2558)

4.6.6.2 พฤติกรรมด้านเศรษฐกิจ

1) การปิดร้านในช่วงเทศกาล

ยุคสมัยก่อนช่วงเทศกาลของคนจีนมีอิทธิพลอย่างมากในย่านเยาวราช ในเทศกาล
ตรุษจีน ร้านค้าของคนจีนจะปิดเป็นเวลาหลายวัน ประชาชนทั่วไปหาอาหารรับประทานยาก เพราะ
ร้านค้าปิดหมดจึงไม่สามารถไปจ่ายตลาดได้ ราคาผลไม้และสินค้าอื่นที่คนจีนต้องใช้ในการเซ่น
ไหว้ก็จะมีราคาสูงกว่าปกติ ช่วงเทศกาลตรุษจีนรถที่สัญจรไปมาในเยาวราชลดลงเป็นอันมาก แสดง
ให้เห็นถึงอิทธิพลทางเศรษฐกิจของคนจีนที่มีอยู่มาก แต่ปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
ในช่วงเทศกาลใหม่ จากเดิมที่ต้องปิดร้านในช่วงเทศกาลก็เปลี่ยนมาเป็นไหว้ไปด้วยเปิดร้านไปด้วย
โดยผู้ให้ข้อมูลได้อธิบายไว้ดังนี้

ฉันอยู่ที่นี้มาตั้งแต่เด็ก ตอนเด็กตรุษจีนของทุกปีจะหยุดเรียนมาช่วยที่บ้านเตรียม
ของสำหรับไหว้ แม่ก็ทำหน้าที่หลักทั้งจ่ายตลาดซื้อข้าวของเครื่องใช้สำหรับ
ไหว้และทำอาหารเองทั้งหมด เมื่อก่อนช่วงก่อนวันไหว้ตรุษจีน ตลาดในย่าน
เยาวราชคึกคักมาก ผู้คนเดินจับจ่ายใช้สอยซื้อของกันเต็มไปหมด คนจีนเวลาจะ
ซื้ออะไรก็จะมากันแต่ที่เยาวราช พวกเครื่องยาจีนมาเยาวราชที่เดียวได้ครบหมด
แต่พอถึงวันตรุษจีนที่นี้จะเจียบมาก ร้านค้าปิดกันหมด หยุดกันที่ 2-3 วัน คนที่ไม่
ไหว้ก็หาซื้อของกันลำบาก เพราะร้านค้าปิดกันหมด เป็นอันรู้กันของคนในย่านนี้
ว่าถ้าจะซื้ออะไรให้รีบซื้อก่อนช่วงตรุษจีน ไม่อย่างนั้นมาแล้วเจอร้านปิดแทบ
ทั้งนั้น แต่เดี๋ยวนี้ไม่เป็นแบบนั้นแล้ว พอถึงตรุษจีนร้านเขาไม่หยุดกันแล้ว เปิดกัน
ตามปกติ คนก็คึกคักเหมือนเดิม (น้อง (นามสมมติ), 2558)

2) การค้าขาย

คนจีนมีพรสวรรค์ในเรื่องการค้าขาย บริษัทนำเข้าสินค้าหรือส่งออก ไม่ว่า
จะเป็นสินค้าของชาติตะวันตกหรือของจากจีน ล้วนแล้วแต่มีชาวจีนเป็นยี่ปู้ ซาปั๋ว สาเหตุที่คนจีน
เข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจของไทยเป็นอย่างมาก เพราะคนไทยชอบรับราชการ เพราะถือว่าเป็น
งานที่มีเกียรติ มีสถานบรรดาศักดิ์ ตลอดจนได้รับอภิสิทธิ์ต่าง ๆ จึงทำให้อาชีพการค้าขายตกอยู่ใน
มือของคนจีนอย่างสิ้นเชิง เพราะคนไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมอาชีพนี้

4.6.7 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเขาวราช

กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีผลต่อคนไทยเชื้อสายจีนที่เคยมีลักษณะความเป็นจีนที่มีวิถีชีวิตตามแบบจีนดั้งเดิม โดยยังคงปฏิบัติตามธรรมเนียมจีนแบบดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่มีกระแสวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามา ความเจริญในด้านต่าง ๆ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โดยเฉพาะช่วง 30 ปีที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีของคนไทยเชื้อจีน จากการที่เคยยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรม ประเพณีอย่างเคร่งครัดก็กลับกลายเป็นทำบ้างละเว้นบ้าง เช่น เทศกาลตรุษจีนสมัยก่อนในย่านเขาวราชจะคึกคัก เต็มไปด้วยผู้คนที่ย่างมาจับจ่ายใช้สอยซื้อข้าวของเพื่อเตรียมไว้สำหรับไหว้ในช่วงเทศกาลตรุษจีน ร้านค้าที่เป็นของคนจีนจะปิดช่วงเทศกาลตรุษจีน พอพ้นเทศกาลตรุษจีนก็จะเปิดทำการตามปกติ แต่สมัยนี้กลับเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อก่อน เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ทำให้คนเปลี่ยนค่านิยมไปจากเดิม ตรุษจีนในปัจจุบันคนไทยเชื้อสายจีนยังคงปฏิบัติกันเหมือนเดิม แต่ที่เปลี่ยนแปลงไปคือ วิธีการปฏิบัติ สิ่งของที่ใช้ในการไหว้ที่เน้นตามความสะดวกของผู้ไหว้เป็นสำคัญ ร้านค้าในย่านเขาวราชจากที่เคยหยุดช่วงเทศกาลตรุษจีน ก็ปรับตัวโดยยังคงไหว้ตรุษจีนเหมือนเดิมแต่ไม่ได้หยุดปิดร้านอย่างที่เคยทำ ซึ่งเทศกาลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด คือ เทศกาลไหว้พระจันทร์ ถือเป็นเทศกาลที่สำคัญของผู้หญิงที่จะได้มีโอกาสซื้อเสื้อผ้าอาภรณ์และเครื่องสำอางใหม่ โดยนำของที่ซื้อมาไหว้พระจันทร์เพื่อความเป็นสิริมงคล สมัยก่อนผู้หญิงจะนิยมไหว้พระจันทร์ ตกกลางคืนแต่ละครอบครัวจะช่วยกันจัดโต๊ะสำหรับการไหว้พระจันทร์ แล้วแต่ละบ้านจะประกวดกันว่าบ้านไหนจัดสวยกว่ากัน เทศกาลไหว้พระจันทร์เรียกได้ว่าเป็นเทศกาลที่เป็นหน้าเป็นตาของแต่ละครอบครัวที่จะได้แสดงฝีมือในด้านการจัดตกแต่งโต๊ะไหว้พระจันทร์ ปัจจุบันภาพเหล่านี้แทบจะหายไปจากชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเขาวราช เหลือเพียงบางครอบครัวที่ยังคงปฏิบัติกันเพื่อให้ลูกหลานคนรุ่นหลังได้ศึกษาและสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามไว้คงอยู่สืบต่อไป

ในการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม วิถีชีวิตแปรเปลี่ยนไป พิธีกรรมบางอย่างที่เคยปฏิบัติกันในชุมชนที่เคยสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตก็เปลี่ยนไปตามสภาพสังคม โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่เริ่มลดหายไปจากวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีน เช่น สืบเนื่องมาจากคนไทยเชื้อสายจีนยุคใหม่ประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมเหมือนบรรพบุรุษ การไหว้บวงสรวงเทพยดาฟ้าดินเพื่อวิงวอนขอให้พืชผลเจริญเติบโต ฝนตกตามฤดู จึงไม่จำเป็นอีกต่อไป พิธีกรรมเหล่านี้จึงค่อย ๆ เลือนหายไปตามกาลเวลา โดยผู้ให้ข้อมูลได้อธิบายไว้ดังนี้

ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตลอด การเปลี่ยนแปลงเป็นบริบทของสังคม การเปลี่ยนแปลงวิถีทางการดำเนินชีวิต อย่างเมื่อก่อนที่บ้านจะทำอาหารไหว้เองเดี๋ยวนี้ต้องซื้อเอา เพราะไม่มีเวลา คนที่บ้านไปทำงานกันหมด เมื่อก่อนไหว้หลายที่มากบ้านญาติก็ไปไหว้ ตอนนี้อยู่แต่ที่บ้านตัวเอง ตามบริบทของสังคม ของคน รุ่นผู้ใหญ่อาจจะเคร่งครัด แต่มารุ่นเรามาแล้วก็ได้เคร่งครัดขนาดนั้น (แป้ง (นามสมมติ), 2558)

4.7 การปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านเทศกาล

4.7.1 เทศกาล

4.7.1.1 เทศกาลตรุษจีน

ตามความเชื่อแบบโบราณ วันตรุษจีน คือ วันขึ้นปีใหม่ของจีน เป็นวันที่ 1 เดือน 1 ของจีนตามวันจันทรคติ ถือเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่ของปี และเป็นวันแรกของฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งจีนจะแบ่งออกเป็น 4 ฤดู คือ ชุน เชีย ชิว ตง วันตรุษจีนจะเป็นวันแรกของฤดูชุน หรือฤดูใบไม้ผลิตรงกับเดือนที่ 1, 2, 3 ของปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่อากาศดีที่สุด คือ ไม่ร้อน ไม่หนาว และไม่ฝน วันตรุษจีนจึงมีอีกชื่อหนึ่งเรียกว่า “วันชุนเจีย” เนื่องจากประเทศจีนเป็นประเทศที่ทำเกษตรกรรมมาตั้งแต่โบราณ เมื่อหมดหน้าหนาวที่ไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ เข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิที่อากาศดี ชาวจีนจะนับเป็นช่วงที่ได้เริ่มต้นทำนาทำสวน จึงมีการบวงสรวงต่อเทพยดา เช่น ไหว้บรรพบุรุษ อธิษฐานขอพรให้ได้พืชผลอุดมสมบูรณ์ ให้กิจการที่ทำมีความก้าวหน้า ซึ่งเป็นที่มาของตำนานการไหว้เจ้าในวันตรุษจีนที่เรียกว่า “ง่วงตั้งไจ้” พอถึงช่วงเทศกาลจะมีการหยุดการทำงาน หยุดกิจการค้า เพื่อทำพิธีไหว้เจ้าที่ ไหว้ 2 วันซ้อน ซึ่งจะมีการไหว้ตอนดึกด้วย นอกจากนี้ยังได้ใช้เวลาในช่วงนี้ไปเยี่ยมคารวะผู้ใหญ่ ญาติมิตรที่เคารพนับถือ และเที่ยวพักผ่อน (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2554)

เทศกาลตรุษจีนหรือชื่อทางการในภาษาจีน เรียกว่า ชุนเจีย (เทศกาลวสันต์) เป็นเทศกาลที่ใหญ่ที่สุดและมีช่วงเวลาของการจัดงานที่ยาวที่สุด เทศกาลตรุษจีนเริ่มต้นขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่น ถือเป็นเทศกาลสำคัญที่จัดขึ้นในการบวงสรวงเพื่อการเกษตร ภายหลังสมัยราชวงศ์เหนือ-ใต้ (พ.ศ. 963-1132) ได้เพิ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีสงและไสยศาสตร์ ช่วงเวลาของเทศกาลขยายยาวออกไปเริ่มตั้งแต่เทศกาลล่าปาจนไปถึงเทศกาลหยวนเจียว จึงกลายเป็นเทศกาลที่ใหญ่ที่สุดและมีความสำคัญมากที่สุดเทศกาลหนึ่งของจีนตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา จากนั้นในสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. 1161-1450) กิจกรรมในเทศกาลตรุษจีนมีวิวัฒนาการเปลี่ยนไปจากเดิม จากเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อการบวงสรวงทางการเกษตรและตามความเชื่อทางไสยศาสตร์ได้เปลี่ยนมาเป็น

กิจกรรมบันเทิงและวัฒนธรรมตามประเพณีเป็นสำคัญ แต่เดิมที่จุดประสงค์เพื่อการไล่ผีกลับกลายเป็นการจุดประทัคมุ่งความสนุกสนานเฉลิมฉลองประเพณี ตั้งแต่ราชวงศ์ตั้งเป็นต้นมา อยุธยาได้กลายเป็นเทศกาลมงคลเฉลิมฉลองใหญ่ร่วมกันของคนในประเทศ ราชวงศ์หมิงและชิง เทศกาลตรุษจีนได้มีการพัฒนาไปอีก 2 ด้าน คือ 1) มีกิจกรรมทางด้านสังคมซัดขึ้น เช่น การคารวะอวยพรปีใหม่ ส่งบัตรอวยพรปีใหม่ การส่งของขวัญอวยพรให้แก่กัน 2) มีกิจกรรมด้านศิลปะและความบันเทิงมากขึ้น เช่น มีการแสดงเชิดสิงโต เชิดมังกร แสดงจ๊ว มหรสพและการละเล่นรื่นเริงอีกมากมาย จัดได้ว่าเป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่และคึกคักสนุกสนานที่สุดตลอดมาจนถึงราชวงศ์ ถึงยุคสาธารณรัฐ (พ.ศ. 2454-2492) เทศกาลตรุษจีนมีการเปลี่ยนมากไปอย่างมาก รัฐบาลต้องการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญมากยิ่งขึ้น จึงได้ลดทอนความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีแบบเก่าลงไปมาก

ใน พ.ศ. 2455 ได้มีประกาศให้ใช้ปฏิทินสุริยคติสากลเป็นปฏิทินทางการ แต่ชาวบ้านยังคงนิยมใช้ปฏิทินแบบจันทรคติและจัดงานฉลองเทศกาลตามปฏิทินเก่า ในที่สุดรัฐบาลต้องยอมผ่อนปรน โดยในปี พ.ศ. 2457 ได้ยกตรุษจีนเป็นเทศกาลแห่งฤดูใบไม้ผลิ ตวนอู้ (สารทขนมจ้าง) เป็นเทศกาลแห่งฤดูร้อน ไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลแห่งฤดูใบไม้ร่วง ตงจื้อ (ตังจีหรือตังโจ๊ะ) เป็นเทศกาลแห่งฤดูหนาว และให้เป็นวันหยุดราชการ แต่พอถึง พ.ศ. 2471 รัฐบาลกลับประกาศให้เลิกใช้ปฏิทินจันทรคติ ย้ายเทศกาลตรุษจีนไปทำในวันที่ 31 ธันวาคม และ 1 มกราคม ตรุษจีนปี พ.ศ. 2472 ผู้ที่ฝ่าฝืนโดยเฉพาะอย่างยิ่งร้านขายของไหว้ ขายปฏิทินแบบเก่าถูกจับเป็นอันมาก แต่ก็ไม่สามารถฝืนความนิยมของมหาชนได้ ในที่สุดต้องยกเลิกคำสั่งเมื่อ พ.ศ. 2477 ถึงยุคสาธารณรัฐประชาชนจีน (พ.ศ. 2492-ปัจจุบัน) แม้รัฐบาลจะใช้ปฏิทินสุริยคติสากลเป็นปฏิทินของทางการ แต่ให้ความสำคัญแก่เทศกาลตรุษจีนตลอดมา เว้นในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม (พ.ศ. 2510-2519) หลังจากนั้นวัฒนธรรมประเพณีเก่าก็กลับฟื้นตัว เทศกาลตรุษจีนมีความสำคัญยิ่งขึ้นในฐานะเทศกาลยิ่งใหญ่ที่สุดของจีนสืบมาจนปัจจุบัน (ถาวร ลิกขโกศล, 2557: 140-141)

เทศกาลตรุษจีนในสมัยก่อนถือเป็นเทศกาลที่มีช่วงเวลาในการจัดที่ยาวนาน โดยเทศกาลเริ่มในวัน 8 ค่ำ เดือน 12 คืบสิ้นปี (30 ค่ำ เดือน 12) เป็นตัวแทนของเทศกาล รุ่งขึ้นวัน 1 ค่ำ เดือนอ้ายเป็นวันคึกคักมากที่สุด แล้วมีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องไปจนถึงวัน 15 ค่ำ ซึ่งเป็นอีกวันคึกคักมาก การไหว้ตรุษจีนเนื่องจากการไหว้สิ้นปี และมีธรรมเนียมที่ต้องทำความสะอาดบ้านครั้งใหญ่ ในประเพณีตรุษจีนมีวันที่สำคัญ 3 วัน ได้แก่ วันจ่าย วันไหว้ วันถือ

วันจ่าย คือวันก่อนสิ้นปี 1 วัน เพื่อสำหรับเตรียมซื้อหาของไหว้ให้เรียบร้อย ก่อนที่ร้านค้าจะหยุดยาว ช่วงเทศกาลตรุษจีนจะพลุกพล่านไปด้วยผู้คนที่ออกมาจับจ่ายใช้สอย ซื้อของสำหรับการไหว้ ในย่านเยาวราชจะคึกคักเป็นพิเศษ เพราะในย่านนี้เป็นแหล่งที่คนไทยเชื้อสาย

จีนนิยมไปซื้อของไหว้และของใช้อื่น ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ ซึ่งปัจจุบันรูปแบบการใช้ชีวิตเปลี่ยนไป การซื้อหาของไหว้สามารถไปซื้อของสำเร็จรูปตามซูเปอร์มาร์เก็ตที่มีของไหว้ขายเช่นกัน ของไหว้ที่ต้องซื้อหลัก ๆ คือ พวงเนื้อสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ ปลา ตับ เป็นต้น พวงของแห้งที่จะนำมาประกอบอาหาร ผลไม้ตามฤดูกาล

วันไหว้ คือการไหว้ในวันสิ้นปี ทุกคนในครอบครัวจะตื่นกันแต่เช้าเพื่อมาจัดเตรียมอาหารที่ใช้ในการไหว้ โดยจะแบ่งช่วงเวลาการไหว้ออกเป็นไหว้เจ้าที่ในตอนเช้า ตามด้วยการไหว้บรรพบุรุษในตอนสาย แล้วไหว้ผีไม่มีญาติในตอนบ่าย ซึ่งการไหว้ผีไม่มีญาตินี้ ปัจจุบันหลายครอบครัวไม่นิยมไหว้ ส่วนการไหว้วันตรุษจีน เรียกว่า การไหว้วันชิวอิด สำหรับผู้ที่เคร่งครครมเนียมมาก ๆ จะต้องไหว้ตามฤกษ์ยามที่กำหนด ชาวจีนและคนไทยเชื้อสายจีนนิยมไหว้ “ไฉ่ซิงเอี้ย” หรือเทพเจ้าแห่งโชคลาภในคืนวันตรุษจีน เพื่อเสริมสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว การไหว้เทพเจ้าไฉ่ซิงเอี้ย วัตถุประสงค์ของการไหว้เทพเจ้าแห่งความโชคลาภในกลางดึกของคืนวันสิ้นปีย่างเข้าตรุษจีน คือการไหว้โลกขณะที่ยังไม่หลับใหล ขณะที่กำลังเฝ้าเวลาใหม่ของวันขึ้นปีใหม่หรือวันตรุษจีน โลกหมุนเข้าทางทิศไหน ซึ่งในปี 2559 โลกหมุนเข้าทางทิศตะวันตก ส่วนเวลาใหม่ของคนจีน จะเป็นเวลา 23.00-00.59 น. เสมอ เพราะการเริ่มต้นวันของคนจีนคือ เริ่มตั้งแต่ 5 ทุ่ม แต่บางปีที่ถูกขยับไหว้ไฉ่ซิงเอี้ยขยับเป็นตี 1-ตี 3 หรือนาน ๆ ที่ปีไหนเป็นตี 3 - ตี 5 ก็มี เป็นเพราะช่วงเวลา 5 ทุ่ม-ตี 1 จังหวะการทรงตัวของโลกยังเอียง ๆ ก็ต้องรอนโลกทรงตัวให้ตรง ๆ ก่อนจึงไหว้

เมื่อประมาณ 4,300 ปีก่อน ชาวจีนพบวงโคจร ที่ว่าใน 1 วัน แบ่งเป็น 12 ช่วงเวลา แล้วเอนกษัตริย์ไปตั้งชื่อเรียกในช่วงเวลาว่า 23.00-00.59 น. เป็นเวลาชวดหนู 01.00-02.59 น. เป็นเวลาฉลูวัว 03.00-04.59 น. เป็นเวลาขาลเสือ 05.00-06.59 น. เป็นเวลาเถาะ 07.00-08.59 น. เป็นเวลามะโรง 09.00-10.59 น. เป็นเวลามะเส็ง 11.00-12.59 น. เป็นเวลามะเมีย 13.00-14.59 น. เป็นเวลามะแม 15.00-16.59 น. เป็นเวลาอก 17.00-18.59 น. เป็นเวลาระกา 19.00-20.59 น. เป็นเวลาจอ 21.00-22.59 น. เป็นเวลาทุน

“การไหว้ไฉ่ซิงเอี้ย” คืนวันสิ้นปีย่างเข้าตรุษจีน ไม่ได้เกี่ยวกับการขงปี ขงเดือน ขงวัน “การไหว้” คือการทำให้เกิดสมดุล ไหว้เพื่อให้พลังที่ไม่ดี กลายเป็นดี ธรรมเนียมการไหว้ไฉ่ซิงเอี้ยที่นิยมไหว้กันมาตลอด คือการตั้งโต๊ะไหว้กลางแจ้งที่หน้าบ้าน หันโต๊ะไปในทิศที่กำหนดมา ตัวอย่าง ปี 2559 ไหว้กลางดึกคืนวันที่ 7 ย่างเข้าวันที่ 8 กุมภาพันธ์ หันโต๊ะไหว้ไปทางทิศตะวันออกของไต้หวันไหว้ได้แก่ อาหารเจแห้ง 5 อย่าง ไหว้ส้มสีทอง 1 จาน ไหว้ขนมอี๋สีชมพู 5 ที่ ชาน้ำ 5 ที่ ชาใบ 5 ที่ ขนมนั่นอบ 1 ที่ กระดาษเงินกระดาษทองชุดไหว้ไฉ่ซิงเอี้ย พร้อมด้วยกระดาษไหว้ที่เรียกว่า กุ้ยนี้้งฮู้ แปลว่าผู้คุ้มครอง มีไหว้กิมฮวย เครื่องแต่งกระถางรูป ไหว้กระดาษแดงที่เขียนชื่อ

คนในบ้าน กับของไหว้มงคลต่าง ๆ ที่ซื้อมาแต่งบ้าน ถ้ามีองค์ใดซึ่งเอี้ยก้งนำมาไหว้ด้วยเพื่อเพิ่มพลังมงคล (ไทยรัฐ 2559, 23 มิถุนายน)

วันถือ คือ วันตรุษจีน ถือว่าเป็นวันที่ดีที่ทุกคนจะต้องให้และรับแต่สิ่งที่ดีเป็นมงคล เช่น พุดแต่สิ่งที่ดี ไม่พูดจาวาร้ายกัน และกล่าวคำอวยพรต่อกัน “ซินเจียยู่อี่ ซินนี้ฮวดไช้” แปลเป็นไทย ว่า ขอให้โชคดีปีใหม่ การถืออื่น ๆ ที่นิยมปฏิบัติกัน เช่น ห้ามจับไม้กวาดหรือห้ามกวาดบ้าน เพราะถือว่าจะกวาดสิ่งดี ๆ ในบ้านออกไป แล้วกวาดสิ่งที่ไม่ดีเข้ามา วันถือนี้บางคนเรียกวันเที่ยว ซึ่งมาจากธรรมเนียมการเต๊ะเอี้ย ที่พ่อลูกหลานและลูกจ้างได้เงินเต๊ะเอี้ยที่เปรียบกับการได้โบนัส แล้วก็ไปเที่ยว ในวันตรุษจีนถือเป็นธรรมเนียมที่จะต้องไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ เรียกว่า “ไปเปี๊ยะ” และมีการนำส้มไปแลกเปลี่ยนกัน ส้มในภาษาจีนเรียกว่า “ไต้กิก” แปลว่า โชคดี การแลกส้มจึงมีความหมายว่าเอาความโชคดีมามอบให้แก่กัน พร้อมคำอวยพร บางบ้านที่ใช้ขนมอี่ในการไหว้ ก็อาจมีการเตรียมขนมอี่ไว้สำหรับเลี้ยงแขกด้วย ขนมอี่ คือ ขนมบัวลอยจีน มีความหมายว่า ให้โชคดี คิดทำสิ่งใดก็ให้ง่ายและราบรื่น ส่วนธรรมเนียมเต๊ะเอี้ย การให้นี้ คือ นายจ้างให้ลูกจ้าง กับให้กันเองในครอบครัวว่าพ่อแม่ให้ลูกหลาน แต่ถ้าลูกทำงานแล้ว หรือออกเรือนแล้วก็จะเป่าฝ้ายให้พ่อแม่ พ่อแม่ที่ฐานะดีก็มักจะเต๊ะเอี้ยกลับคืนมาในจำนวนที่เท่ากันหรือเพิ่มให้มากขึ้นได้ แต่จะให้เป็นเงินของพ่อแม่เอง ไม่ใช่เอาเงินที่ลูกให้มานั้นให้กลับคืนมา ญาติผู้ใหญ่ก็ควรมีเต๊ะเอี้ยให้หลาน ๆ เช่นกัน ธรรมเนียมการเต๊ะเอี้ยนี้ ผู้ใหญ่จะเอาเงินใส่ซองสีแดง เพราะสีแดงคนจีนถือว่าเป็นสีที่เป็นสิริมงคล อีกเกร็ดหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับเทศกาลตรุษจีน คือ การเล่นไฟ โดยเฉพาะการเล่นยี่อด ผู้ใหญ่นิยมเล่นกัน ถ้าเล่นได้ถือเป็นเคล็ดว่าจะโชคดี เฮง ๆ ตลอดปี

ตารางที่ 4.2 ขั้นตอนการไหว้ตรุษจีน

การไหว้ตรุษจีน	ขั้นตอนการไหว้
วันไหว้	ช่วง 1 เดือน 1 ของจีน หรือช่วงปลายเดือนมกราคมหรือต้นเดือนกุมภาพันธ์
เวลาไหว้	ช่วงเช้า
ผู้ถูกไหว้	1) ไหว้เจ้าที่ 2) ไหว้บรรพบุรุษ 3) ไหว้ไฉ่ซิงเอี้ย (บางบ้านไหว้ไฉ่ซิงเอี้ยเพื่อความป็นสิริมงคล)

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

การไหว้ตรุษจีน	ขั้นตอนการไหว้
ของไหว้เจ้าที่ประกอบด้วย	
ของคาว	หมู เป็ด ไก่ ดับ ปลา แล้วแต่อยากไหว้มากน้อยขนาดไหน เช่น ไหว้ 1 อย่าง คือ ไก่ 1 ตัว หรือเป็ด 1 ตัว ไหว้ 3 อย่าง เรียกว่าชุด ซาแซ มีหมู เป็ด ไก่ ไหว้ 5 อย่าง เรียกว่า ไหงว แซ มี หมู เป็ด ไก่ ดับ ปลา
ขนมไหว้	สวกก้วยหรือขนมถ้วยฟู คักท้อก้วย หรือขนมกุ้ยช่าย มีไส้อื่น ๆ เช่น ไส้หน่อไม้ ไส้ผักกะหล่ำ ไส้ข้าว และยังมี ซาลาเปา ขนมจันอับ น้ำตาลทรายใส่ถุง ขนมไหว้นี้ต้องมีสีชมพูหรือมีแต้มจุดแดง
ขนมไหว้พิเศษ	ขนมเซ่ง ขนมเทียน ต้องมียื่นพื้นเป็นหลัก จำนวนชนิดของขนมไหว้ นิยมให้สอดคล้องกับของคาว เช่น ไหว้ของคาว 3 อย่าง ก็ไหว้ขนม 3 อย่าง เรียกว่า ซาเปี้ย
ผลไม้	จะเลือกผลไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล มีความหมายที่ดี เช่น ส้ม กัลยั้ว ทั้งหวีเลือกที่ยังเขียวอยู่ อยู่น แอปเปิ้ล ชมพู ลูกพลับ ซึ่งเป็นผลไม้ตามเทศกาล และตามความนิยม จำนวนของผลไม้ที่ไหว้จะต้องสอดคล้องกับของคาวและขนมไหว้คือ ถ้าไหว้ 3 ทุกอย่างก็จัดสามชนิด เรียกผลไม้ไหว้ 3 อย่างว่า ซาก้วย ถ้าไหว้ 5 ทุกอย่าง ก็จัดห้าชนิด เรียกผลไม้ไหว้ 5 อย่างว่า ไหงวก้วย
เครื่องดื่ม	จะจัดน้ำชา 5 ที่ และในการไหว้เจ้าที่ หากมีของคาวจะไหว้สุราด้วยก็ได้ จัด 5 ที่เช่นกัน
กระดาษเงินกระดาษทอง	กอจี (กระดาษเงินกระดาษทอง) คือชี (กระดาษที่พับเป็นกระทง) กิมเต้าจั้งเต้า (ถังเงินถังทอง) สามารถใช้ไหว้ได้ทั้งสามแบบ จะมากหรือน้อยแล้วแต่ผู้ไหว้สะดวก
จำนวนธูปไหว้	คนละ 5 ดอก

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

การไหว้ตรุษจีน	ขั้นตอนการไหว้
ของไหว้บรรพบุรุษประกอบด้วย	
ของคาว	ชุดหมู เป็ด ไก่ แล้วแต่จะไหว้เป็นซาแซหรือโหงวแซ
กับข้าว	จะนิยมทำ 8 อย่าง หรือ 10 อย่าง โดยอาจจะมีกับข้าวที่เป็นน้ำ 1 อย่าง
ขนมไหว้	เหมือนกับที่ไหว้เจ้าที่ แล้วแต่จะเลือก แต่นิยมให้จำนวนชนิดสอดคล้องกับชุดซาแซ โหงวแซ
ขนมไหว้พิเศษ	ขนมแข่ง ขนมเทียน ต้องมียื่นพื้นเป็นหลัก
ผลไม้	เหมือนผลไม้ไหว้เจ้าที่ จำนวนของผลไม้ไหว้ จะต้องสอดคล้องกับของคาวและขนมไหว้
ข้าว	ข้าวสวยใส่ชามพร้อมตะเกียบ จำนวนชุดตามจำนวนบรรพบุรุษนิยมนับถึงแคะรุ่นปู่ย่า
เครื่องดื่ม	น้ำชา เหล้า ตามจำนวนของบรรพบุรุษที่ไหว้
กระดาษาเงินกระดาษาทอง	อั่งแซ สำหรับเป็นใบเบิกทางให้บรรพบุรุษลงมารับของไหว้คือซีแบบตัวกิม กิมจั่ว กิมเตี้ยว หรือทองแท่งสำเร็จรูป แบนค์ก่งเต็ก
จำนวนธูปไหว้	คนละ 3 ดอก
การไหว้	ไหว้ที่หน้ารูปบรรพบุรุษ
ของไหว้ที่ไม่มีญาติประกอบด้วย	
ของคาว	หมู เป็ด ไก่ ดับ ปลา แล้วแต่จะจัด
กับข้าว	แล้วแต่จัด อาจจะมีไหว้กับข้าวแล้วก็ข้าวสวยใส่หม้อ และมีบะหมี่แบบแห้ง
ขนมไหว้	แล้วแต่จัด แต่ต้องมีขนมไหว้พิเศษ คือ ขนมแข่ง ขนมเทียน
ผลไม้	แล้วแต่จัด อาจเป็นผลไม้ตามฤดูกาล
ข้าว	จะนิยมจัดใส่หม้อหรืออ่างใหญ่ ๆ
กระดาษาเงินกระดาษาทอง	วงแซจั่ว เป็นใบเบิกทางเพื่อให้ผีพเนจรมารับของไหว้ได้ คือซี แบนค์ก่งเต็ก จัดเหมือนไหว้บรรพบุรุษ แต่ไม่ต้องดีเท่าก็ได้

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

การไหว้ตรุษจีน	ขั้นตอนการไหว้
จำนวนรูปไหว้	คนละ 1 ดอก
การไหว้	ต้องไหว้ที่นอกบ้าน เช่น ตั้งโต๊ะไหว้เดี่ยว ๆ หรือปูเสื่อวางของไหว้บนฟุตบาทหน้าบ้าน เวลาไหว้ให้ยื่นไหว้ไม่ต้องคุกเข่า เหมือนไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษ แต่ก่อนที่ถูกหลานจะไหว้ต้องให้ผู้ใหญ่ไหว้ก่อน โดยจุดธูปกำใหญ่ ๆ ไหว้บอกผีไม่มีญาติให้มารับเครื่องเซ่นเป็นทาน แล้วแยกธูปไปปักหรือวางบนของไหว้แต่ละชนิด เช่น ถาดซาแซ ในหม้อข้าว ถาดขนมเข่งขนมเทียน
การไหว้ไฟซึ้งเอี๊ยะ	
เวลาไหว้	กลางดึกของคืนวันสุดท้ายเมื่อเวลาอย่างเช้าวันใหม่ โดยมีการดูช่วงเวลาที่ดีของแต่ละปี
ของคาว	ไม่มี
ขนมไหว้	ขนมอี๋ 3 ที่ ขนมจันอับ 1 ที่
ผลไม้	ส้ม 1 จาน บางบ้านใส่ 4 ผลเพราะเลขดี แต่บางบ้านวาง 5 ผล
เครื่องดื่ม	น้ำชา 3 ที่
กระดาเงินกระดาทอง	กอจี ก้อซี้ กิมเต็งเต้า มากน้อยแล้วแต่ผู้ไหว้
จำนวนรูปไหว้	คนละ 3 ดอก
การไหว้	ต้องตั้งโต๊ะไหว้ที่กลางแจ้ง โดยแต่ละปีต้องมีการดูทิศที่จะเสด็จลงมา ถ้าเสด็จมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ให้ตั้งโต๊ะหันหน้าไปทางนี้ กระถางธูปตั้งอยู่ที่ปลายโต๊ะ

แหล่งที่มา: จิตรา ก่อฉันทเกียรติ, 2541: 182-188.

4.7.1.2 เทศกาลเซ็งเม้ง (ชิงหมิง)

วันชิงหมิง (清明) หรือเซ็งเม้งในภาษาแต้จิ๋ว เป็นเทศกาลเก่าแก่ที่มีความอย่างยิ่งของคนจีนอีกเทศกาลหนึ่ง เทศกาลเซ็งเม้งอยู่ในช่วงเดือนสามตามปฏิทินจันทรคติของจีนเป็นช่วงปลายฤดูใบไม้ผลิ ตรงกับช่วงวันที่ 4-6 เมษายน สมัยโบราณมีเทศกาลสำคัญ 2 เทศกาล คือ เทศกาลช่วงสี่กับเทศกาลกินเย็น แต่ต่อมารวมกันกลายเป็นเทศกาลเซ็งเม้ง (ชิงหมิง)

ในฐานะอุปัชฌาย์เซ็งเม้งเป็นปีที่ 5 นับแต่ต้นปีมา ชื่อปีนี้ได้จากลักษณะดินฟ้าอากาศและธรรมชาติรอบตัว แม้ปีนี้ก็จะอยู่ในช่วงฤดูฝนแต่ท้องฟ้าแจ่มใส ธรรมชาติสดชื่น และทิวทัศน์งดงาม จึงได้นามว่าเซ็งเม้ง ซึ่งหมายถึงแจ่มใสงดงาม ตามปฏิทินสุริยคติจะตกวันที่ 4, 5 หรือ 6 เมษายน ตามปฏิทินเกษตรจะอยู่ในช่วงเดือนสาม แต่วันไม่แน่นอน ในยุคโบราณเซ็งเม้งไม่ใช่วันเทศกาลเป็นเพียงอุปัชฌาย์ที่มีความสำคัญทางการเกษตร เป็นช่วงเพาะปลูก ดังมีสำนวนกล่าวว่า “ช่วงก่อนหลังเซ็งเม้ง ปลูกถั่ว ปลูกแตง” “ปลูกต้นไม้อายุปลูกป่า อย่าให้เลยเซ็งเม้ง” ในบันทึกกิจประจำเดือนของชนสี่เหล่า ของสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (พ.ศ. 551-763) มีข้อความตอนหนึ่งว่า “อุปัชฌาย์ชิงหมิง สั่งหญิงเลี้ยงไหม จัดห้องไหม...” เทศกาลเซ็งเม้งในยุคหลังบางถิ่นทำขนม “ดักแด้ไหม” เช่น ไหว้ด้วย คงจะสืบเนื่องมาจากการเซ่นไหว้อันเนื่องด้วยการเลี้ยงไหมในยุคโบราณ (ถาวร ลิกขโกศล, 2557: 260)

เทศกาลเซ็งเม้งสืบทอดมาจากการรวมเทศกาลกินเย็นกับเทศกาลช่วงสี่ จึงเป็นเทศกาลใหญ่ประจำฤดูใบไม้ผลิ ส่วนตรุษจีนถูกยกให้เป็นเทศกาลใหญ่ประจำปี เทศกาลหยวนเซียวเป็นเทศกาลส่งท้ายตรุษจีน สารทขนมจ้าง (บ๊ะจ่าง) เป็นเทศกาลใหญ่ในช่วงฤดูร้อน ไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลในช่วงฤดูใบไม้ร่วง และเทศกาลตงจื่อ (ตงโจ๊ะหรือสารทขนมบัวลอย) เป็นเทศกาลใหญ่ในช่วงฤดูหนาว

เทศกาลเซ็งเม้งมีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์โจว มีรูปแบบของเทศกาลที่ชัดเจนในสมัยราชวงศ์ถัง และแพร่กระจายอย่างมากในสมัยราชวงศ์ซ่ง ในสมัยนั้นเทศกาลช่วงสี่ยังเป็นเทศกาลสำคัญ ผู้คนทุกชนชั้นตั้งแต่ฮ่องเต้ไปจนถึงชาวบ้านต่างมาร่วมชุมนุมทำพิธีและจัดงานเลี้ยงรื่นเริงที่ริมแม่น้ำ จากนั้นก็ไปเที่ยวชมสวนตฤณในชนบท กิจกรรมนี้ได้ส่งผลไปถึงเทศกาลกินเย็น ทำให้นิยมไปไหว้บรรพบุรุษที่สุสานแล้วท่องเที่ยวชมสวน เพราะ 2 เทศกาลนี้อยู่ใกล้กัน ต่อมาทั้ง 2 เทศกาลรวมกันกลายเป็นเทศกาลเซ็งเม้งเพียงเทศกาลเดียว เทศกาลช่วงสี่จึงสูญไป เพราะอยู่ใกล้วัน เซ็งเม้งมากจึงรวมเป็นเทศกาลเพื่อความสะดวก

ในส่วนของเทศกาลกินเย็นอยู่หลังวันตงจื่อ (ตงจี-สารทขนมบัวลอย) 105 วัน ก่อนวันอุปัชฌาย์ชิงหมิง (เซ็งเม้ง) ซึ่งอยู่หลังวันตงจื่อวันเพียงวันเดียว เทศกาลกินเย็นอยู่ติดกับวันชิงหมิง (เซ็งเม้ง) จึงได้ยกเลิกกิจกรรมต่าง ๆ ของเทศกาลกินเย็นไปอยู่วันชิงหมิง ทำให้เทศกาลชิงหมิงหรือเซ็ง

เมืองแทนที่เทศกาลกินเย็นไปในที่สุด ช่วงปลายราชวงศ์ถังถึงต้นราชวงศ์ซ่ง มีคำสั่งห้ามใช้ไฟในเทศกาลกินเย็น ทำให้การเซ่นไหว้ไม่สะดวก การห้ามไฟคงถือว่าเข้มงวดมากในแต่วันเทศกาลกินเย็น ในพิธีเซ่นไหว้นิยมเผากระดาษและเครื่องเซ่นไหว้บางอย่าง ซึ่งทำไม่ได้ในวันเทศกาลกินเย็น ประกอบกับเทศกาลนี้เดิมที่มีอยู่แต่ในภาคเหนือ ทางภาคใต้ไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก เมื่อราชวงศ์ซ่งย้ายเมืองหลวงไปอยู่ทางโจวทางฝั่งใต้แม่น้ำแยงซี กิจกรรมงดไฟ-กินเย็นยิ่งเสื่อมลงในยุคราชวงศ์หยวน เทศกาลชิงหมิงเข้ามาแทนเทศกาลกินเย็นอย่างสมบูรณ์ในยุคราชวงศ์หมิงสืบทอดมาจนปัจจุบันในสมัยราชวงศ์ซ่งแม้ชื่อเทศกาลกินเย็นจะยังคงอยู่ แต่ตัววันเทศกาลและกิจกรรมสำคัญล้วนอยู่ในวันเซ็งเม้ง ทั้งยังรับกิจกรรมบันเทิงมาจากเทศกาลอื่นอีก เช่น การแข่งเรือมังกรจากเทศกาลตวนอู๋ (สารทขนมจ้าง) ทำให้เทศกาลนี้คึกคักสนุกสนานยิ่งขึ้น ได้รับความนิยมแพร่หลายไปทั่วทุกถิ่น

จึงกล่าวได้ว่าเทศกาลเซ็งเม้งมีจุดเริ่มต้นมาจากเทศกาลกินเย็นและเทศกาลช่วงส้อมมารวมกันเป็นเทศกาลเซ็งเม้งชัดเจนในยุคราชวงศ์ถัง รุ่งเรืองแพร่หลายในสมัยราชวงศ์ซ่งสืบทอดมาจนปัจจุบัน เป็น 1 ใน 4 เทศกาลใหญ่ซึ่งเป็นวันหยุดราชการของจีน คือ เทศกาลตรุษจีน เซ็งเม้ง สารทขนมจ้าง และไหว้พระจันทร์

เซ็งเม้งเป็นเทศกาลแห่งการเซ่นสรวงบูชาหรือการไหว้หลุมศพบรรพบุรุษที่สำคัญที่สุดของจีน เป็นวันที่ลูกหลานมารวมตัวกันและช่วยกันปิดกวาดทำความสะอาดหลุมศพบรรพชน การทำความสะอาดหลุมนั้นจะมีการถอนหญ้าและตัดต้นไม้ซึ่งขึ้นปกคลุมสุสาน เดิมดินในบริเวณนั้นใหม่ให้พูนงาม จัดทำความสะอาดแผ่นศิลาจารึกหน้าสุสาน เดิมสีที่ตัวอักษรบนจารึกนั้นให้ชัดเจน แล้วปิดกวาดทำความสะอาดบริเวณสุสานให้เรียบร้อย กิจกรรมนี้ในภาษาจีนเรียกว่า “เซาหมู่” แปลว่า “กวาดสุสาน” ช่วงที่กวาดสุสานต้องเอา “กระดาษสุสาน (แถบกระดาษสายรุ้ง 5 สี)” วางไว้ทั้งสี่ทิศของตัวสุสานและที่ป้ายศิลาจารึก โดยเอาก้อนหินทับไว้ไม่ให้ลมพัดปลิวไป ช่วงซ่อมแซมสุสาน ทุกคนต้องร่ายล้อมสุสานพร้อมกับกินไข่ย้อมสีแดง เอาเปลือกไข่โรยไว้บนพื้นสุสานมีความหมายว่า “เจริญเติบโตไม่มีที่สิ้นสุด” จากนั้นนำอาหารที่จัดเตรียมมาสำหรับใช้ไหว้ทั้งควาและหวาน นำสุราอาหารมาเซ่นไหว้ มาจัดวางเซ่นไหว้ที่หน้าสุสาน เสร็จแล้วเผากระดาษเงินกระดาษทอง เงินกงเต็ก จุดประทัด อุทิศให้ผู้ตาย แล้วเอากระดาษ 5 สีไปรยไว้บนสุสาน บางส่วนเอาดินหรือหินทับไว้ หรือผูกเป็นพวงแขวนไว้ เพื่อแสดงให้รู้ว่ายังมีลูกหลานมาเซ่นไหว้สุสานนี้อยู่ จากนั้นก็รับประทานอาหารร่วมกันเป็นเสร็จพิธี

การปิดกวาดสุสานและเซ่นไหว้บรรพชนเป็นกิจกรรมสำคัญที่สุดของวันเซ็งเม้งหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เทศกาลนี้มีขึ้นเพื่อให้ลูกหลานได้กลับไปเซ่นไหว้บรรพชนที่สุสานเป็นสำคัญ วันเซ่นสรวงบรรพชนที่สุสานนี้ ชาวจีนจะนิยมทำกันปีละ 2 ครั้ง คือ ฤดูใบไม้ผลิกระทำใน

วันเซ็งเม้ง ฤดูใบไม้ร่วงกระทำในวันสารทงหยาง ปัจจุบันนิยมไหว้ในวันเซ็งเม้งกับวันตงเจีย (ต้งโจ๊ะ หรือสารทขนมอี) เหตุผลประการหนึ่งที่นิยมเอาวันเซ็งเม้งเป็นวันไปเคารพบรรพบุรุษถึงสุสานก็เพราะพอฤดูใบไม้ผลิมาถึงญาติก็เริ่มงอกงาม สายฝนจะชะดินที่สุสานให้ยุบล่มลงไปตั้งแต่ปักชำเริ่มวสันต์ (ลิ้น) มาจนถึงเซ็งเม้งเป็นเวลา 2 เดือน ดินจะยุบคุ่มและหญ้าขึ้นคลุมสุสาน จนทรุดโทรมกร้างไม่น่าดู ลูกหลานจึงต้องไปถอนหญ้าเดิมดิน ปัดกวาดซ่อมแซมสุสานในห้วงยาม เท่ากับไปซ่อมแซมปัดกวาดบ้านให้บรรพบุรุษ และถือโอกาสนี้รวมญาติพี่น้องกันพร้อมหน้า วันเซ็งเม้งจึงเปรียบได้กับวันทำบุญรวมญาติในช่วงใกล้เทศกาลสงกรานต์ของไทย

ตามหลักของคนจีนนั้นจะสร้างสุสานอยู่ในชนบทของเมืองซึ่งเป็นภูมิลำเนาของผู้ตาย ผู้ตายเป็นชาวเมืองไหนก็ต้องฝังไว้ที่เมืองนั้น เพราะคนจีนผูกพันกับแผ่นดินถิ่นเกิดของตนเป็นที่สุด แม้จะอยู่ไกลบ้านสักเพียงใดก็ต้องให้เขานำศพหรือกระดูกตนกลับไปฝังที่ภูมิลำเนาเดิมให้จงได้ สมัยโบราณถึงกับนิยมนำดินที่บ้านติดตัวไปในเวลาเดินทางไปต่างถิ่นด้วย เชื่อกันว่าดินนี้จะช่วยให้ผู้จากภูมิลำเนาไปไม่เจ็บป่วยง่าย ฉะนั้นเมื่อตายจึงต้องกลับมาฝังร่างลงบนแผ่นดินเกิด ประเทศไทยในปัจจุบัน มีไม่น้อยที่ชาวซัวช้อยู่คนละเมืองกับภูมิลำเนาของผู้ตาย ส่วนใหญ่จะยึดถือตามแบบประเพณีดั้งเดิมแต่ไม่เข้าใจในจุดมุ่งหมายที่แท้จริง

ชาวซัวที่พบในเมืองจีนมักตั้งอยู่ในที่รกร้าง บางแห่งมีป้ายศิลาเขียนชื่อผู้ตายอยู่ด้วย บางแห่งเป็นกองดินกองสุมขึ้นมาเฉย ๆ ไม่ได้แข็งแรงและประดับตกแต่งสวยงามอย่างในเมืองไทย ในระยะเวลาหนึ่งปีญาติและคนไม่จะขึ้นปกคลุมที่สุสาน ถ้าลูกหลานไม่ไปเช่นไหว้ที่สุสานเลยนานเข้าอาจหาไม่เจอเพราะอาจถูกคนบุกเบิกใช้เป็นที่เพาะปลูกด้วยคิดว่าเป็นชาวซัวร้างก็ได้ ตามประเพณีของจีนแต่จิวหลายถิ่น เมื่อพ่อแม่ล่วงลับ 3 ปีแรกต้องไปไหว้เซ็งเม้งจะขาดไม่ได้ หลังจาก 3 ปีไปแล้วนิยมไปไหว้วันตงเจีย (ต้งจี้หรือโจ๊ะ) มากกว่า แต่ในเมืองไทยบางถิ่นกลับถือต่างกันว่า 3 ปีแรกไม่ไหว้เซ็งเม้ง พ้น 3 ปีไปแล้วจึงไปไหว้ได้ เรื่องของไหว้ก็มีการถือเคล็ดต่างกันไป นอกจากเช่นไหว้บรรพชนของตนแล้ว ชาวจีนในเมืองจีนยังมักไปเช่นไหว้รำลึกถึงวีรบุรุษแห่งชาติอีกด้วย เช่น ไปเช่นไหว้สุสานหวงตี้ปฐมกษัตริย์ผู้ได้รับยกย่องว่าเป็นบรรพบุรุษร่วมของชาวจีนทุกคน ในอดีตคนไทยเชื้อสายจีนที่พอมีฐานะดียังให้ความสำคัญกับการสร้างสุสานตามเมืองชนบท การสร้างสุสานเป็นการแสดงออกถึงความร่ำรวยในรูปแบบหนึ่งของคนจีน แต่เนื่องด้วยในปัจจุบันราคาค่าที่ดินมีราคาค่อนข้างสูงทำให้วัฒนธรรมประเพณีเกิดการปรับเปลี่ยน โดยอิงตามแบบของประเพณีไทยคือการเผาแล้วจึงเก็บอัฐิไว้ที่บ้านหรือที่วัด รวมทั้งค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปคนไทยเชื้อสายจีนที่มองว่าการทำตามประเพณีไทยมีความสะดวกและรวดเร็วกว่าของแบบจีนแท้ พอถึงวันครบรอบวันตายหรือวันเซ็งเม้งก็จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ บ้างก็นำป้ายวิญญาณบรรพบุรุษไปฝากไว้ที่วัดและให้พระสวดมนต์อุทิศส่วนกุศลให้

สำหรับคนจีนwirubryที่ไปเช่นไต้หวันไม่จำกัดว่าต้องเป็นพ่อแม่หรือญาติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพอใจของบุคคล วันเซ็งเม้งจึงเป็นเครื่องวัดศรัทธาที่ประชาชนมีต่อwirubryเหล่านั้นได้ทางหนึ่ง ดังตัวอย่างเมื่อวันเซ็งเม้งปี พ.ศ. 2519 ชาวจีนได้ไปเช่นไต้หวันรำลึกถึงโจวเอนไหล ที่จัดรัฐเทียนอันเหมินอย่างมีดฟ้าม้วนดิน ในสมัยรัฐบาลของพรรคก๊กมินตั๋งได้กำหนดให้วันเซ็งเม้งเป็นวัน “เช่นสรวงบรรพชนแห่งชาติ” มีการจัดรัฐพิธีบูชาหวงตี้ในฐานะบรรพชนร่วมกันของชนชาติจีน เป็นการแสดงให้เห็นว่า การเช่นสรวงบรรพบุรุษเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของเทศกาลนี้

ตารางที่ 4.3 ขั้นตอนการไหว้เซ็งเม้ง

การไหว้เซ็งเม้ง	ขั้นตอนการไหว้
วันไหว้	วันใดก็ได้ในช่วง 15 วันแรกของเดือน 3 ของจีน ทุกปีจะอยู่ประมาณปลายเดือนมีนาคม-ต้นเดือนเมษายน คนจีนในไทยส่วนใหญ่นิยมไหว้วันที่ 5 เมษายน แต่ภายหลังทำให้รุดติดยาก จึงทำให้หลายบ้านเปลี่ยนไปไหว้วันอื่น บ้างดูวันดี บ้างดูวันสะดวก
ช่วงเวลาไหว้	ต้องไปให้ถึงสุสาน และไหว้ให้เสร็จก่อนเที่ยง
ผู้ถูกไหว้	1) ไหว้เจ้าที่แป๊ะกง 2) ไหว้เทพดาผืนดิน หรือโหวตี้ซั้ง (เจ้าที่ผืนดินตรงหลุมฮวงซุ้ย) 3) ไหว้บรรพบุรุษที่หลุมฮวงซุ้ย
ของไหว้เจ้าที่แป๊ะกงประกอบด้วย	
ของไหว้	จัดเหมือนไหว้เจ้าที่ที่บ้าน คือ มีของขาว ขนมหั้ว ผลไม้ เครื่องดื่ม กระดาษเงินกระดาษทอง ไหว้รูป 5 ดอก
ขนมไหว้พิเศษ	จูซังเปี้ย หรือขนมเปี้ยะต้นหอม มีแบบกรอบและแบบนิ่ม
การไหว้	เมื่อไปถึงสุสาน นำของลงไหว้ศาลเจ้าที่แป๊ะกงก่อน และดูด้วยว่าที่สองข้างประตูศาลเจ้าที่มีปักรูปด้วยหรือไม่ ถ้ามีให้ไหว้เจ้าประตูด้วยรูป 2 ดอก แล้วปักที่สองข้างประตู ข้างละดอก

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

การไหว้เซ่งเม้ง	ขั้นตอนการไหว้
ของไหว้เจ้าที่เทพยดาผีนดิน	
ประกอบด้วย	
ของไหว้	จัดเหมือนไหว้เจ้าที่เป๊ะทุกอย่าง
ขนมไหว้พิเศษ	จู้ชั่งเปี้ย หรือขนมเปี๊ยะคั่นหอม มีทั้งแบบกรอบและแบบนุ่ม
อุปกรณ์เพิ่มเติม	1) ที่ปักธูป บางบ้านเอากระดาษธูปไปพิเศษ 2) มีธูปไปกางบังไม่ให้ของไหว้ถูกแดด จัดวางของไหว้ที่พื้น จะมีกระดาษหรือเสื้อปรองด้วยก็ดี
การไหว้	ไหว้เทพยดาผีนดิน อธิษฐานขอบคุณที่ท่านช่วยดูแลบรรพบุรุษหรือพ่อแม่ในหลุมฮวงซุ้ย การไหว้นี้ไหว้ธูป 5 ดอก
ของไหว้บรรพบุรุษประกอบด้วย	
ของไหว้	จัดปกติ คือจัดเหมือนตอนไหว้บรรพบุรุษที่บ้าน เช่น หมูสามชั้นนึ่ง เป็ดหรือไก่หนึ่ง ปลาหมึกแห้ง ผัดหมี่ข้าวกระเพาะปลา พะโล้ ไข่ต้มย้อมสีแดง หรือจะเป็นอาหารที่บรรพบุรุษชอบ
ขนมไหว้พิเศษ	1) ขนมจู้ชั่งเปี้ย หรือขนมเปี๊ยะคั่นหอม จัดทั้งแบบกรอบและแบบนุ่ม 2) ถ้าเป็นการไหว้ครั้งแรก ต้องจัดขนมเปี๊ยะนมาไหว้ 2 ถาด
ผลไม้	ผลไม้ตามฤดูกาล เช่น กล้วยหอม ส้ม แอปเปิ้ล ฝรั่ง
เครื่องดื่ม	น้ำชา สุรา
กระดาษเงินกระดาษทอง	ตัวเครื่องบินกงเต็ก บัตรเครดิทกงเต็ก
อุปกรณ์เพิ่มเติม	1) ที่ปักธูป ถ้าที่หน้าหลุมไม่ได้มีเตรียมไว้ประจำ 2) สายธูป โปริบบนเนินดิน บางบ้านมีธูปดอกไม้สด บางบ้านมีเอางไปปัก การโรยสายธู่นี้ ถ้าเป็นการไหว้ครั้งแรกให้ใช้เฉพาะสีแดง

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

การไหว้เซ่งเม้ง	ขั้นตอนการไหว้
การไหว้	3) มีจุดประทัด 4) เสื่อสำหรับปูวางของไหว้ 5) บางบ้านอาจจะมีการเตรียมอุปกรณ์สำหรับทำอาหารเพิ่มเติม หลังจากไหว้ศาลเจ้าที่เป๊ะกงแล้ว ก็เข้ามาไหว้บรรพบุรุษที่หลุมฮวงซุ้ย โดยต้องไหว้เทพยดาผีนดินก่อน การไหว้บรรพบุรุษนี้ บางบ้านอาจถือธรรมเนียมโบราณเคร่งครัดจะไหว้รูป 3 รอบ แล้วจึงเผากระดาษเงินกระดาษทอง บางบ้านไหว้รูปรอบเดียว แล้วเผากระดาษเงินกระดาษทอง แล้วจุดประทัดไหว้ลาของ เกือบของกลับ แต่บางบ้านรอจนเกือบของเรียบร้อยจึงจุดประทัดแล้วจึงเดินทางกลับ โดยมีธรรมเนียมว่าต้องไปให้ถึงสุสานและไหว้ให้เสร็จก่อนเที่ยง

แหล่งที่มา: จิตรา ก่อมนันทเกียรติ, 2541: 192-195.

4.7.1.3 เทศกาลสารทจีน

สารทจีนเป็นเทศกาลสำคัญของลัทธิขงจื้อ พุทธศาสนา ศาสนาเต๋า และชาวบ้าน ในอดีตเป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่เทศกาลหนึ่งของจีน ปัจจุบันได้ถูกลดความสำคัญลง พบได้ในวัดพุทธและวัดเต๋าแล้วแพร่หลายอยู่ในหมู่ชาวจีนภาคใต้ ตั้งแต่মনทลหุเป่ย์ อานฮุย เจ้อเจียง ลงมาจนถึงกวางตุ้ง กวางสี ยูนนาน ในหมู่ชาวจีนแคะ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน ไต้หวัน และไต้หวันยังคงเป็นเทศกาลใหญ่ เป็น 1 ใน 8 เทศกาลสำคัญประจำปีของจีนแต่จิว ในไทยสารทจีนเป็นเทศกาลที่แพร่หลายและคนไทยเชื้อสายจีนให้ความสำคัญอันดับ 2 รองจากเทศกาลตรุษจีน

ที่มาของเทศกาลมีคำอธิบายแตกต่างกันไป ที่สำคัญมี 2 ฝ่ายดังนี้ ฝ่ายแรกทางศาสนาเต๋ากล่าวว่า เทียนกวน (เสนาแห่งฟากฟ้า-นภเสนา) ตี้กวน (เสนาแห่งแผ่นดิน-ธรณิศเสนา) และส่วยกวน (เสนาแห่งท้องน้ำ-สินธุเสนา) เป็นเทพชั้นสูงของศาสนาเต๋า ตามหนังสือ “ถั้งลิวเตี้ยน (ตำรับทั้ง 6 ของราชวงศ์ถัง)” บอกว่า 15 ค่ำ เดือนฮ้าย เป็นวันเกิดของเทพเทียนกวน เรียกว่าวัน “ซ่างหยวน (เพ็ญแรกขึ้น)” 15 ค่ำ เดือน 7 เป็นวันเกิดของเทพตี้กวน เรียกว่าวัน “จงหยวน (เพ็ญแรก

กลาง)” 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันเกิดของเทพสุยกวณ เรียกว่าวัน “เซี่ยหยวน (เพ็ญแรกปลาย)” ค่ำวันคือพญายมของศาสนาเต๋า จะประทานอภัยเปิดยมโลกปล่อยผีเป็นอิสระตั้งแต่วัน 1 ค่ำ จนถึง 15 ค่ำ เดือน 7 ซึ่งเป็นเดือนเกิดของท่าน เพื่อไม่ให้ผีร้ายที่เร่ร่อนรบกวน ในช่วงเดือนนี้ชาวโลกจะจัดพิธีอุทิศส่วนกุศลให้ผีทั้งหลาย เช่นงานทิ้งกระจาด เผากระดาษเงินกระดาษทอง ในวัน 15 ค่ำ กลางเดือน 7 ซึ่งเป็นวันเทวสมภพของเทพตี้กวน จะจัดพิธีเช่นไหว้บรรพชนและผีทั้งหลายเป็นกิจสำคัญ มีการลอยกระทงหรือชลประทีปให้ไหลนำทางผีทั้งหลายไปสู่แดนสุขาวดี เป็นการโปรดผีทั้งปวงให้พ้นจากนรกภูมิในวันจงหยวน (ซึ่งภาษาจีนกลางเรียกว่า “จงหยวนผู้คู่” จีนแต้จิ๋วว่า “ตงจ้วนโหวโต่ว” เป็นคำที่นิยมใช้เรียกงานทิ้งกระจาดในเมืองไทย) ฝ่ายที่สอง ทางพุทธศาสนาเรียกวันเทศกาลนี้ว่า “อิ้วหลันเฟินเจีย” ซึ่งหมายถึงวัน “เทศกาลอุลลัมพนะสังฆทาน” อิ้วหลัน เป็นคำทับศัพท์สันสกฤตว่า “อุลลัมพนะ” แปลว่า ยกขึ้นมาจากการถูกแขวนห้อยหัวลง “เฟิน” เป็นภาษาจีนแปลว่า “อ่าง” ในที่นี้หมายถึงภาชนะที่ใส่ของถวายสังฆทาน เทียบได้กับกระจาดสังฆทานหรือถังสังฆทานไทยในปัจจุบัน อุหลันเฟินจึงแปลตามอักษรได้ว่า “อ่างสังฆทาน เพื่อโปรดผีที่ต้องโทษแขวนห้อยหัวลง” โดยนัยกว้างหมายถึงผู้ที่ตกนรกทั้งปวง อิ้วหลันเฟินเจีย แปลเอาความได้ว่า “เทศกาลอุลลัมพนะมหาสังฆทาน” (ถาวร สิกขโกศล, 2555: 88-89)

เทศกาลนี้มีตำนานเล่าว่าพระโมคคัลลาน์ลงไปโปรดมารดาในนรก พระโมคคัลลาน์คือพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า มีความเป็นเลิศทางมฤตยู แต่มารดาของท่านตอนมีชีวิตได้ประพฤติมิชอบ จึงต้องรับโทษทัณฑ์ที่ทรمانและอดอยากหิวโหยอยู่ในนรก พระโมคคัลลาน์จึงใช้ฤทธิ์ตามหามารดาจนพบแล้วเอาบาตรซึ่งมีอาหารเต็มมอบให้โยมมารดากิน แต่ก็ถูกสัตว์นรกทั้งหลายแย่งอาหารไปจนหมด บางตำนานก็ว่า พอมารดาของท่านหิวน้ำอาหารพอจะใส่ปากก็เกิดไฟลุกท่วมปาก ท่านจึงกลับขึ้นมาทูลถามวิธีแก้ไขจากพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ประทานคัมภีร์อุลลัมพนะสูตร แนะนำให้จัดเครื่องไทยทานและอาหารใส่ภาชนะถวายเป็นมหาสังฆทานแด่พระสงฆ์จากทุกสารทิศ ด้วยผลบุญแห่งเหล่าสงฆ์ผู้รักษาศีลบริสุทธฺ์และอานิสงส์ของมหาสังฆทานมีอานุภาพช่วยสัตว์นรกที่ถูกลงทัณฑ์ทรمانดังถูกแขวนเอาหัวห้อยให้พ้นทุกข์ได้จึงเรียกว่า “อิ้วหลันเฟินฮ่วย (อุลลัมพนะมหาสังฆทาน)” ทำให้โยมมารดาของพระโมคคัลลาน์พ้นจากนรกในบัดดล นับแต่นั้นมาคนจึงนิยมทำอุลลัมพนะมหาสังฆทานในวันกลางเดือน 7 ตามแบบจีนเพื่อโปรดสัตว์นรกให้พ้นจากอบายภูมิ เป็นที่มาของเทศกาลสารทจีนและงานทิ้งกระจาด งานทิ้งกระจาดที่จัดขึ้นในช่วงสารทจีนก็คือ งานอุลลัมพนะมหาสังฆทาน นอกจากถวายสังฆทานแล้วยังแจกของแก่คนยากจนเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผีหรือเปตชนทั้งปวง งานทิ้งกระจาดจึงมีชื่อภาษาจีนต่างกันเป็นสองชื่อคือ “จงหยวนผู้คู่-ตงจ้วนโหวโต่ว” ของฝ่ายเต๋า กับ “อิ้วหลันเฟินฮ่วย-อุลลัมพ่งหวย” ของพุทธ

ในแต่ละท้องที่จะมีชื่อเรียกเทศกาลสารทจีนที่แตกต่างกันออกไปตามสำเนียงของแต่ละท้องถิ่น โดยสรุป เทศกาล 15 เดือน 7 ของจีน ฝ่ายเต๋าเรียก “จงหยวนเจี๋ย” พุทธเรียก “อิ้วหลันผินเจี๋ย” ชาวบ้านนิยมเรียก “ชีเย่วป้าน” แปลว่า “(เทศกาล) กลางเดือน 7” ในเมืองไทยเรียกเทศกาลนี้ว่า “สารทจีน” กิจกรรมสำคัญวันสารทจีนประกอบด้วย การเซ่นไหว้บรรพชนและเปตชน (ผี) ส่วนในวัดจีนจะจัดงาน “อิ้วหลันผินฮ่วย(อุลลัมพนะมหาสังฆทาน)” ซึ่งก็คืองานทิ้งกระจาดซึ่งจัดขึ้นปีละครั้ง และยังมีการแสดงพระธรรมเทศนาตลอดจนกิจกรรมการกุศลอื่น ๆ อีก ในวัดก็มีกิจกรรมทางศาสนาของตน

เดือน 7 จะเป็นช่วงครึ่งปีหลัง จะมีวันจ่าย วันไหว้คล้ายกับตรุษจีน ในวันจ่ายผู้คนจะออกมาจับจ่ายซื้อของกินของใช้เพื่อใช้ในการเซ่นไหว้ ตามตลาดร้านค้าจะมีของขายเป็นจำนวนมาก ซึ่งสินค้าที่นำมาขายจะคล้ายกับช่วงเทศกาลตรุษจีน ร้านค้าต่างขายรูปเทียน กระดาษไหว้ ประทัด และเครื่องไหว้อื่น ๆ เช่น เสื้อผ้า บาน สิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยกระดาษสำหรับเผาส่งให้เปตชน วันไหว้แต่ละครอบครัวก็จัดอาหารคาวหวาน ของว่าง ผลไม้ เหล้า ชาไว้ เชื่อกันว่าช่วง 1-15 ค่ำ เดือน 7 (หรือบางตำนานว่าถึง 30 ค่ำ สิ้นเดือน 7) เทพดีกวนทรงเมตตาเปิดยมโลกปล่อยผีทั้งหลายให้เป็นอิสระ ดังนั้น ชาวบ้านจึงสามารถ “รับบรรพชน” ในวันที่ 1 ค่ำ เดือน 7 และ “ส่ง บรรพชน” ในวันที่ 15 ค่ำ เดือน 7 การเซ่นไหว้ใหญ่เต็มรูปแบบจะเริ่มขึ้น วัดพุทธและวัดเต๋ามีกิจกรรมการกุศลเพื่อโปรดเปตชนและสรรพสัตว์ ส่วนการเซ่นไหว้ของชาวบ้านแตกต่างกันไป บ้างจัดข้าวของไปไหว้ที่สุสาน แล้วเผาเงินทองและของใช้ซึ่งทำด้วยกระดาษส่งให้ผู้ตาย บ้างเอาเงินทองและของใช้กระดาษห่อรวมกันเป็นห่อใหญ่ ตั้งเป็นของไหว้หลักอยู่ในบ้าน ด้านหน้ามีเกี๊ยวน้ำ 3 ชามหรืออาหารอื่นตั้งไว้ หลังจากจุดเทียนเซ่นไหว้ ก็ยกห่อเครื่องกระดานนั้นออกไปเผาส่งให้ผู้ตายนอกบ้าน ส่วนมากจะเผาช่วงกลางคืน โดยเอาปูนขาวมาโรยเป็นวงกลม (เพื่อกันไม่ให้ผีอื่นเข้ามาแย่ง) จากนั้นเอาเครื่องกระดานออกเผาในวงกลมพร้อมเรียกเปตชนผู้เป็นญาติให้เข้ามารับของเหล่านั้น เสร็จแล้วจึงเอาของที่เหลือไว้บางส่วนออกไปเผานอกวงกลม อุทิศให้แก่เปตชนทั่วไปที่ไม่ใช่ญาติ การรับและส่งบรรพชนนี้ความจริงแล้ว คือการเซ่นไหว้ ซึ่งมีได้จำกัดเฉพาะว่าต้องเป็นบรรพชนเท่านั้น หากยังรวมถึงญาติมิตรตลอดจนผีไม่มีญาติทั้งหลายด้วย นั่นก็คือเปตชน (ผู้ล่วงลับ) ทั้งปวงนั่นเอง ช่วงเทศกาลที่วัดและตลาดจะมีกระทง (ชลประทีป) ขาย ซึ่งนิยมทำเป็นรูปดอกบัวหรือสัตว์น้ำ ข้างในมีโคมหรือเทียนไว้สำหรับจุดเมื่อเวลาลอยไปในช่วงกลางคืน ในสมัยก่อนแทบทุกชุมชนจะเริ่มมีจ๊วฉลองตั้งแต่ 1 ค่ำ เดือน 7 มีการแสดงงิ้วเรื่องพระโมคคัลลาน์ลงไปโปรดมารดาในนรกเป็นชุดยาวติดต่อกันหลายคืน งิ้วเรื่องนี้มุ่งสอนเรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดาและบรรพชนเป็นสำคัญ

เทศกาลสารทจีนนอกจากจะเป็นเทศกาลที่ลูกหลานจะได้แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เทศกาลสารทจีนยังแฝงไปด้วยกุศโลบายในการสนับสนุนให้ทุกคน

ในครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกันอย่างพร้อมหน้าและมีความสุขร่วมกัน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันพิธีการต่าง ๆ จะไม่ชัดเจนเหมือนในอดีต ขั้นตอนบางอย่างถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามยุคสมัย แต่คนไทยเชื้อสายจีนก็ยังคงอนุรักษ์สืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่ต่อไป

ตารางที่ 4.4 ขั้นตอนการไหว้สารทจีน

การไหว้สารทจีน	ขั้นตอนการไหว้
วันไหว้	15 เดือน 7 ของจีน (ตรงกับช่วงเดือนเดือนสิงหาคมหรือเดือนกันยายน)
เวลาไหว้	เช้า
ผู้ถูกไหว้	1) ไหว้เจ้าที่ 2) ไหว้บรรพบุรุษ 3) ไหว้ผีไม่มีญาติ
ของไหว้	จะคล้ายกับของไหว้ในช่วงเทศกาลตรุษจีน เช่น หมู เป็ด ไก่ ดับ ปลา แล้วแต่อยากไหว้มากน้อยขนาดไหน เช่น ไหว้ 1 อย่าง คือ ไก่ 1 ตัว หรือเป็ด 1 ตัว ไหว้ 3 อย่าง เรียกว่า ชุด ซาแซ มี หมู เป็ด ไก่ ไหว้ 5 อย่าง เรียกว่า โหงวแซ มี หมู เป็ด ไก่ ดับ ปลา
ขนมไหว้	ฮวกก้วยหรือขนมถ้วยฟู คักท้อก้วย หรือขนมกุยช่าย มีไส้อื่น ๆ เช่น ไส้หน่อไม้ ไส้ผักกะหล่ำ ไส้ข้าว และยังมีชาลาเปา ขนมจันอับ น้ำตาลทรายใส่ถุง ขนมไหว้นี้ต้องมีสีชมพูหรือมีแต้มจุดแดง
ขนมไหว้พิเศษ	ขนมแข่ง ขนมเทียน ต้องมีขึ้นพื้นเป็นหลัก
ผลไม้	ส้ม กล้วยทั้งหวีเลือกที่ยังเขียวอยู่ ฝรั่ง แอปเปิ้ล ชมพู ลูกพลับ ซึ่งเป็นผลไม้ตามเทศกาล และตามความนิยม จำนวนของผลไม้ที่ไหว้จะต้องสอดคล้องกับของคาวและขนมไหว้ คือถ้าไหว้ 3 ทุกอย่างก็จัดสามชนิด เรียกผลไม้ไหว้ 3 อย่าง

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

การไหว้สารทจีน	ขั้นตอนการไหว้
เครื่องดื่ม	ว่า ซาก้วย ถ้าไหว้ 5 ทุกอย่าง ก็จัดห้าชนิด เรียกผลไม้ไหว้ 5 อย่างว่า โหงวก้วย น้ำชา สุรา

แหล่งที่มา: จิตรา ก่อฉันทเกียรติ, 2541: 197.

4.7.1.4 เทศกาลไหว้พระจันทร์

เทศกาลไหว้พระจันทร์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันสารทงชีว หรือวันสารทในฤดูใบไม้ร่วง คำว่า ชิว แปลว่า ฤดูใบไม้ร่วง ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของปฏิทินจีน (ตรงกับเดือนกันยายน) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พระจันทร์สว่างสวยงามมากที่สุด และเชื่อว่าอยู่ใกล้โลกมากที่สุดด้วย พอดตกค่ำพระจันทร์ขึ้นพ้นขอบฟ้า บรรดาแม่บ้านจะเตรียมโต๊ะไหว้พระจันทร์ที่ลานบ้าน มีเครื่องสักการบูชา เช่น ผลไม้ ขนม จุศรูปหอมปักบูชา บางที่ก็มีการเผาเครื่องหอมอื่น ๆ การไหว้พระจันทร์ของคนจีนเป็นที่รู้จักดีกว่าเทศกาลอื่น ๆ เพราะมีเรื่องราวที่น่าสนใจ เป็นการไหว้เจ้าแม่กวนอิม และมีของไหว้ที่เป็นแบบเฉพาะ เช่น ขนมไหว้พระจันทร์ มีต้นอ้อย โคมไฟ กำเนิดการไหว้พระจันทร์ก็มีหลายตำนาน ในหนังสือบางเล่มกล่าวว่า ขนมพระจันทร์เริ่มมีขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง และแพร่หลายมากขึ้นในราชวงศ์ซ้อง (ราชวงศ์ถังเริ่ม พ.ศ. 1161-1650 ราชวงศ์ซ้องเริ่ม พ.ศ. 1503) ภายหลังตกอยู่ใต้อำนาจของกุบไลข่านซึ่งสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์มีพระนามว่า หงวนซีโจ) ขนมพระจันทร์ทำเป็นรูปกลมแบน บางทีตกแต่งเป็นรูปวงพระจันทร์ มีกระต่ายอยู่ข้างใน ซึ่งมีความเชื่อที่ว่ากระต่ายเป็นผู้ให้กำเนิดพืช เช่น ข้าว ส่วนพระจันทร์เป็นสัญลักษณ์ของกำลังอำนาจ สมัยราชวงศ์หมิงชาวจีนนิยมแลกเปลี่ยนขนมพระจันทร์ให้กันและกัน (ส. พลายน้อย, 2542: 31) มีตำนานเล่าสืบต่อกันมาถึงที่มาของประเพณีไหว้พระจันทร์ เป็นที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ได้แก่

1) ตำนานฉางเอ๋อร์เหินสู่ดวงจันทร์ เล่าสืบต่อกันมาว่า ในยุคบรรพกาลปรากฏดวงอาทิตย์ขึ้น 10 ดวง แผลเผาจนผู้คนแทบจะอยู่ไม่ได้ ชายหนุ่มผู้หนึ่งชื่อโฮ่วอี้ จึงขึ้นไปบนยอดสูงสุดของภูเขาคุนหลุน ใช้นูยงพระอาทิตย์ดับไป 9 ดวง โลกจึงเย็นลง พืช สัตว์และมนุษย์จึงดำรงพงศ์พันธุ์สืบต่อมาได้ ความแค้นกล้าของโฮ่วอี้ทำให้ชายหนุ่มเป็นอันมากขึ้นชมและมาขอเรียนวิชาจากเขา มีชายจิตใจชั่วร้ายผู้หนึ่งชื่อผิงเหมิงปะปนเข้ามาด้วย วันหนึ่งโฮ่วอี้ได้พบพระแม่

เจ้าชีหวางหมู่เทพมารคร พระนางชื่นชมคุณงามความดีของໄອ່ວໄອ່ จึงประทานยาวิเศษให้เขา 2 เม็ด ถ้ากินแล้วจะบรรลุมงคลภาวะเป็นเซียนผู้ไม่แก่ตาย ໄອ່ວໄອ່ไม่คิดจะสำเร็จเป็นเซียนเพียงคนเดียวจึงเอายา นั้นมอบให้นางเออร์ภรรยาของตนเก็บรักษาไว้ นางเออร์เก็บยาวิเศษนั้นไว้ในกล่องแก้ว เฝงเหมิง รู้ความลับนี้จึงถือโอกาสตอนໄອ່ວໄອ່พาเหล่าศิษย์ออกไปล่าสัตว์ อ้างว่าป่วยขอพักอยู่กับบ้าน พอໄອ່ ໄອ່ไปแล้ว เฝงเหมิงก็บีบบังคับให้นางเออร์มอบยาวิเศษให้ตน นางเออร์ไม่ยอม พอเหตุการณ์คับขัน กลับกินยา 2 เม็ดนั้นเสียเอง ทำให้ร่างกายเบา ลอยละล่องสู่ท้องฟ้า ໄອ່ວໄອ່ไม่ไว้ใจเฝงเหมิง รีบ กลับมาบ้าน พอมาถึงร่างนางเออร์กำลังลอยออกจากหน้าต่าง ໄອ່ວໄອ່คิดว่าชายเสื้อนางเออร์ไว้ได้ส่วน หนึ่ง แล้วก็เห็นร่างนางเออร์ลอยเข้าสถิตอยู่ในดวงจันทร์ วันนั้นเป็นวัน 15 ค่ำ กลางเดือน 8 พอดี ดังนั้น พอถึงวันนี้ของทุกปี ໄອ່ວໄອ່จะเฝ้ามองดูนางเออร์ในดวงจันทร์ด้วยความอาวรณณ์ถวิลหา ประชาชนชาวซิงในความคิดของนางเออร์ที่ป้องกันไม่ให้ยาวิเศษตกเป็นของคนชั่วและความรักอัน ลึกซึ้งของໄອ່ວໄອ່ จึงจัดพิธีเซ่นไหว้นางเออร์ในดวงจันทร์ในวัน 15 ค่ำ กลางเดือน 8 ตามปฏิทินจีน สืบต่อมาทุกปี จนกลายเป็นเทศกาลไหว้พระจันทร์

ตำนานนางเออร์แบบที่สองมีเรื่องต่างออกไปว่า หลังจากໄອ່ວໄອ່ยังคง อาทิตยดับไปแล้ว 9 ดวงแล้ว ผู้คนยกย่องเขาเป็นกษัตริย์ แต่เขากลับเปลี่ยนไปในทางเลวร้าย เอาแต่ เสพสุราสำมะเลเทเมา ทั้งโหดร้ายฆ่าฟันผู้คนตามอำเภอใจ ต่อมาได้ลักขโมยยาอายุวัฒนะของเทพ มารครชีหวางหมู่ได้ คิดจะกินยานั้นให้มีอายุยืนยาวเป็นอมตะ นางเออร์กัลวราษฏรจะได้รับทุกข์ภัย หนักขึ้น จึงลักขโมยยาอายุวัฒนะนั้นกินแล้วลอยขึ้นไปบนฟ้าเข้าสถิตอยู่ในดวงจันทร์ในวัน 15 ค่ำ กลางเดือน 8 ราชฎราชซึ่งในพระคุณของนางเออร์จึงจัดพิธีไหว้พระจันทร์ในวันเพ็ญกลางเดือน 8 ตามปฏิทินจีนสืบต่อมาจนกลายเป็นเทศกาลไหว้พระจันทร์

ตำนานนางเออร์แบบที่สามกล่าวว่า หลังจากໄອ່ວໄອ່ยังคงอาทิตยดับไป 9 ดวง ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์และได้รับยาวิเศษจากเทพมารครชีหวางหมู่แล้ว เขาก็ยังคงใช้ชีวิตเรียบง่าย ทั้งไม่กินยาวิเศษนั้น นางเออร์ภรรยาทนชีวิตเรียบง่ายนี้ไม่ได้ จึงฉวยโอกาสตอนໄອ່ວໄອ່ไปล่าสัตว์ แล้วลักขโมยกินยาวิเศษนั้น แล้วร่างเบาลอยไปสู่ดวงจันทร์ กลายเป็นคางคกจีรื้อนต้องคำยาอยู่ที่ นั้นทุกวันไม่มีว่างเว้น เรื่องของนางเออร์ทั้งสามตำนานนี้ ตำนานแรกแพร่หลายที่สุด

2) ตำนานอุ้งไก่ในดวงจันทร์ นอกจากมีจันทร์เทวีนางเออร์แล้ว ยังมีบุรุษเพศ อยู่ผู้หนึ่ง ชื่ออุ้งไก่ เขาเป็นคนเกียจคร้านไร้วิชาความรู้ แต่กลับฝันเฟื่องคิดจะสำเร็จเป็นเซียน พระ เป็นเจ้าจึงลงโทษให้เขาไปไต่โค่นต้นไม้ กุ้ยฮวาในดวงจันทร์ หากสำเร็จวันใดก็จะกลายเป็นเซียนวันนั้น แต่ต้นกุ้ยฮวานั้นสูงถึง 500 จ้าง (ราว 5,000 ฟุต) พอถูกฟันรอยคมขวานนั้นก็กลับติดสนิทได้เอง อุ้ง ไก่ไต่โค่นต้นกุ้ยฮวานี้วันแล้ววันเล่าก็ยังไม่ล้มตลอดมาจนทุกวันนี้

3) ตำนานกระต่ายหยก มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งเทพสามองค์ลงมายังโลกมนุษย์ จำแลงเป็นคนชราผู้หิวโหยไปขออาหารกับลิง หมาจิ้งจอก และกระต่าย ลิงและหมา จิ้งจอกไม่ยอมให้ กระต่ายสงสารขายชราทั้งสามแต่ตัวเองก็ไม่มีอาหารจะให้ จึงโคดเข้ากองไฟสละเนื้อของตนให้เป็นอาหารของชายชรา เทพทั้งสามชื่นชมในความดีของกระต่าย จึงพาไปอยู่กับนางเออร์จันทรเทวี มีหน้าที่ค้าขายพิเศษ ผู้คนเรียกกระต่ายในดวงจันทร์ตัวนี้ว่า “อ้าวู่” (กระต่ายหยก) ในนิยายเรื่องไซอิ๋วมีตอนหนึ่งที่ เจ้ากระต่ายหยกตัวนี้เพื่อชีวิตเจียบเหงาในดวงจันทร์จึงลอบลงไปในโลกมนุษย์ จับพระถังซำจั๋งมาขังไว้ จนนางเออร์จันทรเทวีต้องลงไปจับตัวกลับมาลงโทษ

4) ตำนานขนมไหว้พระจันทร์ ขนมไหว้พระจันทร์เป็นสัญลักษณ์ของการอยู่พร้อมหน้า เป็นของกินประจำเทศกาล เล่าสืบกันมาว่า ในรัชกาลพระเจ้าถังเกาจู่ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ถัง แม่ทัพพลีชีพยกทัพไปปราบชนเผ่าซ่งหนู ได้ชัยชนะกลับมาในวัน 15 ค่ำ กลางเดือน 8 ราษฎรต้อนรับกองทัพที่กลับมาด้วยความยินดีพร้อมกับจัดพิธีไหว้พระจันทร์ พ่อค้าชาวทิเบตมิตรประเทศของราชวงศ์ถังต้องการแสดงมิตรภาพ ร่วมแสดงความยินดีกับพระเจ้าถังเกาจู่ จึงทำขนมไหว้พระจันทร์ถวาย พระองค์แบ่งให้ขุนนางและแม่ทัพนางกองกินฉลองชัยชนะร่วมกัน ตั้งแต่นั้นมาเกิดประเพณีกินขนมไหว้พระจันทร์ในเทศกาลนี้ เจตนาของขนมไหว้พระจันทร์อยู่ที่การเฉลิมฉลองและแบ่งปันความสุข (ถาวรสิขโกศล, 2555: 103-106) ยังมีอีกตำนานหนึ่งที่มีเรื่องเล่าต่างออกไปว่า ประเพณีไหว้พระจันทร์เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์หยวน เมื่อจูหยวนจางคิดโค่นล้มราชวงศ์หยวน มีนัดหมายก่อการโค่นล้มในวันที่ 15 ค่ำ กลางเดือน 8 โดยเอาประเพณีการมอบขนมไหว้พระจันทร์ขึ้นมาบังหน้า ภายในขนมไหว้พระจันทร์ได้สอดจดหมายนัดวันก่อการไว้ในขนม ในที่สุดก็สามารถโค่นล้มราชวงศ์ได้เป็นผลสำเร็จ จูหยวนจางได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์คนแรกของราชวงศ์หมิง การมอบขนมไหว้พระจันทร์มอบให้แก่กัน และการกินขนมไหว้พระจันทร์ได้กลายมาเป็นประเพณีที่นิยมสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

เทศกาลไหว้พระจันทร์เป็น 1 ใน 4 ของเทศกาลใหญ่ของจีน ก่อนวันไหว้พระจันทร์จะเริ่มต้นขึ้นหนึ่งเดือน ร้านค้าในท้องตลาดจะผลิตขนมไหว้พระจันทร์ชนิดต่าง ๆ ออกมาวางขาย ผู้คนจะซื้อขนมไหว้พระจันทร์เตรียมไว้ ในอดีตเทศกาลนี้เริ่มต้นไหว้ตั้งแต่ตอนรับประทานอาหารร่วมกันยามบ่าย ราชสำนักจัดงานเลี้ยงที่ยิ่งใหญ่หรรษา พอถึงวันที่ 15 ค่ำ เดือน 8 พระมหากษัตริย์และราษฎรต่างมารวมตัวอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตาทั้งครอบครัว กินอาหารและชมจันทร์ร่วมกัน สมัยราชวงศ์หมิงมีประเพณีกินปูในวันนี้ เพราะเป็นช่วงที่ปูมีขนาดตัวที่ใหญ่และมีรสชาติอร่อย ดังนั้น ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ทุกคนในครอบครัวจะนั่งล้อมวงกินปูกัน จากนั้นก็ดูจิ้งจอกที่แสดงเกี่ยวกับตำนานเทศกาลไหว้พระจันทร์ร่วมกัน พอถึงสมัยราชวงศ์ชิงประเพณีก็ได้เปลี่ยนไป การจัดประเพณีในราชสำนักส่วนมากจะจัดในลานตำหนักที่มีบริเวณกว้างขวาง ด้าน

ตะวันตกดั่งลับแล มีดอกไม้และกิ่งไม้ประดับตกแต่งสวยงาม ด้านหน้าลับแลตั้งโต๊ะแปดเขียนมีขนมไหว้พระจันทร์ขนาดใหญ่ตั้งทำพิเศษตั้งอยู่บนโต๊ะ บนโต๊ะจะเต็มไปด้วยขนมและผลไม้ นานาชนิด พอทำพิธีไหว้พระจันทร์เสร็จก็ตัดแบ่งขนมไหว้พระจันทร์ให้กับสมาชิกในราชตระกูล

บางถิ่นที่จัดพิธี “ไหว้พระจันทร์” พอถึงวันเทศกาล ทุกบ้านจะจัดขนมไหว้พระจันทร์ ผลไม้อย่าง แดงโม แอปเปิ้ล สาลี่ องุ่น พุทราจีน และของไหว้อื่นๆ ที่เตรียมไว้วางบนโต๊ะขนมไหว้พระจันทร์ สัมผัสกับแดงโมจะขาดไม้ได้เลย แดงโมต้องผ่าและแกะสลักเป็นรูปดอกบัว วางไว้หว่าโต๊ะ สัมผัสจะแปะติดเกอร์คำมงคลสีแดงเอาไว้ที่บริเวณเปลือก จากนั้นนำรูปจันทร์เทวี่ตั้งหันหน้าเข้าหาดวงจันทร์ แล้วทุกคนก็เข้าไปจุดธูปไหว้เรียงลำดับตามอาวุโส (บางถิ่นผู้ชายไม่ได้ไหว้พระจันทร์) เสร็จพิธีแล้วหญิงผู้เป็นแม่บ้านจะแบ่งขนมไหว้พระจันทร์แบ่งให้ทุกคนได้กิน การแบ่งต้องประณีตพิถีพิถันคือทุกชิ้นต้องมีขนาดเท่ากัน มีครบตามจำนวนสมาชิกในครอบครัว หากมีคนคิดธุระไม่ได้กลับมาชุมนุมพร้อมหน้า ก็ต้องเก็บขนมไว้ให้ชิ้นหนึ่งเท่ากับคนอื่น ขนมไหว้พระจันทร์จึงเป็นสัญลักษณ์ของความสามัคคี ความกลมเกลียวระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในจินภาคได้ยังมีการชุมนุมโคมในคืนนี้อีกด้วย การชมโคม ประภาดโคมเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมประการหนึ่งในเทศกาลสำคัญของจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ก็เช่นเดียวกัน แม้งานโคมจะไม่ยิ่งใหญ่เท่าเทศกาลหยวนเซียว (15 ค่ำ เดือนอ้ายปีดท้ายตรุษจีน) แต่ก็มีโคมหลากหลายชนิด มีทั้งโคมโปร่งใสแขวน โคมดอกบัวลอยน้ำ โคมเปลือกส้มโอ โคมฟักทอง (คว้านเนื้อออก บรรจุโคมไว้ด้านใน) โคมเปลือกไข่ โคมฟางข้าว โคมเกล็ดปลา และโคมอื่น ๆ อีกสารพัด

ชาวจีนจึงถือเอาวันเพ็ญเดือน 8 เป็นวันไหว้พระจันทร์สืบต่อมาอย่างยาวนานเพื่อเป็นการบูชาเทพธิดาที่อยู่บนดวงจันทร์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ และยังเป็นการขอให้ผลผลิตทางการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์ ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ ชาวจีนที่เป็นผู้ชายจะไม่นิยมไหว้พระจันทร์ เนื่องจากชาวจีนเชื่อว่า พระจันทร์ถือเป็นหยินซึ่งเป็นธาตุของผู้หญิง ผู้ชายถือเป็นหยาง ดังนั้น จึงให้แต่ผู้หญิงเป็นคนไหว้เท่านั้น แต่ในปัจจุบันชาวจีนทั้งผู้หญิงและผู้ชายก็สามารถไหว้พระจันทร์ได้เช่นกัน การไหว้พระจันทร์นั้นผู้หญิงวางตั่งนิยมไหว้กันมาก ส่วนชาวจีนโหล่กับจีนแคะไม่นิยมไหว้

ตารางที่ 4.5 ขั้นตอนการไหว้พระจันทร์

การไหว้พระจันทร์	ขั้นตอนการไหว้
วันไหว้	15 เดือน 8 ของจีน (ตรงกับช่วงเดือนกันยายน-เดือนตุลาคม)
เวลาไหว้	เช้าและค่ำ ๆ
ผู้ถูกไหว้	1) ไหว้เจ้าในช่วงเช้า 2) ไหว้บรรพบุรุษในช่วงเช้า 3) ไหว้อาจารย์ หรือไหว้พระจันทร์ในช่วงค่ำ
ของไหว้เจ้าประกอบด้วย	
ของไหว้	จัดปกติ เหมือนจัดของไหว้เจ้าปกติ
ขนมไหว้พิเศษ	ขนมไหว้พระจันทร์ ขนมโก๋ ขนมเปี๊ยะ
ของไหว้บรรพบุรุษประกอบด้วย	
ของไหว้	จัดปกติ เหมือนจัดของไหว้บรรพบุรุษปกติ
ขนมไหว้พิเศษ	ขนมไหว้พระจันทร์ใส่อะไรก็ได้ ขนมโก๋ต่าง ๆ ขนมเปี๊ยะต่าง ๆ แล้วแต่ ผู้ไหว้จะเลือกผลไม้ตามฤดูกาล
ผลไม้ไหว้พิเศษ	ส้มโอผลไม้ใหญ่ ๆ สวย ๆ
ของไหว้เจ้าแม่ในตอนค่ำ	
ประกอบด้วย	
ของคาว	อาหารเจแห้ง 5 อย่าง คือ วุ้นเส้น ดอกไม้จีน เห็ดหูหนู เห็ดหอม ฟองเต้าหู้
ขนมไหว้	1) ขนมไหว้พระจันทร์ใส่อะไรก็ได้ที่ไม่มีไข่แดงเค็ม และต้องไม่ใช่ไส้โหงวหยิ่ง หรือเมล็ด 5 อย่าง เพราะไส้โหงวหยิ่งมีไส้มันหมูแข็ง จึงเป็นของขอ คือมีของคาวเป็นส่วนประกอบ แต่ในการไหว้เจ้าแม่ต้องไหว้อาหารเจ 2) ขนมโก๋มีหลายชนิดให้เลือก คือ ขนมโก๋ขาวแบบต่าง ๆ ขนมโก๋เหลืองแบบต่าง ๆ ขนมโก๋แข็ง ขนมโก๋อ่อนแบบต่าง ๆ 3) ขนมเปี๊ยะ เช่น ขนมเปี๊ยะงา ขนมเปี๊ยะมิไส้ ฯลฯ

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

การไหว้พระจันทร์	ขั้นตอนการไหว้
ผลไม้	แดงโม แอปเปิ้ล สาลี่ ฝรั่ง พุทราจีน ส้มโอ
เครื่องดื่ม	ชาหรือชาใบ หรือมีทั้งสองแบบ
กระดวยเงินกระดวยทอง	1) เนื้เก็งหรือวังเจ้าแม่กวนอิม 2) โป๊ยะเขียนดีเอีย คือ กระดวยเงินกระดวยทองลายโป๊ยะเขียน 3) กระดวยเงินกระดวยทองแบบจัดทำพิเศษสวยงาม เช่น กิมก่อง คือ โคมคู่ สับประรด อั่งมิ่ง หรือฝ้าม่าน เนื้เพ้า คือ ชุดเจ้าแม่พระจันทร์
ของไหว้พิเศษอื่น ๆ	1) เครื่องใช้ในการอุปโลก เช่น สนุ่ แชมพู ยาสิ่พัน แป้งเครื่องสำอาง ผ้าเช็ดหน้า หรือของใช้อะไรก็ได้ที่ผู้หญิงใช้ประจำ 2) เครื่องประดับ (จะมีหรือไม่มีก็ได้) 3) อ้อยลำยาว ๆ ตัดจากราก และเอาขอดไว้ด้วย ผูกไว้ที่ด้านหลังโต๊ะไหว้ ยึดกับขาโต๊ะ แล้วทำขึ้นไปเป็นช่มประตูดกแต่งให้สวยงาม 4) ดอกไม้สดแจกันประดับโต๊ะไหว้
จำนวนรูป	ไหว้ด้วยรูป 3 ดอก หรือบางบ้านอาจใช้รูปพิเศษเป็นแบบสวยงาม เป็นรูปมังกรดอกใหญ่ดอกเดียว หรือดอกย่อย ๆ 3 ดอก เช่นเดียวกับเทียนแดงคู่
เวลาไหว้	เวลาหัวค่ำ ที่พระจันทร์เต็มดวง

แหล่งที่มา: จิตรา ก่อมนันทเกียรติ, 2541: 198-200.

ในรอบ 1 ปี ชาวจีนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับเทศกาลต่างมากมาย ซึ่งแต่ละเทศกาลล้วนแล้วแต่มีความเชื่อมโยงกับฤดูกาล การเกษตร สมัยก่อนนั้นชาวจีนส่วนใหญ่มีอาชีพทำเกษตรกรรม เมื่อเวลาเปลี่ยนไปวิถีชีวิตของคนก็เปลี่ยนตามไปด้วย จากเดิมที่เคยปฏิบัติครบทุกเทศกาลก็เปลี่ยนเป็นทำบ้างเป็นบางเทศกาล บางเทศกาลเลือนหายไปเป็นชนสมัยใหม่มองว่า

เทศกาล ไม่มีความสำคัญจำเป็นต่อวิถีชีวิตก็จะละเลยไม่ปฏิบัติอีกต่อไป ยิ่งไปกว่านั้นการมาอาศัยอยู่ในประเทศอื่นที่ไม่ใช่ประเทศเดิมของตน ยิ่งต้องมีการปรับตัวเป็นอย่างมากเพื่อให้เข้ากับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของประเทศนั้น

ประเพณีในเทศกาลของจีนในประเทศไทยเน้นเรื่องการเซ่นไหว้เป็นหลัก รองลงไปเป็นเรื่องกิจกรรมการกุศล กิจกรรมประจำเทศกาลและกิจกรรมเฉลิมฉลองยังเห็นได้ชัดในเทศกาลตรุษจีน เทศกาลอื่นมีมากน้อยหรือไม่มีเลย เช่น ดังโง๊ะ (ตงจื่อ) เหลือแต่การไหว้ด้วยขนมบัวลอยเป็นหลัก เทศกาลสารทจีนมีการเซ่นไหว้และประเพณีทิ้งกระจาดซึ่งอยู่ในช่วงเดือนเจ็ด เทศกาลไหว้พระจันทร์เดิมมีการ “เข้าทรงผี” เป็นกิจกรรมในเทศกาลแต่ในปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว

ยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจะเห็นได้ว่าเทศกาลของจีนในไทยหลายเทศกาลได้เสื่อมลงไปมาก คงเหลือไว้แต่เพียงรูปแบบของการทำพิธีกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป จะหาผู้ที่รู้เรื่องอย่างแท้จริงเป็นสิ่งที่ยากเต็มที บางเรื่องถูกเล่าถ่ายทอดไปในทิศทางอื่นซึ่งสร้างความสับสนให้กับคนรุ่นหลัง หากมีการปรับประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปก็น่าจะเกิดประโยชน์ สิ่งที่น่าชื่นชมอีกอย่างคือการที่ลูกหลานจีนในไทยยังคงให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ พยายามรักษาวัฒนธรรมอันดีงามให้คงสืบต่อไปถึงชั่วลูกชั่วหลาน เพื่อย้ำเตือนถึงความเป็นจีนที่มีอยู่ในสายเลือด ถึงแม้จะเกิดและเติบโตในประเทศไทยแต่ก็ไม่ลืมที่จะระลึกถึงบรรพบุรุษที่มาจากเมืองจีน

4.7.2 การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน

วัฒนธรรมจีนเริ่มต้นจากศาสนาของเล่าจื้อและขงจื้อ แล้วจึงรับเอาศาสนาพุทธเข้ามาที่หลัง ทำให้ศาสนาพุทธตามแบบของจีนมีการผสมรวมกับความเชื่อที่จีนมีอยู่อย่างลัทธิขงจื้อและอื่น ๆ ส่งผลให้ศาสนาและขนบธรรมเนียมแบบจีนจึงคล้ายกว่าของไทยที่พัฒนามาจากศาสนาพุทธแบบดั้งเดิม คนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในไทย ส่วนใหญ่จะไม่มี ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีติดตัวมาเลย เมื่อเข้ามาอยู่ในไทยและได้แต่งงานกับคนไทย ก็รับเอาระบบเจ้าขุนมูลนายจากไทยไปจารีตประเพณีแบบจีนแท้ ๆ ก็สูญหายไป พอถึงรุ่นลูกหลานก็ค่อย ๆ ถูกกลืนหายไป

ประเพณีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษของจีนมีความเกี่ยวเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องบรรพบุรุษที่ถึงแม้จะล่วงลับไปแล้ว แต่ก็ยังคงปกป้องลูกหลาน และถือว่าเป็นคุณธรรมของผู้ที่มีชีวิตอยู่ ที่พึงปฏิบัติความเคารพนับถือต่อบรรพบุรุษ ยังมีความเคร่งครัดมากเท่าไรก็ยิ่งได้รับกุศลตอบแทนมากขึ้นเท่านั้น การเซ่นไหว้บรรพบุรุษมีมาก่อนที่จีนจะรับเอาพุทธศาสนาเข้ามาสู่วัฒนธรรมจีน แล้วจึงมาผสมจนเกิดเป็นนิยามหายานขึ้น การเซ่นไหว้บรรพบุรุษจะทำการไหว้ตอนสารทจีนครั้งหนึ่งและอีกครั้งหนึ่งในวันตรุษจีน คือวันขึ้นปีใหม่ ก่อนถึงวันตรุษจีนหรือวันสารทจีน 1 วัน จะเป็น

วันที่ผู้คนออกไปจับจ่ายซื้อของไหว้พวงหมูเห็ดเป็ดไก่กันมา ผลไม้ที่ใช้ไหว้พระภูมิได้แก่ มะพร้าว ส้มโอ ขนมหักจะมีขนมแข่ง ขนมเทียน ขนมเต่า ซึ่งทำมาจากแป้งข้าวเหนียวหนึ่งและสอดไส้ด้วยถั่ว กวน กับข้าวที่ใช้ไหว้อาหารจำพวกแกงที่ใส่พวกเครื่องยาจีน ดอกไม้จีนหรือหน่อไม้จีน เป็นที่น่าสังเกตว่าอาหารที่ใช้ไหว้ในช่วงเทศกาลจะไม่มีเนื้อวัวปนมาในอาหาร

คนจีนมีความเชื่อเรื่องพวงอาหาร ของที่ใช้ไหว้ในช่วงเทศกาลจะมีความหมายที่ดีทั้งนั้น เรื่องอาหารการกินถือเป็นข้อห้ามก็มี ห้ามกินไก่ในตอนเช้าของวันตรุษจีน เพราะเหมือนเป็นการขัดขวางความร่ำรวย แล้วก็ห้ามกินเนื้อสัตว์ด้วย เชื่อว่าเทพเจ้าที่ลงมาตอนเช้าของวันตรุษจีนนั้นเป็นมังกรวิดิ (หมวย (นามสมมติ), 2558)

การไหว้เจ้าของคนไทยเชื้อสายจีนได้มีการพัฒนาให้เข้าศาสนาพุทธจึงมีหลายขั้นตอน เริ่มต้นที่ตอนเช้าจะเป็นการไหว้เจ้า จัดเครื่องคาวหวานขึ้นโต๊ะพร้อมด้วยผลไม้ตามฤดูที่เลือกสรรมา จัดเตรียมสถานที่เพื่อต้อนรับเจ้าที่จะเสด็จลงมาจากสวรรค์ สำหรับเจ้าที่ใช้รูปไหว้จำนวน 5 ดอก วิญญาณบรรพบุรุษใช้รูปจำนวน 3 ดอก ทุกคนในบ้านจะออกมาไหว้โดยพร้อมเพรียงกัน ในการไหว้เจ้าในตอนเช้าจะมีสุราใส่ถ้วยหรือเป็นขวดสุราที่เปิดจุกไว้ แสดงถึงธรรมเนียมจีนแท้ที่จะอัญเชิญเซียน อันได้แก่เง็กเซียนฮ่องเต้เป็นประมุขในการเซ่นไหว้ แต่เมื่อธรรมเนียมไทยซึ่งเป็นการไหว้แบบพุทธจึงไม่มีเหล้าที่ใช้ในการบูชา แต่เดิมหลังจากไหว้เสร็จแล้วจะมีการจุดประทัดเพื่อเป็นการแสดงว่ากำลังเริ่มพิธีและจบพิธี ในระยะหลังจะทำการจุดธูปบอกตามแบบธรรมเนียมไทยเป็นอันเสร็จพิธีการไหว้ในตอนเช้า

เมื่อถึงเวลาในช่วงสาย พิธีการไหว้บรรพบุรุษก็เริ่มขึ้น โดยลูกหลานจะนำป้ายชื่อหรือที่เงินเรียกว่า “เกชั่น” มาวางเรียงและจัดถวายอาหารเครื่องคาวหวานต่าง ๆ ตามป้ายชื่อเหล่านั้น รุ่นหลานเหลนซึ่งส่วนใหญ่ไม่ป้ายชื่อเพราะทางคตินิยมของไทยจะทำการฌาปนกิจและนำอัฐิไปเช่นไหว้แทน ซึ่งอนุโลมให้นำมาไหว้แทนป้ายชื่อได้ แต่มีข้อจำกัดว่าผู้ที่ตายไปแล้วต้องตายในปีที่ 6 ไปแล้วจึงจะนำขึ้นแท่นบูชาได้ หากยังไม่ถึงกำหนดต้องแยกไปทำบุญต่างหาก มีความเชื่อที่ว่าถ้ารวมไหว้กันเร็วก่อนกำหนดจะเป็นเหตุให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องติดตามบรรพบุรุษไปเรื่อย ตอนหลังเมื่อคนไทยนิยมนำกระดูกและอัฐิไปไว้ที่วัด คนไทยเชื้อสายจีนจึงหันมานิยมขนบธรรมเนียมและพิธีการตามศาสนาของไทยมากขึ้น ที่เห็นเป็นการเปลี่ยนแปลงก็ยกเลิกการไหว้เจ้าไปหมดสิ้น บ้างก็มีการนำชื่อไปฝากไว้ที่วัด พิธีไหว้บรรพบุรุษของไทยจึงนิยมทำกันในวันตรุษสงกรานต์ไปพร้อมกันที่วัด มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลและบังสกุลแทนการไหว้เจ้าและบรรพบุรุษ เหตุผลอีกประการที่ทำ

ให้คนไทยเชื้อสายจีนเลิกไหว้เจ้าในวันตรุษจีนและสารทจีน เพราะสมัยนี้ไม่ได้มีการรวมกลุ่มญาติพี่น้องเหมือนเดิม ต่างคนต่างแยกไปมีครอบครัวและอยู่ไกลกันตามอาชีพ ซึ่งธรรมเนียมแบบดั้งเดิมนั้นลูกคนโตจะนำป้ายชื่อและธูปธูปรวมไว้เช่นไหว้ ผู้ที่เป็นญาติอาวุโสรองลงมาจะมารวมกันเพื่อเช่นไหว้บรรพบุรุษด้วย เมื่อแต่ละคนไม่สามารถมารวมตัวกันได้ก็ต้องยกเลิกและแยกย้ายกันไป จึงกลายเป็นแบบไทยไปเสียหมด

ที่วัดบำเพ็ญจีนพรต ลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีน จะเอาป้ายชื่อของบรรพบุรุษมาฝากไว้ที่วัด ชั้นสองของที่วัดจะเป็นที่รวมของป้ายชื่อ พอถึงช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ เขาก็มาของไหว้มาไหว้กัน จะมีพระคอยสวดมนต์ให้ตลอด เหมือนเป็นความสบายใจของลูกหลานที่บรรพบุรุษได้อยู่ในวัด ได้ฟังพระสวดมนต์อยู่บ่อย ๆ (สมชาย (นามสมมติ), 2558)

ส่วนสำคัญที่ทำให้ธรรมเนียมแบบจีนกลายมาเป็นแบบไทยได้นั้น เนื่องมาจากสถานะทางเศรษฐกิจ การทำบุญในแบบไทยถูกและประหยัดกว่า ไม่ต้องเตรียมการล่วงหน้านานเท่าแบบของจีน ประกอบกับมีการผสมกลมกลืนเป็นไปได้อย่างดีและมีคตินิยมที่เหมือนกับของไทยมากขึ้น การไหว้บรรพบุรุษในช่วง 11 โมงถึงเที่ยง มีการไหว้เจ้าในเวลาเดียวกัน เจ้าที่ของจีนเป็นศาลวางอยู่ที่พื้นดิน การไหว้จึงทำแบบง่าย ๆ แต่ธรรมเนียมการไหว้บรรพบุรุษแบบจีนที่ใช้ในเมืองไทยนั้นก่อนจะทำการไหว้จำเป็นต้องมีการจัดสำรับไหว้พระภูมิเจ้าที่ หลังจากนั้นตอนบ่ายโมงถึงบ่าย 2 โมงก็จะไหว้ผีไม่มีญาติ โดยจะตั้งสำรับคาวหวานบนพื้นดินไม่มีโต๊ะรอง ผู้ที่อยู่ในบ้านจะเป็นผู้ไหว้และมีการสังสรรค์กัน แต่ผู้เป็นเจ้าของบ้านจะไม่ลงมาร่วมวง งานนี้จัดขึ้นเพื่อเลี้ยงคนที่มาอาศัยหรือเป็นลูกจ้าง เป็นการกินของเหลือจากการเช่นไหว้และรวมญาติมิตรในระยะเวลา 1 ปี

เมื่อก่อนทั้งสี่ที่ปูไหว้มีกับข้าวเกือบ 20 อย่าง ทุกวันนี้เหลือไม่กี่อย่าง สังคมมันเปลี่ยนไป ไหว้เสร็จก็แจกข้างบ้านได้ แจกลูกน้องบ้าง มันเป็นกุศโลบายให้เราอยู่กับคนรอบข้างได้ ให้ใครก็ได้ที่มาเอา มันทำให้เราอยู่ร่วมกันได้ในสังคม ทุกเทศกาลถ้าใช้มันเป็น เราก็จะใช้ประโยชน์จากตรงนี้ได้ กับข้าวที่ทำเยอะเพราะที่บ้านมีคนอยู่เยอะ ถ้าคนน้อยจะทำเยอะไม่ได้ ต้องมีลูกน้องมีคนอยู่ช่วยไม่อย่างนั้นทำไม่ได้ สัดส่วนของการไหว้กับสัดส่วนของคนกินต้องสมดุลกัน ปกติจะห้ามลูกจ้างไม่ให้กินเหล้า แต่ช่วงเทศกาลกินได้ จะอนุญาตให้กินได้เต็มที่ แต่ถ้าไม่ใช่เวลานี้ห้ามกินเหล้าเด็ดขาด ถึงเวลากินต้อง

ปล่อย ช่วงนี้เป็นช่วงร่นเร้งบันเท้งได้เต็มที่ ตามธรรมเนียมจีนมีเล่นไฟตอนกลางคืนด้วยแต่ถ้าเป็นเวลาอื่นห้าม ต้องเข้าใจในบริบทเรื่องราวเหล่านี้ เดียวนี้กับข้าวก็ไม่ค่อยมีคนกิน อาหารเดี๋ยวนี้อันก็เปลี่ยนรูปแบบไปแล้ว จะไปยึดแบบเดิมมันก็ไม่ได้ คนรุ่นหลังก็ไม่มีปัญญาไปนั่งกับข้าวด้วย เมื่อก่อน 20-30 อย่าง เดียวนี้ทำไม่ได้แล้ว เราขอบอะไรเราก็ต้องเลือกด้วย (สมชัย (นามสมมติ), 2558)

ตามประเพณีของจีนหลังจากวันไหว้บรรพบุรุษในวันขึ้นปีใหม่ วันถัดไปจะเป็นวันถือ ซึ่งมีความคิดนิยามว่าหลังจากการทำงานตรากตรำมาทั้งปี จะต้องมีการหยุดและต้องเป็นการพักผ่อนจริง ๆ ผู้เคร่งครัดในวันถือจะกำหนดให้มีวันหยุดซึ่งโดยมากจะหยุด 7-10 วัน วันแรก ๆ จะหยุดทำงานทุกชนิด ไม่กวาดบ้านเพราะถือว่าเป็นการปัดกวาดโชเคราะห์ออกไป และจะไม่ใช้เงิน โดยจะมีการเตรียมจ่ายซื้อของที่จำเป็นไว้ก่อนหน้า 2-3 วันแล้ว

เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2484 สมัยนั้นกรุงเทพฯ โดยเฉพาะย่านเยาวราชจะเจียบมากในช่วงวันตรุษจีนและวันสารทจีน เพราะคนจีนจะหยุดงานทุกอย่าง นักเรียนที่เป็นจีนก็จะไม่มาเรียนหนังสือ ร้านค้าต่างหยุดการค้าขายในช่วงเทศกาลตรุษจีน คนไทยจึงต้องเตรียมของแห้งไว้บริโภคกันในช่วงวันไหว้ของคนจีนและกลายเป็นการใช้ธรรมเนียมจีนในช่วงวันหยุดของจีนไปเหมือนกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงเทศกาลของคนจีนนั้นมีอิทธิพลการดำรงชีวิตของคนไทย ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการกำหนดขอบเขตไม่ให้คนจีนเข้าไปอยู่ในหลายเขตตามที่นโยบายสร้างชาติ และมีการสงวนอาชีพให้คนไทยทำมาหากินปลายอาชีพ เช่น ตัดผม เสริมสวย เป็นต้น ลูกจีนพากันทิ้งแซ่และหันมาใช้นามสกุลมากขึ้น รวมทั้งขนบธรรมเนียมของไทยที่ง่ายและประหยัดกว่าด้วยแล้วนั้น ทำให้คนจีนหันมาเป็นคนไทยอย่างทุกวันนี้ กลุ่มสังคมจีนในไทยเริ่มอ่อนตัวลง แต่ยังคงมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอย่างเหนียวแน่นเช่นเดิม

เทศกาลหลักที่มีความสำคัญของคนจีนในไทยมีเพียง 8 เทศกาลที่ยังคงหลงเหลืออยู่ คือ ตรุษจีน หยวนเซียว เซ็งเม้ง (ชิงหมิง) ดวนอู๋ (ขนมจ้ำง) สารทจีน ไหว้พระจันทร์ กินเจ และเทศกาลต้งโจ๊ะ (ตงเจีย หรือตงจื่อ) นอกจากนี้ยังมีเทศกาลที่ไม่เป็นที่แพร่หลาย มีการไหว้เฉพาะบางบ้าน เช่น ชุงสูง (ขุนเฟิน-วสันตวิษุวัต) และยังมีเทศกาลเกี่ยวกับเจ้าโดยเฉพาะอีก เช่น วันประสูติเจ้าแม่กวนอิม วันเกิดกวนอู ฯลฯ เทศกาลที่สำคัญทั้ง 8 เทศกาลของคนจีนในไทยนอกจากกินเจแล้วล้วนมาจากเทศกาลใหญ่ 8 เทศกาลของจีนแต่จีวซึ่งแยกมาจากเทศกาลตรุษจีนถือเป็นเทศกาลสิ้นปีเก่าและเทศกาลขึ้นปีใหม่ แต่จีนอื่นในไทยก็ทำตามไปด้วย ถึงแม้ที่บ้านเกิดของคนในจีนจะไม่ใช้เทศกาลที่สำคัญ เช่น เทศกาลต้งโจ๊ะ (ตงจื่อ) จินกวางต้งในจีนถือเป็นเทศกาลเล็ก เทศกาลใหญ่

ของจีนทั่วไปที่ไม่มีในเมืองไทย คือ เทศกาล 7 คำเดือนเจ็ด และเทศกาลงหยางในเดือนเก้า แต่จะมีเทศกาลกินเจแทนเทศกาลงหยาง

เทศกาลตรุษจีน สารทจีน เซ็งเม้ง กินเจ เทศกาลขนมจ้าง เป็นเทศกาลที่ยังโดดเด่นและเห็นได้ชัดอยู่ ในขณะที่เทศกาลอื่นกลับค่อย ๆ ซบเซาลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทศกาลหยวนเซียวที่ยังเหลืออยู่แต่ในแหล่งใหญ่ของคนจีน เช่น ย่านเยาวราช ชลบุรี มหาชัย เท่านั้น ทั้ง ๆ ที่เมื่อ 50 ปีก่อนเคยเป็นเทศกาลใหญ่ที่คึกคักมากในชุมชนคนจีน

ประเพณีในเทศกาลของจีนในไทยจะเน้นในเรื่องการเซ่นไหว้เป็นหลัก รองลงไปเป็นการจัดกิจกรรมด้านการกุศล กิจกรรมประจำเทศกาล และกิจกรรมเฉลิมฉลองที่ยังพบได้นิอออกนอกเทศกาลตรุษจีน เทศกาลอื่นที่พบเห็นได้น้อยมากหรือไม่มีเลย ได้แก่ ตั้งโง๊ะ (ตงจ้อ) ที่เหลือแต่การไหว้ขนมบัวลอยเป็นหลัก เทศกาลสารทจีนที่มีการเซ่นไหว้และมีพิธีทิ้งกระจาดซึ่งอยู่ในช่วงเดือนเจ็ด เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่แต่เดิมมีการเข้าทรงผี เป็นกิจกรรมในเทศกาล แต่ปัจจุบันก็เสื่อมสูญไปแล้ว กล่าวได้ว่าเทศกาลจีนในไทยได้เสื่อมไปมาก คงเหลือไว้แต่เพียงรูปแบบ ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องสาระและคุณค่าน้อยคนนักที่จะเข้าใจอย่างถ่องแท้ ถึงอย่างนั้นก็ยังมีลูกหลานจีนในไทยที่ยังคงให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมของบรรพบุรุษ พยายามรักษาไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

4.8 การเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม

การเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคมของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านเทศกาลต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่า มีความเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของความเชื่อทางพิธีกรรม และการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.8.1 ความเชื่อทางพิธีกรรม

ในทุกเชื้อชาติต่างมีการสร้างและสืบทอดวัฒนธรรมให้ดำรงสืบไปโดยปฏิบัติอย่างซ้ำ ๆ ในกลุ่มของตนเองผู้ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ผ่านเวลาหลายชั่วอายุคน บ่งบอกถึงควมมีระบบระเบียบของวัฒนธรรม เพราะสามารถอธิบายถ่ายทอดและปฏิบัติสืบทอดกันได้ พิธีกรรมเป็นสิ่งที่ตอกย้ำถึงระบบความเชื่อต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติและแสดงความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ ในขณะที่สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป พิธีกรรมต่าง ๆ ก็ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ดำรงอยู่ต่อไป และบางอย่างก็ได้สูญหายไปตามเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งวิถีชีวิตของมนุษย์มีความผูกพันกับระบบความเชื่อต่าง ๆ และมีการประกอบพิธีกรรมสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน พิธีกรรมบางอย่างที่ไม่ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของผู้คนก็เริ่มสูญหายไปตามกาลเวลา ใน

ส่วนของวัฒนธรรมของจีนแรกเริ่มนั้นคนจีนจะให้ความสำคัญกับไหว้บูชาฟ้าดินและเทพทั้งหลายมากกว่าการไหว้บรรพชน คนจีนในสมัยก่อนจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงต้องไหว้ขอพรจากเทวดาฟ้าดิน ตั้งแต่ในยุคสมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นต้นมา คนจีนได้ให้ความสำคัญแก่บรรพชนมากกว่าเทวดา ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลของแนวคิดลัทธิขงจื๊อที่มีหลักคำสอนในเรื่องของความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ดังนั้นคนจีนจึงต้องมีการไหว้บรรพบุรุษในทุกเทศกาลของคนจีน ผู้ที่คนจีนให้ความสำคัญนับถือ สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) คนจีนไหว้ฟ้าดินก่อนสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น โดยถือว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์ต้องปรับเปลี่ยนไปตามฤดูกาลซึ่งเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากอำนาจของฟ้า การตั้งถิ่นฐานและเพาะปลูกทำการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักต้องอาศัยดินเป็นสำคัญและการประสานเรื่องแดด ฝน ฤดูกาลจากฟ้า คนจีนแต่โบราณมาจึงเคารพฟ้าเป็นพ่อดินเป็นแม่

2) ธรรมชาติต่าง ๆ คนจีนมีความเชื่อว่าธรรมชาติต่าง ๆ เช่น น้ำ ไฟ ลม ฝน ฟ้าแลบ ฟ้าผ่า ภูเขา ทะเล ฯลฯ ล้วนมีเทพประจำสถิตอยู่ เทศกาลจีนบางเทศกาลก็จะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเทพเหล่านี้

3) เทวดาและเจ้าอื่น ๆ ที่สำคัญคือเจ้าที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ได้แก่ เทพทั้ง 5 ในยุคโบราณ ได้แก่ เทพแห่งประตูบ้าน เทพประตูห้อง เทพช่องแสงบนหลังคา เทพเตาไฟ และเทพทางเดิน ต่อมาก็ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามแต่ละท้องถิ่นของจีนแต่จิว ได้แก่ เทพแห่งประตู เทพเตาไฟ บ่อน้ำ ส้วม และช่องแสงบนหลังคาห้องโถงกลาง หรือโดยอนุโลมก็คือ ห้องโถงกลาง

4) พระ คือพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ พระอรหันต์ ฤๅษีผู้มีชื่อเสียง เช่น จั๊ง ไต้ฮองกง ตลอดจนเทพในพุทธศาสนาที่คนจีนให้ความสำคัญนับถือ

5) เทพและเจ้าอื่น ๆ ของศาสนาเต๋า เทพของศาสนาเต๋ามีมาก รวมเอาเทพประเภทที่ 1-3 ข้างต้นไว้ด้วย และยังมีเทพอื่น ๆ อีก

6) บรรพชน เป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องเช่นไหว้ในทุกเทศกาล ปกติคนจีนมีญาติที่ต้องแต่งไว้ทุกข์ให้กัน 5 ชั่วคนรวมทั้งรุ่นตัวเองด้วย คือ เที่ยค-ทวด-ปู่-พ่อ-ตัวเอง-ลูก-หลาน-เหลน เรียกรวมน่า ก่าเกี๊น (家己人 คนครอบครัวเดียวกัน) ใน “โหงวซกไหล (ชุดไว้ทุกข์ทั้งห้า)” ตามประเพณีเก่าต้องเช่นไหว้ด้วย แม้จะเป็นชั้นลูกหลานที่ล่วงลับไปก่อนมีผู้สืบสกุล แต่ต่อมานิยมไหว้เฉพาะบรรพชนของหัวหน้าครอบครัว 3 ชั่วคนขึ้นไป คือ พ่อ ปู่ และทวด คนอื่น ๆ ไม่ต้องไหว้ เพราะเป็นหน้าที่ของลูกหลานสายตรงของเขา ด้วยเหตุนี้คนจีนจึงต้องมีครอบครัวเพื่อมีลูกหลานสายตรงสืบสกุลและเช่นไหว้ตน

7) วีรชนและบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเทศกาล เช่น จี๊วหยวนในเทศกาลขนมจ้าง เจี้ยจือฮุยในเทศกาลเซ็งเม้ง

8) ฝิประเภทต่าง ๆ ทั้งฝิฝ่ายดีและฝิฝ่ายร้าย รวมทั้งฝิผู้ยากไร้ไม่มีญาติทั้งหลาย คนจีนไม่เคยลืมผู้ยากไร้ทั้งคนและฝิ มีการเซ่นไหว้แทรกอยู่ในเทศกาลจีนตามสมควร เช่น ในเทศกาลสารทจีน

สำหรับในประเทศไทย การไหว้ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ของจีน เริ่มต้นด้วยการไหว้เจ้า ตอนเช้าตรู่และไหว้บรรพชนตอนสายเป็นหลัก เดิมในเทศกาลตรุษจีนและสารทจีนไหว้ฝิไม่มีญาติ ตอนบ่ายด้วย แต่เดี๋ยวนี้เหลือน้อยเต็มที นอกจากนี้ก็มีการไหว้ปลีกย่อยอื่น ๆ เช่น ไหว้รับไล่ซึ่งเอี้ยเทพแห่งทรัพย์สิน ตอน 5 ทุ่มของคืนวันไหว้ตรุษจีน ซึ่งถือเป็นยามแรกของวันปีใหม่ แต่ละถิ่นแต่ละบ้านอาจมีการไหว้ปลีกย่อยแตกต่างกัน (ถาวร ลิกขโกศล, 2557:52-55)

โดยแต่ละพิธีกรรมมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน สาเหตุการเซ่นไหว้ของมนุษย์เกิดมาจากความกลัวธรรมชาติ กลัวสิ่งที่มองไม่เห็น แล้วค่อย ๆ พัฒนาจุดประสงค์ต่างออกไป ซึ่งสามารถแยกประเภทได้ดังนี้

1) ไหว้เพื่อขอความคุ้มครอง อำนาจสวัสดิ ให้การทำมาหากินได้ผล ชีวิตมีความสุข มีความเจริญรุ่งเรือง อาจมีการบนบานพ่วงด้วยว่าถ้าได้สมปรารถนาดังที่ขอไว้จะตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยอะไรหรืออย่างไร การเซ่นไหว้ในฤดูใบไม้ผลิซึ่งเริ่มลงมือทำนาของจีนเป็นการไหว้ประเภทนี้

2) ไหว้เพื่อขอบคุณ ที่อำนาจสวัสดิ การทำมาหากินได้ผลดี การไหว้ในฤดูการเก็บเกี่ยวของจีนและการไหว้ช่วงปลายปีเป็นการไหว้ประเภทนี้ คนแต่จี๊วเรียกว่า “เสี้ยซั้ง (謝 神) ขอบคุณเทพ”

3) ไหว้เพื่อรำลึกถึงพระคุณ การไหว้บรรพชน วีรชนและบุคคลสำคัญ จัดเป็นการไหว้ประเภทนี้

4) ไหว้เพื่อเกื้อกูลเปตชนผู้ยากไร้ เช่น การไหว้ฝิไม่มีญาติในเทศกาลสารทจีน ไหว้อุทิศส่วนกุศลในงานทั้งกระเจาด การไหว้ประเภทนี้แสดงถึงความเป็นผู้มีจิตใจประเสริฐของมนุษย์

4.8.2 การเรียนรู้และการจัดเทศกาลทางสังคมด้านความเชื่อ

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้และการจัดเทศกาลทางสังคมด้านความเชื่อ ในวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน ได้แยกประเด็นการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็นดังนี้ 1) วิธีการจัดเทศกาล 2) ผู้ที่ทำหน้าที่จัดเทศกาลและรับการจัดเทศกาล 3) การควบคุมทางสังคมในการจัดเทศกาลความเชื่อ และ 4) สถานการณ์ที่มีผลต่อการจัดเทศกาลความเชื่อ

1) วิธีการขัดเกลา

การขัดเกลาความเชื่อของแต่ละบุคคลสามารถกระทำได้หลายรูปแบบทั้งแบบทางตรง เช่น การบอกเล่าเรื่องราว การสอนให้ปฏิบัติตาม ห้ามไม่ให้ทำ การขู่ต่าง ๆ รวมทั้งการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างและการพาเข้าไปร่วมในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นการขัดเกลาความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยใช้กลวิธีที่หลากหลายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เช่น เด็กวัยกำลังโตจะเริ่มมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เด็กเหล่านี้จะเริ่มถูกขัดเกลาโดยการบอกให้ทำ มีผู้ใหญ่ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ขู่ให้กลัวด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังเช่น เทศกาลตรุษจีนห้ามใส่เสื้อผ้าสีขาวดำ เพราะสีขาวดำหมายถึงลางร้าย และควรใส่เสื้อสีแดงเนื่องจากเชื่อว่าสีแดงจะนำความโชคดีมาให้ การแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เช่น การไหว้บรรพบุรุษในช่วงเทศกาลตรุษจีนเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ บรรพบุรุษต้องยากลำบากแค่ไหนกว่าจะตั้งรกรากอยู่ที่ประเทศไทยได้ ลูกหลานจะได้ตระหนักถึงความเพียรพยายามของบรรพบุรุษ ถึงแม้ท่านจะไม่ได้อยู่บนโลกนี้แล้ว แต่ลูกหลานก็ยังสามารถแสดงความกตัญญูผ่านการไหว้ การประกอบพิธีกรรมตามธรรมเนียมเงินให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว การบอกเล่าด้วยนิทานหรือคำบอกเล่าต่าง ๆ เช่น ขนมหิวพระจันทร์เกิดตอนปลายราชวงศ์หยวน เมื่อจูหยวนจางคิดค้นส้มราชวงศ์หยวนโดยนัดหมายก่อนการในวัน 15 ค่ำ กลางเดือน 8 ได้เอาประเพณีมอบขนมหิวพระจันทร์ให้กันบังหน้าโดยสอดคล้องหมายนั้ดวันก่อนการไปในขนม ในที่สุดโคนส้มราชวงศ์หยวนสำเร็จ จูหยวนจางได้เป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์หมิง เป็นต้น ทั้งนี้พ่อแม่หรือปู่ย่าตายายอาจทำหน้าที่ในการสาธิต หรือทำเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานเห็น เมื่อลูกหลานเติบโตพอที่จะช่วยงานได้ก็จะให้เข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรม เช่น การให้ลูกหลานเข้ามามีส่วนช่วยในการจัดเตรียมข้าวของที่ต้องใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งอธิบายถึงเหตุผลของสิ่งต่าง ๆ ในระหว่างการจัดเตรียมนั้นการขัดเกลาจากการร่วมปฏิบัติงานก็เกิดขึ้น ครั้งต่อไปเด็กก็จะเข้าใจถึงวิธีการและเหตุผลของการปฏิบัติ

พ่อสอนเสมอว่าการปฏิบัติตามประเพณีของจีนเป็นสิ่งที่ดี ครอบครัวมีความสบายใจ ทำกิจการราบรื่น เป็นสิ่งที่ทำต่อ ๆ กันมา ญาติ ๆ ก็มองว่าเราเปลี่ยนเราชิมชั้บสิ่งต่าง ๆ ที่พ่อแม่สั่งสอน ความเชื่อต่าง ๆ มีผลต่อเรื่องจิตใจ เรื่องประสบการณ์ จีนเชื่อเรื่องโชคละตา ปีชง การไหว้เจ้า ทุกปีก็จะขอพรให้พระคุ้มครอง ทำกิจการให้ราบรื่น ถ้าหยุดทำจะเหมือนมีเคราะห์เข้ามา ทำให้ครอบครัวไม่อยู่เย็นเป็นสุข พ่อเชื่อว่าตรุษจีนจะเป็นช่วงจุดเปลี่ยนของชีวิต ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ คนจีนจะมีวันห้าม ห้ามตกตะปู ห้ามตัดต้นไม้ เดินทางไปไหนก็ต้องระวัง ผ่านพิธีศพก็อย่าไปมอง เพราะบางทีดวงเราอาจจะ

ไม่ดี ส่วนตัวคิดว่าสิ่งที่พ่อสอน ถ่ายทอดมาสู่เราเป็นสิ่งที่ดี และการที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนก็เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูในรูปแบบหนึ่ง (สุข (นามสมมติ), 2558)

การพาลูกหลานไปร่วมพิธีกรรม การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมอาจจะเป็นในฐานะของผู้สังเกตการณ์ ทั้งนี้อาจจะเคยได้รับการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมมาก่อนหรือไม่ก็ตาม ในฐานะของผู้สังเกตการณ์จะเกิดการสังเกตถึงพฤติกรรมของบุคคลที่ร่วมพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อในพิธีกรรมนั้น ๆ ยิ่งเข้าร่วมในพิธีกรรมบ่อยยิ่งตอกย้ำแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อที่ได้รับการขัดเกลามากยิ่งขึ้น ในครอบครัวที่ลูกหลานอยู่ใกล้ชิดพ่อแม่ปู่ย่าตายาย มักจะได้รับการขัดเกลาจากการปฏิบัติและติดตามไปร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการขัดเกลาในครอบครัวถือเป็นรากฐานสำคัญที่ปลูกฝังความเชื่อ

2) ผู้ที่ทำหน้าที่ขัดเกลาและรับการขัดเกลา

ในการขัดเกลาทางด้านสังคมโดยผ่านความเชื่อทางพิธีกรรมนั้น แต่กลุ่มบุคคลส่วนแล้วแต่มีบทบาทที่แตกต่างกันในด้านความเชื่อ ค่านิยม พฤติกรรม ฯลฯ โดยจัดเป็นกลุ่มสถาบันนั้นจะพบว่า สถาบันครอบครัว เครือญาติ และการศึกษา ต่างมีบทบาทสถานภาพที่ต่างกันแต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน อาทิเช่น

สถาบันครอบครัวมีบทบาทอย่างยิ่งในการขัดเกลาความเชื่อต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกในครอบครัว โดยจะผ่านวิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะขัดเกลาสืบต่อกันมาเป็นรุ่น ๆ และถ่ายทอดความคิด ความเชื่อที่ถือว่าสำคัญต่อวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลให้คงอยู่ต่อไป การขัดเกลาในครอบครัวเริ่มตั้งแต่เป็นเด็ก ผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์ของครอบครัว เช่น ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ จะเป็นผู้เริ่มต้นขัดเกลาแนวทางความเชื่อ การปฏิบัติตน การดำรงวิถีชีวิต ลูกหลานในครอบครัวจะถูกขัดเกลาโดยการพูดคุย บอกเล่า ฝึกหัดให้ทำโดยจะทำให้ดูเป็นตัวอย่างก่อน เด็กจะเริ่มเรียนรู้และซึมซับแนวทางการปฏิบัติต่าง ๆ จากเรื่องง่าย ๆ ใกล้ตัวสู่เรื่องที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ในวิถีชีวิตของคนเราระบบความสัมพันธ์ของครอบครัวจะเป็นลักษณะขยาย ความผูกพันกันในครอบครัวระหว่างพ่อแม่ลูก ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง จึงมีอยู่สูง ความเคารพในระบบอาวุโส ผู้ที่มีความอาวุโสน้อยต้องเชื่อฟังผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า ทำให้ระบบการขัดเกลาความเชื่อยังคงได้รับการถ่ายทอดไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในบทบาทของครอบครัว ซึ่งครอบครัวนั้นจัดว่าเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตใหม่ที่เกิดขึ้นมาในช่วงปฐมวัยจะเป็นช่วงของการเรียนรู้และการซึมซับสิ่งต่าง ๆ สถาบันครอบครัวจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการของบุคคลทั้งทางด้านการคิด สติปัญญา ร่างกายและจิตใจ ในวัยเด็กจะแสดงออกถึงความเชื่อโดยการปฏิบัติ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้งวิธีการที่เรียบ

ง่ายและซับซ้อน หากแต่ในแต่ละสิ่งมุ่งเน้นเรื่องการปลูกฝังแนวคิดและแนวปฏิบัติของการเป็นคน ที่สมบูรณ์พร้อมทั้งกายและใจ ดังเช่น เด็กดีต้องตั้งใจเรียนและการช่วยพ่อแม่ในการทำงานบ้าน เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อพ่อแม่ สะท้อนถึงแนวคิดเรื่องความกตัญญู ซึ่งถือเป็นเรื่อง สำคัญมากของคนจีน คนจีนจะปลูกฝังในเรื่องของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณตามหลักคำสอนของ ลัทธิขงจื้อ จากแนวคิดต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับการขัดเกลาจากครอบครัวนั้น จะเพิ่มการตอกย้ำและสืบ ทอดกันต่อไปจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

เครือญาติหรือเพื่อนบ้าน มีบทบาทในการขัดเกลาเกี่ยวกับความเชื่อแก่เด็ก ซึ่งเกิด จากการซักถาม การบอกเล่าเรื่องราวในอดีต หรือการบอกเล่าเหตุการณ์ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี โดยการยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เคยได้รับหรือประสบมาก่อน ใน กระบวนการขัดเกลานั้นสามารถกระทำได้หลายรูปแบบ การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมเป็น ส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้การขัดเกลาความเชื่อความศรัทธาให้แก่ลูกหลาน ตัวอย่างเช่น การ ทำพิธีไหว้พระจันทร์ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ ครอบครัวคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชจะ เตรียมข้าวของ ลูกหลานจะได้เห็นขั้นตอนการจัดเตรียม การจัดโต๊ะสำหรับการไหว้พระจันทร์ เมื่อ ถึงช่วงพิธีการไหว้ในตอนกลางคืน คนที่ไหว้ของบ้านตัวเองเสร็จแล้ว ก็จะไปเดินดูครอบครัวอื่นที่ ไหว้พระจันทร์เหมือนกัน แต่ละครอบครัวจะจัดโต๊ะสวยงามแตกต่างกันออกไป ความหมายของ เครื่องใช้ที่ไหว้ก็จะมี ความหมายที่ต่างกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในระหว่างนั้น ลูกหลานสามารถซักถามถึงเหตุผลของการประกอบพิธีกรรม คนในครอบครัวจะทำหน้าที่อธิบาย ในระดับหนึ่ง หลังจากนั้นเด็กจะมีส่วนร่วมในการสังเกตการณ์ สามารถซักถามถึงความหมายของ ของที่ไหว้ ไหว้ทำไมถึงต้องใช้สิ่งเหล่านี้ ผู้ที่ทำหน้าที่อธิบายคือคนเฒ่าคนแก่ที่ยังประกอบพิธีอย่าง เคร่งครัด หรืออาจจะเป็นผู้รู้เกี่ยวกับพิธีกรรม จะเห็นค่าตั้งแต่การเริ่มต้นของพิธีกรรมจนกระทั่ง เสร็จสิ้นพิธีกรรม ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมอย่างหลากหลาย ทั้งจากการ พุจฉยสอบถาม การบอกเล่าเรื่องราวความเชื่อ การเล่าถึงการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการสังเกตในการประกอบพิธีกรรม และการเข้ามามีส่วนช่วยในการประกอบพิธีกรรม ล้วนแต่ แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้โดยการขัดเกลา

3) การควบคุมทางสังคมต่อการขัดเกลาความเชื่อ

ความต้องการที่หลากหลายของบุคคล ทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม จำเป็นต้องมีการควบคุม เช่นเดียวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านพิธีกรรม ความจำเป็น ของการควบคุมทางสังคมมีความสำคัญทั้งต่อผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดขัดเกลา ผู้รับการขัดเกลา วิธีการ ถ่ายทอดขัดเกลา ตลอดจนเนื้อหาสาระของการขัดเกลาต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมของแต่ละ

พื้นที่ ไม่ผิดต่อกฎหมาย ศีลธรรมอันดี หรือผิดหลักมนุษยธรรม ซึ่งการควบคุมนั้นต้องตั้งอยู่บนความเหมาะสมต่อสถานการณ์นั้น ๆ

ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แต่ละพิธีกรรมได้จัดวางบทบาทและสถานภาพของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม โดยการสร้างบรรทัดฐานของการปฏิบัติ เช่น เทศกาลแข่งแข่ง สมชิกในครอบครัวจะมารวมตัวกันเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าในวันแข่งแข่งต้องทำอะไรบ้าง ต้องเริ่มจากการทำความสะอาดสุสาน ตัดแต่งหญ้าที่รกรอกจากสุสาน เมื่อทำความสะอาดเสร็จก็เตรียมอาหารสำหรับการไหว้ แข่งแข่งเปรียบเสมือนธรรมเนียมที่ทำให้ลูกหลานได้มาเจอพบปะสังสรรค์กัน การแสดงความเคารพบรรพบุรุษเป็นแนวปฏิบัติให้ลูกหลานในตระกูล มีความเคารพเชื่อฟังผู้ที่อาวุโสในตระกูล ซึ่งบรรทัดฐานเหล่านี้จะถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สมาชิกในครอบครัวทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้ได้มีการกำหนดรูปแบบของธรรมเนียมปฏิบัติและการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อโดยผ่านการประกอบพิธีกรรมนั้นอยู่ภายใต้การปฏิบัติเพื่อความสุขของการอยู่ร่วมกันในสังคม

4) สถานการณ์ที่ส่งผลต่อการขัดเกลาความเชื่อ

สถานการณ์ในการขัดเกลาทางความเชื่อ มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการแสดงออกถึงแนวคิดแนวความเชื่อของบุคคลและกลุ่มในการยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งสถานการณ์ของการขัดเกลานี้จะมีความเกี่ยวข้องกับบรรยากาศ สถานการณ์ ช่วงเวลา ฯลฯ บรรยากาศหรือสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมนั้น มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องของอาณาเขต พลังศักดิ์สิทธิ์หรือความขลัง ซึ่งในการประกอบพิธีจะมีการจัดเตรียมสถานที่ไว้อย่างเหมาะสม เช่น เทศกาลตรุษจีนและสารทจีนจะต้องจัดพิธีที่บ้านเท่านั้น คนไทยเชื้อสายจีนจะเตรียมข้าวของสำหรับการเซ่นไหว้ เจ้าที่ ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ และวิญญาณไร้ญาติ ทั้งสองพิธีนี้จะจัดที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว มักจะตั้งโต๊ะหรือจัดวางของไหว้ที่บริเวณหน้าบ้าน การเซ่นไหว้บรรพบุรุษสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความกตัญญูของลัทธิขงจื๊อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ส่วนช่วงเวลา หมายถึง ระยะเวลาของการประกอบพิธีให้อยู่ภายใต้ระยะเวลาที่เหมาะสม เช่น เทศกาลแข่งแข่งตามธรรมเนียมลูกหลานต้องเดินทางมายังสุสานและไหว้ให้ทันก่อนเที่ยง ตามปฏิทินแข่งแข่งตรงกับช่วงเดือนเมษายน จะเป็นวันที่ลูกหลานจะเดินทางมาพร้อมหน้าพร้อมตากันเพื่อไหว้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ในช่วงเดือนนี้แม้จะเข้าใกล้ฤดูฝน แต่ท้องฟ้ากลับแจ่มใส ธรรมชาติสดชื่น และทิวทัศน์งดงาม การเลือกช่วงเวลาจะมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต เมื่อเวลาผ่านไปบริเวณสุสานย่อมจะมีหญ้าขึ้นรกปกคลุมสุสานเลื้อยทรุดโทรมไม่น่าดู ลูกหลานจึงช่วยกันถอนหญ้าเติมดิน ปัดกวาดซ่อมแซมสุสานให้งดงาม เท่ากับว่าได้ไปปัดกวาดซ่อมแซมบ้าน

ให้บรรพบุรุษ คนไทยเชื้อสายจีนถือว่าวันเซ็งเม้งเทียบได้กับวันทำบุญรวมญาติในเทศกาลสงกรานต์ของไทย

ทั้งนี้จากการถ่ายทอดขัดเกลาในด้านความเชื่อ ผู้ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดและรับการถ่ายทอด การควบคุมทางสังคมต่อการขัดเกลาความเชื่อ ต่างมีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ และบรรลุจุดมุ่งหมายแหล่งการสืบทอดให้ดำรงอยู่ต่อไป

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า การขัดเกลาทางสังคมในระดับครอบครัวของคนไทยเชื้อสายจีน จะใช้วิธีการขัดเกลาแบบโดยทางตรงและทางอ้อม ครอบครัวส่วนใหญ่จะใช้วิธีการขัดเกลาแบบโดยอ้อม คือ จะให้ลูกหลานเรียนรู้การปฏิบัติตั้งแต่เป็นเด็ก ช่วงเทศกาลผู้ใหญ่ในครอบครัวจะทำให้ลูกหลานดูเป็นตัวอย่าง พาไปซื้อของไหว้ต่าง ๆ ลูกหลานก็จะจดจำว่าสิ่งใดบ้างที่ต้องใช้ในการประกอบพิธีการไหว้ ขั้นตอนการปฏิบัติต้องทำอะไรบ้าง ต้องทำอะไรก่อนหลัง จากการที่ลูกหลานเข้ามาช่วยก็เหมือนเป็นการสอนให้ทำ ให้เรียนรู้ด้วยตัวเอง การที่ทำให้ดูเป็นตัวอย่างจะทำให้ลูกหลานได้ซึมซับวิธีการทำไปในตัว การขัดเกลาแบบโดยตรง คือ ผู้ใหญ่เล่าถึงความเป็นมาและความสำคัญของเทศกาล เล่าถึงความเชื่อ หลายครอบครัวจะใช้โอกาสในช่วงเทศกาลเหล่านี้บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของตระกูลแก่ลูกหลาน สิ่งที่คนไทยเชื้อสายจีนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญคือเรื่องของความกตัญญู เทศกาลก็เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งของความกตัญญูที่ลูกหลานยังคงระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ในช่วงเทศกาลจะสอดแทรกด้วยคติธรรมความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าและความดีงาม ผู้ใหญ่ก็จะได้สั่งสอนลูกหลานผ่านทางเทศกาล

4.9 ปัญหาและอุปสรรคที่พบ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสามารถสรุปได้ดังนี้ ปัญหาที่มีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60 คือ การที่คนในครอบครัวไม่มีเวลา เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมทุกคนต่างออกไปทำงานนอกบ้าน ต้องทำทุกอย่างแข่งกับเวลา ทำให้ไม่มีเวลาในการจัดเตรียมหรือทำของไหว้เหมือนเมื่อก่อน ชื่อหาของสำเร็จรูปอะไรมาไหว้ได้ก็ใช้แบบนั้น โดยจะเน้นความสะดวกของผู้ไหว้เป็นหลัก รองลงมาเป็นปัญหาในเรื่องของความคิดค่านิยมที่เปลี่ยนไป คิดเป็นร้อยละ 26.7 เพราะคนรุ่นใหม่มีความคิดที่แปลกใหม่และแตกต่างจากความคิดของคนรุ่นก่อน และมีความคิดที่ว่าเราเกิดและเติบโตที่ประเทศไทยจึงเป็นคนไทย จึงไม่เห็นถึงความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมแบบจีน ถึงแม้จะบอกให้ทำ ก็จะทำแบบเอาตามที่ตนสะดวก จากปัญหาดังกล่าว เป็นตัวการที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เทศกาลแบบจีนค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งไม่สามารถที่จะฟื้นความเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นจึงต้องช่วยกันในครอบครัวปลูกฝังสิ่งดีงามและช่วยกันสานต่อ

ประเพณีที่สำคัญของจีนต่อไป อีกปัญหาที่ส่งผลต่อการปรับตัว คือ เรื่องเศรษฐกิจ คิดเป็นร้อยละ 20 ถือได้ว่าเป็นตัวการสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้คนจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าในการไหว่น้อยลง เนื่องด้วยเศรษฐกิจไม่ดีประชาชนก็เลยซื้อของไหว่เท่าที่จำเป็น อีกทั้งของในช่วงเทศกาลก็มีราคาที่สูงขึ้นทุกปี ประชาชนจึงต้องประหยัดอะไรที่ไม่มีความจำเป็นก็ต้องตัดออก และมีปัญหาอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการปรับทางวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 ข้อมูลปัญหาและอุปสรรคในการสืบทอดเทศกาลต่าง ๆ ของชาวไทยเชื้อสายจีน

ปัญหาและอุปสรรค	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (n = 15)															รวม	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	ความถี่	ร้อยละ
1. ไม่มีเวลา	✓			✓		✓	✓				✓	✓		✓	✓	9	60
2. วิถีชีวิตเปลี่ยนไป	✓	✓														2	13.3
3. มีค่านิยมใหม่		✓				✓					✓		✓			4	26.7
4. เศรษฐกิจไม่ดี				✓					✓					✓		3	20
5. เน้นความสะดวก					✓		✓									2	13.3
6. ถูกกลืนกลาย กลายเป็นไทยหมด									✓							1	6.7
7. ลูกหลานไม่สนใจ								✓	✓							2	13.1
8. รับวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามา									✓							1	6.7
9. ให้พระทำบุญตามแบบไทย									✓				✓			2	13.3
10. สังคมเปลี่ยนไป												✓				1	6.7
11. ความเชื่อเปลี่ยนไป															✓	1	6.7
12. อื่น ๆ			✓		✓	✓		✓								4	26.7

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) เพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านทางขนบธรรมเนียมประเพณี
- 2) เพื่อศึกษาถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน ในย่านเยาวราช
- 3) เพื่อศึกษาถึงวิธีการจัดการทางสังคมในระดับครอบครัวของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้เลือกเอาชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนย่านเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่มากที่สุดชุมชนหนึ่ง และมีความสะดวกในการไปเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรม การจัดการทางสังคมในระดับครอบครัว รวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านขนบธรรมเนียมประเพณี โดยผ่านการประกอบพิธีกรรมใน 4 เทศกาล ได้แก่ 1) ตรุษจีน 2) เช็งเม้ง 3) สารทจีน 4) ไหว้พระจันทร์

ทั้งนี้ได้อาศัยแนวคิด ทฤษฎีประกอบการอภิปรายผลการศึกษา ดังนี้ 1) แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 2) แนวคิดการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม 3) แนวคิดการปรับตัว 4) แนวคิดการจัดการทางสังคม

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อาศัยข้อมูลสำคัญจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลภาคสนามได้จากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ทั้งหมด 15 คน โดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ และคนวัยทำงาน ไม่จำกัดเพศ อาชีพ วุฒิการศึกษา ทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ถึงประวัติความเป็นมา รูปแบบของการจัดพิธีกรรม บุคคลที่เกี่ยวข้อง วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ เวลา รวมทั้งการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ปัญหาและอุปสรรคต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน

ทั้งการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Non-Structural Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ดำเนินโดยผู้ศึกษา นำข้อมูลที่ได้มารวบรวมจัดให้เป็นหมวดหมู่ เรียบเรียงข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล

5.1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวไทยเชื้อสายจีน

ประเทศไทยกับประเทศจีนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาช้านาน ชาวจีนได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่ไทยมาแต่โบราณ ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามาในสังคมไทยประกอบไปด้วย 5 กลุ่มใหญ่ ซึ่งอพยพมาจากทางใต้ของจีน คือ จีนฮกเกี้ยน จีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง จีนแคะ และจีนไหหลำ ชาวจีนเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่ในทุกภูมิภาคของไทย โดยเฉพาะจีนแต้จิ๋วซึ่งจัดได้ว่ามีจำนวนประชากรหนาแน่นกว่าจีนอีก 4 กลุ่ม สาเหตุของการอพยพออกมาก็เพราะจีนมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ที่ทำกินก็มีน้อย และประสบภัยธรรมชาติอย่างต่อเนื่องจนเกิดภาวะขาดแคลน ชาวจีนจากแถบนี้จำนวนมากจึงต้องอาศัยเรือสินค้าเดินทางเข้ามาทำมาหากินในเมืองไทย

ชาวจีนจำนวนมากได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งชาวจีนได้รับพระกรุณาจากพระมหากษัตริย์ไทยเป็นอย่างสูงต่อชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งรกราก ทำมาหากินในประเทศไทย ทรงให้สิทธิชาวจีนเท่าเทียมกับคนไทยในการประกอบอาชีพ ทั้งการค้าขาย การทำเกษตรกรรม การเดินเรือ ชาวจีนได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ได้รับสิทธิพิเศษในไทยอย่างเสรี ถึงอย่างไรชาวจีนยังคงรำลึกถึงบรรพบุรุษและยังรักษาประเพณีดั้งเดิมของตนไว้

5.1.2 ประวัติความเป็นมาของย่านเยาวราช

ถนนเยาวราชเป็นถนนสายสำคัญแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครที่สร้างขึ้นตามโครงการตัดถนน 18 สาย เพื่อส่งเสริมการค้าขายในอำเภอสำเพ็ง ตามที่กระทรวงโยธาธิการกราบบังคมทูลพระกรุณาต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ถนนสายนี้เริ่มดำเนินการสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2435 ในบริเวณนี้แต่เดิมเป็นชุมชนแออัดของชาวจีน เต็มไปด้วยตรอกซอกซอยสกปรกรกรุงรัง เป็นพื้นที่ด้านหลังระหว่างถนนเจริญกรุงและถนนสำเพ็ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า พระราชทานชื่อถนน “เยาวราช” ซึ่งมีความหมายว่า “พระราชผู้ทรงพระเยาว์” อันหมายถึงองค์รัชทายาท นับเป็นการเฉลิมพระเกียรติองค์รัชทายาทในขณะนั้น คือ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งทรงเป็น “สยามมกุฎราชกุมาร” พระองค์แรก ถนนเยาวราชมีความยาวเพียง 1,532 เมตร กว้าง 20 เมตร ต้องใช้ระยะเวลาถึง 8 ปีจึงจะแล้วเสร็จ ในช่วงระหว่างการสร้างถนนก็ต้องพบกับปัญหา เนื่องจากบริเวณนั้นมีผู้คนอาศัยอยู่

อย่างหนาแน่น ราษฎรไม่ให้ความร่วมมือ ทำให้การก่อสร้างเป็นไปอย่างล่าช้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้เลิกเลี้ยงบ้านเรือนของราษฎร แนวถนนจึงคดโค้งไปมา เมื่อตัดถนนเสร็จจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกตึกแถวสมัยใหม่สองข้างถนนให้ราษฎรได้เช่าทำมาหากิน เปิดโอกาสให้ชาวจีนจำนวนมากได้เริ่มต้นกิจการเป็นของตนเองโดยมีห้างร้านถาวรที่ทันสมัย จนเกิดเป็นย่านการค้าใหม่ที่ส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของอำเภอสำเพ็ง จนกลายเป็นอำเภอที่เก็บภาษีอากรโรงงานได้มากที่สุดในประเทศ

5.1.3 สภาพทั่วไปของเขาวราช

เขาวราชตั้งอยู่ในเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 1.416 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือ จรดถนนเจริญกรุงจากสะพานเจริญสวัสดิ์ถึงสะพานดำรงสถิตทิศใต้ จรดแม่น้ำเจ้าพระยาจากปากคลองผดุงกรุงเกษมถึงปากคลองโอ่งอ่าง (คลองรอบกรุง) ทิศตะวันออก จรดคลองผดุงกรุงเกษมช่วงสะพานเจริญสวัสดิ์ถึงปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านทิศใต้ ทิศตะวันตก จรดคลองโอ่งอ่างช่วงสะพานดำรงสถิตถึงปากคลองโอ่งอ่างด้านทิศใต้ เขตสัมพันธวงศ์มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 10,322 คน แบ่งเป็นชาย 5,002 คน เป็นหญิง 5,320 คน จำนวนที่พักอาศัยมีทั้งสิ้น 4,452 หลังคาเรือน

5.1.4 วิถีชีวิตด้านการดำเนินชีวิตและการปรับตัวทางวัฒนธรรม

ความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและโครงสร้างทางสังคมแบบเดิมของคนจีน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ต้องปรับตัวทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีน มีข้อค้นพบที่อธิบายได้ดังต่อไปนี้

1) ด้านครอบครัว

(1) โครงสร้างครอบครัวของคนจีนเป็นแบบขยาย เป็นครอบครัวใหญ่ประกอบไปด้วย ปู่ย่า/ตายาย พ่อแม่ ลูกชาย/สะใภ้ และลูกหลานเหลน โยมิฝ่ายชายเป็นหัวหน้าครอบครัว คนจีนจะให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่าลูกสาว เพราะลูกชายจะเป็นผู้สืบสกุลต่อไปในอนาคต ส่วนลูกสาวนั้น เมื่อแต่งงานออกเรือนไปแล้วก็จะกลายเป็นคนในครอบครัวของสามีแทน

(2) การแต่งงานกับคนไทย สมัยก่อนคนจีนอพยพเข้ามาทำมาหากินและตั้งรกรากอยู่ที่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก คนจีนที่อพยพเข้ามาช่วงแรก ๆ จะเป็นผู้ชายที่เข้ามาทำงาน และแต่งงานกับคนไทย ลูกหลานของพวกเขาเหล่านั้นก็คือคนไทยเชื้อสายจีน

2) เรื่องความเป็นอยู่

(1) การกินอยู่แบบคนจีน คนจีนมีวัฒนธรรมด้านการกินอาหารที่ยาวนานกว่า 5 พันปี อาหารในแต่ละท้องถิ่นจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แสดงให้เห็นถึงรสนิยมการกินที่มีความแตกต่างกัน คนจีนมีวัฒนธรรมการดื่มชา เพราะเชื่อว่าชามีสรรพคุณในการบำรุงร่างกาย และต้อนรับแขกที่มาเยือนด้วยน้ำชา อุปกรณ์การกินอาหารที่สำคัญของคนจีนคือ ตะเกียบ ซึ่งช่วยให้ผู้ใช้สามารถกินอาหารโดยที่มือไม่ต้องเลอะ

(2) การประกอบอาชีพของคนจีน คนจีนเป็นคนขยันทำงาน ทำงานได้ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย การใช้แรงงาน ทำเหมือง ฯลฯ

(3) การดำรงชีวิตตามแบบคนจีน ซึ่งมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยในกลุ่มกับคนจีนด้วยกัน

3) ที่อยู่อาศัย

คนไทยกับคนจีนมีรสนิยมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยที่ต่างกัน คนไทยจะชอบอยู่บ้านเดี่ยว ส่วนคนจีนชอบการค้าขายและอาชีพบริการ จึงเลือกอยู่บริเวณที่ติดริมถนนหรือใกล้ทางที่คนสัญจรไปมา เพื่อจะได้ทำการค้าขายได้สะดวก

4) การใช้เวลาว่างของผู้หญิงในสมัยก่อนจะไม่ได้ทำงานนอกบ้าน หน้าที่การทำงานบ้านทั้งหมดจึงเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ตลอดจนการจัดเตรียมอาหารของไหว้ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ผู้หญิงจะเข้ามาับบทบาทเป็นคนดูแลจัดการทั้งหมด แตกต่างกับปัจจุบันที่ผู้หญิงทำงานนอกบ้าน ชีวิตมีความสะดวกสบายสามารถซื้อของสำเร็จรูปมาได้เลย ช่วงที่มีเทศกาลไม่ต้องทำอาหารของไหว้เองเหมือนแต่ก่อน สามารถไปซื้อของสำเร็จรูปตามตลาดหรือซูเปอร์มาร์เก็ตมาไหว้ได้

5) การศึกษาของคนจีน ในประเทศไทยมีการก่อตั้งโรงเรียนจีนขึ้นหลายแห่ง ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ไทยได้เริ่มกำหนดจำนวนผู้อพยพที่เข้ามาจากประเทศจีนให้น้อยลง ได้มีการกำหนดระเบียบและออกกฎหมายควบคุมโรงเรียนจีนให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ส่งผลให้โรงเรียนจีนต้องปิดไปหลายแห่ง ลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีนจึงหันมาเรียนที่โรงเรียนตามแบบไทย

6) วิถีชีวิตด้านพฤติกรรม

(1) พฤติกรรมด้านสังคม

คนจีนโดยนิสัยจะชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเป็นของตัวเอง ลักษณะของคนไทยเชื้อสายจีนจะอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชน โดยจะแบ่งกลุ่มตามภาษาพูด และเชื้อสายจีนแต่ละท้องถิ่นในประเทศจีน การเข้ามาับบทบาทด้านสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เห็นได้

จากการรวมกลุ่มก่อตั้งสมาคม การทำหนังสือพิมพ์จีน การก่อตั้งมูลนิธิต่าง ๆ ของคนจีน ลักษณะนิสัยของคนจีน จะเป็นคนขยันหมั่นเพียร มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบในเรื่องการค้าขาย

(2) พฤติกรรมด้านเศรษฐกิจ

คนจีนมีพรสวรรค์ในเรื่องการค้าขาย บริษัทนำเข้าสินค้าหรือส่งออก ไม่ว่าจะเป็นสินค้านำเข้าของชาติตะวันตกหรือของจากจีน สาเหตุที่คนจีนเข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจของไทยเป็นอย่างมาก เพราะคนไทยชอบรับราชการ ยุคสมัยก่อนช่วงเทศกาลของคนจีนมีอิทธิพลอย่างมากในย่านเยาวราช ในเทศกาลตรุษจีน ร้านค้าของคนจีนจะปิดเป็นเวลาหลายวัน ประชาชนทั่วไปหาอาหารรับประทานยาก เพราะร้านค้าปิดหมดจึงไม่สามารถไปจ่ายตลาดได้

7) การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเยาวราช

กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มีผลต่อคนไทยเชื้อสายจีนที่เคยมีลักษณะความเป็นจีนที่มีวิถีชีวิตตามแบบจีนดั้งเดิม โดยยังคงปฏิบัติตามธรรมเนียมจีนแบบดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด ตั้งแต่มีกระแสวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามา ความเจริญในด้านต่าง ๆ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โดยเฉพาะช่วง 30 ปีที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีของคนไทยเชื้อจีน จากการที่เคยยึดถือปฏิบัติตามวัฒนธรรม ประเพณีอย่างเคร่งครัดก็กลับกลายเป็นทำบ้างละเว้นบ้าง คนเปลี่ยนค่านิยมไปจากเดิม

5.1.5 การปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนผ่านเทศกาล

เทศกาลตรุษจีน เป็นเทศกาลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับชาวไทยเชื้อสายจีน ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนจีน โดยจะกำหนดวันขึ้นเดือน 12 คือวันที่ 1, 2, 3 ค่ำเดือนอ้ายของจีน ซึ่งจะตรงกับช่วงปลายเดือนมกราคมหรือเดือนกุมภาพันธ์

วันตรุษจีนจะแบ่งออกเป็น 3 วัน คือ วันจ่าย วันไหว้ และวันถือ ซึ่งวันให้กับวันถือนับว่ามีความสำคัญมาก วันไหว้จะตรงกับวันขึ้นเดือน 12 ของจีน ในวันไหว้จะกำหนดช่วงเวลาไหว้เป็น 3 ช่วง คือ เช้า กลางวัน และบ่าย ถือเป็นการไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ และญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วของไหว้จะมีชาแซ (หมู เป็ด ไก่) หรือโหงวแซ (หมู เป็ด ไก่ ตับ ปลา) สุรา น้ำชา ขนมเซ่ง ขนมเทียน ผลไม้ต่าง ๆ กระดาษเงินกระดาษทอง และจุดประทัดด้วย มีความเชื่อว่าการจุดประทัดก็เพื่อขับไล่สิ่งเลวร้ายต่าง ๆ อย่างเช่น ภูตผีปีศาจที่มาอาศัยอยู่ในบ้าน เมื่อสิ้นสุดพิธีการไหว้ ผู้ใหญ่ในครอบครัวก็จะเอาเงินหรือสิ่งของให้แก่บุตรหลานของตน ซึ่งชาวจีนเรียกว่า “แต๊ะเอีย” แปลว่า เงินก้อนถุงประจำปี ต่อมาเงินแต๊ะเอียได้แผ่ไปถึงลูกจ้างที่ทำงานด้วยไม่ว่าจะเป็นตามบ้าน บริษัท ห้างร้าน เงินแต๊ะเอียจึงกลายเป็นเงินรางวัลประจำปี

วันถือ คือวันตรุษจีน ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ ชาวจีนถือว่าวันนี้เป็นวันมงคล ชาวจีนจะไม่ประกอบกิจการงาน ไม่ซื้อ ไม่ขาย งดเว้นการกระทำที่ถือว่าเป็นมงคล เช่น ห้ามตัดผม ห้ามพูดคำหยาบคาย ห้ามทะเลาะกัน ห้ามใช้ของมีคม ห้ามทำของแตก ห้ามใส่ชุดขาวดำ ห้ามร้องไห้ ห้ามความสะอาดบ้าน เพราะถือว่าเป็นการกวาดโชคลาภออกไป และวันนี้จะต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีฉูดฉาดให้สวยที่สุด และไปเยี่ยมเยียนญาติมิตร เมื่อพบกันก็กล่าวคำอวยพรแก่กันในวันตรุษจีน ทุกหนทุกแห่งจะเต็มไปด้วยความสุข ความรื่นเริง

เทศกาลเซ็งเม้ง ตามธรรมเนียมของจีนในปีหนึ่ง ๆ จะมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การปิดกวาดสุสานและการเซ่นไหว้บรรพชนเป็นกิจกรรมสำคัญที่สุดของวันเซ็งเม้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เทศกาลนี้มีขึ้นเพื่อไปเซ่นไหว้บรรพชนที่สุสานเป็นสำคัญ วันเซ่นสรวงบรรพชนที่สุสานนี้ นิยมทำปีละ 2 ครั้ง ฤดูใบไม้ผลิกระทำในวันเซ็งเม้ง ฤดูใบไม้ร่วงกระทำในวันสารทงหยาง ปัจจุบันนิยมไหว้ในวันเซ็งเม้งกับวันดงเจีย (ตงโจ๊ะ หรือสารทงหม่อ)

เมื่อถึงเทศกาลเซ็งเม้ง ชาวไทยเชื้อสายจีนจะพาสมาชิกในครอบครัวไปที่ฮวงซุ้ยของบรรพบุรุษ เพื่อไปเซ่นไหว้เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู และเป็นโอกาสอันดีที่คนในครอบครัวจะได้อยู่กันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันนำอาหารมาเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เผากระดาษเงินกระดาษทอง และช่วยกันทำความสะอาด ปิดกวาด ถอนหญ้า ซ่อมแซมฮวงซุ้ย แล้วเอากระดาษสุสานวางไว้ทั้งสี่ทิศของตัวสุสานและที่ป้ายศิลาจารึก โดยเอาก้อนหินทับไว้ไม่ให้ลมพัดปลิวไป เพื่อแสดงว่าพวกเขาได้มาเคารพบรรพบุรุษที่สุสานแล้ว เสร็จแล้วทุกคนก็จะพากันไปเที่ยวพักผ่อนตามสถานที่ต่าง ๆ

เทศกาลสารทจีน เริ่มไหว้ในวันที่ 15 เดือน 7 ของจีน ซึ่งจะตรงกับช่วงเดือนสิงหาคม เทศกาลสารทจีนชาวไทยเชื้อสายจีน ถือว่าเป็นเทศกาลที่มีความสำคัญรองลงมาจากเทศกาลตรุษจีน สารทจีนเปรียบเสมือนการทำบุญในช่วงครึ่งปีหลัง สมัยก่อนจะเป็นการบอกระยะเวลาให้รู้ว่าการทำมาหากินในรอบครึ่งปีที่ผ่านมาได้กำไรหรือขาดทุนแค่ไหนอย่างไร ในวันนี้ชาวจีนจะหยุดการทำมาค้าขายและกิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดเตรียมอาหารคาวหวาน ผลไม้ ขนมที่ขาดไม่ได้เลยในช่วงสารทจีน คือ ขนมเซ่ง ซึ่งจะแต้มจุดสีแดงไว้ที่ตรงกลาง เพราะชาวจีนเชื่อว่าสีแดงเป็นสีแห่งความเป็นสิริมงคล

สำหรับการเซ่นไหว้ในเทศกาลสารทจีนจะทำสองช่วงเวลา คือ ตอนช่วงเช้าจะเป็นการเซ่นไหว้ทั่วไป และตอนช่วงบ่ายอีกครั้งเป็นการเซ่นไหว้ผีไม่มีญาติ แต่ในปัจจุบันการไหว้ในช่วงบ่ายบางบ้านไม่ค่อยทำกันแล้ว เมื่อเสร็จพิธีในการไหว้ก็จะมีการเลี้ยงอาหารกันภายในครอบครัว

เทศกาลไหว้พระจันทร์ วันไหว้พระจันทร์หรือสารทงชิว ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของจีน (ราวเดือนกันยายน) ชาวจีนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหมือนคนไทย หลังจาก

ทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วก็จะทำพิธีสักการะเทพยดา ที่คุ้มครองในการทำเกษตรกรรม ในโอกาสนี้ก็ทำพิธีเช่นไหว้พระจันทร์ด้วย เพราะชาวจีนมีความเชื่อว่ามีพระจันทร์มีกระต่ายอยู่ และยังเชื่ออีกว่ากระต่ายเป็นผู้คลบน้ดกาลให้เกิดพืชผลต่าง ๆ เช่น ข้าว ส่วนพระจันทร์เป็นสัญลักษณ์ของกำลังอำนาจ นอกจากนั้นยังถือว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ที่มีส่วนสำคัญต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างมาก

การไหว้พระจันทร์ของคนจีนเป็นที่รู้จักดีกว่าเทศกาลอื่น ๆ และมีของไหว้ที่เป็นแบบเฉพาะ เช่น ขนมไหว้พระจันทร์ มีต้นอ้อย โคมไฟ กำเนิดการไหว้พระจันทร์ก็มีหลายตำนาน ในหนังสือบางเล่มกล่าวว่า ขนมพระจันทร์เริ่มมีขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง และแพร่หลายมากขึ้นในราชวงศ์ซ่ง (ราชวงศ์ถังเริ่ม พ.ศ. 1161-1650 ราชวงศ์ซ่งเริ่ม พ.ศ. 1503) ภายหลังตกอยู่ใต้อำนาจของกุบไลข่านซึ่งสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์มีพระนามว่า หงวนซีโจ) ขนมพระจันทร์ทำเป็นรูปกลมแบน และยังมีตำนานเรื่องเล่าถึงที่มาของประเพณีไหว้พระจันทร์อีกหลายตำนาน ไม่ว่าจะเป็นตำนานของโฮ่วอี้ ที่ขึ้นไปบนยอดสูงสุดของภูเขาคุนหลุน ใช้ธนูยิงพระอาทิตย์ดับไป 9 ดวง โลกจึงเย็นลง พืช สัตว์และมนุษย์จึงดำรงพงศ์พันธุ์สืบต่อมาได้ ตำนานกระต่ายหยก มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งเทพสามองค์ลงมายังโลกมนุษย์ จำแลงเป็นคนชราผู้หิวโหยไปขออาหารกับลิง หมาจิ้งจอก และกระต่าย ลิงและหมาจิ้งจอกไม่ยอมให้ กระต่ายสงสารขายขราทั้งสามแต่ตัวเองก็ไม่มีอาหารจะให้ จึงโคดเข้ากองไฟสละเนื้อของตนให้เป็นอาหารของชายชรา เทพทั้งสามชื่นชมในความคิดของกระต่าย จึงพาไปอยู่กับนางเอ๋อร์จันทรเทวี มีหน้าที่ด้ายวิเศษ เป็นต้น

5.1.6 การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน

วัฒนธรรมจีนเริ่มต้นจากศาสนาของเล่าจื้อและขงจื้อ แล้วจึงรับเอาศาสนาพุทธเข้ามาทีหลัง ทำให้ศาสนาพุทธตามแบบของจีนมีการผสมรวมกับความเชื่อที่จีนมีอยู่อย่างลัทธิขงจื้อและอื่น ๆ ส่งผลให้ศาสนาและขนบธรรมเนียมแบบจีนแตกต่างไปจากของไทยที่พัฒนามาจากศาสนาพุทธแบบดั้งเดิม การประกอบพิธีของจีนบางอย่างจึงมีการผสมวัฒนธรรมแบบไทยเข้าไปด้วย

ประเพณีในเทศกาลของจีนในไทยจะเน้นในเรื่องการเซ่นไหว้เป็นหลัก รองลงไปเป็นการจัดกิจกรรมการกุศล กิจกรรมประจำเทศกาล และกิจกรรมเฉลิมฉลองที่ยังมีอยู่ในเทศกาลตรุษจีน เทศกาลสารทจีนที่มีการเซ่นไหว้และมีพิธีทั้งกระจัดซึ่งอยู่ในช่วงเดือนเจ็ด เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่แต่เดิมมีการเข้าทรงผี เป็นกิจกรรมในเทศกาล แต่ปัจจุบันก็เสื่อมสูญไปแล้ว กล่าวได้ว่าเทศกาลจีนในไทยได้เสื่อมไปมาก คงเหลือไว้แต่เพียงรูปแบบ ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องสาระและคุณค่าน้อยคนนักที่จะเข้าใจอย่างถ่องแท้

5.1.7 การเรียนรู้และการขัดเกลา

1) ความเชื่อทางพิธีกรรม

ทุกชนชาติล้วนแล้วแต่มีวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง พิธีกรรมเป็นสิ่งที่คอยย้ำถึงระบบความเชื่อต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติและแสดงความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ คนจีนในสมัยก่อนจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงต้องไหว้ขอพรจากเทวดาฟ้าดิน ตั้งแต่ในยุคสมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นต้นมา คนจีนได้ให้ความสำคัญแก่บรรพชนมากกว่าเทวดา ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลของแนวคิดลัทธิขงจื๊อที่มีหลักคำสอนในเรื่องของความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ดังนั้นคนจีนจึงต้องมีการไหว้บรรพบุรุษในทุกเทศกาลของคนจีน ผู้ที่คนจีนให้ความเคารพนับถือ สามารถจำแนกได้ดังนี้ 1) ไหว้ฟ้าดินก่อนสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น 2) ธรรมชาติต่าง ๆ 3) เทวดาและเจ้าอื่น ๆ 4) พระ 5) เทพและเจ้าอื่น ๆ ของศาสนาเต๋า 6) บรรพชน 7) วีรชนและบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเทศกาล 8) ผีประเภทต่าง ๆ ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้าย รวมทั้งผีผู้ยากไร้ไม่มีญาติทั้งหลาย

แต่ละพิธีกรรมมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน สาเหตุการเซ่นไหว้ของมนุษย์เกิดมาจากความกลัวธรรมชาติ กลัวสิ่งที่ไม่เห็น แล้วค่อย ๆ พัฒนาจุดประสงค์ต่างออกไป ซึ่งสามารถแยกประเภทได้ดังนี้ 1) ไหว้เพื่อขอความคุ้มครอง 2) ไหว้เพื่อขอบคุณ 3) ไหว้เพื่อรำลึกถึงพระคุณ 4) ไหว้เพื่อเกื้อกูลปลดชนผู้ยากไร้

2) การเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ ในวัฒนธรรม ประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน ได้แยกประเด็นการศึกษาออกเป็น 4 ประเด็นดังนี้

(1) วิธีการขัดเกลา

การขัดเกลาความเชื่อของแต่ละบุคคลสามารถกระทำได้หลายรูปแบบทั้งแบบทางตรง เช่น การบอกเล่าเรื่องราว การสอนให้ปฏิบัติตาม ห้ามไม่ให้ทำ การขู่ต่าง ๆ รวมทั้งการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างและการพาเข้าไปร่วมในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นการขัดเกลาความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในครอบครัวที่ลูกหลานอยู่ใกล้ชิดพ่อแม่ปู่ย่าตายาย มักจะได้รับการขัดเกลาจากการปฏิบัติและติดตามไปร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการขัดเกลาในครอบครัวถือเป็นรากฐานสำคัญที่ปลูกฝังความเชื่อ

(2) ผู้ที่ทำหน้าที่ขัดเกลาและรับการขัดเกลา

สถาบันครอบครัวมีบทบาทอย่างยิ่งในการขัดเกลาความเชื่อต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกในครอบครัว โดยจะผ่านวิธีการต่าง ๆ ซึ่งจะขัดเกลาสืบต่อกันมาเป็นรุ่น ๆ และถ่ายทอดความคิดความเชื่อที่ถือว่าสำคัญต่อวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลให้คงอยู่ต่อไป การขัดเกลาในครอบครัวเริ่มตั้งแต่

เป็นเด็ก ผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์ของครอบครัว เช่น ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ จะเป็นผู้เริ่มต้นขัดเกลา
แนวทางความเชื่อ การปฏิบัติตน การดำรงวิถีชีวิต

เครือญาติหรือเพื่อนบ้าน มีบทบาทในการขัดเกลาเกี่ยวกับความเชื่อแก่เด็ก ซึ่ง
เกิดจากการซักถาม การบอกเล่าเรื่องราวในอดีต หรือการบอกเล่าเหตุการณ์ความเชื่อ
ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยการยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ที่เคยได้รับหรือ
ประสบมาก่อน ในกระบวนการขัดเกลานั้นสามารถกระทำได้หลายรูปแบบ การเข้าร่วมเป็นส่วน
หนึ่งในพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้การขัดเกลาความเชื่อความศรัทธาให้แก่
ลูกหลาน

(3) การควบคุมทางสังคมในการขัดเกลาความเชื่อ

ความต้องการที่หลากหลายของบุคคล ทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม
จำเป็นต้องมีการควบคุม เช่นเดียวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านพิธีกรรม ความจำเป็น
ของการควบคุมทางสังคมมีความสำคัญทั้งต่อผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดขัดเกลา ผู้รับการขัดเกลา วิธีการ
ถ่ายทอดขัดเกลา ตลอดจนเนื้อหาสาระของการขัดเกลาต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมของแต่ละ
พื้นที่ ไม่ผิดต่อกฎหมาย ศีลธรรมอันดี หรือผิดหลักมนุษยธรรม ซึ่งการควบคุมนั้นต้องตั้งอยู่บน
ความเหมาะสมต่อสถานการณ์นั้น ๆ

(4) สถานการณ์ที่มีผลต่อการขัดเกลาความเชื่อ

สถานการณ์ในการขัดเกลาทางความเชื่อ มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการแสดงออกถึง
แนวคิดแนวความเชื่อของบุคคลและกลุ่มในการยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่
ต้องการ ซึ่งสถานการณ์ของการขัดเกลานี้จะมีความเกี่ยวข้องกับบรรยากาศ สถานการณ์ ช่วงเวลา
 ฯลฯ บรรยากาศหรือสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมนั้น มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องของอาณาเขต
พลังศักดิ์สิทธิ์หรือความขลัง ซึ่งในการประกอบพิธีจะมีการจัดเตรียมสถานที่ไว้อย่างเหมาะสม เช่น
เทศกาลตรุษจีนและสารทจีนจะต้องจัดพิธีที่บ้านเท่านั้น

การขัดเกลาทางสังคมในระดับครอบครัวของคนไทยเชื้อสายจีน จะใช้วิธีการขัดเกลาแบบ
โดยตรงและทางอ้อม ครอบครัวส่วนใหญ่จะใช้วิธีการขัดเกลาแบบโดยอ้อม คือ จะให้ลูกหลาน
เรียนรู้การปฏิบัติตั้งแต่เป็นเด็ก ช่วงเทศกาลผู้ใหญ่ในครอบครัวจะทำให้ลูกหลานดูเป็นตัวอย่าง พา
ไปซื้อของไหว้ต่าง ๆ ลูกหลานก็จะจดจำว่าสิ่งใดบ้างที่ต้องใช้ในการประกอบพิธีการไหว้ ขั้นตอน
การปฏิบัติต้องทำอะไรบ้าง ต้องทำอะไรก่อนหลัง จากการที่ลูกหลานเข้ามาช่วยก็เหมือนเป็นการ
สอนให้ทำ ให้เรียนรู้ด้วยตัวเอง การที่ทำให้ดูเป็นตัวอย่างจะทำให้ลูกหลานได้ซึมซับวิธีการทำไป
ในตัว การขัดเกลาแบบโดยตรง คือ ผู้ใหญ่เล่าถึงความเป็นมาและความสำคัญของเทศกาล เล่าถึง
ความเชื่อ

จากการศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช ผู้ศึกษามีข้อค้นพบเกี่ยวกับการปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีน โดยจากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมและวัฒนธรรมนั้น มนุษย์ไม่สามารถระบุช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ ว่าได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อไหร่ กว่าที่จะรู้ตัว ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวก็ได้เปลี่ยนไปแล้ว และมีหลายปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทุกการเปลี่ยนแปลงได้สร้างทั้งโอกาสและปัญหา

ในกรณีของคนไทยเชื้อสายจีนที่ต้องเผชิญกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่แบบจีนแท้ ๆ รวมถึงสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ คนไทยเชื้อสายจีนจึงมีทัศนคติ ค่านิยมที่เบี่ยงเบนมาตามแบบคนไทย การปรับตัวเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งหากต้องการอยู่ในสังคมนั้น ๆ ได้ มนุษย์รู้จักปรับตัวเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่และโอกาสใหม่ที่เกิดขึ้น ผลที่ตามมาของการปรับตัว คือ การอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีแบบจีนบางอย่างต้องเลื่อมไปตามการเปลี่ยนแปลงตามกระแสสังคมและวัฒนธรรม

5.2 ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราชมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยดังนี้

1) หน่วยงานของภาครัฐควรให้การสนับสนุนการจัดเทศกาลที่สำคัญของจีนหรือการจัดนิทรรศการ เพราะย่านเยาวราชถือเป็นย่านที่เป็นศูนย์รวมคนไทยเชื้อสายจีน การสนับสนุนให้มีการจัดงานเกี่ยวกับเทศกาลต่าง ๆ เป็นการกระตุ้นให้คนไทยเชื้อสายจีน และชาวต่างชาติที่มีความสนใจในเทศกาลของจีนได้เข้ามาศึกษา เรียนรู้เพื่อไม่ให้เทศกาลเหล่านี้หายไป

2) ทำการประชาสัมพันธ์ในช่วงที่มีเทศกาลสำคัญของคนไทยเชื้อสายจีน โดยผ่านทางสื่อโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ เพื่อเชิญชวนให้ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีของจีนได้เข้ามาศึกษา ในย่านเยาวราชมีสถานที่ที่ให้ความรู้ เช่น วัดจีน ศาลเจ้าจีน พิพิธภัณฑ์เยาวราช เป็นต้น ทั้งนี้ในย่านเยาวราชมีแหล่งความรู้เกี่ยวกับเทศกาลจีนหลายแห่งและเปิดให้ผู้ที่สนใจได้แวะเข้าไปเยี่ยมชมโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การวิจัยเรื่อง การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช มีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไปดังนี้

- 1) ควรศึกษาถึงความเชื่อในเรื่องของความหมายของอาหาร ผลไม้ที่ใช้ในการไหว้ ว่าทำไมถึงต้องใช้สิ่งเหล่านี้ เพื่อให้ทราบถึงความหมายที่แท้จริง
- 2) ควรศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนที่อื่น ว่ามีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และมีความแตกต่างกันกับที่ย่านเยาวราชหรือไม่อย่างไร

บรรณานุกรม

- กฤษ สมบัติศิริ. 2529. เจ๊กศักดิ์นา. กรุงเทพฯ: แก้วประกาย.
- กัญญพัชร อ่วมศิริ. 2543. การปรับตัวและบุคลิกภาพจิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กันยา สุวรรณแสง. 2533. การพัฒนาบุคลิกภาพและการปรับตัว. กรุงเทพฯ: บำรุงสาส์น.
- กิตติ โล่ห์เพชรรัตน์. 2554. ต้นตำรานานลูกหลานจีนในสยาม. กรุงเทพฯ: ก้าวแรก.
- กิ่งแก้ว ทรัพย์พระวงศ์. 2542. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ: ตลาดคอมพิวเตอร์กราฟฟิคการพิมพ์.
- ขบวน พลตรี. 2530. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จํานงค์ อุดิวัฒนสิทธิ์. 2543. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิตรรา ก่อมนันทเกียรติ. 2541. เกี้ยวซวงใช้ ลูกหลานกตัญญู โชคดี. กรุงเทพฯ: แพรว.
- จิตรรา ก่อมนันทเกียรติ. 2554. ดั่งหนึ่งเกี้ยว. กรุงเทพฯ: จิตรรา.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2531. สังคมและวัฒนธรรม. ใน เอกสารประกอบการศึกษา วิชา 313-183. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เจลิยว ฤกษ์จุฬิมล. 2548. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไฉน สนสกุล. 2535. การธำรงชาติพันธุ์และการผสมกลมกลืนของชาวมอญ : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชวน เพชรแก้ว. 2550. ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ชูพินิจ เกษมณี. 2555. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- จิตยา สุวรรณะชฎ. 2527. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ณรงค์ เส็งประชา. 2537. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: พัทธอักษร.
- ณรงค์ เส็งประชา. 2541. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- ณัฐประวีณ ศรีทรัพย์. 2537. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม และการชำระเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : ศึกษากรณีชุมชนมอญบ้านลัดกระดี่ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เต็มศักดิ์ สุวรรณประเทศ. 2521. สังคมวิทยาเบื้องต้น. พิษณุโลก: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพิษณุโลกสงคราม.
- ถาวร สิทธิโกศล. 2549. สารทจีน: เทศกาลสำคัญที่กำลังเลือนหาย. ศิลปวัฒนธรรม. 27 (ตุลาคม): 87-101.
- ถาวร สิทธิโกศล. 2557. เทศกาลจีนและการเซ่นไหว้. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ทวีป วรดิกล. 2538. ประวัติศาสตร์จีน. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ทิพวรรณ สุวรรณโน. 2545. การปรับตัวและการดำรงรักษาวัฒนธรรม ในสภาพแวดล้อมใหม่ของชาวอีสานอพยพ : กรณีศึกษาดำบลดงมหาวัน กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไทยรัฐ. 2559. (13 สิงหาคม). ไหว้เซิ้งเอี้ยปี 59ให้รำรวยๆ เฮงๆ. ค้นวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559 จาก <http://www.thairath.co.th/content/574345>
- นิตยา ขวี่. 2546. อารยธรรมจีน. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บำรุง สุขพรรณ. 2526. บทบาทของชาวจีนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญยง ชื่นสุวิมล. 2551. ไขเบาะแสการเปลี่ยนแปลงของระบบครอบครัวชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนกับประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี ทรัสดียา. 2517. การเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีนบางส่วนในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. 2547. การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. กรุงเทพฯ: กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- ปภาณี จิตวัฒนา. 2548. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปิยนดา บุญนาค และคณะ. 2549. ลำเพ็ง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: เลคเอนด์ฟาวด์เท้นพรีนส์ตีง.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. 2543. การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- พฐ บุญยปัทมภ์. 2537. “พิธีงเด็ก” ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของชาวจีนในสังคม :
ศึกษาเฉพาะกรณีจีนแต้จิ๋ว ย่านถนนสุขุมวิท. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรพรรณ เตียรักษ์กิจสกุล. 2536. พัฒนาการบทบาทของสมาคมชาวจีนในกรุงเทพมหานครที่มีต่อคนไทย
เชื้อสายจีน (พ.ศ. 2485-2535). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรรณี นัตรพลรักษ์ และคณะ. 2529. สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.
กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. 2532. บูรณาการของเยาวชนจีนในประเทศไทย การเมือง การเปลี่ยนแปลงและ
การพัฒนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พะยอม วงศ์สารศรี. 2526. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: สารเศรษฐ.
- พัทธา สายหู. 2514. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พัทธา สายหู. 2516. ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2556. แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. สำเภายาม ดำเนินเจ็กบางกอก. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
- มหาวิทยาลัยทักษิณ. 2542. เอกสารประกอบการสอนชุดมนุษยกับการเปลี่ยนแปลง. สงขลา:
มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2548. เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมมนุษย์. หน่วยที่ 9-15.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ยุทธ ศักดิ์เดชยนต์. 2517. สังคมศาสตร์: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมมนุษย์. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุวดี ดันสกุลรุ่งเรือง. 2551. จากอาสาดึงหย่าน้ำ สืบตำนานคนกวาดทุ่งกรุงสยาม. กรุงเทพฯ:
ประพันธ์สาส์น.
- ลักขณา สิริวัฒน์. 2545. สุขภาพจิต การปรับตัว ความฉลาดทางอารมณ์. กรุงเทพฯ:
โอเคเรียนสโตร์.
- วราคม ที่สุกะ. 2525. มนุษย์กับสังคม: คู่มือสำหรับผู้เริ่มศึกษาวิชาสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วราคม ที่สุกะ. 2544. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- วรากรณ์ ตระกูลศุภยดี. 2545. จิตวิทยาการปรับตัว. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- วัชร กล้วยนาทร. 2530. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

วัฒน์ ภูวทิศ. 2538. การวิเคราะห์บทบาทหนังสือพิมพ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันทิพย์ สิ้นสูงสุด. 2549. จีน เทศกาลและวันสำคัญ. กรุงเทพฯ: สายใจ.

ศิระนันท์ รัตนสมจิตร. 2547. เชิงเหม่ง : ความหมาย พิธีกรรม และความเปลี่ยนแปลง.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยราชภัฏสมเด็จพระเจ้าอยุธยา.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. 2555. ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภการ สิริไพศาล. 2550. จีนหาดีใหญ่: ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม. สงขลา:

มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ศุภการ สิริไพศาล และอภิเชษฐ กาญจนดิฐ. 2550. พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน

บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจากอดีตถึงปัจจุบัน. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สนธยา พลศรี. 2545. หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สนิท สมภารการ. 2549. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม. กรุงเทพฯ:

องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

สมศักดิ์ ชัญญะสิทธิ์. 2530. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคล. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม: แนวทางศึกษาวิเคราะห์

และวางแผน. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทาน. 2527. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ

ชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น: หมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นคูณ. ขอนแก่น:

มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สังคีต จันทะโพธิ. 2548. กว่าจะเป็นอย่างนี้กรุงสยาม. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน.

สังคีต จันทะโพธิ. 2554. คนจีนผู้ชีวิต ดำเนินเสียดินหมอนใบ. กรุงเทพฯ: อนิเมทกรุ๊ป.

สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์. 2559. ข้อมูลเชิงกายภาพ. ค้นวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2559 จาก

<http://www.samphanthawong.bangkok.go.th/HispSPDO.html>

สุภูมิ ศรีบุรินทร์. 2525. สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุชาติ ชาติสิงห์ และอดุลย์ ดันประยูร. 2524. สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: บางกอกการพิมพ์.

สุพัตรา สุภาพ. 2534. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุภาภรณ์ จันทวานิช. 2551. ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุริชัย หวันแก้ว. 2537. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุวรี ศิวะแพทย์. 2549. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2550. วิถีจีน-ไทยในสังคมสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โสภา ชูพิกุลชัย. 2528. ความรู้เบื้องต้นทางจิตวิทยา. กรุงเทพฯ: สุตรไพศาล.
- อดุลย์ ดันประยูร. 2523. สังคมวิทยาชนบทและเมือง. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2542. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: (กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณี แปลงนาม. 2556. เรื่องรูปแบบการสื่อสารและการปรับตัวระหว่างวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ไทยพุทธที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อาศรม-จีนวิทยา สมาคมปัญญาภิวัฒน์. 2549. พลิกมานไม้ไผ่. กรุงเทพฯ: บั๊คสไมล์.
- อำไพ หมั่นสิทธิ์. 2553. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ลเอ็ดดูเคชั่น.
- อุทัย หิรัญโต. 2526. สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยามานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เอมอร ชลพิไลพงศ์. 2545. การสื่อสารของชาวจีนในการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างรุ่นต่อรุ่น และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Broom, Leonard and Selzinick, Phillip. 1977. Sociology. New York: Rew Peterson.
- Davis, Kingsley. 1949. Human Society. New York: The Macmillan Company.
- Fairchild, Henry Pratt., ed. 1955. Dictionnary of Sociology. Ames, Iowa:
Little Field, Adams & Co.
- Skinner, G. William. 1957. Chinese Society in Thailand: An Analytical History. New York:
Cornell University.
- Wiese, Leopold Van. 1956. "The Sociological Study of Social Change" Transactions of the
Third World Congress of Sociology. Amsterdam: International Sociology
Association.
- Yehudi, Cohen A. 1969. Culture as Adaptation. In Man in Adaptation the Cultural Present.
Cohen A. Yehudi, ed. Chicago: ALDINE.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวประเด็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช

แนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

- 1) เพศ
- 2) อายุ
- 3) ศาสนา
- 4) ระดับการศึกษา
- 5) โครงสร้างระบบครอบครัว
- 6) สถานภาพการสมรส
- 7) อาชีพ
- 8) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ตอนที่ 2 การปฏิบัติตามเทศกาลในรอบ 1 ปี

- 1) ในรอบ 1 ปี ที่ได้ปฏิบัติตามเทศกาลของจีน
- 2) ความสำคัญของแต่ละเทศกาลที่มีต่อคนไทยเชื้อสายจีน
- 3) การปฏิบัติตามเทศกาลของจีนในรุ่นของพ่อแม่
- 4) ความเชื่อ ความศรัทธาของแต่ละเทศกาล
- 5) วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และการคงอยู่ในปัจจุบัน

ปัจจุบัน

ตอนที่ 3 วิถีชีวิตในรอบ 1 ของคนไทยเชื้อสายจีน

- 1) ตรุษจีน
 - (1) การถ่ายทอดการไหว้เทศกาลตรุษจีนให้ลูกหลาน (เนื้อหา วิธีการ ช่วงเวลา)
 - (2) การปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีนในเทศกาลตรุษจีน

(3) สิ่งของที่เตรียมไว้สำหรับใช้ไหว้ในเทศกาลตรุษจีน (สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในช่วงเทศกาล และการทดแทนในกรณีที่เป็น)

(4) หลักธรรมคำสอนที่ถ่ายทอดในเทศกาลตรุษจีน

(5) สิ่งที่ต้องทำและห้ามทำในเทศกาลตรุษจีน

2) เช็งเม้ง

(1) ความสำคัญของเทศกาลเช็งเม้ง สาเหตุที่ยังคงไหว้อยู่

(2) การถ่ายทอดการไหว้เทศกาลเช็งเม้งให้ลูกหลาน (เนื้อหา วิธีการ ช่วงเวลา)

(3) ในช่วงเทศกาลเช็งเม้งสิ่งที่สมัยพ่อแม่ได้ปฏิบัติ สิ่งที่รุ่นลูกได้ปฏิบัติตาม

(4) ทิศทางในอนาคตที่ลูกหลานจะสืบทอดการไหว้เช็งเม้ง

(5) อาหาร ข้าวของ เครื่องใช้ที่ใช้ไหว้ในเทศกาลเช็งเม้ง

(6) สิ่งที่ต้องทำในเทศกาลเช็งเม้ง

3) สารทจีน

(1) ความสำคัญของการไหว้เทศกาลสารทจีน สาเหตุที่ยังคงไหว้อยู่

(2) ของที่ใช้ในการไหว้ช่วงเทศกาลสารทจีน

(3) ความเชื่อเกี่ยวกับเทศกาลสารทจีน

(4) ทิศทางในอนาคตกับการไหว้สารทจีน

4) ไหว้พระจันทร์

(1) ความสำคัญของเทศกาลไหว้พระจันทร์ และสาเหตุที่ยังคงไหว้พระจันทร์อยู่

(2) สิ่งของที่ใช้ในการไหว้ในเทศกาลไหว้พระจันทร์

(3) ความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้พระจันทร์

(4) การปฏิบัติของคนไทยเชื้อสายจีนในช่วงไหว้พระจันทร์

(5) ทิศทางในอนาคตกับการไหว้พระจันทร์

ตอนที่ 4 การปรับตัวของคนไทยเชื้อสายจีน

1) สิ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

2) ความแตกต่างในแต่ละเทศกาล ในช่วงอดีตและปัจจุบัน

3) การถ่ายทอดขนบธรรมเนียมไปสู่รุ่นลูกหลาน การรับรู้และเข้าใจของลูกหลาน

4) มีความเชื่อและความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการกระทำ เข้าใจความหมายของ

สิ่งของที่ใช้ในการไหว้

5) การให้ความหมายและคุณค่า ต่อสิ่งที่ทำในแต่ละเทศกาล

6) ทิศทางของแต่ละเทศกาลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

- 7) รูปแบบเทศกาลเปลี่ยนไป การปรับตัวที่จะตามมา
- 8) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีทั้งดีและไม่ดี การยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ภาคผนวก ข

ภาพถ่ายวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราช

ภาพที่ ข1 บรรยากาศการซื้อของไหว้ในเยาวราช

ภาพที่ ข2 บรรยากาศการซื้อของไหว้ในเยาวราช

ภาพที่ ข3 บรรยากาศการซื้อของไหว้ในเยาวราช

ภาพที่ ข4 บรรยากาศการซื้อของไหว้ในเยาวราช

ภาพที่ ข5 ภาพร้านขายกระดาษเงินกระดาษทอง ที่ตรอกเจริญไชย 2

ภาพที่ ข6 ภาพร้านขายกระดาษเงินกระดาษทอง ที่ตรอกเจริญไชย 2

ภาพที่ ข7 ภาพขนมหลักที่ใช้ในไหว้อาทิ ขนมหาลิ ขนมห่ง ขนมหียน

ภาพที่ ข8 ภาพของไหว้เจ้าที่ในช่วงเช้าของเทศกาลตรุษจีน

ภาพที่ ข9 ภาพของไหว้บรรพบุรุษในช่วงสายของเทศกาลตรุษจีน

ภาพที่ ข10 ภาพของไหว้ที่ใช้ไหว้ไล่สิ่งชั่วร้าย เวลากลางคืนของเทศกาลตรุษจีน

ภาพที่ ข11 ภาพการไหว้เซิ้งเม้งที่บ้าน

ภาพที่ ข12 ภาพการไหว้เซิ้งเม้งที่สุสาน

ภาพที่ ข13 ภาพของไหว้เจ้าที่ในเทศกาลสารทจีน

ภาพที่ ข14 ภาพของไหว้เจ้าที่ในเทศกาลสารทจีน

ภาพที่ ข15 ภาพของไหว้ในช่วงเทศกาลสารทจีน

ภาพที่ ข16 ภาพร้านค้าที่ขายเครื่องกระดาศที่ใช้สำหรับไหว้พระจันทร์

ภาพที่ ข17 ภาพการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช

ภาพที่ ข18 ภาพการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช

ภาพที่ ข19 ภาพการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช

ภาพที่ ข20 ภาพการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช

ภาพที่ ข21 ภาพการจัดเตรียมโต๊ะสำหรับไหว้พระจันทร์

ภาพที่ ข22 ภาพบรรยากาศการลงพื้นที่สัมภาษณ์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล

นางสาวภัทรกร สุวรรณจินดา

ประวัติการศึกษา

ศิลปศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปีที่สำเร็จการศึกษา พ.ศ. 2555